

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Disertační práce

Mgr. Martina Koukalová

Ladislav Machoň a Praha

(Život a dílo architekta a vybrané realizace pro Prahu)

Ladislav Machoň and Prague

(Life and Work of the Architect and Selected Realizations for Prague)

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Richard Biegel, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. března 2019

Jméno a příjmení

Abstrakt (česky):

Přestože se jméno architekta Ladislava Machoně (1888–1973) v odborné literatuře objevuje poměrně často a jeho vybrané realizace zde bývají běžně zastoupeny, komentáře k nim se většinou bez invence opakují. Disertační práce proto přináší kompletní přehled Machoněvy tvorby a jejích stylových proměn. Směřuje tak k prvnímu úplnému zhodnocení architektova díla v kontextu moderní meziválečné architektury Československa.

Vzhledem k nezvykle širokému rozsahu Machoněva díla, kopírujícího vlastně formální vývoj architektury první poloviny dvacátého století, se práce zaměřuje na čtveřici jeho pražských projektů ze dvacátých a třicátých let. Ta reprezentuje jednak odlišné typy zakázek a zároveň různá období Machoněvy tvorby. Při úpravě barokního Klementina pro účely univerzitní a technické knihovny musel architekt vedle funkčnosti knihovního provozu dbát památkové hodnoty areálu. Realizací právnické fakulty Univerzity Karlovy upozadil sám sebe jako tvůrce, aby vzdal hold svému vzoru Janu Kotěrovi. Návrhem zástavby na Můstku, nové brány do Starého Města, se musel popasovat s požadavky regulačního plánu včetně výškové hladiny. V případě rekreační vily v Jevanech aplikoval soudobé funkcionalistické formy, ale zároveň chtěl vytvořit celistvé výtvarné dílo. Význam těchto staveb přibližuje stylová analýza i veškerý historický, společenský, politický a technický kontext jejich vzniku.

Práce rovněž reflektuje dosavadní hodnocení Ladislava Machoně v dějinách architektury, vyrůstající především ze zúžených představ avantgardních architektů o tom, co je skutečně moderní architektura a jaká kritéria musí jako taková splňovat; Ladislava Machoně a jeho rozsáhlé a kvalitní dílo tak na pole moderní architektury opět vřazuje.

Klíčová slova:

Ladislav Machoň – životopis umělce – dějiny architektury – přestavba Klementina – právnická fakulta Univerzity Karlovy – Můstek a Státní regulační komise pro Prahu a okolí – Řivnáčova vila v Jevanech – Augusta Müllerová

Abstract (in English):

Even though the name of the architect Ladislav Machoň (1888–1973) appears quite a lot in specialised literature and some of his realizations are commonly represented, comments on them are usually repeated without any innovative change. Therefore, this dissertation thesis brings a complete overview of Machoň's work and changes in his style. The objective was thus to be the first complete evaluation of the architect's oeuvre in the context of modern interwar architecture in Czechoslovakia.

Machoň's work follows along the formal development of the architecture of the first half of the 20th century. Due to its unusually large quantity the dissertation thesis focuses on four of his Prague projects from 1920s and 1930s. These projects represent both different types of orders and different periods of Machoň's work. While repurposing the Baroque Klementinum to accommodate the university and technical library, the architect had to respect both the new functionality and the architectural value. When designing the Faculty of Law of the Charles University he willingly diminished his own role of a creator to pay tribute to his role model, Jan Kotěra. When designing the new area of Můstek, a new gateway to the Old Town, he had to deal with the requirements of the regulatory plan, including the height level. And finally, in the case of a recreational villa in Jevany, he wanted to apply contemporary functionalist forms, but at the same time create an integral art piece. In this dissertation thesis, the importance of these buildings is explained by stylistic analysis in an overall historical, social, political and technical context of their origin.

Moreover, the dissertation thesis reflects Ladislav Machoň's existing assessment in the history of architecture, based primarily on the narrowed ideas of avant-garde architects on what is really modern architecture and which are the criteria that have to be met to be considered such. In addition, it incorporates Ladislav Machoň and his extensive and high-quality work into the domain of modern architecture.

Key words:

Ladislav Machoň – artist biography – history of architecture – restoration of Klementinum – Faculty of Law of Charles University – Můstek and State regulatory Commission for Prague and Surroundings – Řivnáč's Villa in Jevany – Augusta Müllerová

Poděkování:

Tato disertační práce by nevznikla bez pomoci a podpory mnoha lidí, kterým všem patří můj nesmírný vděk. V první řadě děkuji za vedení, vstřícnost a všechny přínosné podněty školiteli PhDr. Richardu Biegelovi, Ph.D.

Během svého výzkumu jsem bádala v řadě archivů a mé poděkování patří všem archivářům, kteří mi ochotně připravovali materiály. Zvláště pracovníkům Národního technického muzea, jmenovitě Robertu Vejvodovi, PhDr. Tomáši W. Pavlíčkovi, Ph.D., PhDr. Alžbětě Laňové a PhDr. Adrianě Šmejkalové, Ph.D. Dále děkuji doc. ing. arch. Radomíře Sedlákové, Csc. z Národní galerie, Mgr. Janu Kouřimskému z Národního archivu a PhDr. Kateřině Bečkové z Klubu Za starou Prahu. PhDr. Kateřině Hekrdlové vděčím nejen za studium v archivu Národní knihovny, ale také za možnost podílet se na výstavě o Machoňově přestavbě Klementina. Ke spolupráci na nejnovější výstavě o Ladislavu Machoňovi a jeho pardubických stavbách mě přizvala Mgr. Vanda Skálová. Za všechnu pomoc a ochotu děkuji rodině architekta Ladislava Machoně a rodině architektky Augusty Müllerové.

Za neobyčejnou shovívavost a podporu během celého studia vděčím svému kolegovi Mgr. Ladislavu Monzerovi. Za jazykové korektury děkuji svým přátelům Mgr. Ivě Rolečkové a Mgr. Milanu Kudynovi a za korekturu anglického abstraktu Mgr. Kristině Volné.

V neposlední řadě děkuji ze srdce celé své rodině za nezměrnou trpělivost a podporu, zejména mému muži Jiřímu, bez jehož rad, inspirace a pomoci bych práci nikdy nedokončila.

Obsah:

Úvod.....	7
Život a dílo Ladislava Machoně	19
Machoně památkář	
<i>Přestavba Klementina na univerzitní a technickou knihovnu.....</i>	123
Machoně dokončovatel?!	
<i>Právníká fakulta u Čechova mostu.....</i>	151
Machoně urbanista	
<i>Přestavba domů na Můstku a Státní regulační pro Prahu.....</i>	179
Machoně tvůrce domova	
<i>Letní vila manželů Marie a Julia Řivnáčových v Jevanech.....</i>	207
Ladislav Machoně v dějinách architektury.....	223
Závěr.....	259
Seznam architektonických prací Ladislava Machoně.....	293
Obrazová příloha.....	319

Úvod

„Monografie o umělci je nejrozšířenější typ uměnovědného psaní u nás. Na první pohled jakoby v této skutečnosti nespočíval nějaký problém, jakoby se v ní neskrývalo žádné napětí. Dominování monografické literatury se považuje za logický důsledek toho, že je základním stavebním kamenem celkového obrazu o umění.“¹

Ján Bákoš, 2000

Proměny monografie

Žánr monografie umělce prodělal v posledních dvou stoletích množství proměn, a přestože jej v šedesátých letech dvacátého století nejen francouzští poststrukturalisté téměř odepsali, stále patří k oblíbeným či dokonce základním článkům uměleckohistorické literatury.² Umožňuje totiž snadno uchopit a vysvětlit vizuální formu z kontextu autorova charakteru, života, stylu či individuálního uměleckého vývoje. Jako taková je vhodná jak pro širší čtenářské publikum, tak i pro potřeby trhu s uměleckými díly, neboť často bývá doplněna katalogem, dokládajícím autenticitu publikovaných děl a signalizujícím umělcovu osobitost a kulturní význam.³ O setrvalé popularitě monografií umělců svědčí například i jejich výběrová bibliografie z roku 1997, obsahující na čtrnácti tisíc titulů pojednávajících o životě a díle více než dvou tisícovek umělců. Asi jedenáct procent z vybraných titulů tvoří také monografie architektů.⁴

¹ Bákoš 2000, s. 98. Přeloženo ze slovenštiny autorkou.

² Guercio 2006. A také viz Vybíral 2013.

³ Bourdieu 2010.

⁴ Freitag 1997.

Nikoliv za první, přesto však za archetypální východisko moderní monografie umělce lze považovat Vasariho *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*, které v průběhu devatenáctého století žánrově aktualizovali představitelé nově se konstituujících dějin umění.⁵ Vrchol obliby pak monografie zaznamenaly na přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy například v německém prostředí vycházela popularizační řada *Künstler-Monographien* představující především slavné malíře minulosti.⁶ Již tehdy se však začaly vůči uměleckým biografiiím ozývat skeptické hlasy, V dobových dějinách umění totiž převládala snaha etablovat obor jako vědeckou disciplínu s vlastní a specifickou objektivní metodou, kterou mnozí, jako Alois Riegl či Heinrich Wölfflin, spatřovali zejména v morfologické analýze.⁷ Dějiny umění „beze jmen“ se tak měly zabývat spíše formálními vlastnostmi děl, konstruovat jejich vývojové řady a hledat zákonitosti historických slohů. Pro subjektivní autorskou osobnost v nich již nezbývalo tolik prostoru jako dříve. Silné argumenty vůči biografické metodě pak ve třicátých letech vznesli také historici umění Ernst Kris a Otto Kurz.⁸ S využitím textové kritiky a freudovské psychoanalýzy studovali literární figuru umělce v historických biografiích a povšimli si, že v nich lze obvykle nalézt obdobné narativní jádro.⁹ Hovoří proto o stereotypní legendě o umělci, který od dětství vykazoval znaky výjimečného talentu, aby poté předčil svého mistra a prosadil se osudu navzdory s tím, že jeho geniální povaha se dodnes zrcadlí v jeho heroickém díle. Metodologická diferenciacie oboru po druhé světové válce poté dějinám umění přinesla množství analytických nástrojů a konceptů z ostatních věd. Ať už šlo o teorie literární, sociologické či ekonomicko-politické, na rozdíl

⁵ Guercio 2006, s. 6.

⁶ Řadu vydával profesor Hermann Knackfuß (1848–1915) v nakladatelství Velhagen und Klasing.

⁷ Vybíral 2013, s. 235.

⁸ Kris – Kurz 2008.

⁹ Soussloff 1997, s. 94–100.

od tradiční biografické metody se zaměřovaly vždy spíše na dílo samotné či na externí – kontextuální parametry jeho vzniku a recepce. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se tak z tehdy nových pozic dnes již spíše dožívajícího filozofického a literárního poststrukturalismu a dekonstruktivismu dokonce mohlo zdát, že „autor je mrtvý“ (a s ním i biografická metoda), neboť význam a hodnota jeho díla jsou na něm zcela nezávislé.¹⁰ Metaforicky ohlašovaný konec se však podobně jako v ostatních případech zatím odložil – monografii umělce se po všech korekcích nakonec daří možná lépe než v minulosti.¹¹

Monografie architekta

Na rozdíl od malířů, sochařů a dalších výtvarníků se architekti ve své tvorbě musí neustále vyrovnávat s řadou externích zřetelů, zcela nezávislých na jejich umělecké vizi, která proto často ani nemusí být nejdůležitější složkou jejich díla. V případě moderní architektury proto lze jmenovat jako naprosto zásadní proměnný činitel samotného zadavatele stavby a jeho finanční možnosti, jež se často odvíjejí od ekonomické situace a hospodářství celé země. Závisí na nich nejen samotná realizace díla, ale už zadání stavby (rozsah, výzdoba, vnitřní zařízení atd.), délka stavby a rovněž přítomnost či absence architekta na stavebním doзору. O vzhledu a půdorysném řešení stavby může dále rozhodovat nejen záměr a požadavky zadavatele, ale také možnosti parcely, potřeba logiky a funkčnosti vnitřního uspořádání a v neposlední řadě technické možnosti stavební konstrukce. Často nelze pominout také památkové či urbanistické nároky situace, kterou musí architekt řešit. Právě zdůraznění

¹⁰ Barthes 2014. A také viz Vybíral 2013.

¹¹ Renders – Haan – Harmsma 2016.

mimouměleckých aspektů architektonické tvorby pak některé teoretiky přivedlo k přesvědčení, že moderní architektura vlastně uměním ani není, neboť stojí na pomezí umění a vědy. Veškeré zmíněné kontexty a parametry vzniku konkrétního architektonického díla pak hrají významnou roli také pro jeho pozdější interprety, kritiky a historiky, neboť i ti je musí ve své práci zohlednit. Proto také zdánlivě „neproblematická“ monografie architekta od počátku rezonuje v napětí mezi tendencí žánru interpretovat architektovo dílo jako výraz relativně autonomní vůle talentovaného jednotlivce a potřebou uchopit a reflektovat veškeré tlaky, které architektovo dílo formují. S tímto problémem se přirozeně museli vyrovnat všichni tvůrci architektonických monografií, nicméně každý k němu přistoupil odlišně. Svědčí o tom také vzorek publikací české provenience.

Poměrně snadno lze dílo shrnout a představit pomocí spíše obrazové publikace, kam se vedle základních údajů o architektovi téměř nepřidávají další životní osudy, dobový kontext ani stylové hodnocení díla. Text často doplňují přetištěné texty samotného architekta, ať už průvodní zprávy k projektům, nebo teoretické stati z knih a časopisů, jako v případě monografie věnované Adolfu Benšovi.¹² Podobná autorsky méně náročná kompilace shromážděných materiálů však vedle zpřístupnění vybraných archiválií čtenářům mnoho nepřináší a může vést také k zdánlivému dojmu, že ten či onen architekt je již dostatečně zpracován, neboť existuje jeho monografie.

U architektů činných v první polovině dvacátého století, jejichž dílo prošlo mnoha stylovými proměnami, se nabízí také katalogické zpracování jejich tvorby, kdy se jednotlivé stavby řadí například dle forem a jsou pojaty jako samostatná hesla bez souvislostí mezi sebou, zadavateli a historickými

¹² Šlapeta 2014.

událostmi. Na tomto pojetí staví monografie o Josefu Gočárovi,¹³ kde v textu upozaděný život architekta přiblížily vzpomínky jeho spolupracovníků a žáků. Výhodu práce představuje celková přehlednost a s ní související snadné vyhledávání konkrétního období nebo díla. V neposlední řadě pak i možnost zapojit více autorů do tvorby jednotlivých hesel.

Dnes standardní koncept architektonické monografie přinesla v novém tisíciletí publikace o Janu Kotěrovi.¹⁴ Kolektiv autorů představil dílo architekta chronologicky a doplnil je také o dobový kontext soudobé architektury a její teorie. Posloupnost Kotěrovy architektonické tvorby pak v knize rozšiřují tematické kapitoly, přičemž životopis architekta se scvrkl na přehled dat na konci knihy. Obdobně postupoval také kolektiv autorů monografie Jiřího Krohy, který ještě výrazněji upřednostnil tematické kapitoly před kontextem vlastního architektova života. Rozsáhlé a velmi zdařilé texty knihy se věnují různým odvětvím architektovy práce a zachovávají chronologické řazení.¹⁵ Kompaktnějšího vyznění své práce – monografie Vlastislava Hofmana – pak docílil kolektiv autorů pod vedením Mahuleny Nešlehové, neboť oproti dosud zmíněným publikacím věnoval větší pozornost událostem umělcova života a přirozeně je prolнул s tematicky zaměřenými kapitolami o jeho díle.¹⁶ Rovněž architekt Pavel Janák se dočkal monografie, jež kombinuje několik přístupů, a proto působí poněkud nejednoznačně.¹⁷ Autor se rozhodl přiblížit život architekta pojatý jako souvislý text a zařadit jej před architektonické dílo. Osobnost tvůrce mu navíc pomáhá osvětlit dosud nepublikovaná korespondence a část paměti. Vedle životopisu je však samotné architektonické dílo rozdělené

¹³ Lukeš 2010.

¹⁴ Šlapeta 2001.

¹⁵ Macharáčková 2007.

¹⁶ Nešlehová 2004.

¹⁷ Kiesling 2011.

podle stylových forem, zpracováno poměrně krátce. Tuto nerovnováhu pak ještě podtrhuje soupis děl zhusta doplněný jejich vyobrazením.

Monografie architekta napsaná jediným autorem vyžaduje trpělivý a dlouholetý zájem. Výsledek pak může představovat celistvě uchopenou práci, v níž dílo vhodně nasvětlují události architekta života. Příkladem takovéto syntézy může být monografie Dušana Jurkoviče,¹⁸ navazující na předchozí práci téže autorky. Té se podařilo představit Jurkovičovo dílo ve všech potřebných kontextech: životním, historickém i architektonickém. Soudobé dění na architektonické scéně, včetně jejího teoretického pozadí, přinesla velmi podrobně pojatá a rovněž syntetická monografie Leopolda Bauera,¹⁹ jejíž autor se navíc v úvodu pečlivě vyrovnává s postavením architekta ve své době i v dějinách architektury a reflektuje různorodé pojetí životopisné práce.

Každé pojetí monografie má své nesporné autorské i čtenářské výhody a nevýhody. Nelze říci, že by pouze jedno z nich bylo to „pravé“.

Předkládaná práce o Ladislavu Machoňovi proto čerpá z několika výše zmíněných přístupů. Synteticky spojuje přehled nejvýznamnějších architektonických děl s událostmi architekta života. Současně monografii doplňuje podrobným zpracováním vybraných staveb včetně společenského, historického i architektonického kontextu. Smyslem práce je otevřít téma architekta Ladislava Machoně jako celku a ukázat jeho přístupy k odlišným architektonickým zakázkám.

¹⁸ Bořutová 2009.

¹⁹ Vybíral 2015.

Život a dílo Ladislava Machoně

Monografické zpracování života a díla jednoho autora přirozeně vede k mnoha teoretickým otázkám, namátkou: Jaký vliv má život na umělcovo dílo? Lze je od sebe oddělit? Nestaly by se ze samotného architektonického díla bez autorova života a historického pozadí jen dějiny forem? V případě Ladislava Machoně je nutné se ptát, jak působilo na jeho architektonickou tvorbu dlouholeté členství v zednářské lóži a také jeho druhá manželka, architektka Augusta Müllerová. Jak se Machoňovo zednářství, kvůli kterému byl vězněn, slučovalo s jeho poválečnými prokomunistickými postoji? Měla levicově zaměřená intelektuálka Augusta Müllerová vliv i na jeho názory a hodnoty? Práce přináší kompletní přehled tvorby Ladislava Machoně v kontextu jeho života, což jí umožňuje podat představu stylové proměny architektonické tvorby v čase, ohledat jeho ukotvení v umělecké scéně, zkoumat vliv osobních kontaktů na realizaci děl či přiblížit jeho psychologii. Opomenout nelze ani dobové historické či sociální souvislosti. Přestože snaha věnovat se s dílem současně také Machoňovu životu může být vykládána pouze jako touha po příběhu,²⁰ autorka se domnívá, že oddělení těchto dvou linií by mohlo vést k dezinterpretaci celé Machoňovy tvorby.

Pražské realizace

Vzhledem k neobvykle širokému rozsahu Machoňova díla se autorka rozhodla omezit výběr realizací, které podrobně zpracuje, na dvacátá a třicátá léta a na území Prahy. Tato doba a toto území hrály v osobním i pracovním

²⁰ K limitům, a úskalím biografické metody na příkladu Bohumila Kubišty viz RAKUŠANOVÁ 2018, s. 478–479.

životě Ladislava Machoň významnou roli. Už během svého studia a práce u Jana Kotěry se architekt rozhodl zde zůstat. Ještě než se Praha stala hlavním městem nového státu, založil v paláci Koruna na Václavském náměstí Machoň svůj ateliér a působil v něm do svého zatčení. V historickém srdci města dlouhá desetiletí bydlel.

Ladislav Machoň v Praze začínal a zde si na počátku dvacátých let vydobyl renomé. Účastnil se řady soutěží, které chtěly změnit podobu města, a ve třicátých letech ji reálně ovlivňoval svou prací pro Státní regulační komisi. S Prahou je rovněž spjata řada profesních spolků, v nichž se Machoň angažoval. Byť bývá Ladislav Machoň často vnímán jako „pardubický“ architekt, pětice jeho zdejších velkých staveb, které svým významem překračují lokální kontext, se již dočkala svého několikerého zpracování. Dokonce mu galerie v Pardubicích uspořádala už dvě výstavy.²¹

Vybraná čtveřice pražských děl reprezentuje odlišné typy zakázek, pro různé klienty a jiná časová období Machoňovy tvorby. Při úpravě barokního Klementina pro účely univerzitní a technické knihovny musel architekt vedle funkčnosti knihovního provozu dbát památkové hodnoty areálu. Realizací právnické fakulty Univerzity Karlovy upozadil sám sebe jako tvůrce, aby vzdal hold svému vzoru Janu Kotěrovi. Návrhem zástavby na Můstku, nové brány do Starého Města, se musel popasovat s požadavky regulačního plánu včetně výškové hladiny. V případě rekreační vily v Jevanech aplikoval soudobé moderní formy, ale zároveň chtěl vytvořit komplexně pojaté výtvarné dílo. Význam těchto děl přibližuje stylová analýza i historický, společenský, politický

²¹ Obě uspořádala Východočeská galerie v Pardubicích. První pod názvem „Ladislav Machoň“ připravil Lubomír Netušil a konala se od 29. září do 6. listopadu 1988. K výstavě se dochoval spíše metodický list, než katalog viz Netušil 1988. Nejnovější výstavu „Ladislav Machoň a Pardubice“ zpracoval kolektiv autorů Vanda Skálová – Martina Koukalová – Pavel Panoch a proběhla od 17. října 2018 do 10. března 2019.

a technický kontext jejich vzniku. Vedle srovnání záměru architekta s realizovanou skutečností je také zapotřebí díla zhodnotit v prostoru a čase. Poté lze posouvat jejich měřítko a hodnotit je v kontextu města, regionu a soudobé československé architektury vůbec.

Bádání

Dílo Ladislava Machoně kopíruje vývoj první poloviny dvacátého století. Architekt začínal návrhy kubistických divadelních scén a interiérů, přes poválečný rondokubismus a purismus pokračoval funkcionalismem a poslední návrhy tvořil v duchu *sorely*. Věnoval se návrhům veřejných budov, činžovních domů, vil, ale také drobné architektuře v podobě například benzínových stanic a v neposlední řadě interiérů. Významnou část Machoňova díla tvoří urbanistické studie, například zahradních měst, různých typů zástavby nebo regulačních plánů celých měst.

K primárním pramenům patří architektonická pozůstalost Ladislava Machoně, která se nachází v Národním technickém muzeu. Rozsáhlý a nesetříděný fond obsahuje více než dostatek materiálů k Machoňovým realizovaným i nerealizovaným návrhům, dále korespondenci, i když převážně pracovní, články a spisový materiál. Přes poškození při povodních se dochovala i část originálních fotografií. V Machoňově fondu se původně nalézal také konvolut společných prací s jeho manželkou architektkou Augustou Müllerovou a také její plány. Dnes se jde o svébytné fondy, stejně jako byla odtržena i Universita (právnícká fakulta) a Klementinum. Národní technické muzeum uchovává i plány Machoňova učitele Jana Kotěry a archiválie k výstavě Za novou architekturu.

Další podklady k Machoňovým pražským projektům se nalézají v jednotlivých archivech stavebních úřadů různých městských částí nebo archivech velkých institucí, jako Univerzita Karlova nebo Národní knihovna. Zasahoval-li architekt do historického jádra Prahy, materiály lze najít také v archivu Klubu Za starou Prahu. Pozdní realizace a řadu Machoňových osobních věcí ukrývá archiv Národní galerie. Další informací k osobě Ladislava Machoně poskytl fond Policejní ředitelství v Národním archivu. A rovněž rodina Ladislava Machoně a Augusty Müllerové.

Během druhé světové války pracoval Ladislav Machoň pro odboj a posléze pro Českou národní radu a k této činnosti se nacházejí dokumenty ve Vojenském historickém ústavu. Později byl architekt ve vykonstruovaném procesu proti svobodným zednářům odsouzen za sdružování proti republice. Materiály k jeho zatčení a věznění jsou uloženy ve fondu Generální prokuratury v Národním archivu. Archiv bezpečnostních složek uchovává prameny ke sledování Machoně i jeho manželky tajnou policií.

Mnoho textů a článků o životě a díle Ladislava Machoně převyšuje studentská postupová práce Markéty Netušilové, která se však zaměřuje jen na architektonické práce pro Pardubice.²² Vedle široké a různorodě zaměřené odborné literatury procházela autorka Machoňovy plány a realizace v časopise Společnosti architektů *Styl*. Ladislav Machoň až do konce třicátých let nepatřil mezi „psavé“ architektky, ale poté často publikoval ve spojeném časopise *Architektura* (po druhé světové válce *Architektura ČSR*), kam psala i Augusta Müllerová, dříve příspěvatelka do levicově orientované *Stavby*.

²² Netušilová 1996.

Historie architektury

Jméno Ladislava Machoně se v dějinách architektury objevuje poměrně často a jeho vybrané realizace jsou běžně zastoupeny – třebaže ve stále se opakujících šablonách – v odborné literatuře.

Nicméně tvorba Ladislava Machoně ještě nebyla ve své celistvosti dostatečně zhodnocena a zasazena do kontextu moderní meziválečné architektury v Československu. V tomto ohledu je třeba se ptát, proč Machoň stojí ve stínu svých vrstevníků, kteří prošli stejným stylovým vývojem jako on. Proč není jeho dílo ceněno stejně jako návrhy Pavla Janáka, Josefa Gočára a Vlastislava Hofmana? Byl Machoň inovátorem, nebo „jen“ nositelem stylu? Může to být způsobeno tím, že jeho architektonická tvorba nebyla dosud dostatečně zpracována? Nebo proto, že se Machoňovi nepodařilo realizovat stejně prestižní stavby? Neměl k tomu příležitost, nebo nedosahoval kvalit svých kolegů? Může za upozadění Machoněva díla stát také pragocentrismus, když většina jeho veřejných staveb stojí v Pardubicích? Objednávala si u Machoně architektonické zakázky konzervativnější klientela? Nebo zůstalo jeho jméno pozapomenuto, protože se nestal učitelem budoucích generací architektů jako Pavel Janák a Josef Gočár? Právě odpovědi na tyto otázky zařadí Ladislava Machoně do dějin české architektury.

Život a dílo Ladislava Machoně

„V naší duši a představě utkvělý obraz elegantního mladíka a krasojezdce.“²³

Rudolf Hlubinka, 1948

Ladislav Machoň se narodil 28. dubna 1888 na Královských Vinohradech do rodiny učitele chemie a později profesora, c. k. vládního rady a ředitele reálky Václava Machoně (22. července 1851, Miskovice – 27. února 1931, Pardubice) a jeho ženy Anny, rozené Pernerové (20. června 1867, Pardubice – 11. ledna 1924, Kolín), pocházející z pardubické rodiny projektanta železnic a stavebního podnikatele Jana Pernera. O tři roky později se manželům Machoňovým narodila ještě dcera Marie (21. října 1891, Praha – 3. května 1949, Praha). Oba sourozenci, oslovovaní rodinou Láďa a Máša, si byli po celý život velmi blízcí a od dětství projevovali výtvarné nadání.²⁴ Díky podpoře rodičů a dobrému rodinnému zázemí mohli oba svůj talent rozvíjet na umělecky zaměřených školách.

Ladislav Machoň chodil v letech 1894–1899²⁵ do pětileté měšťanské školy pro chlapce v Pardubicích, kde jej podle dochovaných vysvědčení nejvíce trápil zpěv.²⁶ V dalším studiu pokračoval na pardubické c. k. reálné škole. Roku 1904 se však celá rodina přestěhovala do Rakovníka, kde získal Václav Machoň od školního roku 1904–1905 post ředitele na c. k. vyšší reálce, do níž přestoupil také syn Ladislav. Byli to pravděpodobně právě učitelé na rakovnické reálce, kteří Machoňův zájem o výtvarné umění dále odborně rozvíjeli. Ještě po letech

²³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Rudolfa Hlubinky Ladislavu Machoňovi, 26. dubna 1948.

²⁴ Vlasta Koubská – David Chaloupka, Máša Machoňová-Hrsková. Žena po boku A. V. Hrsky, in: Chaloupka 2014, s. 227.

²⁵ Ladislav Machoň byl 17. dubna 1899 biřmován v děkanském kostele v Pardubicích. NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12, upomínka na svaté biřmování, 1899.

²⁶ NG, fond 125, vysvědčení z pětileté měšťanské školy pro chlapce v Pardubicích (1894–1899).

se architekt spolu s dalšími významnými výtvarníky (k jeho generačním souputníkům zde patřil například architekt Milan Babuška nebo malíři Pravoslav Kotík a Václav Rabas) účastnil různých výročí školy a zapůjčoval své práce na Rakovnický salon.²⁷ Machoň si kresby z reálky, většinou studie podle sádrových modelů, ale i portréty a zátiší, po léta schovával.²⁸ V červnu 1906 složil Machoň v Rakovníku maturitní zkoušku a byl „uznán dospělým s vyznamenáním“.²⁹

Na technice

Na podzim téhož roku se Machoň zapsal na obor pozemní stavitelství na c. k. České vysoké škole technické v Praze (dnes ČVUT).³⁰ V době, kdy mladý adept architektury zahájil svá studia [1], stály už v Praze první stavby vzešlé z podhoubí architektonické moderny. Její doposud organické formy se právě v polovině první dekády dvacátého století začínaly postupně geometrizovat. Vůdčí osobností nového uměleckého názoru se stal Jan Kotěra, žák Otto Wagnera z Vídně, který vedl speciální školu architektury na Uměleckoprůmyslové škole a který získal mezi studenty obrovské renomé díky svému individuálnímu přístupu a důrazu na praktické zkušenosti. Uměleckoprůmyslová škola však neměla až do roku 1946 status vysoké školy.

Oproti tomu profesori pražské české techniky Josef Schulz a Jan Koula zastávali tradiční vyučovací metody se zaměřením na detailní osvojení forem

²⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/01, almanach *Sto let rakovnické reálky 1833–1933, Naši výtvarníci*, 1933.

²⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060620/02, práce z reálky z let 1904–1906.

²⁹ NG, fond 125, Vysvědčení reálných škol, 28. června 1906.

³⁰ Machoň složil imatrikulační slib 5. října 1906. Viz NG, fond 125, List imatrikulační.

klasických slohů.³¹ Jejich autoritativní a neosobní styl vedení výuky a odmítání soudobého směřování architektury přestávaly mladým studentům vyhovovat. Konzervativní studijní systém pražské techniky se pokusila zlepšit již silná generace architektů narozených kolem roku 1880 (Antonín Engel, Josef Chochol, Emil Králík, Pavel Janák, Vlastislav Hofman), když v roce 1900 založila Spolek posluchačů architektury. Ten však přes veškerou snahu (přednášky, exkurze, vypisování studentských soutěží, pořádání výstav atd.) zůstával víceméně „doplňkem“ k nehybné atmosféře školy. Po absolutoriu výše zmíněných architektů, kdy začala činnost spolku stagnovat, se navíc ukázalo, že stál především na jejich entuziasmu. A tak ještě na konci první světové války bylo dle vzpomínek architekta Karla Honzika *„slyšet výklad toho druhu, že posluchači se stali moderními architekty právě z odporu proti škole“*.³²

Ladislav Machoň studoval na pražské technice od podzimu 1906 do léta 1911³³ a ve svých životopisech zmiňoval jako své profesory Josefa Schulze a Josefa Fantu.³⁴ Během prvních dvou ročníků musel spolu se svými spolužáky nejprve absolvovat řadu technických (deskriptivní geometrie, fyzika, geologie apod.) a teoretických předmětů (rakouské právo, národní hospodářství apod.). Dále pak mnoho kurzů kreslení vedených Janem Koulou, jako například architektonické tvarosloví, kreslení architektury, krajinářské anebo ornamentální kreslení. Od malíře Adolfa Liebschera se studenti učili kreslení dle živého modelu a historik umění Karel Chytil přednášel o dějinách výtvarného umění. Teprve od třetího ročníku se v rozvrhu objevily hodiny pozemního stavitelství,

³¹ O situaci na pražské technice viz Pencák 2008.

³² Honzík 1963, s. 7.

³³ První státní zkoušku absolvoval Machoň 15. července 1908 a druhou 3. července 1911. Viz NG, fond 125, Vysvědčení o první zkoušce státní a Vysvědčení o druhé zkoušce státní.

³⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň 26, karton č. 20071130/03, Curriculum vitae, nedatováno, asi z roku 1929.

jež posluchačům přibližoval Rudolf Kříženecký, nebo nauka o zastavovacích plánech v podání Theodora Petříka. A konečně také přednášky a cvičení z architektury, jejichž počet postupně rostl z jedenácti až na dvacet dva hodin za týden a které vedl především Josef Schulz (kromě historie středověké architektury, jíž se zabíral Josef Fanta).³⁵

Studijní cesty

Z Machoňových studií se kromě technických výkresů zachovalo mnoho kreseb a maleb z plenéru.³⁶ Machoň zachycoval přírodní partie i celá panoramata, siluety měst (například Pardubic a Prahy), různé budovy (kostel sv. Mikuláše v Praze, zámek v Pardubicích), portréty a pohledy do interiérů atd.³⁷ Pracoval převážně s akvarelem, ale též pastelem a tuší, a přestože jde většinou o rychlé skici, svědčí o jeho kresebné jistotě a velmi dobré prostorové představivosti. V letech 1907 a 1908 podnikal Machoň cesty po Čechách, Moravě i Slovensku a studoval dřevěnou lidovou architekturu.³⁸

V Machoňově architektonické pozůstalosti se nachází rovněž několik akvarelů ze studijní cesty po Itálii, kterou podnikl na podzim roku 1909 spolu s ostatními studenty techniky, v nichž se pokusil zachytit především typickou barevnost italské krajiny a moře. Budoucí architekt si o této exkurzi poznamenal: „*Tři byly*

³⁵ ČVUT, Program císař. král. České vysoké školy technické v Praze na studijní roky 1906–1907 až 1910–1911.

³⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060620/03.

³⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060620/02. Většina maleb a kreseb bohužel nemá bližší určení ani dataci.

³⁸ Dle dochovaných kreseb navštívil Machoň například Luhačovice, Púchov, Skalici, Telč, Vysoké Mýto, Závodí a Žilinu. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060620/02. A dále Jilemnici, Lomnici, Malý Rohozec, Malé Šlapanice, Nitru, Semily, Sobotku, Trnavu, Újezd pod Troskami, Železný Brod. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20090109/02.

*věci, které nechaly mně nezapomenutelné dojmy: antika, italské večery a noce a moře. Nikde necítí se člověk tak malý i veliký zároveň jako v antických troskách, není měkší nálady než za takového fialového večera a ve hluboké jižní noci a moře, jež ta tmavá jeho barva dovede tak podivuhodně svítiti.*³⁹ Z poměrně torzovitých poznámek lze vyčíst jen pár měst, která studenti během několikátýdenní cesty po Itálii navštívili: Benátky, Řím, Rocca di Papa, Neapol, Livorno a Janov. Své dojmy popsal Machoň v několika dopisech také sestře Marii: *„Ty báječné italské večery, věru nebyti vázán jinými povinnostmi a cíli, žil bych zde a nechtěl bych se nikdy vrátit k tomu divonému severu. Stýkal jsem se v Římě denně (u oběda a u večeře) s Knüpfrem, ten starý dobrý pán jistě dobře pochopil tu zdejší krásu, že nevrátil se již zpět.*“⁴⁰ Ještě před první světovou válkou stihl Machoň v roce 1910 navštívit Německo, o rok později Holandsko, Belgie, severní Francii a také Anglii, kde se zúčastnil kongresu o zahradních městech, v roce 1912 pak Dalmácii a Istrii a v roce 1913 východní a severní Německo. O těchto cestách se však nezachovaly bližší informace.⁴¹

I architektova sestra Marie začala studovat v Praze, nejprve od roku 1908 navštěvovala Školu kreslení a malování pro dívky v Praze vedenou Emilií Krostovou. O čtyři roky později nastoupila na Uměleckoprůmyslovou školu k profesorům Jakubu Schikanederovi a Karlu Špillarovi. Od roku 1908 bydlela

³⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12, koncept přednášky o cestě do Itálie, nedatován, asi z roku 1909, nestránkovan.

⁴⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12, dopis sestře Marii z Neapole, 24. listopadu 1909, nestránkovan. – Malíř Beneš Knüpf, o němž se Machoň zmiňoval, žil od roku 1879 natrvalo v Římě. Po neúspěchu své pražské výstavy v Topičově salónu v roce 1910 po cestě zpět dobrovolně odešel skokem z parníku do moře.

⁴¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071130/03, Curriculum vitae, nedatováno, asi z roku 1929. Machoň mluvil částečně německy, francouzsky a rusky. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/03, přihláška do KSČ, květen 1945.

rodina Machoňova opět společně, v domě čp. 514 v Orelské ulici ve Vršovicích,⁴² protože otec Václav se stal ředitelem tamní reálky.

U Kotěry

Starosvětské poměry a nepříliš tvůrčí výuka na pražské technice přiměly některé studenty k seberealizaci mimo školní budovu. Mnozí z nich navštěvovali fakultativně také Kotěrovu školu architektury a jiní, mezi nimi i Machoň, se rozhodli získat zkušenosti přímo v jeho ateliéru. Architekt začal u Kotěry pracovat na částečný úvazek už od 1. března 1909 a 11. února 1911 se stal plnohodnotným zaměstnancem. Podílel se zde na projektech Rakousko-uherské banky ve Vídni, lázní a hotelu Vila Triestina v Opatii, hotelu Imperial v Dubrovniku, královského paláce v Sofii, bankovní budovy Slavia v Sarajevu, kolonie státních drah v Záběhlicích, na regulačním plánu části města Žižkova a různých menších objektech.

V případě několika staveb se Machoň účastnil nejen projektování, ale zastupoval samotného Kotěru jako dozor na stavbě, třeba při realizaci vily Viléma Charváta ve Vysokém Mýtě (1910), kolonie železničních zřízenců v Lounech (1910–1912), obchodního domu Mojmíra Urbánka v Praze (1912–1913) a Všeobecného penzijního ústavu v Praze (1913–1914). Od 1. června 1914 se Machoň stal šéfarchitektem projektu právnické fakulty.⁴³

Ke svému odchodu z ateliéru k 1. srpnu 1917 obdržel Machoň od Kotěry následující vysvědčení: *„Pan Machoň se velmi záhy vpravil do veškerých prací větších architektonické kanceláře a prováděl jemu svěřené práce s velkou svědomitostí a pílí*

⁴² NA, fond Policejní ředitelství I, konskripce, karton 363, obraz 200. <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=9047ec1cdc4450be017b4703afaea298e4517810b84d4e0111347e2273309721&action=image&record=15>, vyhledáno 5. 6. 2017.

⁴³ NG, fond 125, Vysvědčení od Jana Kotěry, 1. srpna 1917.

a úplným pochopením daného úkolu. Disponuje dnes úplně samostatně a mohu mu jak po umělecké, tak i praktické stránce vydati to nejlepší vysvědčení. Opouští kancelář, jelikož veškeré práce následkem války musely býti úplně zastaveny.“⁴⁴

Ladislav Machoň působil u Kotěry výrazně déle než většina ostatních architektů a stal se tak jeho nejbližším spolupracovníkem.⁴⁵ Od roku 1914 si pronajal byt v „domě s lékárnou“, v Moskevské ulici čp. 77 ve Vršovicích, jen kousek od Kotěrovy vlastní vily, kde sídlil nejen mistrův ateliér, ale také škola architektury.

Pravděpodobně právě díky Kotěrovi, jenž byl v té době rektorem Akademie výtvarných umění, zde v letech 1915–1918 Machoň získal místo suplujícího docenta malířské perspektivy a deskriptivní geometrie. Během chudých válečných let tak měl mladý architekt jistotu pravidelného příjmu nezávislého na soukromých zakázkách. Hlavně se mu ale podařilo – na rozdíl od jiných Kotěrových spolupracovníků a žáků – uniknout před vojenskou službou.⁴⁶ Kotěra jej před příslušnými úřady označil za „*nepostradatelného pro opatřování záležitostí veřejné služby ve válce*“.⁴⁷

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Architekti zůstávali v Kotěrově ateliéru zhruba dva roky. Kromě Machoně zde podobně dlouho pracoval v letech 1907–1914 pouze Jan Zázvorka. Viz Šlapeta 2001, s. 402.

⁴⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071123/02, během válečných let Machoňovi pravidelně psali Jan Zázvorka, Bohumil Kuchař, Josef Kalous a Vojtěch Bůžek, kteří vždy nechávají pozdravovat „*pana profesora*“.

⁴⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/03, dopis rektora c. k. akademie umění Jana Kotěry Ladislavu Machoňovi, 5. srpna 1915. Machoň byl dle pasu domobrany řádně odveden v roce 1909 a o dva roky později superarbitrován. Přesto nebyl během první světové války zproštěn domobranecké povinnosti a opakovaně měl narukovat. Kromě „*nepostradatelnosti*“ na Akademii výtvarných umění se nástup na frontu několikrát oddaloval také kvůli Machoňovým zdravotním potížím (například v roce 1917 se léčil „*na plíce*“).

Můžeme předpokládat, že Jan Kotěra Machoně přivedl i do Maffie. Architekt působil ve skupině Jaroslava Kvapila,⁴⁸ jež byla součástí hlavní odbojové organizace Maffie. Literát, režisér a účastník veřejného života Kvapil⁴⁹ patřil mezi zakládající členy Maffie a díky svým cestám do zahraničí fungoval jako spojka mezi domácím a zahraničním odbojem. Kurýrní činnost můžeme předpokládat i u Machoně, který se kvůli zakázkám opakovaně vypravil do Dalmácie a Istrie. Vysvětlovalo by to mimo jiné poválečné opakované pozvání Tomáše Garrigua Masaryka a jeho rodiny na Pražský hrad.⁵⁰

Praxe v Kotěrově ateliéru znamenala pro Machoně opravdu iniciační vstup do pracovního života. Kromě praktických zkušeností a nesporného uměleckého vlivu, který se projevil v některých raných Machoňových stavbách, jej Kotěra rovněž uvedl do „společnosti“ a seznámil jej s řadou jiných umělců a objednavatelů. V neposlední řadě mu zprostředkoval – ať už přímo, nebo nepřímo – několik významných zakázek.

Již od roku 1910 pracoval Machoň také samostatně, obesílal soutěže [5 a 6], ale realizoval víceméně „pouze“ návrhy vnitřních zařízení a jeho zákazníky tvořila především rodina a známí. Přesto se mezi lety 1913 a 1919 zabýval projektem na výstavbu poměrně rozsáhlého areálu mořských lázní v Srebrenu u Dubrovníka [7].⁵¹ Machoň se mohl k takové zakázce dostat na základě Kotěrova doporučení, nebo jen díky tomu, že v jeho ateliéru pracoval na návrzích

⁴⁸ VÚA/VHA, Sbírka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, osvědčení Ladislava Machoně pro Augustu Müllerovou ze dne 30. července 1970.

⁴⁹ Jaroslav Kvapil (1868–1950) patřil mezi propagátory svobodného zednářství, před první světovou válkou byl v německé lóži Hiram, po roce 1918 se stal prvním Mistrem lóže J. A. Komenský. Viz Hausmannová 2000, s. 101–141.

⁵⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/03, například pozvánka prezidenta republiky na hudební večer, 9. ledna 1921 nebo pozvánka Jana Masaryka na večeri, 1. června 1921.

⁵¹ První veskrze modernistický návrh pochází z roku 1913, o šest let později vypracoval Machoň – pravděpodobně na přání zákazníka, protože s podobným stylovým projevem se v jeho díle nesetkáme – klasicky řešené palácové budovy s mediteránním nádechem. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, fond 26, karton č. 20041203/06 a č. 20060719/03.

hotelů pro dvě ve své době nejexkluzivnější jadranská letoviska⁵² a měl tak možnost tam podniknout v roce 1912 a 1917 studijní cestu.⁵³

Kotěrovo dobrozdání můžeme předpokládat u zakázek na náhrobky dvou významných uměleckých osobností: malíře Mikoláše Alše (realizováno ve spolupráci s Bohumilem Kafkou) na Vyšehradském hřbitově v roce 1915 a o rok později sochaře Stanislava Suchardy (spolu s Františkem Suchardou) tamtéž. Ale dosud nejprestižnější zakázkou se na konci roku 1917 pro architekta stal projekt moderní galerie na Kampě, který mu zadal k vypracování přímo Kotěra jakožto člen kuratoria galerie.⁵⁴ Machoň s ním návrh konzultoval, a nelze se proto divit, že svými trojúhelníkovými štíty, výrazně členěným hlavním průčelím a celkovým monumentálním pojetím připomíná právnickou fakultu [12].

Jan Kotěra se dle vzpomínek rodiny stal Machoňovým celoživotním vzorem.⁵⁵ Tím spíše nás může mrzet, že na dobu své spolupráce se „zakladatelem české moderní architektury“ nezanechal žádné osobní vzpomínky. A to přesto, že se o Kotěruv odkaz po celý život staral. Už při výstavě Kotěrova díla pořádané SVU Mánes v roce 1926 byl Machoň spolu s Josefem Kalousem, Antonínem Matějčkem a Zdeňkem Wirthem členem přípravné komise.⁵⁶ Během druhé světové války, kdy Machoň pracoval v archivu architektury Národního technického muzea, se spolu s Wirthem v roce 1943 rozhodl zorganizovat

⁵² O českých architektech působících na Jadranu viz Kranjčević – Kos 2016.

⁵³ Kromě Dalmácie a Chorvatska se Machoň v roce 1917 vypravil rovněž do Maďarska. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071130/03, Curriculum vitae, nedatováno, asi z roku 1929.

⁵⁴ Šolc 2013, s. 48–55. Dochovaný Machoňův návrh viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20060719/03.

⁵⁵ Vlasta Koubská – David Chaloupka, Máša Machoňová-Hrsková. Žena po boku A. V. Hrsky, in: Chaloupka 2014, s. 227.

⁵⁶ Kotěra 1926.

výstavu Kotěrových kreseb k uctění výročí Kotěrovy smrti. Bohužel i v projevu z vernisáže zůstával Machoň formální a stručný.⁵⁷

První samostatné zakázky

Machoň si svou samostatnou pracovní premiéru „odbyl“ v roce 1909 ještě jako student pražské techniky, kdy navrhl výzdobu knihy Quida Marii Vyskočila *Sníh pod jabloní*. První architektonické návrhy se pojí s divadlem. V roce 1910 připravil Machoň scénickou výpravu hry *Apollonius z Tyany*⁵⁸ v sále Národního domu na Vinohradech u příležitosti komponovaného večera Jiřího Karáska ze Lvovic. Započal tím svou krátkou, ale umělecky ceněnou kariéru scénografa. Divadelní prkna Machoň důvěrně znal také jako ochotník, když v letech 1907–1908 hrál spolu se Sdružením akademiků rakovnických.⁵⁹ Architekt nejprve od roku 1910 působil společně s režisérem Pavlem Nerim (vlastním jménem Petr Kropáček) ve spolku Akademiků vinohradských a o rok později spoluzaložili Lyrické divadlo, jež nazkoušelo další Karáskovu hru *Sen o říši krásna*. Básník Machoňovu „náladově upravenou“ scénu ocenil v dopise slovy: „Zvláště v II. aktu, když

⁵⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/03, *Architektonické kresby Jana Kotěry* (kat. výst.), Invalidovna v Praze 1943–1944, úvodní projev Ladislava Machoně, 19. prosince 1943.

⁵⁸ Návrh scény ke hře *Apollonius z Tyany* se dochoval, viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060718/01. Machoň ve svém životopise datoval své scénografie již do let 1906–1909 (viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071130/03, Curriculum vitae, nedatováno, asi z roku 1929), ale dle dochovaných dobových plakátů a pozvánek (viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12) a rovněž odborné literatury se začal divadelními scénami zabývat až v roce 1910. Většina her vznikla v roce 1912 pro Divadlo Umění (*Madame la Mort*, *Šibalství Scapinova*, *Chlubný vojín* a *Aglavena a Selysetta*). V roce 1913 navrhl výpravu Karáskovy hry *Cesare Borgia* pro Městské divadlo na Královských Vinohradech). Z Machoňovy brzké datace bohužel všichni vycházejí, například ji uváděl Zdeněk Wirth. Viz NTM, AA, fond 1926 – Machoň, složka fondu, Vyjádření dr. Zdeňka Wirtha o Ladislavu Machoňovi, 5. března 1956, s. 6.

⁵⁹ V Rakovníku Machoň účinkoval například v hrách *Domov*, *Paní Majorka* a *Slovenský večer* viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12, pozvánky a plakáty k divadelním představením.

se na jevišti sešerilo, mluvilo to ovzduší tragičnosti – nápad s černou prohlubní hladomorny byl znamenitý – na tom malém jevišti Intimního divadla, provedl jste opravdu více, než jsem znaje je čekal.“⁶⁰

Přestože se podoba většiny Machoněm navržených scénografií nedochovala, o jejich experimentálních formách, jež neměly sloužit jako pouhé kulisy, ale vyjadřovat ducha samotné hry, se lze dočíst v dobovém odborném tisku.⁶¹ Za počátek moderní české scénografie se označuje Machoňova výprava ke hře *Šibalství Scapinovo* realizovaná v roce 1912 v Divadle Umění [2], u jehož zrodu opět stáli Machoň a Neri. Architekt tentokrát umístil kubisticky prolamovanou a zrcadlově obrácenou hrací plochu v divadle tak, aby se ocitla uprostřed hlediště mezi diváky.⁶²

Taktéž v roce 1910 Machoň realizoval filantropický bazar na Žofíně ve prospěch sirotčinců, který pořádaly bývalé žákyně Vyšší dívčí školy; budoucí architekt pro něj navrhoval úpravu jednotlivých stánků. Jeho spolužák a přítel Alois Kubíček mnohem později vzpomínal: „*S Lád'ou, jak si vždy Machoň říkal, jsem se patrně znal odjakživa. On byl rozený organizátor – po uplynutí desetiletí dokonce ‚státu nebezpečný‘ – ale tehdy pouze šlo o organizaci a výpravu Ruského trhu ve všech sálech Žofína, hned a gratis. Celá rýsovna žila v povznesené náladě, on přiděloval úkoly, nikdo se neulejval. Poslední noc před 28. květnem roku 1910 se již nemalovalo, pouze potahovalo, nalepovalo a zavěšovalo po stěnách a pavilónech. Pro pořadatele to bylo*

⁶⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071130/03, dopis Jiřího Karáska ze Lvovic Ladislavu Machoňovi, 11. dubna 1911. Tuto hru uvedlo Lyrické divadlo na půdě Intimního divadla (dnes Švandova) na Smíchově, jehož fasádu v roce 1918 Ladislav Machoň kubisticky upravil.

⁶¹ Novák 1913.

⁶² Ptáčková 1982, s. 20. A také viz Věra Ptáčková, *Kubismus a česká scénografie*, in: Ptáčková 2008, s. 21–22. Návrh scény se dochoval. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060718/01.

nečekané překvapení, Praha zaplesala dílu, jehož autoři Kodl, Hruška a Soukup již nejsou mezi námi. Pouze nám dvěma poskytl osud možnost vzpomínat.“⁶³

Bohumila Zikmundová

Ještě během studií, na masopustní úterý v únoru 1910, potkal Machoň na pražském karnevalu svou budoucí ženu Bohumilu Zikmundovou (12. srpna 1890, Vranovice – 26. ledna 1965, Praha). Dcera disponenta cukrovaru u Brna, toto „*dítě s rafinovanou prostotou dospělé ženy*“,⁶⁴ absolvovala dívčí školu Vesna a jezdila do Prahy navštěvovat rodinu svého strýce. „Míla“ se po smrti své matky vzdala studií ve Švýcarsku, rozhodla se zůstat ve Vranovicích a pečovat o svého otce a bratry.⁶⁵ Z dopisů, které mladému architektovi psala, než se v srpnu 1911 přestěhovala do Prahy k bratrovi, vysvítá, že byla na svou dobu emancipovanou ženou: „*Náležíme ke slabšímu pohlaví – proč – nejsme i my lidé, obyčejní, prostí, jež nutno posuzovat jako člověka podléhajícího, ne bytost dokonalou? Patříte, Lád’o, i Vy k oněm, kteří mají pro ženy přísná měřítka, neuznávají rovnoprávnost?*“⁶⁶

Zkoušela řídit auto a kouřit, ve svých listech dále horovala pro společné vzdělávání: „*Jak krásné by bylo, kdyby dívky současně s muži studovaly, byly společně s nimi vychovávány, zvykly by si vzájemně, mluvilo by se a jednalo bez předsudků, bez předstírání nepřípustných možností. Žilo by se zcela jinak, takto vychované ženy měly by značný vliv na celý národ. Je hrozné pomýšlení, že dívky, kterou chtějí rodiče provdat, dostane se polovičatého, anebo žádného vzdělání, stačí jen, umí-li vařit, některá*

⁶³ Kubíček 1968, s. 3.

⁶⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071123/02, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 5. února 1910. V tomto kartonu se dochovaly dopisy od Bohumily z let 1910 a 1911. Jde v podstatě o jedinou osobní korespondenci v Machoňově pozůstalosti, jeho dopisy Bohumile se nedochovaly.

⁶⁵ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 18. března 1910.

⁶⁶ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 8. července 1910.

jen dobře koketovat – a takovým ‚husičkám‘ svěřuje se nejobtížnější úkol, nepovznešenější a nejzodpovědnější povinnost – výchova dětí, jež zpětně stávají se členy velké lidské společnosti.“⁶⁷

Bohumila se opakovaně vymezovala proti „šosáckým názorům venkovských *furiantů*“⁶⁸. Obzvláště kvůli tomu, že jejich vztah nevyhovoval „společenským zákonům“. Ona byla vůči Machoňovi příliš „stará“ a rodina očekávala, že se provdá za již zaopatřeného muže: „Znají mne co ‚idealistku‘ a mají ohromné obavy, že od Vás neupustím ani v případě výhodného zaopatření.“⁶⁹ Přes tuto nepřízeň si dokázali vztah vyvzdorovat.

V Bohumiliných dopisech se dozvídáme o architektově fyzické podobě: „Předně je to vysoce klenuté čelo, značící Vašeho hlubokého ducha, přímý pohled prozrazuje laskavou shovívavost k jiným a přísný úsudek o vlastní osobě.“⁷⁰ A díky návštěvě ve Vranovicích víme o jeho preferencích v jídle: „Brambory nejíte, to vím, kafičko nepijete ani ze smetany, také pivem opovrhujete, za to čokoládu a čaj, k tomu sladkosti, hodně zavařeného ovoce a dobré vínečko, tak jen to maso ještě.“⁷¹ Ale hlavně se v Bohumiliných listech lze dočíst, že Machoň byl „nadšeným pozorovatelem umění malířského“ a měl „nezlomnou vytrvalost a ctižádostivost“ a Bohumila jej povzbuzovala v „práci pro krásno a ideál“. Přesto ještě o svých uměleckých schopnostech často pochyboval: „Lád’o můj, proč nemáte radost ze své práce, když je chválena kritikou, uznávána její správnost? Ovšem bylo by špatným úkazem, kdybyste již nyní byl docela spokojen sám sebou, snaha Vaše touží po výši, jen ve velkých pracech spatřujete nějaký opravdový úspěch. Musíte si však, můj Lád’o, uvědomit, že jste teprve

⁶⁷ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 12. června 1910.

⁶⁸ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 3. března 1910.

⁶⁹ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 30. srpna 1910.

⁷⁰ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 12. července 1910.

⁷¹ Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 10. prosince 1910.

v počátcích.“⁷² Zároveň ho ale Bohumila neváhala opakovaně plísnit za užívání opiových tablet.

Machoně označuje za „*elegantního lva salónů*“, což bývá jeho nejtypičtější charakteristika v různých medailonech i mezi pamětníky. Machoň rád chodil do společnosti, vždy nosil oblek a motýlka, sportoval a dlouho vypadal velmi mladě. Také proto získal během druhé světové války v odboji přezdívku Sekáč.⁷³

Ladislav Machoň a Bohumila Zikmundová se vzali 26. září 1912 na farním úřadě v Karlíně a měli spolu dva syny, Ladislava (14. dubna 1914, Praha – 21. dubna 2000, Praha) a Mikuláše (1. prosince 1917, Praha – 5. prosince 1989, Praha).⁷⁴ Machoň ještě téhož roku navrhl zařízení jejich prvního vlastního bytu ve Vršovicích [9], do něhož sbíral umění. Doma měli obrazy od Josefa Čapka, Jana Preislera nebo sochy Jaroslava Horejce a Otakara Španiela, který vytvořil i busty Machoňových synů.⁷⁵ Mladý pár se stýkal i s Janem Kotěrou, který je zvěčnil na několika karikaturách.⁷⁶

Dne 29. dubna v roce 1916 se vdala rovněž Machoňova sestra Marie. Studia na Uměleckoprůmyslové škole nikdy nedokončila a v roce 1913 odjela na zkušenou do Francie, odkud se musela na počátku války vrátit. To už se znala se svým budoucím manželem, malířem Alexandrem Vladimírem Hrskou (9. května 1890 – 23. října 1954). Vedle Machoně jim svatbu odsvědčil historik

⁷² Ibidem, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 30. října 1910.

⁷³ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, stručný životopis od roku 1939 ze dne 9. září 1967. Jeho slova o Sekáčovi potvrzuje například kniha viz Veselý-Šteiner, 1947, třeba s. 189.

⁷⁴ Oba synové studovali architekturu, ale Mikuláš ji kvůli uzavření vysokých škol během druhé světové války nedokončil. Ladislav později pracoval v Průmstavu, Státním typizačním ústavu a Škodaexportu, Mikuláš ve Státním typizačním ústavu. Rozhovor s vnučkou Ladislava Machoně Ivou Řezaninovou, 19. února 2013.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Ladislav Machoň vlastnil nejen tyto karikatury, ale také architektonické kresby a dřevoryty, které u příležitosti Kotěrovy výstavy v roce 1943 věnoval do sbírek Národního technického muzea. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20080918/06, seznam vlastních kreseb prof. J. Kotěry v majetku p. arch. L. Machoně, nedatován.

umění Karel Herain, jenž si vzal Hrskovu sestru Jarmilu. Marie trpěla vrozenou srdeční vadou, která se zhoršila po porodu dcery Evy v roce 1918. Kvůli svému kolísavému zdraví poté musela na vlastní uměleckou dráhu rezignovat.⁷⁷

Převážnou většinu Machoňových realizovaných předválečných zakázek tvořilo zařízení interiérů pro jeho a manželčinu rodinu. Vojtěch Zikmund, strýc Bohumily a majitel továrny k výrobě olejů a tuků v Karlíně, si po nákupu Lannovy vily v Bubenči nechal v letech 1913–1916 od architekta navrhnout její vnitřní vybavení a hospodářské budovy. Machoň pro firmu později známou jako Bratři Zikmundové projektoval ve třicátých letech rovněž benzinové čerpací stanice na území Prahy. Úspěšnou zakázkou se stala kubistická úprava suterénu kina v paláci Koruna (1914), [4].

Ještě v roce 1913 se Machoň stihl zúčastnit soutěže na Žižkův pomník na Vítkově, do níž stejně jako většina ostatních soudobých architektů zaslal návrh s lomenými tvary ve stylu kubismu [10].⁷⁸ Spolupracoval na něm se svým celoživotním přítelem sochařem Jaroslavem Horejcem.

Po odchodu od Kotěry si Machoň v roce 1917 založil vlastní architektonický ateliér [8], který po celou dobu své existence až do znárodnění roku 1948 sídlil v pátém patře paláce Koruna na Václavském náměstí (tehdy téměř čerstvě dokončeném). V roce 1921 se pak do Koruny přestěhovala celá Machoňova rodina.⁷⁹ Během válečných let se Machoň stejně jako jiní zabýval především návrhy náhrobků [11] a obesílal veřejné soutěže na různé pomníky obětem války.

⁷⁷ Vlasta Koubská – David Chaloupka, Máša Machoňová-Hrsková. Žena po boku A. V. Hrsky, in: Chaloupka 2014, s. 228–231.

⁷⁸ Pencák 2006.

⁷⁹ NA, fond Policejní ředitelství Prahy II – evidence obyvatelstva (1914–1953), karton 1158 (Ladislav Machoň).

V předvečer vyhlášení samostatného Československa, 21. září 1918, složil státní zkoušku a získal oprávnění civilního inženýra architektury a pozemních staveb.⁸⁰

V nové republice

V dubnu roku 1918 oslavil Machoň „již“ třicáté narozeniny. A vinou války měl za sebou i přes několikaletou architektonickou praxi jen velmi málo samostatných realizací, z nichž největší svým rozsahem byla přestavba továrny Mimosa pro Ferdinanda Tománka na Žižkově z roku 1917.⁸¹ Konstituující se republika nabízela architektům řadu příležitostí, kterých se chopila především generace narozená kolem roku 1880, jež se stihla svými stavbami etablovat ještě před vypuknutím válečného konfliktu. Ať už šlo o wagnerovské neoklasicisty (Engel, Hypšman), kteří měli dodat novým státním budovám punc monumentality, nebo průkopníky moderny (Janák, Gočár, Hofman, Chochol, Novotný), již projektovali soukromé a městské veřejné budovy v moderním rondokubistickém stylu. I ty druhé, stylově „progresivnější“, však mladí architekti, kteří na počátku dvacátých let končili svá studia na technice a vzhlíželi k právě se rodícímu purismu (Honzík, Fagner, Linhart, Obrtel, Havlíček), považovali spíše za „vznešené starce“.⁸²

K Machoňovým prvním realizacím v nové republice patřily kubistické formy jako Švandovo divadlo (1919), [14, 15], obchod s uměleckou dílnou pana Karla Lindauera (1919)⁸³ nebo ateliéry AB Barrandov na Pankráci (1919–1920), [16].

⁸⁰ NG, fond 125, dopis c. k. místodržitelství pro království České Ladislavu Machoňovi, 26. září 1918.

⁸¹ Továrna se dlouho považovala za zaniklou, jde však o objekt čp. 915 na Koněvově ulici, který prošel výraznou přestavbou. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/03.

⁸² Honzík 1963, s. 62.

⁸³ Pažoutová 1997.

A také drobné stavby jako dětské hřiště YWCA na Žižkově (1920), [17–19]. V první polovině dvacátých let často ideově a formálně navazoval na práci u Jana Kotěry, například v návrhu vodárny na letišti ve Kbelích (1923), [22]. U rodinných domů se Machoň převážně držel stylu pozdní moderny se zvýrazněním tektonických prvků, střídáním vertikál a horizontál a rovněž hladkého a režného zdiva. V roce 1919 vyprojektoval například domy pro úředníky cukrovaru v Cholticích [13]. Od roku 1922 se architekt zabýval zakázkou na některé domky pro zahradní kolonii Stavebního a bytového družstva městských úředníků, žurnalistů a spisovatelů při všeúřednické besedě na pražských Vinohradech, zvanou též *Ve Stromkách*. Vymezili ji architekti Tomáš Pražák a Pavel Moravec v roce 1920. Machoň sem v roce 1923 za použití vysokých střech a oblých mansard navrhl dvě samostatné vily pro Zdeňka Zikmunda a pro Zdeňka Kubíka a dále čtyři dvojdomky pro režiséra Václava Jiříkovského a Jana Tumpacha, pro estetika a skladatele Otakara Zicha a pana Marka [sic], pro Adolfa Weniga a Zdeňka Svobodu a samozřejmě pro Karla a Josefa Čapkovy [29]. Ve stejné poloze pak vyprojektoval vilu ředitele Koruny pana Froma [sic] v Karlově u Zvíkova (1924) a dále vilu architekta a spolužáka Aloise Kubíčka na Ořechovce a malíře Otakara Španiela [28] tamtéž (oba domy 1923). V témže roce pak navrhl zahradní kolonii a školu na Rybářích v Karlových Varech [31]. Ve dvacátých letech se Machoň českými obecnými a občanskými školami několikrát zabýval⁸⁴, dokladem může být škola v Postoloprtech (1923), [30] nebo v Chomutově (1924), která kombinuje exteriér ve stylu kotěrovské moderny a rondokubistický interiér [32].

⁸⁴ K Machoňovým stavbám škol se v jeho pozůstalosti v NTM nedochovaly žádné spisy. Víme jen, že se v roce 1930 zúčastnil soutěže na školu v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě, kterou vypsala místní školní výbor, viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20041103/02.

Národní sloh nebo také rondokubismus, který zahrnoval půlkruhy, kruhy a koule, Machoňovi rovněž nebyl cizí, ale nikdy nedospěl k tak vypjatým dekorativním formám jako Janák s Gočárem. Realizoval v něm převážně nábytek [21], třeba dámský pokoj a jídelnu na výstavě Svazu československého díla (1920), pánský pokoj doktora Schickla [sic] nebo různé vnitřní zařízení pro doktora Julia Pažouta v Prostějově (oba 1921).⁸⁵ Rondokubistické prvky použil Machoň na fasádách Komerční banky (1921) a činžovních domů v ulici Korunní na Letné [26] a Korunovační [27] na Vinohradech (oba 1923). Navrhoval nikdy nepostavenou budovu na Můstku a nové české divadlo (obě 1922). V Praze zůstává známá zahradní kolonie Stavebního a bytového družstva Domov na Žižkově, kterou v roce 1923 Machoň nejen vytyčil, ale zasadil sem své typové domky a dvojdomky, na nichž uplatnil rondokubismus vně i vevnitř a také folklórní prvky [20].

Rok 1923 Machoňovi přinesl řadu zakázek. Například objekt Ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích (spolupráce s Jaroslavem Horejcem), který mu otevřel cestu k dalším veřejným stavbám v tomto městě [35 a 36]. Ve stylu rondokubismu zde ještě postavil obchodní dům Pasáž (1923), jehož interiér vyzdobil manžel Machoňovy sestry Marie, malíř Alexandr V. Hrska [33 a 34]. Dále v Pardubicích realizoval dekorativní státní reálku (1924), [37 a 38], puristický poštovní a telegrafní úřad (1928–1937), [57], poštovní pavilon na výstavě tělesné výchovy (1931), [56], okresní soud a finanční úřady (1932), [58 a 59] a částečně vojenské jezdecké učiliště (1937).⁸⁶ Pardubické stavby bývají dodnes považovány za Machoňovy nejvýznamnější vůbec, ale pravdou zůstává,

⁸⁵ Chytil – Vincenc 2014.

⁸⁶ Z velkorysého plánu se stihl do druhé světové války realizovat jen objekt budovy mužstva a tři stáje. Z neznámého důvodu se vojenské jezdecké učiliště neuvádí mezi Machoňovými realizacemi v Pardubicích. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060519/03–05, 20060524/03 a karton č. 20070802/03.

že se jako jediné z architektova díla doposud dočkaly zhodnocení.⁸⁷ Málo se například akcentuje Machoňova stavba právnické fakulty (1923–1931), kde nepůsobil jen jako prostý realizátor Kotěrova „pomníku“ [64], ale jako autor vstupní dvorany, haly a také celého vnitřního vybavení (1929–1933).

Rok 1923 rovněž znamenal počátek přestavby Klementina pro účely vědeckých knihoven, které se Machoň věnoval až do roku 1951, [60 a 61].⁸⁸ Tento z památkového hlediska náročný úkol Machoňovi svěřil jeho celoživotní přítel Zdeněk Wirth, přednosta osvětového odboru ministerstva školství, který nejen jemu, ale i jiným architektům pomáhal zprostředkovat různé „památkářské“ zakázky. Svůj dlouholetý vztah k architektovi Wirth popsal ve své svědecké výpovědi v roce 1959: *„Znám Machoně od studentských let, jako inscenátora divadel ochotnických na Vinohradech, od té doby jsme zůstali přáteli. Stále jsem se s ním stýkal při nejrůznějších příležitostech, v různých spolcích, při práci na různých stavitelských projektech, při literárních podnikcích a podobně.“*⁸⁹

Dále architekt v roce 1923 vyhrál soutěž na vybavení interiérů československého velvyslanectví ve Varšavě a o tři roky později navrhoval pro tento úřad v Polsku úplně novou budovu (včetně interiérového vybavení)⁹⁰ – díky tomu si Machoň prohlédl právě budované velvyslanectví v Bělehradě od Aloise Mezery.⁹¹ Kachlový obklad velvyslanectví ve Varšavě se podobá vile ředitele Františka Pokorného na pražských Vinohradech (1925), [43 a 44].

⁸⁷ První se konala souborná výstava díla, viz Netušil 1988. Dále se tématem zabývala jeho dcera, viz Netušilová 1996. O rekonstruované Pasáži viz Řehák 2008. Machoňovým realizacím se spolu s dalšími významnými stavbami věnovali Zdeněk Lukeš a Pavel Panoch.

⁸⁸ Koukalová 2017b.

⁸⁹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Zdeňka Wirtha, 6. listopadu 1959, s. 1.

⁹⁰ Zikmund-Lender 2016, s. 170–172.

⁹¹ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/12 (1941–1950), ka 6906, žádost ministerstva veřejných prací o vydání pasu.

Zde stejně tak slouží jako ochrana zvýšeného přízemí, ale kryje i schodišťovou halu.

Kolem poloviny třetí dekády se Machoňův výraz inspiroval neomítaným zdívkem a absencí dekoru v holandské modernistické architektuře. Svým racionalismem v konstrukci pak zůstal u Kotěry. Jmenovat lze obecnou školu v Chomutově (1924) a první nerealizovaný návrh školy v Broumově (1925). A nelze opominout ani málo známé obytné domy pro vojenské gážisty v Berouně (1924). Neotřelé vršení hmot, režné stěny a jižní arkýř získala také vila disponenta Jana Weisse na Smíchově (1925), [41]. Kaskádovité řešení má i sokolovna v Dobrušce (1924), [39].⁹² Vysoká sedlová střecha jako odkaz na Kotěru měla tamtéž krýt i sbor Církve československé husitské z téhož roku, a to včetně zvonice [24 a 25]. Podobně měla i turistickou chatu Klubu československých turistů na slovenském Ďumbieru dle původního návrhu zakončovat vysoká střecha (1923), ale aby odolala počasí, je chata nakonec prostší, celokamenná a s pultovou střechou (1926).

Téměř každý rok Machoň podnikl studijní cestu do zahraničí, častokráte kvůli aktuální zakázce, jako v roce 1923 do Polska, o rok později po knihovnách v Německu, Dánsku, Švédsku a Norsku, v roce 1925 navštívil Francii, a to včetně výstavy dekorativního umění v Paříži, dále v roce 1926 Jugoslávii, v roce 1927 Stuttgart a Mnichov, v roce 1928 Švýcarsko, jih Francie a sever Itálie a v roce 1929 Německo a Holandsko.⁹³ Ač to plánoval, nakonec se nevypravil do Spojených států amerických, konkrétně do Filadelfie, kam v roce 1926 navrhoval dřevěný

⁹² Šubrtová 2011. Nebo viz Šubrtová 2012. Nebo viz Šubrtová 2013.

⁹³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071130/03, Curriculum vitae, nedatováno, asi z roku 1929.

pavilon československé vlády na mezinárodní výstavu na památku půldruhého století nezávislosti Spojených států [40].⁹⁴

Spolkový život

Kromě velkého množství realizovaných i nerealizovaných architektonických zakázek byl Machoň nesmírně odborně a společensky aktivní. V letech 1920 až 1927 pracoval v redakčním klubu časopisu *Styl*, i když sám nepatřil mezi „psavé“ architektky. Dále byl členem Artělu, Svazu československého díla, Společnosti architektů, Klubu architektů, CIAMu, Svazu výtvarných umělců, SVU Mánes, Inženýrské komory, Masarykovy akademie práce, Společenského klubu a později také Ligy za lidská práva, Levé fronty, Svazu socialistických architektů apod. V některých spolcích zastával i vysoké funkce, například působil jako předseda krajské jednoty Sokola a dále předseda ústřední jednoty Sokola. Nelze se proto divit, že se řada těchto spolků na Machoně obrátila ohledně architektonických návrhů pro své potřeby od vybavení interiérů po kompletní řešení novostaveb.⁹⁵ Pro Českou obec sokolskou architekt realizoval dvě sokolovny (v Dobrušce a v Praze-Hostivaři). Navrhoval kubistickou sokolovnu na Královských Vinohradech (soutěž, 1912), [3] a pozůstatek kubismu se projevil i ve štítech sokolovny ve Štěchovicích (1922), [23]. U soutěžního návrhu sokolovny v Náchodě (1927) je patrné Machoňovo lavírování mezi purismem a funkcionalismem. Machoň byl rovněž funkcionářem Československého jezdeckého klubu a ve druhé polovině třicátých let

⁹⁴ Výstavu organizovalo ministerstvo obchodu a ministerstvo zahraničních věcí spolu s československým velvyslanectvím v USA (zastoupeným Zdeňkem Fierlingerem). Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20061122/04 a karton č. 20070726/10.

⁹⁵ Pro Společenský klub vyprojektoval Machoň například plovárnu na Štvanici (1917) a pavilon na Střeleckém ostrově (1922). Později, v letech 1945–1946, navrhoval zařízení Národního klubu v Celetné ulici a v letech 1947–1948 klubovny Svazu přátel SSSR.

i předsedou pražské Jezdecké společnosti. Kromě toho působil v soudcovském sboru a například rozkresloval postavení překážek.⁹⁶ Jezdectví patřilo k jeho největším vášním a věnoval se mu celý život. Také kvůli němu měl silný vztah k Pardubicím, kde se konaly závody koní a kde měl prý své koně ustájeny.⁹⁷ Pro Prahu navrhoval jezdecké kolbiště na Trojském ostrově (1931–1932) a pro Pardubice již zmiňované vojenské jezdecké učiliště (1936–1941).

Součástí Machoňova společenského života se od března 1925 stala příslušnost ke svobodnému zednářství.⁹⁸ Tento elitářský spolek, jenž své fungování, ne nepodobné církevnímu řádu, dodnes výrazně tají, bývá právě kvůli tomu mezi širokou veřejností spojován se snahami jeho členů vytvořit mocenské koalice a spiklenecké vazby.⁹⁹ Činnost a zákulisí sociální struktury zednářských lóží během první poloviny dvacátého století se rekonstruuje poměrně obtížně, protože v době druhé světové války řada zednářských archivů zmizela nebo byla zabavena. Kvůli pronásledování zednářů jak nacistickým, tak komunistickým režimem často zanikly soukromé archivy jednotlivých členů.¹⁰⁰ Machoňovi byly

⁹⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/15.

⁹⁷ Rozhovor s neteří Augusty Müllerové Vladimírou Kafkovou, 17. října 2016.

⁹⁸ 5. března 1925 vstoupil Machoň do lóže Dílo, 21. ledna 1926 se zde stal Tovaryšem a 12. května 1927 Mistrem. Za laskavé poskytnutí těchto informací děkuje autorka řediteli Muzea svobodného zednářství při VLČS Miroslavu Procházkovi.

⁹⁹ Takovýto názor zastává například historik architektury Ladislav Zikmund-Lender, který považuje zednáře za „mocenský establishment a držitele ekonomického a kulturního kapitálu“, jenž chtěl „kolonizovat mainstreamovou kulturu zednářskými idejemi“. „Zednářská mystika“ podle něj „prostupovala veřejným působením a kulturní praxí každého jednotlivého člena“. Zikmund-Lender se domnívá, že v případě architektů Ladislava Machoně, Vladimíra Grégra a Jana Zázvorky v zednářství lze „přispět k vysvětlení jejich ambivalentního vztahu k vědeckému funkcionalismu a přilnutí k moderním historismům, tradicionalismům a vznešeným architektonickým formám.“ Při takto smělému tvrzení, nepodloženém žádným důkazem, si však autor vůbec nepoložil otázku, zda jejich „*touha po zachování tradice*“ nepramenila přirozeně z jejich konzervativní povahy a nepředcházela proto vstupu do podobně laděné organizace, jakou představuje zednářství. Jak bychom při takto zjednodušeném uvažování vysvětlili historizující nebo tradicionalistickou tvorbu jiných umělců? Viz Zikmund-Lender 2017, s. 80–91.

¹⁰⁰ Tématu českých svobodných zednářů jakožto spolku i jednotlivým členům se dlouhodobě věnuje historička Jana Čechurová, která popisuje zednářství jako „*životní styl*

všechny „zednářské materiály“ a stejně tak dokumenty z protinacistického odboje zabaveny při jeho zatčení v červenci 1952.¹⁰¹

Lóže Sibi et Posteris, které byl Machoň členem a ve čtyřech obdobích (1934–1936 a 1949) působil i jako mistr lóže, vyšla v letech 1929–1930 z lóže Dílo a přebrala také členy lóže Komenský. Jednotlivé „dílny“ se odlišovaly svým ideovým nebo profesním zaměřením. V Sibi et Posteris kladli důraz na preciznost rituálu.¹⁰² Mezi členy se objevovaly technicky, právnicky a umělecky orientované osobnosti, k nimž patřili například Jaroslav Horejc, Ladislav Kofránek, Jan Křížík, František A. Libra, Jan Zázvorka atd.¹⁰³ Zednáře spojovaly všelidské hodnoty a snaha chovat se a jednat podle vyšších pravidel směřujících k opracování sama sebe k dokonalosti. K jejich činnosti proto přirozeně patřila filantropie a charita. Sám Machoň od roku 1931 finančně podporoval studenty architektury na české technice a o rok později na to dokonce zřídil fond pojmenovaný po svém otci Václav Machoň.¹⁰⁴ Volili různé politické strany, ale sami se v nich neangažovali. Většina zednářů se znala ještě před vstupem do lóže, ať už díky své profesi, nebo členství v jiném spolku. Během první republiky totiž ve vyšších vrstvách existovala až přeorganizovanost společenského života.

Jakou roli během první republiky hrálo zednářství v osobním i profesním životě Ladislava Machoně, dnes v podstatě nelze rekonstruovat. Členství v lóži se častokrát tajilo i před rodinou a v Machoňově pozůstalosti se od „bratří“

určité společenské vrstvy“ a vyvrací snahu vytvářet zákulisní spiklenecké vazby. Viz Jana Čechurová, Kdo se vlastně stal zednářem a proč, in: Čechurová 2002, s. 135–154.

¹⁰¹ ABS, fond A 24 (Sekretariát náměstka MV plk. RSDr. Štefana Demjana), inv. j. 356, dopis sekretariátu plk. Demjana, 28. února 1962.

¹⁰² Čechurová 2002, s. 115.

¹⁰³ Svobodným zednářem byl i architekt Jan Kotěra, který působil v lóži Národ.

¹⁰⁴ Za tyto informace vycházející z časopisu *Svobodný zednář* děkuje autorka řediteli Muzea svobodného zednářství při VLČS Miroslavu Procházkovi.

nachází jen pár blahopřání.¹⁰⁵ Význam příslušnosti k zednářství bychom však bez existujících relevantních pramenů rozhodně neměli přeceňovat. Jen těžko budeme například prokazovat, zda Machoň se sochařem Horejcem často spolupracoval díky celoživotnímu přátelství, jež započalo ještě před první světovou válkou, nebo díky bratrství v lóži.

Otázka, zdali mohla za zadáním atraktivní architektonické zakázky, kterou Machoň oficiálně získal třeba od státního úřadu, stát nějaká „tajemná“ zednářská osobnost v pozadí, zůstane bez přímého důkazu vždy pouhou spekulací. Tak je to v případě „nejzednářštější zakázky“, úpravy kaple Jana Amose Komenského v Naardenu, o niž československý stát usiloval už od svého vzniku a Machoň ji v letech 1935–1938 realizoval pro ministerstvo veřejných prací.¹⁰⁶ Místo Komenského posledního odpočinku mělo pro české svobodné zednáře bezesporu velký duchovní význam, protože ve své práci navazovali na jeho myšlenky. Stali se také spolu s mnoha jinými českými a holandskými spolky a firmami sponzory rehabilitace této kaple.¹⁰⁷ Vedle Machoně se této úpravě zhostili dva další zednáři, sochař Jaroslav Horejc a Karel Štipl, ale i nezednář, malíř Jaroslav Benda [87 a 88]. Jak velkou roli při návrhu

¹⁰⁵ Dochovala se řada gratulací k Machoňovým šedesátinám, mezi nimiž se nachází rovněž přání od přátel-zednářů, některá psaná civilně (od Františka A. Libry), některá s typickými zednářskými zkratkami, například s oslovením „Cth.:M.:,dr.Br.“ (od Jaroslava Hubeného). Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02.

¹⁰⁶ Wirth 1937. A dále viz Hnídková, Horejc 2016, s. 80–83. A také viz Zikmund-Lender 2016, s. 174–176.

¹⁰⁷ Při rekonstrukci památníku v roce 2007 našli restaurátoři v zadní stěně dřevěného státního znaku měděné zaletované pouzdro s tímto vzkazem: „Roku tisícíhodevítistéhořicátéhosedmého, kdy prezidentem byl br. Edvard Beneš, syn Řádné a Dokonalé Lóže „Pravda vítězí“, byla zakončena úprava této památné kaple. Její výzdobu provedli za účinné pomoci holandských bratří přínaležejících Velikému Orientu Hollanskému, čeští výtvarníci Jaroslav Horejc, Ladislav Machoň a Karel Štipl, synové pražských lóží sdružených v Národní Veliké Lóži Československé, jejích Velikým Mistrem byl Karel Weigner, rektor Karlovy University v Praze. Jmenovaní vykonali své dílo s láskou a s pietou k velikému učiteli národů Janu Amosu Komenskému, duchovnímu zakladateli svobodných zednářů.“ Za upozornění děkuje autorka Miroslavu Procházkovi.

Komenského kaple hráli zednáři? A jakou například architektka Augusta Müllerová, jež v té době pracovala v Machoňově ateliéru a později na tuto úpravu vzpomínala z pohledu spolutvůrkyně?¹⁰⁸ Nemohl být hybatelem „věcí v pozadí“ opět Zdeněk Wirth? Hledání odpovědí na tyto otázky je v současné době více než nelehké.

Rovněž množství architektonických prací objednaných jinými zednáři je v Machoňově rozsáhlém díle zcela zanedbatelné.¹⁰⁹ Architekt logicky navrhl úpravy ložových místností v domě Jana Křížíka na Smíchově (1935–1936)¹¹⁰ a místností pro Českou národní radu ve Valentinské ulici (1948), které si od ní lóže po svém znovuustavení pronajímala. Pro rodiny svých bratří navrhoval Machoň náhrobky malíře Alfréda Justitze (1936), který lóže sponzorovala, a ředitele Národní technické knihovny Antonína Mouchy (1947).

¹⁰⁸ Rozhovor s neteří Augusty Müllerové Vladimírou Kafkovou, 17. října 2016.

¹⁰⁹ Ladislav Zikmund-Lender považuje Ladislava Machoně za „ukázkový případ“ zednáře, pro něhož byla tato organizace „místem umělecké výměny, pracovních kontaktů a hledání klientely“. Dále uvádí, že „valná část [Machoňovy – pozn. autorky] soukromé klientely, zadavatelů z řad veřejných institucí, ale i spolupracovníků mezi umělci – Jaroslav Horejc, Karel Štipl či Jan Štursa, vzešla ze zednářských kruhů.“ Viz Zikmund-Lender 2017, s. 87. Ladislav Zikmund-Lender však tuto svou tezi opět nijak nedokládá. Přitom lze snadno jména Machoňových klientů (na více než šestisetpoložkovém seznamu jeho prací, uloženém ve složce fondu NTM, AA, fond 26 – Machoň), srovnat s veřejně dostupnými seznamy zednářů. Naopak se zdá, že Zikmund-Lender vidí spojení se zednářstvím leckde. Například se domnívá, že zakázku na rekonstrukci Klementina získal Machoň na základě „zednářského bratrství“ s ředitelem knihovny Jaromírem Boreckým. Nicméně Borecký zednářem nikdy nebyl a Machoň se jím stal až dva roky po začátku své práce. Daleko zásadnější roli v tomto konkrétním případě sehrál Machoňův celoživotní přítel a toho času přednosta osvětového odboru ministerstva školství Zdeněk Wirth. Viz Koukalová 2017b, s. 374–375.

¹¹⁰ Příklad úpravy ložových místností v domě Křížík-Chaudoir z roku (1935–1936) ukazuje nedbalé zacházení historika architektury Ladislava Zikmunda-Lendera s primárními prameny. Na Machoňových plánech (viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20060626/02) se pod čp. 616 uvádí dům firmy Křížík-Chaudoir na Smíchově (v dnešní Radlické ulici). Odpovídá tomu taktéž pohled na úpravu vstupního portálu. Zikmund-Lender však svůj text ilustruje fotografií objektu čp. 213 na Plzeňské ulici. Komplex budov, který dnes obsahuje obě výše zmíněná čísla popisná a čtyři další, byl pojmenován Palác Křížík až po nedávné rekonstrukci. Nicméně neopomíjí zdůraznit snahu o „utajení“ celého účelu rekonstrukce tím, že o zednářství není na plánech ani zmínka. Viz Zikmund-Lender 2017, s. 86–89.

Podle architekta projektu si svou funkcionalistickou vilu nechal postavit továrník Julius Řivnáč v Jevanech (1930). Machoňovým celoživotním právním zástupcem byl kolega zednář Věslav Wahl.

Konec dvacátých let

Dvacátá léta znamenala pro Československo hospodářskou stabilitu a s ní neodmyslitelně spojenou celkovou prosperitu. Budování nejen soukromých domů úzce souviselo s celkovým růstem životní úrovně, a proto není pochyb, že druhé půli dvacátých let prožívala republika nejen kulturní růst. V té době se Machoň [49] obrací k purismu. Jednoduché a čisté členění staveb, absence dekoru a jasné uplatnění konstrukce najdeme na veřejných stavbách, jako je městský úřad v Kutné Hoře (1927) a obecná škola v Broumově (1928), ale také na vile pro generála Kamila Holého na Ladronce či vile doktora Antonína Hamana [42] na Ořechovce (obě 1927). K bydlení sloužil i činžovní dům v Podolí (1927), kde Machoň zkombinoval puristickou konstrukci a holandizující pohledové cihly, nebo obytný dvojdům stavitele Jana Tumpacha a architektů vlastní na Vinohradech (1927). Pro Josefa Havlíčka navrhl obchodní a obytný dům v Náchodě (1927), [48]. V témže roce se architekt zúčastnil svým monumentalizujícím návrhem soutěže na budovu ministerstva veřejných prací na Petřském nábřeží [45 a 46].

Kolem roku 1927 se Machoňova tvorba, stejně jako tvorba jiných architektů, láme a nachází se mezi purismem a funkcionalismem [47]. Machoň nikdy nevnímal architekturu jako vědu a dům jako stroj, proto z jeho projektů veřejných staveb nemizela monumentalita a vznešenost. Jako příklady takových objektů lze uvést pošty v Luhačovicích (1927), [51 a 52], na Letné (1928), [54 a 55]

a v Pardubicích (1928–1937). Mezi oběma styly se nachází také spojovací chodba prezidia pošt na Smíchově (1928), [50].

Funkcionalismus v Machoňově podání většinou neztratil svou výtvarnost, a zůstal tedy oproti mladší generaci ve svém výrazu uměřený. Přestože se na architektonických stavbách změnil půdorys a zmenšily se zdi, okna nikdy nevytvořila souvislý pás a ponechala si svou členitost [63]. Dělená okna bychom našli v nerealizovaném návrhu měšťanských škol v Havlíčkově Brodě (1930), na okresním soudě a finančních úřadech v Pardubicích (1932) i v Machoňově „nejfunkcionalističtější“ veřejné stavbě, v sokolovně v pražské Hostivaři (1931), kterou vybralo ministerstvo veřejných prací pro prezentaci na milánském Trienále v roce 1934 [66, 67 a 68]. U soukromých zadavatelů měl architekt samozřejmě volnější pole působnosti a bylo tomu tak i u funkcionalistické Řivnáčovy vily v Jevanech (1930).

Přímo pro osadu Baba, jejíž realizaci od roku 1928 organizoval Svaz československého díla, Machoň navrhoval funkcionalistickou vilu Ferdinanda Spíška (1932–1933), [70].¹¹¹ Svaz zde v roce 1932 uspořádal výstavu, jež ukazovala československou moderní architekturu. Reagoval tím na sociální požadavky doby, které měly výstavbu domů zlevnit a přitom zvýšit jejich komfort. Prezentovala je už výstava moderního bydlení v roce 1927 ve Stuttgartu, již Machoň navštívil, a také o rok mladší Nový dům v Brně. Sem pro Svaz československého díla architekt vyprojektoval vstupní síň hlavního paláce pojatou celou v kameni a doplnil ji svým oblíbeným motivem fontány.

Na jaře roku 1928 se rovněž uskutečnila série výstav o československé architektuře v Jugoslávii – v Lublani, Záhřebu a Bělehradu –, kde se Machoň představil jako tvůrce kolonie Domov na Žižkově, obecné školy v Chomutově,

¹¹¹ Tempel 2000, s. 138–141. Nebo viz Šemberger – Šlapeta – Urlich 2000, s. 170–173. Nebo viz Urlich – Šlapeta – Křížková 2013, s. 138–139.

Ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích, vily v Praze [sic] a interiéru československého vyslanectví ve Varšavě.¹¹² V SVU Mánes, který sídlil v nové budově, pak v roce 1930 vystavil státní reálku v Pardubicích. O rok později však členská expozici předcházela diskuse mezi spolkem a Machoněm ohledně vzniku samostatné komise Architekti SVU Mánes a její žádosti, v níž horovali za vystoupení z jiných profesních organizací. Machoň s tím nesouhlasil a v dopise napsal: *„Považuji právě v tom uměleckou výhodu a sílu Mánesa, když architekti společně pracovali se sochaři a malíři a netvořili vlastní skupinu s vlastní autonomií a vlastním životem (schůzemi, podáním atd.). Utvoření vlastního střediska uvnitř spolku vedlo a povede vždy k separování jak zájmů, tak jednotného společného uměleckého hlediska. Známe všichni historii utvoření Společnosti architektů a vydávání Stylu.“*¹¹³ Machoň ze Společnosti architektů nevystoupil. Na 162. členské výstavě Mánesa v roce 1931 prezentoval čerstvě dokončenou právnickou fakultu.

Hospodářská krize na počátku třicátých let

Celosvětová hospodářská krize se k nám dostala se zpožděním v roce 1931. Přestože nejhorší tíseň trvala „jen“ dva roky, až do konce třicátých let se snížil počet architektonických zakázek. V té době už byl Machoň etablovaný architekt. Svědčí o tom mimo jiné národní pohřeb Aloise Jiráska, jež na vyzvání historika umění Václava Viléma Štecha v roce 1930 vypravil. Ostatky spisovatele, který neměl žádné vyznání, a nemohla se mu tedy sloužit mše, byly nejprve vystaveny v panteonu Národního muzea. Samotná tryzna probíhala

¹¹² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/01, výstavní katalogy z Lublaně, Záhřebu a Bělehradu, 1928.

¹¹³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/08, dopis Ladislava Machoně SVU Mánes, 29. května 1931.

na Václavském náměstí a čestnou stráž drželi sokolové a vojáci pěšího pluku. Po kremaci byla urna uložena v Jirákově rodném Hronově.¹¹⁴

Dosavadní objednávky přinesly architektovi dostatek financí, aby si v roce 1930 udělal „vůdčí list“ a pořídil auto.¹¹⁵ Byl také členem Ligy motoristů (přejmenované v roce 1939 na Národní autoklub Čech a Moravy).¹¹⁶ V záznamech policejního ředitelství se dochovaly protokoly o několika Machoňových řidičských peripetiích. Nejprve v roce 1932 ve Vodičkově ulici povalil klempíře, kterému se naštěstí nic nestalo, o čtyři roky později projel architekt na červenou. V roce 1937 se srazil s druhým vozidlem na Újezdě a pomačkal si blatník.¹¹⁷

S automobilismem, který se u nás od dvacátých let rozvíjel, se Machoň setkal i jako tvůrce benzinových čerpacích stanic.¹¹⁸ Firma Bratři Zikmundové¹¹⁹, rodinně spjatá s architektem, u nás měla nejhustší síť těchto pump a v letech 1934–1936 tyto drobné funkcionalistické stavby navrhoval také Machoň. Doloženy máme stanice pod Barrandovem a v Hrdlořezech v Praze [93].¹²⁰

¹¹⁴ Machoň navrhoval celou výpravu pohřbu pro Národní radu československou, a to nejen v Praze, ale také uložení urny v Hronově. Z pohřbu se dochoval filmový záznam a řada fotografií. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20120410/04.

¹¹⁵ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/12 (1941–1950), ka 6906, vydání vůdčího listu 27. června 1930.

¹¹⁶ Milan Rudík, *Architekti jako významná skupina členské základny autoklubů*, in: Vorlík 2013, s. 19–21.

¹¹⁷ Všechny nehody zaznamenány viz NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/12 (1941–1950), ka 6906.

¹¹⁸ Novinář Jiří Oulický ve svém článku *Architektonickým pomníkem může být i stará benzínka* pro magazín *Hospodářských novin* Ego! tvrdí, že Ladislav Machoň navrhl také benzinovou stanici na pražském Zličíně (viz <https://ego.ihned.cz/c1-51164710-architektonickym-pomnikem-muze-byt-i-stara-benzinka>, vyhledáno 10. 8. 2018). Nicméně v archivu místního stavebního úřadu není o autorovi architektonického návrhu pro Vacuum oil company ani zmínky. Dokumentace k této benzinové stanici se nenachází ani v Machoňově fondu v NTM. Zličínská benzinová stanice těm ostatním od Machoňe není podobná. Autorka se pokusila Jiří Oulického kontaktovat, ale bez úspěchu.

¹¹⁹ O firmě Bratři Zikmundové viz Wirkner 2018. Za laskavé půjčení tehdy ještě nepublikované studie děkuji autorovi.

¹²⁰ Benzinovou stanici v Kuklenách u Hradce Králové (dnes součást města), kterou vyobrazil ve své kapitole Karel Hájek (*Pohled do historie benzinových čerpacích stanic*,

Dochoval se konvolut plánů k dalším, ale bohužel je dnes téměř nemožné zjistit, zda se realizovaly. Totéž platí pro pumpy firmy Vacuum oil company, pro niž Machoň v roce 1934 rovněž pracoval.

V roce 1931 dokončil Machoň stavbu právnické fakulty a rok později pak úpravu pro technickou knihovnu. Klementinum mělo pro Machoně ještě jeden význam. O celé adaptaci napsal disertační práci s názvem *Přestavba Klementina pro účely veřejné a univerzitní knihovny a technické knihovny v Praze* a v březnu 1934 se stal doktorem technických věd.¹²¹ V květnu předchozího roku zase krajský obchodní soud jmenoval Machoně stálým soudním znalcem pro architekturu, pozemní stavitelství, vnitřní zařízení budov a dekorativní umění.¹²²

Protože měl Machoň ve třicátých letech – stejně jako všichni ostatní – o polovinu méně architektonických objednávek než v předchozím desetiletí, účastnil se soutěží a podílel se hlavně na interiérech. V roce 1930 navrhoval nepostavené monumentální zasklení dvorany pražské hlavní pošty, chtěl nad ní rozprostřít valenou půlkruhovou klenbu, jejíž bočnice by otevírala členitá okna [53]. Pro majitele paláce Koruna, podnikatele Gustava Bartha,¹²³ v roce 1931 realizoval funkcionalistickou úpravu a vybavení bufetu Automat. Vnější neonové logo vytvořil grafik Ladislav Sutnar [65]. Dnes už legendární rychlé občerstvení, jež bylo ve své době novinkou, sloužilo i po znárodnění a zavřelo až tři roky

in: Vorlík 2013, s. 77). Ladislav Machoň nedělal. Architekt ale nevyloučil, že se při stavbě této stanice použilo stejného typu, který navrhoval. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/07, dopis Ladislava Machoně pro BAPS, 2. ledna 1947.

¹²¹ ČVUT, katalogy studentů 1933–1934. Disertační práce se bohužel nedochovala. Machoň si ji vypůjčil v roce 1936 pro účely připravované publikace, kterou chtěla vydat Karlova univerzita. O redakční radě a obsahu viz NTM, AA, fond č. 86 – Klementinum, karton č. 20130326/03.

¹²² NG, fond 125, Dekret o jmenování, 5. května 1933.

¹²³ Gustav Barth žil ve vile v Bubenci, kterou v roce 1929 vyprojektoval příbuzný jeho ženy pocházející z německého prostředí, architekt Victor Fürth, spolu s Ernstem Mühlsteinem. Jeho rodina před druhou světovou válkou prchla přes Londýn do Brazílie. Utíkal s nimi také budoucí filozof Vilém Flusser, který si vzal jejich dceru Edith Barthovou. Viz Finger – Guldin – Bernardo 2011, s. 5. Nebo viz Ströhl 2016, s. 30 a 33.

po sametové revoluci. V roce 1933 Machoň pro Bartha projektoval zařízení jídelny v České eskomptní bance a v témže roce provedl tradicionalistické zpracování restaurace v Černém pivovaru spolu s malíři Jaroslavem Bendou a Aloisem Bílkem [84, 85 a 86]. Úspěch bufetů měl na žádost plzeňského pivovaru a ministerstva obchodu zopakovat Gustav Barth i v Londýně. Opět k této realizaci přizval Machoně (1938–1939), který tak měl možnost létat před válkou do Velké Británie. Pro Gustavova bratra Arnošta Bartha dělal úpravu bytu a s tím spojený nábytek (1936). Mezi lety 1932 a 1935 navrhoval Machoň několik odlišně pojatých interiérů hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí: vstup, restauraci, vinárnu a hlavně funkcionalistické posezení v pasáži [81, 82 a 83].

Pro Efraima Löbla, obchodníka s hedvábím, navrhl Machoň v roce 1932 několik variant úpravy fasády domu na Můstku, který nakonec „pouze“ oprostil od historizujících prvků. O dva roky později vyprojektoval přestavbu domu a doplnil ji světelnou reklamou od Zdeňka Pešánka, mimo jiné na kavárnu Edison.

Ladislav Machoň se hojně účastnil soutěží, třeba na pomník na Bílé Hoře (1932 [69]) nebo na umístění pomníků pro Štursova *Raněného* u právnické fakulty (1930), pro plukovníka Josefa Jiřího Švece na Pohořelci (heslo *Vojáku legií 23*, 1932), pro skladatele Bedřicha Smetanu u Národního divadla (1932–1933, spolu s Otakarem Španielem), pro Jana Nerudu na Malostranském náměstí (heslo *Poesie Δ Beletrie*, 1933) nebo pro Tomáše Garrigua Masaryka (1937).

Sám architekt zasedal v několika porotách, třeba v soutěži na typ nejmenšího volného rodinného domu pro osadu Baba (1930)¹²⁴, na civilní letiště v Ruzyni

¹²⁴ Starý – Sutnar 1931.

(1931), na velkostržnici na Maninách (1935), nemocnici v Motole (1936, užší soutěž 1937) nebo na Jedličkův ústav (1938).

Augusta Müllerová

V roce 1933 poznal Ladislav Machoň osobně druhou ženu svého života, Augustu Müllerovou (24. ledna 1906, Praha – 11. září 1984, Praha), která se po válce stala jeho manželkou. Architektku a členku Levé fronty ale znal už dříve z její veřejné odborné činnosti.¹²⁵ Malá hnědovláska s modrýma očima¹²⁶ se narodila jako jedno ze čtyř dětí do rodiny poštovního inspektora Vojtěcha Müllera a jeho manželky Anny (rozené Balcarové).¹²⁷ Už na gymnáziu podnikla nejprve studijní cestu do Německa a Rakouska a poté do Francie, Švýcarska, Anglie a Španělska [72].¹²⁸ V zimě 1924–1925 chodila do „učení“ k Cyrilu Boudovi, který byl jen o pár let starší a ještě studoval na Akademii výtvarných umění. U Boudy kreslila Müllerová portréty, akty, ruce, květiny, ornamenty apod.¹²⁹ Na Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství na ČVUT

¹²⁵ VÚA/VHA, Sbírka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, osvědčení Ladislava Machoně pro Augustu Müllerovou ze dne 30. července 1970.

¹²⁶ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M298/26 (1941–1950), ka 6906, žádost za všeobecnou občanskou legitimaci, 26. listopadu 1947.

¹²⁷ Rozhovor se synovcem Augusty Müllerové Janem Millerem, 21. března 2013, a s její neteří Vladimírou Kafkovou, 17. října 2016.

¹²⁸ O německy hovořící země požádala Müllerová v dubnu 1922 a o rozšíření pasu téhož roku v říjnu. Ke svolení s exkurzemi tehdy potřebovala souhlas svého otce. Viz NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M298/26 (1941–1950), ka 6906, tiskopisy na žádost o cestovní pas, 1922.

¹²⁹ NTM, AA, fond 82 – Müllerová, složka č. 20080606/05. Mezi dochovanými kresbami a malbami se nenachází žádné stavby nebo architektonické prvky a jen jeden pohled na město. Vzhledem k tomu, že Müllerová byla dcera z „dobré“ rodiny (otec byl pod penzí, starší bratr lékař), vede to k úvaze, zda se původně nechtěla, nebo se dokonce nehlásila na učitelství kreslení pro střeň školy na AVU (což ale dnes nelze zjistit). Škola architektury mohla být až druhá volba, protože byt se obor kreslení pro střední školy na ČVUT otevřel až ve školním roce 1932–1933, již před tím absolventi ČVUT často

studovala mezi lety 1926 a 1930 (respektive 1933)¹³⁰ jako jedna z prvních žen vůbec.

Ženy směly jako hospitantky navštěvovat kurzy architektury od roku 1909 a jejich postavení na pražské české technice se zrovnoprávnilo až se vznikem republiky. Daleko častěji ženy studovaly humanitní obory a architektura se považovala za technický, tudíž „mužský“ obor. První česká architektka Milada Petříková-Pavlíková absolvovala až v roce 1921.¹³¹ Ve dvacátých letech se architektonická avantgarda začala zajímat o občanské a hospodářské osvobození žen a konec tradiční rodiny, což se mělo projevit právě ve změně formy architektury. Povolání architektky však bohužel zůstalo jiné v teorii a v praxi.

Během jejího studia v letech 1928–1929 najal Müllerovou do svého ateliéru přední funkcionalista Jaromír Krejcar, aby se zde podílela na rozpracování návrhu zastavění Letné.¹³² Mohla tak vidět stavbu Gibianovy vily (1927–1929) a pavilon SSSR na Pražských vzorkových veletrzích (1928)¹³³ nebo nerealizované projekty stadionu II. dělnické spartakiády (1928), budovy Zemského úřadu v Bratislavě a Všesportovního stadionu v Braníku (oba 1929).

Jaromír Krejcar měl blízko k asi nejvýznamnějšímu soudobému teoretikovi architektury Karlu Teigemu a levicově orientovaným intelektuálům vůbec. Augusta Müllerová byla spolu s nimi členkou Levé fronty a patřila též

odcházeli učit. Během studia architektury pak mohla Müllerová zjistit, že ji obor baví a chce jej dělat v praxi.

¹³⁰ Kromě čtyřletého studia skládala Augusta Müllerová dne 24. června 1933 II. státní zkoušku, ale protože musela opakovat zkoušku z architektury, získala absolutorium a oprávnění užívat titul Ing. až 16. prosince 1933. Za tyto informace děkuji Evě Boháčové z Archivu ČVUT.

¹³¹ O postavení ženy viz Dvořáková 2003. Nebo viz Guzik 2008.

¹³² Švácha 1995, s. 100.

¹³³ Na slavnostním otevření pavilonu SSSR se Augusta Müllerová mohla potkat s Romanem Jakobsonem; s ním a jeho budoucí ženou Svatavou Pírkovou ji pojilo celoživotní přátelství. Viz ibidem, foto na s. 96.

mezi radikální levicové architekty, kteří v jejím rámci v roce 1930 založili samostatnou architektonickou sekci. Ta odcestovala jako oficiální československá skupina na kongres CIAM do Bruselu.¹³⁴ Třetí setkání CIAM¹³⁵ se mělo zabývat racionálním rozdělením městské půdy, ale téma minimálního bydlení z minulého kongresu ve Frankfurtu bylo stále živé. Teige – a s ním celá skupina – zastával radikální názor, že neutěšená bytová otázka souvisí se soudobým politickým uspořádáním a problém mohou vyřešit jen koldomy.¹³⁶

Teigeho myšlenky o kolektivizaci bydlení a o racionalizaci projekčních metod bedlivě sledoval architekt Jan Gillar, který sám zastával názor, že architektura je věda.¹³⁷ Spolu s ním, Josefem Špalkem a Peerem Bückingem vypracovala Müllerová v roce 1930 tzv. L-projekt, soutěžní návrh kolektivizovaného obytného okrsku na předmostí Pankráce (v porotě byl tehdy i Ladislav Machoň).¹³⁸ Kolektivní proces projekční práce se uskutečňoval v Krejcarově ateliéru, kde architekti navrhli patnáct výškových domů v řádkové zástavbě od severu k jihu. Autoři předpokládali emancipaci ženy a zánik manželství, proto od počátku počítali s obytnými buňkami se společnou jídelnou, dále s domem kultury, stadionem, starobními útulky a dětskými domovy, protože děti měli napříště vychovávat profesionálové [73 a 74]. Peer Bücking a Augusta Müllerová neuspěli ani o rok později svým radikálním projektem na nejmenší byty v soutěži pro bytové družstvo VČELA.

¹³⁴ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M298/26 (1941–1950), ka 6906, žádost o nový pas vydaný 24. listopadu 1930.

¹³⁵ Hanáčková 2007, s. 11–13. Nebo viz Teige 1931.

¹³⁶ Guzik 2014.

¹³⁷ O Janu Gillarovi a jeho názorech viz Robová (Dvořáková), „Vědecké“ období v díle Jana Gillara, in: Švácha 2000, s. 127–191.

¹³⁸ O L-projektu viz Peer Bücking – Jan Gillar – Augusta Müllerová – Josef Špalek, Návrh kolektivizovaného obytného okruhu v Praze, in: Švácha 2000, s. 220–229. Zde přetištěno ze *Stavby IX, 1930–1931*, s. 116–119.

První realizací se pro Müllerovou stala kožená vazba knihy *Ohlasy písní českých* od Františka Ladislava Čelakovského už z roku 1926. Pro edici Hyperion dále o dva roky později navrhovala kožený přebal *Pohádek* od Karla Jaromíra Erbena.¹³⁹ Její celoživotní doménu nicméně představovaly zdravotnické stavby. Věnovat se jim začala již jako studentka Ústavu Antonína Mendla na ČVUT, v jehož ateliéru mohli posluchači slyšet o současných směrech v architektuře – na rozdíl od starších kolegů, kteří dál nutili své svěřence pracovat v historických slozích. V letech 1930–1931 navrhla Müllerová sanatorium v Tatrách pro nemocné TBC [75] natolik kvalitně, že je včetně průvodní zprávy publikoval časopis *Stavba*.¹⁴⁰ O rok později se zúčastnila soutěže vypsané Ústřední sociální pojišťovnou na sanatorium TBC ve Vyšných Hágách. Její projekt získal cenu. Umístění Müllerové v soutěži nedalo některým spát a proti „nevěcnému a osobnímu snižování její architektonické práce“ ji v roce 1933 na fóru obhajoval novinář Závaš Kalandra.¹⁴¹

Augusta Müllerová byla členkou KSČ a na základě příkazu strany pracovala v Šaldově komitétu a v Lize pro lidská práva.¹⁴² Zároveň působila jako vedoucí studentské sekce ve Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR. Na pozvání vysokoškolských studentů SSSR byla zvolena za posluchače architektury, který se zúčastní studentské delegace do „nového Ruska“.¹⁴³ Müllerová odjela do Moskvy a Leningradu v září 1931 za účelem studia architektury, ale během tří týdnů samozřejmě absolvovala pečlivě připravený

¹³⁹ NTM, AA, fond 82 – Müllerová, desky č. 20080623/03, návrhy knižních vazeb z roku 1926 a 1928.

¹⁴⁰ Müllerová 1931–1932.

¹⁴¹ NTM, AA, fond 85 – Pavel Janák, II b) osobní korespondence 1932–1939, dopis Závaše Kalandry Pavlu Janákovi, 29. listopadu 1933.

¹⁴² Ve svém svědeckém prohlášení pro Augustu Müllerovou to potvrdily Zorka Plačková a Jaroslava Vondráčková. Viz VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Zorky Plačkové ze dne 7. května 1971 a svědecká výpověď Jaroslavy Vondráčkové ze dne 28. května 1971.

¹⁴³ O cestách nejen českých architektů do SSSR viz Koukalová 2017a.

program, který měl zemi ukázat v tom nejlepším světle. Pečovala o ně (a hlídala) Všesvazová společnost pro kulturní styky s cizinou. Müllerová se zúčastnila večírku na československém zastupitelství v Moskvě organizovaném ambasadorem Josefem Koškem. Po cestě zpět pak čaje ve Varšavě, který uspořádal tamější velvyslanec Václav Girska za přítomnosti švýcarského zastupitele Zdeňka Fierlingera.¹⁴⁴ Augusta Müllerová tak pravděpodobně byla jedinou českou architektkou, která během první republiky navštívila Sovětský svaz. Delegation pořídila fotodokumentaci a o svých zkušenostech a poznacích opakovaně přednášela, a to včetně Müllerové, jejíž vzpomínky se však nedochovaly.¹⁴⁵

„Nebyla za tyto přednášky tak persekvoována jako prof. Jiří KROHA, ale měla veliké nepříjemnosti. Těžko sháněla práci a nemohla se jako projektantka uplatnit. Zdálo se, že se po těchto neúspěších odtrhla od levé avantgardy proto, aby jinde hledala možnost uplatnit se jako architekt-projektant. V Klubu architektů, jehož byla také členkou, se seznámila s jeho předsedou arch. prof. Oldřichem STARÝM a úžeji se také se členy tohoto Klubu spřátelila. Byl to vedle prof. STARÉHO také architekt L. MACHOŇ a prostřednictvím arch. MACHONĚ architekti starší generace, již existenčně zakotvené. Seznámila se také úžeji s Dr. WIRTHEM, bývalým sekčním šéfem min. školství, se kterým je v přátelském poměru až dodnes,“¹⁴⁶ řekl ve své výpovědi v roce 1957 spolupracovník StB architekt Karel Koželka. O dva roky později ho ve své svědecké výpovědi Zdeněk Wirth doplnil: „[Augusta Müllerová – pozn. autorky]

¹⁴⁴ nepodepsán 1931a.

¹⁴⁵ V její pozůstalosti, která se nachází v NTM, AA, fond 82 – Augusta Müllerová, se bohužel dochovaly pouze spisy týkající se pracovních zakázek.

¹⁴⁶ ABS, fond 305 – Ústředna státní bezpečnosti, spolupracovník „Karel“, registrační číslo 525 MV, Zpráva o Augustě Müllerové-Machoňové, 20. června 1957, s. 1. Pod tajným spolupracovníkem StB „Karlem“ se skrývá Karel Koželka (1909–1992), jehož agenturní svazek měl číslo 623787 a byl skartován 29. ledna 1985. Nevíme tedy, koho dále sledoval a co k jeho osobě vypověděl. Samozřejmě musíme jeho výpověď stejně jako všechny materiály této povahy podrobit kritickému nazírání.

již od studentských let patřila k dorostu strany. To vím proto, že již tehdy se na této platformě stýkala s mojí dcerou.“¹⁴⁷

Müllerová se v roce 1931 podílela na výstavě Proletářské bydlení, kterou připravila Levá fronta a která se dva dny po svém zahájení dočkala policejního zákazu. O rok později spolupracovala na Sjezdu levých architektů, jenž vyvrcholil Výstavou soudobé architektury v SSSR. Síně Mánes tehdy navštívil i Machoň a do časopisu *Styl* napsal: *„Nelze se dívat na výstavu měřítkem našich architektonických výstav, dokonce nikoliv měřítkem výstav odborných [...] Výstava nemá v úmyslu ukazovati ‚architekturu‘, ale má hlavně snahu v malém souboru ukázati kvantitu stavební práce, která se provedla a která se provésti má – kvalita je zatím pomíjena. [...] Přes veliké úsilí nevyrůstá zde dosud opravdový výraz nového proletářského slohu. Formově nejstarší i nejnovější stavby jsou pod silným vlivem v Rusku zdomácnělého klasického slohu. Přesto [...] vidíme, že dány jsou nejen podmínky možnosti účelového řešení, ale i možnosti realizace programu. Teprve až myšlenka zcela se vžije ve hmotu, bude typ nové architektury vytvořen a ponese známky dnešní doby: nejprísnější hospodárnost a poctivé řešení úkolu správně daného.“¹⁴⁸* Machoň toto téma znal a vstoupil do Svazu socialistických architektů, který v únoru 1933 ustavila Levá fronta. To potvrdil ve své svědecké výpovědi i architekt Gillar: *„Když jsme v rámci výše uvedených organizací [Levá fronta, Liga pro lidská práva, Svaz pro spolupráci se Sovětským svazem, Svaz socialistických architektů – pozn. autorky] pořádali veřejné pokrokové akce, jako přednášky o Sovětském svazu, o socialistickém zřízení, výstavu o proletářském bydlení apod., Machoň se těchto akcí účastnil přesto, že byly oficiálními kruhy pranýřovány.“¹⁴⁹*

¹⁴⁷ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Zdeňka Wirtha, 6. listopadu 1959, s. 1.

¹⁴⁸ Machoň 1931–1932b, s 177–178.

¹⁴⁹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Jana Gillara, 9. listopadu 1959, s. 1.

Cesta Ladislava Machoně do SSSR

Na přelomu dubna a května 1932¹⁵⁰ navštívil Ladislav Machoň Sovětský svaz, a to prostřednictvím cestovní kanceláře Travema, jež pořádala v tomto termínu turistický zájezd k oslavám 1. máje. Machoň samozřejmě nebyl první český architekt, který do „nového Ruska“ zavítal, ale všichni cestovatelé museli počítat s velkou vzdáleností, vysokou cenou a žádostí o speciální vízum. Machoň byl navíc o řadu let starší než všichni ostatní (Pavel Janák a Josef Gočár se do SSSR vypravili až v roce 1937 jako českoslovenští delegáti I. sjezdu sovětských architektů v Moskvě). Před ním do Sovětského svazu jeli jen Karel Teige (1925), Jiří Kroha (1930), Bedřich Feuerstein s Adolfem Hoffmeisterem (spolu 1931), Antonín Urban s Hannesem Mayerem (spolu 1931) a Augusta Müllerová (1931). Své zážitky bohužel sepsali jen někteří z nich.

Machoňovu motivaci návštěvy SSSR jistě představovala záliba v cestování, přirozená zvědavost a také sociální smýšlení, které se výrazněji projevilo v pozdějších letech [62]. Machoň své postřehy ze SSSR sepsal a na jaře 1933 přednesl jako přednášku.¹⁵¹ Nepodařilo se však zjistit, kdy a jakému publiku.¹⁵² Lze uvažovat o SVU Mánes nebo o Spolku inženýrů a architektů. Byl členem Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a mnoha dalších.

¹⁵⁰ Dle cestovního pasu opustil Machoň Československo 28. 4. 1932 a zpět se vydal 11. 5. 1932. Cesta vlakem do Moskvy trvala 44 hodin. Viz NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M 296/12 (1941-50), ka 6906.

¹⁵¹ NG, Sběrka architektury, NG AG 1083, nedatovaný strojopis nadepsaný Exkurze SSSR – přednáška.

¹⁵² Přednáška se dle úvodního odstavce musela uskutečnit na jaře 1933. Bližší podrobnosti neukazuje ani Machoňův pracovní kalendář z téhož roku, viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081208/03. Dále autorka prošla odborné časopisy *Styl*, *Stavba*, *Stavitel*, *Časopis československých architektů*, periodika *Lidové noviny*, *Rudé právo*, levicově zaměřené časopisy *Země sovětů* nebo *Tvorba* apod. V době první republiky policie vedla o veřejných přednáškách týkajících se SSSR záznamy, ale ani ve fondu Policejní ředitelství Praha II, ani ve fondu Předsednictvo ministerstva vnitra (oba uloženy v NA) se jméno Ladislava Machoně v této souvislosti neobjevuje.

Machoňovy poznatky z cesty odpovídaly tomu, že šlo o turistický zájezd a v Moskvě a Leningradu strávil jen pár dní. Přednáška měla formu spíše cestopisnou než odbornou, včetně populárního jazyka a toho, že se autor hodně zaměřil na popis historických památek. Machoň věnoval hodně pozornosti samotné cestě vlakem, přechodu přes hranice a běžnému životu v ulicích, což ukazuje na protichůdnost informací o SSSR publikovaných v dobovém pravicovém a levicovém tisku.

Návrhy a realizace Müllerové ve třicátých letech

Augusta Müllerová vstupovala do architektonické praxe zrovna v době, kdy nejen u nás zuřila hospodářská krize. Zároveň musíme znovu zdůraznit, že to byla žena zabývající se mužským oborem. Není tedy divu, že k jejím prvním návrhům patřilo řešení bytu a jeho vybavení.¹⁵³ Bohužel nevíme, co se nakonec realizovalo, protože se nedochovaly žádné snímky nebo spisový materiál. Ale známe jména jejích zákazníků. Mezi prvními byla pochopitelně architektčina sestra Zdena Fořtová (a celá rodina jejího švagra), pro niž navrhovala nábytek už v roce 1930 a o devět let později dům v Průhonicích.¹⁵⁴ K dalším patřila právnička Gertruda Sekaninová (1933). Müllerová ji mohla znát z Kostufry (Komunistické studentské frakce), z KSČ nebo ze Syndikátu ženské pracující inteligence, který architektka spoluzakládala v roce 1933. V Ženské národní radě mohla poznat právničku a feministku Miladu Horákovou (1935). Levicové umělce obhajoval advokát Kamill Reslev (1935) a přátelil se s nimi estetik Jan Mukařovský (1936). Müllerová navrhovala v roce

¹⁵³ Kompletní seznam plánů viz NTM, AA, fond 82 – Müllerová, karton č. 20070621/04.

¹⁵⁴ K Průhonicím měla Augusta Müllerová vztah, protože její bratr zde byl osobním lékařem hraběte Silva Taroucy. Rozhovor s neteří Augusty Müllerové Vladimírou Kafkovou, 17. října 2016.

1938 interiéry i pro etnografku Drahomíru Stránskou a šlechtice Josefa Bartoně z Dobenína.

Dále se účastnila veřejných soutěží na stadion Slavie (1935), na nemocnici v Motole (1936), činžovní domy v Holešovicích (1936) a na školu v Semilech (1936), v Říčanech (1937) a v Mukačevě (1938). Přes veškerou snahu se jí však podařilo realizovat jen dřevěný dům pana Šádka [sic] v Březnici v roce 1938 [76], úpravu vily dirigenta Václava Talicha v Berouně (1937–1944) a výstavu Bulharsko, země a lid, a to včetně grafické úpravy katalogu (1938).¹⁵⁵

Augusta a Ladislav

Asi už nezjistíme, kdy se Müllerová a Machoň stali pár, protože se o jejich vztahu nedochoval žádný osobní materiál. Obě rodiny se domnívají, že to bylo až za druhé světové války.¹⁵⁶ Ale už v roce 1935 se Müllerová od rodičů přestěhovala do bytu v právě dostavěném paláci Merkur od Jaroslava Fragnera.¹⁵⁷ Ten si však vzhledem k absenci větších zakázek i rodinným poměrům nemohla dovolit. Získala také řidičský průkaz, přestože vlastnictví auta tehdy nebylo samozřejmé.¹⁵⁸ Můžeme jen spekulovat, zda si ho neudělala, aby mohla řídit auto Ladislava Machoně, který bydlel a pracoval v nedalekém

¹⁵⁵ Stránská 1938.

¹⁵⁶ Obě rodiny, s nimiž autorka hovořila, mají stejný názor. Se svou první ženou se prý dohodl, že ji během válečného konfliktu neopustí. Faktem ale zůstává, že v roce 1935 bylo staršímu synovi teprve 21 let a začal studovat architekturu. Možná tedy Machoň nechtěl od manželky odejít ještě před válkou, protože jejich synové nedokončili svá studia.

¹⁵⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M298/26 (1941–1950), ka 6906, žádost o sdělení pověsti, poznámka na reversu ze 4. července 1935.

¹⁵⁸ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M298/26 (1941–1950), ka 6906, osvědčení o vydání vůdčího listu 4. ledna 1935.

paláci Koruna. Jisté zůstává, že ji Machoň v letech 1936–1938¹⁵⁹ zaměstnával a v červnu 1937 mu Müllerová navrhovala pracovní stůl do pravděpodobně již sdíleného bytu v paláci Merkur.¹⁶⁰

Zároveň je třeba zmínit, že valná většina soudobých architektek, které se nejen chtěly prosadit, ale hlavně projektovat, si vzala architektka (kromě Hany Kučerové-Záveské a Magdy Jansové). Často se spekuluje o vlivu Müllerové na Machoně (paradoxně ne naopak), ale pokud jsme pro naše domněnky nenalezli potvrzení, můžeme mluvit jen o jejich společných zakázkách a aktivitách. Těžko dnes zjistíme, kdo z nich inicioval různé články nebo účast ve druhém odboji.

Jejich prvním společným projektem se stala účast ve IV. soutěži na Staroměstskou radnici v roce 1938, kterou vypsal město Praha hlavně kvůli tomu, aby získalo nové prostory pro své úředníky [77]. Jednou z podmínek zůstalo zachování alespoň fasády východního Nobileho křídla. Machoň a Müllerová spolu s archivářem Václavem Vojtíškem zaslali dva návrhy. Oba počítaly s moderní funkcionalistickou podobou a rastrem členěných oken, zároveň chtěly vyřešit nástup do Pařížské třídy novým severním křídlem (hesla Ad optima inventi a D–C).

Růst versus regulace Prahy

Členem Státní regulační komise pro Prahu a okolí se Ladislav Machoň stal v jejím IV. funkčním období v březnu 1930 a společně s ním jmenovalo ministerstvo veřejných prací jediného dalšího architekta, Theodora Petříka.

¹⁵⁹ VÚA/VHA, Sbíрка osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, osvědčení Ladislava Machoně pro Augustu Müllerovou ze dne 30. července 1970.

¹⁶⁰ NTM, AA, fond 82 – Müllerová, desky č. 20100804/06. Podle sdělení synovce Jana Millera 21. března 2013 měli v paláci Merkur oba dva svůj ateliér.

Přehledný regulační plán celé Prahy již od roku 1929 existoval, ale bylo nutné jej projednat. Totéž platilo pro stavební předpisy. Až do zániku regulační komise v roce 1939 se však ani jeden dokument nedočkal schválení. Chyběla většina plánů sedmdesáti dvou obcí přiléhajících k Praze (byly dokončeny v roce 1935). Bohužel se chod komise utápěl v běžné drobné agendě, jako byly například žádosti o změnu regulace nebo námitky k projednávaným plánům.

Regulační komise rozhodovala o novostavbách v centru i mimo ně a hlavně o jejich výšce, která už tehdy přesahovala jednotlivé limity. Nejednou se Ladislav Machoň dostal z dnešního pohledu do střetu zájmů, když navrhoval budovu, o jejíž podobě rozhodovala právě tato komise. Třeba svým náčrtem stavby Pražské úvěrní banky na Můstku, která se měla stát pomyslnou vstupní branou Václavského náměstí (1930). Mezi lety 1936 a 1939 pak Machoň vypracoval pro ministerstvo pošt a telegrafů schéma nové hlavní budovy na místě té stávající v Jindřišské ulici. Z pohledu architekta šlo o nový útvar odpovídající významu instituce, dle názoru Státního památkového úřadu o mrakodrap a z hlediska regulační komise o objekt porušující potvrzenou regulaci Nového Města. Stavba kvůli válečnému konfliktu nikdy nezískala konkrétnější podobu. Stejně tak zastavění proluky v ulici Na Příkopě (tzv. Velký bazar, dnes palác Myslbek), o nějž usilovala banka Union v roce 1938. Návrhy kubusů, které se rozestupovaly, aby nechaly vyniknout kostelu Panny Marie před Týnem, se ani nedostaly k projednávání.

Ladislav Machoň měl na starost regulaci Vršovic, které dobře znal, a v roce 1933 plánoval vyplnit volné území mezi tratí a ulicí 28. pluku řádkovou zástavbou orientovanou od severu k jihu. Jím navržené Soudní náměstí u Edenu měly lemovat výškové budovy [78, 79 a 80]. Jeho nejvýznamnějším realizovaným projektem se v rámci regulační komise stalo zastavění proluky na Břevnově

objednané pražskou obcí, které v roce 1935 kvůli svažování pozemku pojednal v řádcích od severu k jihu se šikmo položenými vnitřní ulicemi.

Druhá půle třicátých let

Rok 1935 byl nejen pro Ladislava Machoně na zakázky nejméně v dosavadní kariéře. Kromě pohřební kaple v Naardenu¹⁶¹ a různého vnitřního vybavení se zúčastnil pouze dvou soutěží, jež obě obeslal funkcionalistickými projekty. První na budovu Pražské burzy pro zboží a cenné papíry vedle dnešní Státní opery, která měla mít dvoranu v Machoně oblíbeném tvaru lomeného oblouku s prosklením z luxferů, a druhou pak na úpravu kláštera sv. Havla.

O dva roky později se Machoň zúčastnil vyzvané soutěže na galerii hlavního města u Valdštejnské jízdárny na Klárově. V návrhu se vrací k monumentalitě varšavského velvyslanectví jeho kachlovým obkladem, ale i sloupovým v průčelí [90]. Klárov už architekt dobře znal, protože zde v rámci regulační komise připravoval návrh zastavovacího plánu (1931) a na předmostí umístil hmotu Masarykova ústavu (1933). Na Újezdě měl stát také pavilon na Muchovu Slovanskou epopej (1934), vítající návštěvníky svým funkcionalistickým tvarem, reprezentovaným třeba markýzou nad vchodem [89].

V roce 1936 zaslal Machoň společně se sochařem Bendou svůj „nejmodernější“ projekt do užší soutěže na československý výstavní pavilon v Paříži.¹⁶² Možnosti zástavby udávala už samotná parcela, která se nacházela mezi metrem a řekou. Pavilon měl tvořit kubus s pilovitou střechou, nesenou příhradovou konstrukcí

¹⁶¹ Za stavbu této kaple mu holandská královna Wilhelmina propůjčila 31. 12. 1937 titul Officier řádu Oranier Nassau. Viz NG, fond 125, Ladislav Machoň – curriculum vitae, 31. května 1967.

¹⁶² Projekt byl se třemi dalšími dokonce otištěn v časopise *Stavba*, který podporoval mladší a z jejich pohledu „progresivnější“ architektky: Machoň – Benda 1936–1937.

jako symbolem československého ocelářství, na obou stranách doplněný skleněným válcem (směrem k Seině zakončený dvouocasým lvem). Pilíři architekt podepřel monumentální střechu nad vstupem, ale také je užil jako podnož pro ochoz nad řekou. Obě patra navíc spojovalo venkovní točité schodiště na jedné straně pavilonu a prosklené vnitřní schodiště na straně druhé [91]. Pro ministerstvo veřejných prací připravil Machoň rovněž neúspěšně soutěžní projekt výstavního pavilonu pro New York v roce 1939.¹⁶³ Půdorys lodi měla ve střední části zaklenout architektova oblíbená lomenice osvětlená členitými okny nejen v čele, ale i po obloucích [92].

Ukázalo se, že uspokojivé řešení bytové krize nelze hledat v doposud stavěných zahradních městech, která množstvím realizací nemohla stačit. Kritizovala je například levicová avantgarda, která se ve třicátých letech účastnila všech soutěží na bydlení. Jejich koldomy však neuspěly a zůstaly „pouhou“ demonstrací. Machoň své návrhy do soutěží neposílal, ale na konci dekády projektoval několik menších obytných souborů. Mezi lety 1937 a 1941 plánoval zástavbu plynárenského bloku v Holešovicích, kde chtěl kromě chlapeckého domova zřídit kostel, spolkovou budovu a sportovní podniky [96]. Známe jen hmotovou studii a podle ní zamýšlel architekt řešit kostel spíše tradičně, s vysokou štíhlou zvonící a se sloupy v průčelí i v ambitu. Podrobněji architekt vypracoval návrh na funkcionalistické obytné domy na nároží mezi Opletalovou ulicí a ulicí Politických vězňů. Dvě alternativy z roku 1938 projektoval Machoň pro firmu Petschek. V předvečer druhé světové války (1938–1940) rozparceloval pozemky bývalého velkostatku Ladronka na Smíchově a při Plzeňské ulici vyprojektoval funkcionalistický nájemní dům pro své syny Ladislava a Mikuláše.

¹⁶³ Soutěž na pavilon vyhrál architekt Kamil Roškot, ale protože se výstava otevřela po zániku Československa, zůstal demonstrativně uzavřen. Německo se této přehlídky neúčastnilo.

Soukromé bydlení se mezi zakázkami v druhé půli třicátých let objevilo jen minimálně. Pro manžele Hrskovy, rodinu své sestry, navrhl funkcionalistickou vilu s ateliérem na Babě (1937–1940).¹⁶⁴ Bylo to vůbec naposled, kdy Ladislav Machoň realizoval městský dům [71]. Těsně před válkou se mohl zabývat jen dřevěnými stavbami na venkově, kam se v té době stěhovala řada lidí. Navrhoval například víkendový domek pro manžele Havlíčkovy na řece Olešce u Náchoda (1937–1939), v němž využil své dávné znalosti lidové architektury. Pro doktora Františka Svojsíka, bratra zakladatele skautingu, realizoval Machoň vilu v Dobřichovicích u Prahy (1939–1940), která je vespod zděná, do zahrady ji otevírají velká okna a nahoře má připomínat trampskou dřevěnici [94].¹⁶⁵

Před válkou

Je obtížné rekonstruovat, kam se Ladislav Machoň vypravil na studijní cesty ve třicátých letech. Máme totiž k dispozici pouze jeho pas, kde se nachází mnoho razítek z různých celních kontrol.¹⁶⁶ Nevíme ale, zda země jako Německo, Rakousko a Švýcarsko nesloužily pouze k průjezdu. Můžeme tedy předpokládat, že se vypravil do Itálie (1931). Jistě navštívil SSSR (1932), Nizozemí (1935 a 1937) a v letech 1938–1939 opakovaně Velkou Británií.

V roce 1938 začal Machoň jednat o vydání vlastní monografie se švýcarským nakladatelem ze Service de Pays. Pro publikaci měl architekt do konce července dodat předmluvu, fotografie a plány a seznam firem, se kterými při realizaci

¹⁶⁴ Vlasta Koubská – David Chaloupka, Hrskova vila projektovaná architektem Ladislavem Machoněm, in: Chaloupka 2014, s. 247–249.

¹⁶⁵ ŠK [Šárka Koukalová], heslo Vila JUDr. Františka Svojsíka, in: Koukalová 2013, s. 356–361.

¹⁶⁶ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M 296/12 (1941-50), ka 6906., cestovní pas vydaný 14. dubna 1932.

svých projektů spolupracoval. Od knihy v únoru 1939 kvůli „celkové situaci“ ustoupil. Zároveň ale vyzval českého nakladatele Vladimíra Žikeše, aby mu monografii otiskl.¹⁶⁷ Nikdy se tak nestalo.

Machoň i s rodinou bydlel od března 1937 v domě čp. 1258 v ulici Nad Výšinkou na Smíchově,¹⁶⁸ kam si navrhoval další nábytek. Z jakého podnětu se tam rodina přestěhovala z paláce Koruna, není jasné. Důvodem mohla být například soudobá nepříznivá politická situace. Za protektorátu zaměstnávala rodina na pomoc v domácnosti Slovenku bez pracovního povolení (tedy cizí státní příslušnici).¹⁶⁹ Také nevíme, proč si Machoň na rozdíl třeba od Pavla Janáka nikdy nepostavil vlastní dům.¹⁷⁰ Už v říjnu 1940 se celá rodina znovu stěhuje, tentokrát do obytného domu čp. 234 na dnešním Masarykově nábřeží,¹⁷¹ kde Machoň v roce 1944 žádal o přidělení pracovny.¹⁷²

V dubnu roku 1938 slavil Machoň velké životní jubileum a časopis *Styl* mu takto popřál: „*Musíme, bohužel, přiznati, co nelze zamlčeti a co by stydlivá skromnost potrefeného přešla ráda mlčením: Machoňovi je padesát!*“¹⁷³

¹⁶⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071113/12, dopisy s Rudolfem Schulzem a Václavem Hájkem 1938–1939, dopis od Vladimíra Žikeše, 9. února 1939.

¹⁶⁸ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva (1914–1953), krabice 1158 (Ladislav Machoň).

¹⁶⁹ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M 296/12 (1941-50), ka 6906, doznání Ladislava Machoně, 5. července 1940.

¹⁷⁰ Přitom své ženě Bohumile před Karlovým mostem slíbil, že jí vilu postaví. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20071123/02, dopis Bohumily Zikmundové Ladislavu Machoňovi, 8. dubna 1911.

¹⁷¹ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva (1914–1953), krabice 1158 (Ladislav Machoň).

¹⁷² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Bytovému odboru hlavního města Prahy, 11. prosince 1944.

¹⁷³ nepodepsán 1938, s. 67.

Ateliér

Do podzimu 1938 si Machoň pronajímal velký ateliér v Koruně, musel ho však kvůli malému pracovnímu vytížení způsobenému blížícím se válečným konfliktem opustit.¹⁷⁴ Pro správu paláce sepsal v roce 1942 své zaměstnance a díky tomu známe alespoň pár jmen z jeho ateliéru. Tehdy zde působili Vlasta Hájková, Štěpán Šarkády a občas jako technický úředník Alois Bůžek.¹⁷⁵ Mezi lety 1939 a 1941 u něj pracoval ing. c. Bohuslav Šrámek, který se podílel na přestavbě Strakovy akademie, na plánech úprav na zámečku v Panenském Týnci a bufetu Automat.¹⁷⁶ V roce 1940 zde krátce vypomáhal Josef Řezáč.¹⁷⁷ Ale ještě před válkou pro něj „*dlouhá léta*“ pracoval architekt Karel Dudych, za něhož se Machoň přimlouval u Josefa Chochola,¹⁷⁸ a mezi lety 1932 a 1938 architekt Jaroslav Koreček.¹⁷⁹ Architekt Jan Gillar v roce 1959 na obranu Machoně při znovuotevření jeho případu uvedl: „*Ing. Machoň byl mezi námi znám jako pokroková osoba, ve svém ateliéru zaměstnával převážně mladé lidi, pokrokové umělce, kteří by byli měli tehdy obtíže s uplatněním, tj. se získáním zaměstnání. Ing. Machoň nám také pomáhal v případech, kdy jsme potřebovali, a to i v době hospodářské krise, zajistit zaměstnání v určitém obvodu některých soudruhů dělníků. V těchto případech*

¹⁷⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/03, dopis Ladislava Machoně živnostenské komisi při národním výboru, nedatován (asi 1945).

¹⁷⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Správě domu paláce Koruna, 27. července 1942.

¹⁷⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/03, vysvědčení od Ladislava Machoně pro Bohuslava Šrámka, 10. listopadu 1941.

¹⁷⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/03, potvrzení od Ladislava Machoně pro Josefa Řezáče, 23. března 1940.

¹⁷⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Josefu Chocholovi, 11. dubna 1940.

¹⁷⁹ NTM, AA, fond 181 – Jaroslav Koreček, úvod do inventáře. Za upozornění děkuji Tomáši W. Pavlíčkovi.

*nám ing. Machoň pomáhal zajistit pro tyto soudruhy zaměstnání u stavebních firem.*¹⁸⁰

Rok po válce u Machoně pracoval jako technický úředník Jan Borovička.¹⁸¹

A již ve Stavoprojektu pod ním působil architekt Vojtěch Šalda.¹⁸²

Za války

Život za války rozhodně nebyl jednoduchý. Na jedné straně stálo shánění potřebných věcí. O zásoby potravin pro rodinu architekta se staral jejich příbuzný, obchodník František Machoň z malé vesničky Újezd u Svatého Kříže.¹⁸³ Slivovici Machoňovi dodával František L. Gahura ze Zlína: „*Jak jsem totiž s hrůzou konstatoval, nemám doma ani 1 lahev a zde žádná pořádná není k dostání.*“¹⁸⁴ Architekt také musel žádat o z našeho pohledu banální věci, například o přiděly mýdla pro čištění místností a mytí rukou zaměstnanců.¹⁸⁵

Zanikla řada spolků, které Ladislav Machoň navštěvoval. Už v říjnu 1938 „uspali“ svobodní zednáři své lóže a rozdali svůj majetek. Ponechali si pouze listiny a rituální předměty. Sibi et Posteris věnovala většinu peněz Hlávkově studentské koleji na zřízení míst pro řádné studenty české techniky, která se měla jmenovat po zednáři Františku Křižíkovi a otci architekta Václavu Machoňovi. Zbytek peněz darovala několika potřebným, mj. i vdově po sochaři Anně

¹⁸⁰ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Jana Gillara, 9. listopadu 1959, s. 1.

¹⁸¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02, potvrzení Ladislava Machoně Janu Borovičkovi, 3. září 1946.

¹⁸² Autorka s Vojtěchem Šaldou hovořila 30. května 2013, ale bohužel se tato jeho zkušenost udála už příliš dávno. Za upozornění děkuji vnukovi architekta Jiřímu Machoňovi.

¹⁸³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Františku Machoňovi, nedatován (asi 1945).

¹⁸⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopisy Ladislava Machoně Františku L. Gahurovi z let 1940–1941.

¹⁸⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopisy Magistrátu hlavního města Prahy, Obor cenový a zásobovací, Ladislavu Machoňovi z let 1940–1941.

Justitzové. V roce 1940 zastavil svou činnost Společenský klub na Střeleckém ostrově.¹⁸⁶ V téže době navíc museli členové různých spolků podle vládního nařízení prokázat, že nejsou židé, kteří podle zákona nemohli působit v žádných veřejných institucích. Patřil k nim i Klub Za starou Prahu a Masarykova akademie práce.¹⁸⁷

O veselé události se během válečných let postarali Machoňovi synové. Ladislav si 12. ledna 1942 vzal Bertu Tillovou, o rok později 4. března se jim narodil syn Václav. Mladší Mikuláš pojal 7. dubna 1944 za manželku Alenu Havlů a 15. května následujícího roku se jim narodila dcera Ivana.

Svobodní zednáři a válka

Přestože zednáři prozíravě ukončili svou činnost, dočkali se během protektorátu řady štvavých článků, knih nebo zveřejnění seznamů členů a jejich adres získaných z policejních záznamů. Texty obsahovaly mnoho faktografických chyb a stereotypů. Přitom ve vládě Aloise Eliáše působilo množství bývalých svobodných zednářů. Nejvíce autoři samozřejmě řešili židovství a vztah svobodných zednářů k židům všeobecně. Situace se zhoršila po roce 1941, kdy veřejné instituce musely pořídit soupisy zaměstnanců. Dřívější příslušnost k zednářství mohla znamenat „jen“ nemožnost povýšení, ale v krajním případě také výpověď. Někteří členové vyvíjeli odbojovou činnost, ale spíše v rámci jiného spolku, například Sokola. Jiní, jako třeba Jaroslav Kvapil, byli natolik známí už ze svého zapojení do odboje v první světové válce, že je gestapo

¹⁸⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/08, dopis Společenského klubu Ladislavu Machoňovi, 24. září 1940.

¹⁸⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Masarykovy akademie práce Ladislavu Machoňovi, červen 1940. A karton č. 20081205/08, dopis Klubu Za starou Prahu Ladislavu Machoňovi, 15. června 1940.

od počátku hlídalo. Rovněž je třeba podotknout, že pokud se spolu bývalí zednáři scházeli, nemusela být důvodem příslušnost k lóži, ale obyčejné přátelství. Nicméně ze strachu se mnoho bývalých zednářů k ostatním neznalo a vztahy se často nepodařilo obnovit ani po válce.¹⁸⁸

Zednáři, kteří uprchli před válkou do Londýna, vyjednali v roce 1941 s Anglickou Velkou Lóží vznik československé lóže Jan Amos Komenský ve vyhnanství, ale bez právního statusu pro kontinuitu. Místa setkávání zajišťoval farář Jednoty bratrské Bohumil Vančura, který se stal Mistrem Lóže.¹⁸⁹

Architektura za války

Za druhé světové války se architekti museli věnovat teoretické práci namísto té praktické, protože jim soudobá politická situace nic jiného neumožňovala. Sám Machoň to Zdeňku Wirthovi v roce 1942 popsal v dopise takto: *„Žijeme tady teď ve stále smíšené náladě bez práce a bez naděje na nějakou v blízké budoucnosti.“*¹⁹⁰ Soukromé objednávky se většinou nerealizovaly, a pokud ano, šlo převážně jen o rodinnou klientelu a pouze o nábytek. I veřejných zakázek vypisovaly státní a městské instituce jen pomálu. Machoň se v roce 1942 zúčastnil omezené soutěže na dostavbu muzea v Hradci Králové, kam vyprojektoval klasicky pojatá křídla, na severu a východě zakončená směrem do nového vnitřního dvora arkádami. Během druhé světové války se i mnohá menší města (v reakci na zákon o pořízení polohopisných plánů) začala vážněji zabývat svým urbanistickým a architektonickým růstem. Architekt tuto problematiku znal ze Státní regulační

¹⁸⁸ Jana Čechurová, Rozdělený osud, in: Čechurová 2002, s. 335.

¹⁸⁹ Čechurová – Kuklík 2004.

¹⁹⁰ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 23. července 1942.

komise, nepřekvapí proto jeho soutěžní zastavovací plán Vysokého Mýta z roku 1942.

Jedinou velkou uskutečněnou zakázkou se stala přestavba Strakovy akademie pro ministerské předsednictvo. Úpravu jednotlivých místností a jejich vybavení nábytkem, které samozřejmě odpovídalo pracovnímu nebo reprezentativnímu účelu, navrhoval Machoň v letech 1939–1941.

Odborná činnost

Už v roce 1938 se sloučily časopisy *Stavba*, *Stavitel* a *Styl*, vydávané různými spolky (Klubem architektů, Sdružením architektů a Společností architektů), v jediný časopis *Architektura* (později *Architektura ČSR*). Šéfredaktorem se stal Oldřich Starý a v redakci působili i Ladislav Machoň, Augusta Müllerová a Zdeněk Wirth. Přestože se o tomto sjednocení dlouho jednalo a nakonec ho paradoxně uspíšil blížící se konflikt, nezúčastnil se jej Spolek československých inženýrů. Jejich časopis *Architekt SIA* se navíc mohl vydávat až do září 1944, zatímco *Architektura* musela přerušit svou činnost už o dva roky dříve. Nemůžeme se proto divit, že v roce 1943 nechtěl Machoň v tomto konkurenčním časopise publikovat svůj návrh na zástavbu ve Vysokém Mýtě.¹⁹¹ Už dříve měl architekt pocit, že příslušnost k určitému spolku má vliv na uveřejňování realizací v odborném tisku. Teď mu hlavní redaktor Stanislav Semrád a předseda redakční rady Josef Havlíček ještě museli vyvracet, že se snažili získávat přispěvatele ze zaniklé *Architektury*.¹⁹²

¹⁹¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/07, dopis Ladislava Machoně Stanislavu Semrádovi, 14. ledna 1943.

¹⁹² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/07, dopis Josefa Havlíčka a Stanislava Semráda Ladislavu Machoňovi, 22. ledna 1943.

Spolky sdružené kolem *Architektury* a Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze uspořádaly v roce 1940 čtyřměsíční výstavu s názvem *Za novou architekturu*, která představovala nejmladší vývoj české architektury i práci architekta na nejrůznějších projektech.¹⁹³ Ideově i prakticky celou expozici s podtitulem *Práce českých architektů 1900–1940* připravili Ladislav Machoň, Augusta Müllerová a Zdeněk Wirth [97]. Spolu s Oldřichem Starým navíc chtěli vydat soubornou publikaci, kterou ale zadržela cenzura.¹⁹⁴ Do dnešních dnů se zachovala zahrada podle návrhu Machoně a Müllerové, jež propojovala sály v muzeu, ukazovala řadu stavebních materiálů (beton, dřevo, keramika, kachle, luxfery atd.) a konaly se v ní doprovodné programy [96].¹⁹⁵

Z pověření Inženýrskou komorou a za finanční podpory ministerstva veřejných prací poté do roku 1943 chystala výše zmíněná trojice autorů výstavu *České město a vesnice*. Měla tím vyvrcholit série putovních výstav ve všech regionech, která měla vždy obsahovat stálý program o nutnosti pořizování plánu rozvoje a místní materiály vztahující se k danému kraji. Přípravný výbor této výstavy se znovu ujal práce v říjnu 1945. Ve spolupráci s nově ustaveným Zemským národním výborem chtěli představit urbanistický a architektonický vývoj země za posledních sto let, jenž měl sloužit jako podklad pro zemské plánování. K realizaci výstavy se nepřistoupilo a práce na ní skončily na jaře 1946.

¹⁹³ Zadražilová 2007. A viz Josefovičová 2007.

¹⁹⁴ NTM, AA, fond 59 – *Za novou architekturu*, karton č. 20080206/03.

¹⁹⁵ Zadražilová 2009.

Archiv architektury a stavebnictví

Wirth zařídil Machoňovi ještě další odbornou práci – místo v archivu Českého technického muzea (dnes NTM). Wirth ve stavebním výboru muzea působil už od roku 1934 a měl vypracovat definitivní podobu společné expozice architektury, stavebnictví a urbanismu. Její realizaci zabránila válka.

Přestože se stavěla na Letné nová budova od Milana Babušky (usadilo se v ní protektorátní ministerstvo pošt), muzeum stále sídlilo ve Schwarzenberském paláci. Odtud se muselo v létě 1941 nečekaně vystěhovat, aby uvolnilo místo pro německé vojenské muzeum. Novým, ale nevyhovujícím útočištěm muzea se stalo jižní křídlo karlínské Invalidovny. Během transportu se navíc některé z archiválií poškodily a spolu s nemožností je vystavovat se naskytlá příležitost toto „skladiště“ uspořádat a získat nové akvizice.¹⁹⁶ Fungování archivu svěřil Wirth právě Machoňovi: „Mám radost, že se tím zase nějaká věc posunuje dopředu a že se Vám, ubohému nezaměstnanému, naskytuje zase jakási práce.“¹⁹⁷ Wirth a Machoň, který získal pozici oborového přednosty, se tak stali „duchovními otci“ archivu. Jejich spíše muzejní systém, kombinující archivní provenienční a galerijní přístup, vydržel dodnes.¹⁹⁸ Rozdělili tak materiály podle autorů,

¹⁹⁶ O návrhu Wirthovy expozice, archivu architektury nejen za protektorátu a o významu role Machoně a jeho akvizicích viz Váchová 2009, s. 308–316. Nebo krátce viz Váchová 2010.

¹⁹⁷ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20080918/06, dopis Zdeňka Wirtha Ladislavu Machoňovi, 25. července 1942.

¹⁹⁸ Takto označila Wirtha a Machoně sama Petra Váchová, viz Váchová 2009, s. 315. Archiv architektonické tvorby zůstal v „trovalém provizoriu“ v Invalidovně až do zatopení v roce 2002, kdy byly plány vytahovány z různých skříní a následně zmrazeny. Přestože byly po devíti letech kompletně vysušeny a uloženy v nových depozitářích, mnoho (především) fotografií, ale i plánů bylo nenávratně poškozeno a zmizel i Machoňův katalogizační systém. Kvůli personálnímu, finančnímu a prostorovému nedostatku bohužel trvá tento stav dodnes. Jediným katalogizovaným fondem je fond Pavla Janáka.

významných staveb nebo soutěží a některé fondy Machoň nejen setřídil, ale i katalogizoval.

O své práci a poměrech v muzeu se Machoň zmiňoval během letních měsíců ve svých dopisech Wirthovi, který pobýval na letním bytě: „Byl jsem tento týden slavnostně uvítán – pan ředitel, pan jednatel a vůbec, kancelář mám přenádhernou (i umyvadlo!). Slíbili mi pana Jirkala, ale zatím nebyl.“¹⁹⁹ Nadšení však Machoně brzy opustilo, takže v srpnu téhož roku Wirthovi píše: „V technickém muzeu by vše šlo dost rychle – je kupodivu, jak málo tam mají architektury a ještě méně konstruktivního oboru železa, betonu a užité inženýrské stavitelské architektury! Rád bych totiž celý tento obor dal dohromady, protože dnešní architektura bez tohoto společenství není myslitelná. K tomu ovšem potřebuji trochu víc místa a možnost evidence o věcech v majetku musea i shánění mimo. Až přijedete, povíme si o tom.“²⁰⁰ O týden později Machoň píše: „Občas bych chtěl čisto a pořádek: jsou zvyklí na tempo úřední – co se neudělá dnes, dá se udělat zítra, pozítří nebo za rok! To by soukromník splakal, kdyby takto měl pracovat! Že nejsem ‚oficielní‘ – asi mnoho vadí, protože vlastně nemám právo a poněti chtít.“²⁰¹

Architekt dále navrhoval: „Kdyby byla dobrá vůle, dal by se přízemek velmi jednoduše reformovat pro jakousi výstavní síň a i z toho mála daly by se zde sestavit občasně výstavy architektury: mám na mysli např. Schulze a činžovní dům jeho doby – doplněný dneškem, jako protiklad paralelou. Řada takových věcí by bylo: Wiehl (česká renesance – dle vaší knížky z r. 1921) – jeho činžovní dům atd. atd. To by se to vymýšlelo – a jak jednoduše by šlo střídat.“²⁰²

¹⁹⁹ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 10. červenci 1942. Architekt Ivan Jirkal působil jako asistent Machoně a měl na starost inventarizaci a katalogizaci.

²⁰⁰ Ibidem, korespondence L. Machoň, dopis z 19. srpnu 1942.

²⁰¹ Ibidem, korespondence L. Machoň, dopis z 26. srpnu 1942.

²⁰² Ibidem, korespondence L. Machoň, dopis z 19. srpna 1942.

Machoň se tak zmiňoval o výstavní činnosti s názvem Výstavy díla českých architektů, která vlastně začala a skončila jedinou expozicí nazvanou Architektonické kresby Jana Kotěry.²⁰³ Machoň k ní napsal článek, v němž rozebral techniky a vývoj Kotěrových kresby. Jediná osobní vzpomínka se týkala provozu v Kotěrově ateliéru, kde podle něj právě kresby Jana Kotěry tvořily důležitý základ všech architektonických plánů.²⁰⁴

Machoň s Wirthem chtěli na díle jednotlivých architektů prezentovat uspořádané a nově nabyté sbírky muzea, jak se o to Machoň snažil: „*Na druhý týden navštívím pí Heverochovou a srovnáme kresby; myslím však, že si je pro výstavu vypůjčíme, protože by mnohé – a sice to nejlepší – nám chybělo; bude lépe nám oboum o Kotěrovi než ukázat jen majetku T. musea. Ale s instalací to půjde pomalu, protože všechny síly musea jsou postupně (!) na dovolených, takže prakticky se již měsíc nedělá nic a příští měsíc se v ‚ničem‘ bude pokračovat. Je to starý nešvar letních dovolených. Lépe by byly všeobecné dovolené úřadů (jako třeba soudní), protože pamatují, že od května do září nedostal se vyřízený jediný akt, protože vždy někdo z řetězce byl na dovolené! Tak se vlastně člověk zbytečně zlobí a neměl by se, protože je svět docela hezký teď v létě, které chce nám svým teplem nahradit špatné jaro.*“²⁰⁵

Ladislav Machoň působil v archivu muzea v letech 1942–1944, kdy musel odejít kvůli nedostatku místa (archiv se postupně sestěhoval do omezenějšího počtu menších místností, takže ztratil prostor pro třídění). V rámci svých akvizic získal řadu pozůstalostí od nejrůznějších architektů a soutěží. Do archivu

²⁰³ Výstava kreseb Jana Kotěry se měla konat od 19. prosince 1943 do 30. dubna 1944, ale skončila dříve a nuceně kvůli nedostatku místností. Přípravovaná výstava Josefa Schulze již neproběhla.

²⁰⁴ Machoň 1943. Ani v případě dochovaného Machoňova proslovu k otevření výstavy, ani v katalogu, nepoužil bohužel architekt své osobní vzpomínky. Viz NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007082/01 a č. 20081209/03.

²⁰⁵ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 30. 7. 1943. Kamila Heverochová byla žena univerzitního profesora, psychologa a neurologa Antonína, pro něhož Kotěra navrhoval interiéry a hrobku, pro ni pak drobné předměty. Kotěra s nimi měl osobní vztah a často jim své studie a plány dával místo lékařských honorářů.

neváhal Machoň v roce 1943 věnovat také fotografie svých realizací, část svých plánů a kresby a skici Jana Kotěry.²⁰⁶ Od roku 1947 byl činovníkem muzejního Spolku Technického muzea a v roce 1951 se stal jeho předsedou. Zdeněk Wirth působil po válce jako předseda Národní kulturní komise.

Druhý československý odboj

O působení Ladislava Machoně a Augusty Müllerové v odboji víme díky jejich žádostem o uznání této činnosti na ministerstvu národní obrany v roce 1967 a 1971 kvůli zvýšení starobního důchodu. Machoň k tomu sdělil: *„Veškeré své odbojové úsilí jsem pokládal za samozřejmou povinnost československého občana a důsledného protifašisty, jímž jsem byl vždycky. Politicky jsem nebyl organizován, ale jako známý český architekt a kulturní pracovník patřil jsem do řad české pokrokové inteligence. Nepředpokládal jsem, že mi bude třeba kdy žádat za uznání mé odbojové činnosti, tím méně proto, abych zlepšil svoji situaci ve vysokém stáří. Nečinil bych tak ani nyní – přes svých 79 let jsem stále činný – avšak přihlášivši se choroba ohrožuje mé pracovní schopnosti k plné zaměstnanecké aktivitě. Většina mých spolupracovníků v odboji již nežije; o potvrzení jsem je nikdy nežádal, proto odkazuji na literaturu o odboji.“*²⁰⁷

Machoň a Müllerová se odboje účastnili od samého počátku války a zabývali se hlavně zpravodajskou a organizační činností. Působili v mnoha odbojových organizacích, které fungovaly i paralelně, a vzhledem k prozrazení aktérů a jejich

²⁰⁶ V lednu 1952 věnoval Machoň archivu celé své dílo (obsahující plány, fotografie, modely, spisový materiál atd.), které z důvodu uspořádání a katalogizace samotným autorem zůstalo v jeho ateliéru v paláci Koruna. O rok později bylo pod dohledem Augusty Müllerové včetně skříní převezeno do Invalidovny. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, složka fondu. Komplettní seznam plánů vedený v knize viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/04.

²⁰⁷ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, stručný životopis ze dne 9. září 1967.

následnému zatýkání neměly dlouhého trvání. Oba architekti navíc využívali i své praktické a teoretické práce. Müllerová do protokolu mimo jiné uvedla: „Na odborném poli jsme účinně působili pro založení a ve vydavatelstvu časopisu ARCHITEKTURA a ve trojici Machoň–Müllerová–Wirth iniciativně působili k pořádání výstavy ‚Za novou architekturu‘ v červnu–září 1940, při níž pořádané kulturní podvečery umožnily styk uměleckých a kulturních odbojových pracovníků (finančně podpořena výstava gen. Eliášem – vlada a primátorem Klapkou, po jeho zatčení primátorem Říhou). Kolektiv architektonických pracovníků jsme udržovali až do konce okupace při přípravě navenek další výstavy ‚České město a vesnice‘, která umožňovala i styk na velká krajská města přesto, že v r. 1943 byl zachycen v Plzni dopis, který způsobil zákaz další práce plzeňským gauleiterem [vůdce regionální pobočky NSDAP – pozn. autorky]. Styk na venkovská místa umožňovaly také drobné výstavy urbanistické s přednáškami, které jsme pořádali na poli Inženýrské komory ve spolupráci s odbojovými pracovníky ministerstva veřejných prací ing. Ottou Fierlingerem, ing. Nedvědem, na Zemském úřadě s arch. Fialou a na pražském plánu s ing. arch. Emanuelem Hruškou. Tyto styky umožnily značně přisun podkladů pro obsazení veřejných budov a zařízení za Pražského povstání v květnu 1945.“²⁰⁸

Machoň rovněž využil přestavbu Strakovy akademie pro získání přímého a krytého kontaktu na tehdejšího předsedu vlády generála Aloise Eliáše.²⁰⁹ Mohl tak během svých pracovních cest do Londýna, jež se uskutečňovaly až do června 1939, doručovat zprávy mezi protektorátní a exilovou vládou, včetně Edvarda Beneše, Jana Masaryka a Huberta Ripky.²¹⁰ Eliáš, jenž v září roku 1940 navštívil výstavu Za novou architekturu, jak dokládá jeho společná fotografie

²⁰⁸ VÚA/VHA, Sbíрка osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Augusty Müllerové ze dne 28. listopadu 1971, nestránkováno.

²⁰⁹ VÚA/VHA, Sbíрка osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, stručný životopis Ladislava Machoně ze dne 9. září 1967.

²¹⁰ Kvapil 1946, s. 8.

s architektem,²¹¹ působil stejně jako Machoň a Müllerová ve vojenské odbojové organizaci Obrana národa (ON). Stejný úkol, tedy zajištění spojení s exilem, měla i organizace Politické ústředí (PÚ), kde měli oba architekti kontakt na odborového radu ministerstva Jiřího Sedmíka, na redaktora Antonína Pešla a na diplomata Jana Jínu. Doposud roztříštěný odboj mělo od roku 1940 koordinovat Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), v němž působil Machoň.

Po rozprášení výše uvedených orgánů na přelomu let 1942 a 1943, na torzu Obrany národa a Ústředního vedení, vznikl Přípravný revoluční národní výbor (PRNV) pod vedením historika Kamila Krofty, básníka Jaroslava Kvapila, právníka Emila Pavla Lányho, generála Zdeňka Nováka a ředitele tiskárny Františka Richtera. Přestože se jeho činnost, které se účastnili i Machoň a Müllerová, vyvíjela dle londýnského odbojového centra, nikdy se nestal vrcholným orgánem protifašistického odboje a zanikl v létě 1944.²¹² Navázala na něj Rada tří (R3), největší odbojová organizace v protektorátu, mezi jejíž členy patřil i Ladislav Machoň.

Augusta Müllerová²¹³ dělala od počátku války spojku mezi výše zmíněným nekomunistickým odbojem a ilegální KSČ. Zprávy nejprve předávala političce Matyldě Synkové, jež byla v roce 1941 se svým manželem Ottou zatčena, poté textilní výtvarnici Jaroslavě Vondráčkové. Patřila mezi členy Národně revolučního výboru inteligence (NRVI), který spojoval mezi lety 1941 a 1942

²¹¹ Müllerová – Starý 1940, s. 46.

²¹² Většina členů této skupiny příslušela ke svobodnému zednářství, ale rozhodně to nebyla podmínka přijetí.

²¹³ Prozaik Josef Knap ve svém svědeckém prohlášení navíc uvedl, že Müllerová byla členkou Petičního výboru Věrní zůstaneme (PVVZ). Ona sama to však ve své žádosti neuvádí. Viz VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Josefa Knapa ze dne 24. března 1971.

levicové intelektuály v čele s Juliem Fučíkem a Vladislavem Vančurou. Výbor skupiny se však kvůli zásahům gestapa nikdy personálně nezformoval.

Po rozpuštění Ženské národní rady v roce 1942 oslovila Müllerová společně s Jaroslavou Vondráčkovou některé její bývalé členky, aby vytvořila Kolektiv kulturních pracovníků, který napojila na Přípravný revoluční národní výbor a Vondráčková na ilegální KSČ. Müllerová získala spojení na divadelní herečku Boženu Půlpánovou, spisovatelku Marii Majerovou a úřednici postupně několika ministerstev Irenu Malínskou. Kolektiv kulturních pracovníků měl ideově připravit vstup žen do nové republiky. Už jako součást Rady československých žen upořádal kolektiv v roce 1946 výstavu Žena v boji, práci a tvorbě, pro niž architektka vytvořila ideový program.²¹⁴ Augusta Müllerová se dle svého zaměření během války věnovala projektování nemocnic a organizaci celého zdravotnického sektoru v mírové době. Spolupracovala s lékařem Bohuslavem Albertem, který na tomto poli získal zkušenosti při stavbě nemocnice ve Zlíně.

Česká národní rada

V létě 1944 gestapo zatkló řadu představitelů domácího odboje, například Jaroslava Kvapila, Kamila Kroftu nebo Emila P. Lányho. František Richter se při zatýkání zabil vlastní rukou. Na podzim 1944 proto vznikla Česká národní rada (ČNR),²¹⁵ aby zastřešovala všechny domácí odbojové organizace, ale až do února následujícího roku aktivně nevystupovala. Od počátku radu spoluvytvářeli také Machoň a Müllerová, ale architekt se musel vzdát svého přímého spojení na

²¹⁴ Starý 1947.

²¹⁵ Hrbek – Smetana 2009, s. 163–165. Nebo viz Zámečník, Koalice národního odboje, in: Zámečník 2006, s. 54–56.

spolupracovníky, protože byl 7. března 1945 zatčen a 24 hodin vyslýchán gestapem.²¹⁶

V dubnu 1945 požádala Česká národní rada o své uznání exilovou vládu a prezidenta v Londýně a poté vydala ilegální leták s provoláním českému lidu. Do svého čela zvolila literárního historika Alberta Pražáka, pětičlenné předsednictvo a výbor z představitelů odbojových skupin a pracovníků v kultuře. Vznikl dále Národní výbor pro Prahu, jež vedl advokát Václav Vacek (zvolený primátorem 1946). Rada ustanovila řadu komisí, Machoň měl na starosti kulturu, Müllerová zdravotnictví a sociální péči a Wirth ochranu památek. Od počátku okupace propůjčoval architekt svůj ateliér v Koruně různým odbojovým skupinám. Josef Smrkovský, funkcionář KSČ a člen předsednictva rady, pracoval týden před povstáním v ateliéru Müllerové v Revoluční ulici, odkud měl snadnou možnost úniku.²¹⁷

Na začátku května 1945 se rada připravovala na politické a vojenské vedení Pražského povstání.²¹⁸ Usilovala o to, stát se vedoucí složkou celého odboje, a tak neváhala uškodit jiným skupinám. Všeobecné povstání začalo 5. května po volání o pomoc z budovy rozhlasu. České národní radě byl týž den předán zadržený předseda protektorátní vlády Richard Bienert, který uznal její autoritu. Večer pak rada vysílala výzvu k českému obyvatelstvu a prohlášení o převzetí státní moci. Zatímco v ulicích města probíhal boj mezi Němci a Čechy, snažila se Česká národní rada vyjednávat s okupační správou. Po několika zvratech se jí to

²¹⁶ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Augusty Müllerové ze dne 28. listopadu 1971. Nebo viz VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, stručný životopis ze dne 9. září 1967.

²¹⁷ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Augusty Müllerové ze dne 28. listopadu 1971. Augusta Müllerová se prý s Josefem Smrkovským (1911–1974) seznámila, když potřeboval ošetřit poraněné oko a ona zavolala lékaře – svého bratra. Rozhovor se synovcem Augusty Müllerové Janem Millerem, 21. března 2013.

²¹⁸ Kural – Štěpánek 2008.

povedlo a 8. května podepsalo vedení obou stran protokol o volném odchodu německých jednotek z Prahy.

Josef Smrkovský, pozdější rodinný přítel Machoňových, k Pražskému povstání vypověděl: „V té době jsem Ladislava Machoně poznal jako přesvědčeného a osobně statečného stoupence KSČ, a to hlavně ve dnech povstání. Jako příklad uvádím: kritický den v pondělí 7. května, kdy německé jednotky pronikly k budově ČNR v Bartolomějské ulici a započaly boj o tuto budovu. Ve vedení povstání pronikal názor, že vše je již ztraceno, a snaha opustit budovu a zachránit své životy. Útěkem a vyklizením budovy, kde byl i vojenský štáb, za daných okolností a celkové situace v Praze nebyla již vyhlídka na možnost dalšího řízení povstání a boje. Jako úřadující místopředseda ČNR a mluvčí KSČ jsem vytýčil zásadu, že nikdo nesmí budovu opustit, i za cenu, že padneme do rukou Němců. Představitelé soc. dem. dr. Kotrlý, Josef Kubát a další vystoupili s prohlášením, že jim se nic nestane, padnou-li do rukou Němců, komunisté že však budou postříleni. Naše odpověď byla: ‚Přesto zde zůstaneme. A vy, kterým se nic nestane, zde musíte zůstat také.‘ Dr. Machoň a dr. Müllerová byli nejjošnivějšími mými oporami v této situaci a přispěli ke zvládnutí situace. Jako příklad druhý uvádím obětavé zásahy dr. Machoně u Mezinárodního červeného kříže na podporu zajatých barikádníků, kde např. v oblasti Lhotka-Kunratice zabránil v noci ze dne 7. na 8. května popravě 35 zajatých barikádníků.“²¹⁹ Müllerová se měla „zasloužit o vybudování lékařské sanitní služby a o záchranu vězňů v Terezíně, postižených tyfovou epidemií“.²²⁰

Architekt a teoretik Otakar Nový ve svém článku k ocenění Ladislava Machoně zasloužilým umělcem v roce 1968 vzpomínal: „Málokdo z architektů dnes ví, že Ladislav Machoň byl za války ve spojení s naší londýnskou vládou. Že byl členem České národní rady, že odvezl 5. května 1945 jejího předsedu prof. Alberta Pražáka

²¹⁹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Josefa Smrkovského, 4. listopadu 1959, s. 1–2.

²²⁰ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Augusta Müllerová-Machoňová – čj. 24473/71, svědecká výpověď Josefa Smrkovského ze dne 31. března 1971, s. 1–2.

na náklad'áku takřka před nosem mnohem nebezpečnější návštěvy z jeho bytu na Chotkově silnici do štábu pražského povstání.“²²¹

Česká národní rada se 11. května 1945, po příletu košické vlády, přeměnila na Zemský národní výbor (ZNV), který vykonával funkci nejvyššího státního orgánu. Spolu s vládou organizoval přechod země do mírových poměrů a nové politické složení. Josef Smrkovský k postoji Müllerové a Machoně ještě dodal: *„Již ve dnech povstání ucházel se Machoň i Müllerová o členství v KSČ spolu s dalšími ještě osobami, s kterými jsme tehdy ČNR spolupracovali. Vzhledem k rozhodnutí košické vlády o rozdělování míst ve velkých státních institucích na základě parity na základě čtyř uznaných polických stran chtěli jsme zajistit pro KSČ největší počet míst tím, že na některá místa vyšleme nepartijní pracovníky, kteří však budou pracovat podle intencí strany. Mezi těmito byl také dr. Machoň, kterého jsme proto tehdy za člena strany nepřijali. Jako takový byl poslán do Zemského národního výboru v Praze, kde teprve později vstoupil do strany. Totéž platí i o Gustě Müllerové. V této funkci skutečně Machoň zastával linii strany, takže nám ostatními politickými stranami toto bylo předhazováno, Machoň jimi byl pokládán za komunistu bez legitimace.“²²²*

Prezident Edvard Beneš se vrátil do Prahy 16. května a Ladislav Machoň měl možnost jej osobně uvítat. Na schůzi Zemského národního výboru architekt řekl: *„První slovo, které nám však sdělil, že ani nevíme, jak velkou neocenitelnou službu vykonali jsme organisovaným povstáním nejen pro národ, stát, ale jmenovitě pro zahraničí, kde se na to čekalo celou dobu války, na nějaký čin z Prahy.“* Česká národní rada totiž svým plánováním a zastřešení povstání vzala zásluhy Rudé armádě, která přijela do již osvobozeného města. Sověti podporovali povstání různých národů jen svými provoláními, a nikoliv fakticky (například dodáním

²²¹ Nový 1968, s. 3.

²²² NA ČR, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Josefa Smrkovského, 4. listopadu 1959, s. 2.

zbraní), aby tyto země mohli osvobodit sami a získat v nich vliv na následný politický chod.

Machoň se prezidenta ptal rovněž na Němce a odpověď korespondovala s jeho prohlášením před naplněným Staroměstským náměstím: *„Nejvíce nás zajímala otázka přesídlení Němců. Je jednoznačné vlády a prezidenta, že Sudety musí být přestěhovány úplně. Tam nesmí zůstat žádný Němec. Představují si, že se Němci odevzdají na hranicích a nebudeme se o ně dále starati. Zatím nejsou pevné směrnice.“*²²³

Za svou účast v odboji získali Machoň a Müllerová Československý válečný kříž 1939, Československé medaile za zásluhy I. stupně (oba 12. března 1946), pamětní odznak druhého národního odboje Za věrnost 1939–1945 (1947), Čestný odznak Svazu protifašistických bojovníků (30. dubna 1965) a Pamětní plaketu k 50. výročí vzniku ČSR (28. října 1968). Müllerová navíc Zlatý odznak revoluční ČNR 1945 a medaili Za zásluhy v boji proti fašismu (28. října 1965).²²⁴

Po válce

O atmosféře Československa i Prahy v prvních poválečných letech psával Ladislav Machoň v dopisech přátelům, kteří zůstali v emigraci: *„Všeobecně se v Praze mnoho nezměnilo. Celkově se poměry konsolidují velmi rychle, a dokonce i v obchodech lze nyní dosti věcí koupiti. Není ovšem peněz. Lidé, doufám, že začnou proto spíše pracovati. V hornictví a těžkém průmyslu jest obrat již znatelný. Nejhůře bude asi v řemeslech, kde lidé s předpokladem bohatých vyhlídek hodně se stěhovali do pohraničních území, a bude nedostatek vlastních pracovních sil. Předpokládáme*

²²³ VÚA/VHA, fond Česká národní rada, Zápis ze schůze Zemského národního výboru ze dne 17. května 1945, s. 1.

²²⁴ VÚA/VHA, Sběrka osobních spisů, Ladislav Machoň – čj. 9249/67, Ladislav Machoň, prohlášení o státoobčanském chování ze dne 9. září 1967 a svědecká výpověď Augusty Müllerové ze dne 28. listopadu 1971, nestránkováno.

všichni ovšem, že překonají se i tyto potíže bohudík dobrému jádru, které český národ má a které se tak osvědčilo minulého května při pražské revoluci, kdy skutečně stáli všichni v jedné řadě a v první linii a jen malá většina byla nečinně zalezlá. Ti ovšem nadělali nejvíce nepříjemností a ještě dnes je bohužel dělají. Doufám, že po této stránce se s nimi národ vyrovná. Když ne dnes, tedy jistě po volbách.“²²⁵ Architekt tím narážel na situaci, kdy mohly v květnu 1946 kandidovat jen strany Národní fronty. Na území Čech a Moravy zvítězili komunisté, kteří tím získali moc, respektive posty v rozličných zákonodárných a samosprávných orgánech. Ladislav Machoň, člen KSČ od listopadu 1945, pravděpodobně věřil, že komunistická strana může politiku změnit k lepšímu: „Prodělali jsme volby velmi klidně a v pořádku a jsme rádi, že bude nyní možné přikročiti i k řešení, která nebylo možno realizovati při paritním zastoupení všech stran. [...] Tyto dny, kdy se sestavuje vládní program a kdy se také začne snad jednati již o osobách některých ministrů, jest plno politické aktivity. Zásadně asi nedojde k žádným velkým osobním změnám a ani celková linie vnitřní politiky se nezmění.“²²⁶

Okolnosti po válce ale samozřejmě nebyly vždy tak pozitivní, jak Machoň líčil ve své korespondenci. Od června 1945 u sebe architekt nosil opakovací pistoli a v dubnu následujícího roku si udělal zbrojní pas. Do protokolu k žádosti napsal, že zbraň potřebuje, protože je „veřejně činný a jezdí po celém území ČSR a vozí sebou důležité stát. plány a staveb. projekty.“²²⁷ Stejně důvody uvedla i Augusta Müllerová, která získala zbrojní pas v lednu 1949.²²⁸

²²⁵ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02 dopis Ladislava Machoně Gustavu Barthovi, 28. března 1946.

²²⁶ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02 dopis Ladislava Machoně Leopoldu Gellertovi, nedatován, 1946.

²²⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/12 (1941–1950), ka 6906, žádost o prodloužení zbrojní pasu, 2. 5. 1950.

²²⁸ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/26 (1941–1950), ka 6906, zbrojní pas vydaný 27. ledna 1949.

Ve své korespondenci se Machoň zmiňoval i o osobních věcech: „Já jsem se rozešel s manželkou a oba moji chlapci jsou na vojně. Jsou ženatí, jeden má dceru a druhý chlapce. Tak si užívám své nové funkce jako dědeček. Atelier mám stále v Koruně, bohužel zmenšený, protože jsem jej ve válce nemohl udržeti a dnes se mně do něho nastěhovali cizí lidé. Bydlím v Revoluční třídě č. 25. Práce mám nadbytek. Protože tyto dny skládám funkce svoje ZNV, vracím se znovu k práci v atelieru. Těším se, že začnu opět dělati trochu architekta.“²²⁹ Po válce se Machoň rozvedl se svou první ženou Bohumilou.²³⁰ Augustu Müllerovou si vzal 23. června 1947 a bydleli spolu v paláci Merkur [98 a 99].

Architekt ve svých dopisech rovněž zmiňoval prozaičtější obavy: „Hlavně letošní zima nebude příjemná. Bude jistě horší než všechny dosavadní, vzhledem k nedostatku uhlí a nedostatku potravin. Schází dnes skoro všechno, co člověk k normálnímu civilisovanému životu potřebuje.“²³¹ Nelze se tedy divit, že mu známí, jako Robert Hubert Podzemný a Leopold Gellert, mimo jiné posílali cigarety a Gustav Barth třeba kávu: „Tvůj novoroční present způsobil nesmírnou radost – protože kávy není totálně – tak můžeme zase žít a pít!“²³² I pohonné hmoty zůstávaly na příděl. Machoň jako člen Zemského národního výboru nejprve používal osobní automobil v národní správě. Na konci roku 1945 si vůz odkoupil. Značně

²²⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02, dopis Ladislava Machoně Gustavu Barthovi, 15. listopadu 1945. Mikulášovi se 16. března 1946 narodil syn Petr. Starší syn Ladislav se rozvedl a 3. července 1952 si vzal Helenu Vogelovou. Měli spolu dvě děti, 20. května 1954 narozeného syna Jiřího a 1. února 1956 narozenou dceru Věru.

²³⁰ Bohumila Machoňová žila po rozvodu v Krocínově ulici čp. 316. Zemřela 26. ledna 1965. Rozhovor s vnučkou Ladislava Machoně Ivou Řezaninovou, 19. února 2013.

²³¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02, dopis Ladislava Machoně Gustavu Barthovi, 15. listopadu 1945.

²³² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02, dopis Ladislava Machoně Gustavu Barthovi, 11. února 1948.

jej poškodil, když jel v roce 1949 Betlémskou ulicí příliš vysokou rychlostí a srazil se s dodávkou.²³³

Machoň se také vracel ke svým předválečným koníčkům. Často se ve svých dopisech zmiňoval o jezdeckví, které se zvláště těžko obnovovalo, protože chyběli dobří koně: *„Bohužel jsem v poslední době vůbec nepřišel do Stromovky a ani koně neviděl. [...] Pochybuji, že na podzim budeme moci jezdit do terénu jako v předválečných letech. Z nedostatku jiné činnosti věnujeme se alespoň organisování spolků na venkově a znovuvzkříšení jezdeckého sportu.“*²³⁴ V roce 1948 se architekt jako funkcionář sokolského Jezdeckého svazu stal správcem kolbiště a movitého inventáře. Už o dva roky později ale musel Machoň i s Müllerovou pro nedostatek času jezdeckví zanechat.

Politické angažmá

Po válce Machoň pokračoval ve svých politických aktivitách,²³⁵ které započal už v odboji. Koordinační výbor při Zemském národním výboru vypracoval již v červenci 1945 program pro obnovu válkou zpustošených oblastí. Ladislav Machoň jej prezentoval v rádiu: *„Nový život se nemůže už vlít do starých, přežitých forem, ale hledá si svůj vlastní, nový výraz po všech stránkách. Není tedy obnova válkou*

²³³ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), sign. M296/12 (1941–1950), ka 6906, Sbor národní bezpečnosti, udání, 27. dubna 1949.

²³⁴ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/02, dopis Ladislava Machoně Leopoldu Gellertovi, 7. srpna 1946.

²³⁵ O zapojení Machoně do tvorby nových poměrů v architektuře po druhé světové válce viz Zikmund-Lender 2015a. Autor mylně uvádí Machoně jako člena komunistického odboje. Rovněž špatně datuje Machoňův článek o užití umělého kamene v architektuře do roku 1946 (místo 1941), což by samo o sobě byla nevýznamná drobnost, ale Zikmund-Lender z ní vyvozuje, že se po válce *„Machoň ideologickým textům spíše vyhýbal“*. Ibidem, s. 107. Další tvrzení, například možnost ponechat si ateliér v paláci Koruna při zapojení do konsolidace znárodněné architektury ve východních Čechách, nejsou podložena prameny nebo literaturou, autorka na ně při svém výzkumu nenarazila.

*zničených území dnes pouze úlohou urbanistickou a technickou, nýbrž znamená skutečně nové budování nového života.*²³⁶ Později jeho projev přetiskl časopis *Stavebnictví*.

V Zemském národním výboru působil Machoň do listopadu 1945 a vedl plánovací referát, jež podle architekta Emanuela Hrušky založil: *„Vždyť právě v té porevoluční době bylo Tvou největší zásluhou, že jsi vůbec takový referát vyvolal v život, ale že jsi nemohl dělat organizační zázraky, je přece jasné, vidíme to dnes velmi názorně.*²³⁷

V rámci tohoto výboru se Machoň výrazně zapojil do plánování obnovy Lidic. Spoluorganizoval smuteční tryznu, inicioval vypsání architektonické soutěže v roce 1945 a celou ji organizačně připravil, účastnil se všech porad s odborníky i místními činiteli a připravil vznik Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků.²³⁸ Z první soutěže, ukončené symbolicky 28. října téhož roku, vzešlo sedm projektů.²³⁹ Jejich autoři byli osloveni již zmíněnou Společností pro druhou, užší soutěž, která končila v červenci roku 1946 a už měla přesněji definované

²³⁶ Machoň 1946c, s. 98. Záznam této rozhlasové přednášky se nedochoval.

²³⁷ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/08, dopis Emanuela Hrušky Ladislavu Machoňovi, nedatován, asi 1946.

²³⁸ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/02, dopis Ladislava Machoně předsedovi ZNV Ladislavu Kopřivovi, 21. prosince 1945. Dopis vznikl jako Machoňova reakce na zostouzení jeho osoby před členy poroty architektem Václavem Jetelem. Tento tajemník poroty Machoňovi vyčítal neodborné vedení soutěže a zdržení výsledků, zlehčování významu Lidic atd. Machoň naopak kontroval tím, že s Jetelem byly vždy problémy kvůli *„nedostatečné péči o práci“*, zdržoval různou agendu, nevypravil včas návrhy ze soutěže na ministerstvo vnitra, přes opakované urgency nenašel pro porotu vhodné místnosti, kde by si mohla rozložit došlé plány, nevedl řádně zápisy z porad atd. Architekt dále napsal: *„Dnešní den mně však ukázal, že tyto shora uvedené skutečnosti [chování Václava Jetela – pozn. autorky] byly cílevědomým aktem proti mojí osobě a že i pomluvy, které mně bylo několikrát trapné slyšeti z úst jeho kolegů, kteří mě na jeho chování upozorňovali, byly systematickým vytvářením nálady pro zlehčování mojí práce a mého postavení ve funkci člena rady ZNV a autority, jako referenta plánování. Přímým důkazem bylo hrubé a provokativní napadení před forem všech porotců v dnešní schůzi.*“ Ibidem, s. 2.

²³⁹ Machoň 1946d. A viz Machoň 1946b.

požadavky. Předsednictví poroty v obou případech zastával Machoň a členkou byla i Augusta Müllerová.²⁴⁰

Müllerová se v referátu pro zdravotnictví v Zemském národním výboru zabývala reformou zdravotní péče a už v roce 1945 navrhla plán sítě nemocnic v Československu.²⁴¹ Nepřekvapí tedy, že se spolu s Machoněm účastnili se svými funkcionalistickými monobloky řady soutěží na nemocnice – v Roudnici [101], v Rakovníku, v Počátkách (vše 1946), v Karlových Varech [104 a 105] a v Nymburce (obě 1947), Jánských Lázních [102 a 103] a v Mostě (1950). Müllerová vedla i koordinační výbor pro obnovu bývalých vojenských cvičišť v Čechách. Její architektonická brigáda vytvořila jako předstupeň obnovy rozsáhlý soubor upravitelských plánů obcí na Benešovsku a Neveklovsku. Akce bohužel vyústila do ztracena.²⁴²

Mezi lety 1946 a 1951 působil Machoň také jako člen kulturní komise a ústředního výboru ve Svazu přátel SSSR (bývalý Svaz pro hospodářské sblížení se SSSR). V jeho rámci v roce 1947 vyprojektoval nové knihovní místnosti s čítárnou na Smetanově nábřeží, doplněné sálem na koncerty nebo výstavy. V následujícím výročním roce dále provedl restaurování Klementina. Spolu s Müllerovou do Zrcadlové kaple navrhli instalaci výstavy spisovatele Alexandra Sergejeviče Puškina.

Obvodní národní výbor pro Prahu I. a V. vytipovával – dle zákona o poválečné obnově během dvouletého hospodářského plánu – objekty a území nutná nebo vhodná k přestavbě. Starému Městu a Josefově chyběla tržnice, školy všech stupňů, velká tělocvična s plovárnou na nábřeží a všeobecně rekreační plochy. Výbor, kde Machoň pracoval jako člen technické a plánovací komise

²⁴⁰ O zadání obou soutěží, zápisy z porad, zhodnocení všech projektů viz NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081209/02.

²⁴¹ Müllerová 1946b.

²⁴² Müllerová 1946a.

v letech 1947–1948, mimo jiné navrhoval „bez zřetele na stanovisko památkového úřadu zbourat některé zchátralé méněcenné historické budovy“²⁴³ a nahradit je parky. Městské úřady po zničení radnice sídlily v několika budovách. Nová výstavba univerzitních kampusů slibovala opuštění budov Klementina, Karolina, filozofické a právnické fakulty.

Machoň pracoval v letech 1946–1947 rovněž v komisi pro organizování stavebnictví při Národohospodářské komisi Ústřední rady odborů (ÚRO). Rada se stala právním nástupcem válečných odborových organizací a mohla nejprve nakládat s německým majetkem zabraným za protektorátu, později s majetkem sdružení prohlášených za kolaborantská a nakonec plánovala národní správu pro všechny velké firmy. Svědčí to mimo jiné o jejím vlivu na aktuální dění a postavení v poválečné politice. Jak název sekce napovídá, připravovala novou organizaci stavebnictví. Nicméně podle zápisů z porad se politická situace teprve ustavovala. Machoň už dříve v dopise příteli napsal: „Myslím ovšem, že vše je jen teoretické, protože skutečně budovati začneme až za několik roků. Do té doby musím zatím vydržeti.“²⁴⁴

Pravděpodobně nejdůležitějším počinem v komisi se pro Machoně stalo vyjádření k projektu monumentálního náměstí Budovatelů od sochaře a architekta Zdeňka Pešánka z roku 1947. Rezoluce, částečně přejatá Uníí architektů, obsahovala výhrady vůči zrušení Masarykova nádraží bez náhrady, neřešení tzv. severojižní magistrály i postupu samotné výstavby. Sice kvitovala vznik manifestačního prostoru a realizaci velkých budov v centru, chyběla jí však

²⁴³ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, Program okresu Praha I. a. V. pro druhý celostátní hospodářský plán, s. 2.

²⁴⁴ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Felixi Alexandru Lenhartovi, 15. listopadu 1945.

vhodná náplň a uspořádání dopravy.²⁴⁵ Přes negativní posudek odborné veřejnosti pokračoval Pešánek spolu s architektem Jiřím Krohou v rozkreslování tohoto impozantního prostoru.

Až do začátku roku 1948 působili Machoň s Müllerovou v redakci časopisu *Architektura ČSR*. Rozchod ale rozhodně nebyl idylický, jak zpětně popisovala Müllerová v dopise Oldřichu Starému: *„Nemohu se nezmínit při té příležitosti o věcech, které nás od Vás dělí – jsou to události v redakci ‚Architektury‘ v r. 1948. Nesporně byly již předznamenáním tohoto našeho osudu, který nám někteří ‚soudruzi‘ nachystali. Při svém otevřeném postoji k obhajobě pravdy za všech okolností, já Vaše jednání nechápala. Nu, snad se i tyto věci vysvětlí a mnohým poctivým lidem tato zkušenost ukáže, že čelit fašistickým metodám, byť byly tyto jakkoliv maskovány, je nutno vždy a pevně.“*²⁴⁶

Architektura po válce

Bezprostředně po okupaci se Ladislav Machoň vedle plánování budoucí organizace stavebnictví věnoval i architektonickým zakázkám. Příteli o tom v dopise psal: *„Práce mám nadbytek a i většina našich známých. Jest to větší kolotoč, než byl po roce 1918, což jest přirozené. Tím se stává, že pomalu zapomínáme na celou válečnou dobu a na všechny strasti a nepříjemnosti, které jsme zde měli. Až Ti je budu povídati, myslím, že se mně samotnému bude zdáti celá řada věcí jako zdánlivé povídání, které jsem sám neprožil, a snad i většinu pak i zapomenu.“*²⁴⁷

²⁴⁵ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, Ladislav Machoň, Rozbor projektu „Náměstí Budovatelů“ pro komisi pro stavebnictví při ÚRO v Praze, 30. listopadu 1947.

²⁴⁶ ČVUT, fond Oldřich Starý, dopis Augusty Müllerové Oldřichu Starému, 30. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuje autorka Ditě Dvořákové.

²⁴⁷ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Felixi Alexandru Lenhartovi, 15. listopadu 1945.

Machoň v roce 1945 navrhl smuteční výzdobu panteonu Národního muzea pro tryznu za oběti války a dále vypravení pohřbu bývalého ministra zahraničních věcí Kamila Krofty. Kromě drobných soukromých zakázek v roce 1946 obeslal Machoň společně s Müllerovou již pátou soutěž na Staroměstskou radnici, jež se od těch předchozích svým zadáním lišila hned v několika bodech. Nejenže se již nepočítalo s vyhořelým Nobileho křídlem, ale řešila se celá severní strana náměstí a poprvé se akcentovala také úprava celého veřejného prostoru. Architektonická soutěž, pojatá spíše jako národní manifestace, si nekladla za cíl získat výsledky, které by se daly ihned realizovat. Machoň s Müllerovou ctili stejně jako ostatní zúčastnění zadání, kdy dostavba měla působit dostatečně monumentálně, ale neměla vytvářet konkurenci pro historickou budovu. Důraz se kladl na rozlehlé plochy náměstí pro veřejná shromáždění. Architekti přišli s návrhem, který vychází z funkcionalismu, ale působí robustněji, například použitím kamenného obkladu [100].²⁴⁸ Rudolf Hlubinka ještě dva roky po soutěži Machoňovi napsal: *„Jako ochránce památek nesmírně vděčím Vám za záchranu a nejskvělejší adaptaci Klementina a byl bych přešťasten, kdybyste takovým způsobem povznesl z ponížení monumentální budovu karlínské invalidovny pro vojenské museum, kam by se nejlépe hodilo. A což staroměstská radnice nemohla by se zaskvít jménem Machoňovým?“*²⁴⁹

Velmi podobné pohnutky, a tudíž i architektonické výsledky měla soutěž na Národní shromáždění, uskutečněná opět v roce 1946. Zde se navíc hledalo umístění, ale většina architektů stejně situovala budovu na Letnou.²⁵⁰ Ani jedna soutěž nepřinesla jasného vítěze, v té první Machoň s Müllerovou získali

²⁴⁸ Soutěži a jejím výsledkům se hojně věnoval časopis *Architektura ČSR*, viz Starý 1947b, Janák 1947b, Urban 1947, Müllerová 1947a, Machoň 1947c.

²⁴⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Rudolfa Hlubinky Ladislavu Machoňovi, 26. dubna 1948.

²⁵⁰ Starý 1947a, Pavel Janák 1947a, Augusta Müllerová 1947b.

odměnu. Mohutné monumentalizující pojetí dostal rovněž projekt ministerstva pošt a telegrafů na Smíchově (1948), [109].

Z daného času a prostoru se zcela vymyká užší soutěž na římskokatolický kostel Panny Marie na Pankráci z června 1948, jehož sochařskou výzdobu navrhl Karel Lidický a malby Milada Marešová. Machoň zvolil pro kostel centrální dispozici, přičemž všechny lodi zakončil lomeným obloukem z betonové skořepiny. Tento materiál využil také pro „krajku“ na oknech. Lomený oblouk dále zopakoval ve zvonici připojené ke kostelu arkádami. Nevýrazné farní budovy doplnil architekt ke kostelu v horizontále, aby nerušily jeho dominantu [108].

Vedle těchto jednotlivých zakázek se Machoň zapojil do obnovy zpustošené země i jako praktikující urbanista, když připravoval řadu rozborových a zastavovacích plánů. Pokračoval ve své práci započaté ve válce v Žamberku (1942–1952) a dále se zabíral městy jako Polička (1945–1948, 1950–1951), [106 a 107] Jáchymov (1946–1948), Litomyšl (1946–1950)²⁵¹ nebo úpravami náměstí v Rokytnici nad Jizerou a opět v Žamberku (obě 1946).

Těsně před svým zatčením v roce 1952 stihl Machoň ve spolupráci s Müllerovou navrhnout pro Svaz československých výtvarných umělců v domě U Hybernů výstavu Architektura v českém a slovenském národním dědictví [112]²⁵² a výstavu Čeští architekti – realisté devatenáctého století v Uměleckoprůmyslovém muzeu.²⁵³

²⁵¹ Šubrtová 2016.

²⁵² Wirth 1952. Text i ilustrace autoři rozšířili a vydali již po smrti Zdeňka Wirtha k uctění jeho památky viz Müllerová – Wirth 1961.

²⁵³ Brožová 1952.

Organizace architektury po válce a vznik Stavoprojektu

Po druhé světové válce se společenské klima posunulo všeobecně více doleva. Architekti si uvědomovali profesní rozpolcenost a řadu problémů svého oboru, na které upozorňovali již před okupací. Aby se mohli jednotně zapojit do celkové obnovy země, bylo podle nich třeba postupovat společně. Záhy po skončení války proto vznikl Blok pokrokových projektových spolků (BAPS), jež inicioval Svaz socialistických architektů. BAPS, který sdružoval všechny architektonické spolky, tedy i Machoněm vedenou Společnost architektů,²⁵⁴ měl – velmi zjednodušeně řečeno – koordinovat chystané plánování výstavby s hospodářským plánem země. V čele bloku stanul architekt Oldřich Starý, „muž kompromisu“ a šéfredaktor časopisu *Architektura ČSR*, který začal fungovat jako tribuna nové organizace.

Svaz socialistických architektů velmi dbal na zdání širší koalice, ale ve skutečnosti zadal BAPSu rozpracování znárodnění stavebních závodů a vznik jediné projektové organizace. BAPS měl fungovat jako teoretická složka stavební komise Ústřední rady odborů a jeho význam dokládá i návštěva zástupců BAPSu u prezidenta republiky Edvarda Beneše v roce 1946 a přednesení vize architekta v nové společnosti.²⁵⁵

Nicméně celková nespojenost s BAPSem (například s výsledky soutěže na Staroměstskou radnici) vedla v červenci 1947 k ustavení apolitické a více

²⁵⁴ V BAPSu byly Skupina architektů při SVÚ Mánes (předseda Jaroslav Fragner), Skupina českých architektů při Spolku českých inženýrů a architektů (předseda Jan Pokorný), Sdružení architektů (předseda Václav Kopecký), Klub architektů (předseda Oldřich Starý), Federace architektů (předseda Jan Zázvorka), Společnost architektů (předseda Ladislav Machoň), Asociace akademických architektů (předseda Josef Grus) a Svaz socialistických architektů (předseda Jan Vaněk).

²⁵⁵ Beneš 1946, Starý 1946.

profesní Unie architektů ČSR,²⁵⁶ jejímž předsedou se stal architekt Jaroslav Pokorný a která počátkem následujícího roku nahradila BAPS. Než však nová organizace stihla cokoliv podstatnějšího učinit, přišel 25. únor 1948 a převzetí moci komunistickou stranou.

Ve všech organizacích vznikly akční výbory, které je měly zbavit nespolehlivých členů. Tak vznikl také Ústřední akční výbor architektů ČSR vedený Jaroslavem Pokorným a Františkem M. Černým, jenž například převzal celou redakci časopisu *Architektura ČSR*. Všechny dosavadní architektonické spolky zanikly. Stavební firmy byly znárodněny a zařazeny pod jediný podnik Československé stavební závody (ČSSZ) v čele s architektem Karlem Janů. Rovněž architekti museli začlenit své soukromé ateliéry pod celostátní Stavoprojekt (nejprve součást ČSSZ), jež vedl Jiří Voženílek. Všechny tyto změny se děly postupně, takže Stavoprojekt vznikl formálně až v září 1948, ale už v dubnu téhož roku zahájilo činnost jeho první středisko.²⁵⁷ Mnozí architekti, kteří po této kolektivní práci již dlouho volali, oceňovali, že jim stát poskytuje jistotu zaměstnání i financování zakázek. Jiní se báli mechanického opakování projektů. Ještě než jejich hlas v budovatelském nadšení utichl, zastupovala jejich zájmy Unie architektů.

Ladislav Machoň mezi ně rozhodně nepatřil, ve svém nejagilnějším článku napsal: „*Také architekti – jako představitelé klíčového sektoru kulturní tvorby, jež dává*

²⁵⁶ Vznik podporovaly Společnost architektů, Klub architektů, Asociace akademických architektů a Ústředí moravsko-slezských architektů (předseda Václav Roštlapil). O organizaci BAPS i Unii architektů viz Kimberly Elman Zarecor, *Fénix vstává: bydlení a rané debaty o socialistické modernitě*, in: Zarecor 2015, s. 31–35, 45–53 a 98–100.

²⁵⁷ O Stavoprojektu viz Kimberly Elman Zarecor, *Typizace a standardizace: Stavoprojekt a transformace architektonické praxe*, in: Zarecor 2015, s. 101–118. Nebo viz Nový 1973. Otakar Nový uvádí, že prvním střediskem byla Ostrava, následně v srpnu Plzeň, v září Liberec a Ústí nad Labem. Přestože Nový píše, že „vedoucí kádry“ krajských složek významně pomohly při budování celého Stavoprojektu, a v poznámce výslovně uvádí Machoň a Müllerovou, o založení pardubického krajského ateliéru již v srpnu 1948 se nezmiňuje.

po staletí tvar a výraz všemu úsilí naší společnosti – hlásí se ke svému úkolu na budování socialismu. Rozhodli jsme se opustit dosavadní formy drobného individualistického životenského tvoření, ježto jsou poslední a úpadkovou formou kapitalistické společnosti, které se dokonale podařilo rozdrobit tvůrčí mohutnost kolektivů středověkých stavitelských hutí.“²⁵⁸

Není jasné, kdy Machoň poskytl svůj architektonický ateliér v paláci Koruna nové projektové organizaci, ale v polovině srpna 1948 jej Jiří Voženílek jmenoval vedoucím oblastního ateliéru pro Pardubice, kam tehdy spadal i Hradec Králové (později Krajské návrhové středisko Pardubice – KNS): „Pan Ing arch. Dr. Ladislav Machoň bude působiti při tvoření, organisaci a plánování Architektonického ateliéru pro východní Čechy i při řešení všech otázek a při veškerých jednáních s tím souvisejících.“²⁵⁹ Tři dny po uvedení do funkce se konala informativní schůzka Machoně a jeho zástupce Bohumila Slámy s Jiřím Voženílkem, kde ředitel Stavoprojektu předestřel svoje požadavky a seznámil se s členy ateliéru.²⁶⁰ Machoň situaci v dopise Voženílkovi komentoval: „S organizací ateliéru jsem ihned započal a budu ji prováděti po dohodě s Vaším vedením tak, aby práce ateliéru mohla být co nejdříve započata. Jsem přesvědčen o nutnosti založení ateliéru ve formě, jaká byla s Vámi a s ostatními členy vedení Unie architektů v poslední době ujednána, a předpokládám, že naší společnou prací se nám podaří vyplnění úkolů stavební 2LP a 5LP v plném rozsahu a hodnotě.“²⁶¹

²⁵⁸ Machoň 1948b, s. 164.

²⁵⁹ NG, fond 125, dopis Jiřího Voženílka Ladislavu Machoňovi, 3. listopadu 1948.

²⁶⁰ V tomto „dobrovolném společenství“, jak uvedl architekt ve výše uvedeném článku, působili vedle Machoně a Slámy: Miloslav Číha, Rudolf Fetter, Josef Kalous, Bedřich Kohout, Karel Kramář, Jaroslav Kumprecht, Zdeněk Kubík, Ladislav V. Machoň, Augusta Müllerová, Karel Poličanský, Jan Rott, Štěpán Šarkády, Vladimír Šedivý, Stanislav Šnajdr, František Šrámek, Rudolf Vichra, Jan Vyhnánek a Jiří Záruba. Viz NG, fond 125, Protokol o informativní schůzi zástupců východočeského architektonického ateliéru Dr. Ladislava Machoně a Dr. Bohumila Slámy u architekta Voženílka dne 18. VIII. 48 od 9-1/2 12 hod.

²⁶¹ NG, fond 125, dopis Ladislava Machoně Jiřímu Voženílkovi, 3. září 1948.

Od července do října 1948 se v Pardubicích konala regionální výstava Východní Čechy republice, v jejímž rámci uspořádal v září Spolek československým inženýrů stejnojmennou konferenci.²⁶² Ladislav Machoň zde přednesl příspěvek *Pracovní účast oblastních ateliérů na krajinném plánu*. Mezi dalšími přenášejícími se objevuje též jméno Jiřího Voženílka, Ladislava Žáka, Aloise Mikuškovice, Emanuela Hrušky a dalších.²⁶³

Pardubický ateliér Machoň řídil do konce roku 1949, poté se v rámci reorganizace Stavoprojektu vrátil do Prahy, kde v paláci Koruna vedl Krajský architektonický ateliér Praha (KAA). Po založení Svazu československých výtvarných umělců v roce 1949, který rovněž převzal všechny movitý i nemovitý majetek zaniklých výtvarných spolků, se v roce 1950 Machoň stal jeho členem a předsedal jeho architektonické sekci.²⁶⁴

²⁶² Ladislav Machoň podmínil svou účast vyloučením architekta Františka Kalivody (1913–1971) a v dopise architektu Karlu Kalvodovi (1903–1971) napsal: „*Především Vám musím sdělit, že nemohl bych se účastnit jakéhokoliv jednání, kde by působil pan architekt Kalivoda z Brna (projekt Hlinska), ježto je mi znám úzký styk a spolupráce toho pána s Němci za Protektorátu. Žádám Vás proto, aby i pro dobré jméno Pardubic veškeré jednání se děla bez jeho účasti. Již fakt, že pracuje pro město Hlinsko a vystavuje na Vaší výstavě, jest mně i mnoha kolegům důvodně nepříjemný.*“ Kalvoda mu odpověděl: „*Co se týká Vaší zmínky o arch. Fr. Kalvodovi, ztotožňuji se úplně s Vaším názorem, neboť kdo více může trpěti než já, neboť stále jsem zaměňován s tímto pánem neslavně proslulým z doby okupace.*“ (NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Karlu Kalvodovi, 3. srpna 1948 a dopis Karla Kalvody Ladislavu Machoňovi, 6. srpna 1948). Z Machoňova fondu dále vysvítá, že v roce 1942 si Karel Hermann Frank vyžádal prostřednictvím Františka Kalivody návštěvu Oldřicha Starého jakožto šéfredaktora *Architektury* a Kalivoda na ní byl přítomen. (NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/07, zápis o schůzi vydavatelstva a redakční rady, 9. března 1948).

²⁶³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, Konference urbanistů Pardubice, 25.–26. září 1948.

²⁶⁴ Binarová 2016.

Kulaté narozeniny v roce 1948

V dubnu roku 1948 oslavil Machoň další kulaté narozeniny a v dochovaných blahopřáních se dozvídáme blíže o jeho osobnosti i o činnosti za války. Téměř všichni gratulanti předně zdůrazňovali Machoňův mladistvý vzhled. Architekti Karel Poličanský a Bedřich Kohout napsali: *„S překvapením a závistí jsme se dověděli, že jsi právě dovršil požehnaný věk šedesáti let. S překvapením proto, že Tě před sebou vidíme ve svém věku a se závistí, že bychom tak chtěli také jednou vypadat.“*²⁶⁵

Machoňův dlouholetý přítel Zdeněk Wirth mu popřál: *„Vítám Vás mezi kmety národa českého! Je to teprve práh kmetství, nelekejte se! Mám zkušenost v těch věcech o deset roků starší a mohu Vás ujistiti, že to nebolí, když nositel kmetství toho nedbá. Proto vesele do té sedmdesátky a dalších desetiletí, jak bůh a štěstí junácké dá, tak se to říkalo, když to ještě nebylo na indexu! Tento den je mi příležitostí, abych Vám poděkoval za krásné, dlouholeté přátelství, za vytrvalou věrnost v kulturní víře, za spolupracovnictví na naší společné líše [pruh pole, používáno ve smyslu zájmu – pozn. autorky], za ušlechtilý poměr k věcem mého nejolastnějšího oboru, za důvěru, kterou mi stále svěřujete. Nejlepší přátelé si takové věci neříkají, protože je chovají v srdci jako talisman svého přátelství. Sotva bych Vám to mohl říci bez dojetí, za které bych se třeba styděl. Proto přijměte má slova jako tichou zpověď ostýchavce a nešiky v podobných záležitostech. Nemám dnes větší přání, než abyste mi své přátelství zachoval na zbytek mého života a abychom měli ještě příležitosti spolupracovati všude, kde je naší práce potřeba.“*²⁶⁶

Své poděkování napsali také fotografové a sourozenci Věra a Miroslav Chalupníčkovi: *„Chceme Vám při této příležitosti vyjádřit svou upřímnou vděčnost*

²⁶⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Karla Poličanského a Bedřicha Kohouta Ladislavu Machoňovi, 12. prosince 1948.

²⁶⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Zdeňka Wirtha Ladislavu Machoňovi, 24. dubna 1948.

za vše, co jste nám ze svého vzácného přátelství prokázal. Vedle Dr. Z. Wirtha byl jste to právě Vy, který nejvíce ovlivnil tak šťastně naši činnost, od Vás vyšel v té nejtěžší době války první popud k měření Karlštejna (které nás pomohlo udržet přes celou válku) a nyní Vaše vzácné pochopení pro provádění fotografických perspektiv (Žamberk, Litomyšl, Vysoké Mýto, Kutná Hora) nám umožnilo opět rozvinout tuto práci.“²⁶⁷

Albert Pražák zase svůj dopis začal slovy: „Jsi mladistvý a svěží jako pětáctýřicátník, k tomu blahopřeji nejdříve. Máš noblesního ducha a noblesní srdce.“ Dále pokračoval: „Ale myslím na Tebe i jako předseda ČNR, jak jsi ke mně dne 3/5 přišel, jak jsme se pěkně dorozuměli, jak jsi stál všem skvěle po boku, skromný, nenáročný, a přece pln energie, odvahy, síly, pohotový k oběti a rozšafný a uvážlivý v nejtěžších chvílích. Plně oceňuji Tvou velkou a bohatou hřivnu [používáno ve smyslu pomoc – pozn. autorky] na podíle našeho osvobození a osvobození. Prokázal jsi velikost v pravé chvíli a nezištnost při rozdělování moci. Máš antickou pokoru v duchu i v srdci, stačila Ti zelená ratolest vítězství. Ani toto nebude zapomenuto v historii těch pohnutých dní a doby této, co potom přišla.“²⁶⁸

Česká národní rada uspořádala 11. prosince 1948 Ladislavu Machoňovi a druhému oslavenci Zdeňku Wirthovi slavnostní setkání v Collegiu maximu Právnické fakulty, o němž referovalo i *Svobodné slovo*.²⁶⁹ Projevy a zhodnocení díla vedli ministr techniky Emanuel Šlechta, historik umění Jan Květ, architekt Alois Kubíček, architekt a teoretik Oldřich Stefan, prezident Masarykovy akademie práce Artuš Sýkora, primátor Prahy Václav Vacek, poslanec Josef Smrkovský a ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý. O výzdobu síně se postaral sám Machoň.

²⁶⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Věry a Miroslava Chalupníčkových Ladislavu Machoňovi, 11. prosince 1948.

²⁶⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Alberta Pražáka Ladislavu Machoňovi, 27. dubna 1948.

²⁶⁹ nepodepsán 1948.

Boj o obnovu zednářství²⁷⁰

Svobodní zednáři se začali scházet na přelomu roku 1945 a 1946, ale až z května 1946 pochází snahy o obnovu spolku, a to ustavením přípravného výboru. Nelze se domnívat, že si zednáři neuvědomovali změnu nejen politické situace a že za tímto rozhodnutím stáli jednotně. Vždyť o svém vzniku nově nemohli rozhodnout sami, ale museli žádat ministerstvo vnitra o souhlas. Obezřetnému našlapování zednářů odpovídá i dohoda s komunistickým ministrem Václavem Noskem, který podle svých slov proti zednářům nic neměl, ale s obnovou by počkal až po volbách, aby na sebe nepřitáhli nevyžádanou pozornost. Odvěcí odpůrci tohoto spolku, konzervativní katolické kruhy, o restauraci zednářství taktéž nestáli.

Na konci roku 1946 vydali svobodní zednáři pro členy vlády memorandum, v němž žádali o povolení znovuzavedení spolku a v němž jako jeden z důvodů uváděli možnou mezinárodní ostudu a špatnou vizitku země. Zednáři totiž měli kontakty na zahraniční lóže, které jejich existenci považovaly za znak demokracie v zemi a podporovaly je finančně i potravinovými balíčky. Předsednictvo vlády se navíc obávalo jejich případné ilegální činnosti, i proto je zkraje roku 1947 povolilo. Nicméně ze strany ministerstva padlo hned několik požadavků, které narážely na samotné stanovy spolku, například na úplnou demokratičnost svobodného zednářství, včetně přijímání všech zájemců (i žen), neanonymitu členů apod. Obě strany nakonec dospěly ke kompromisům, byť zednáři podléhali státní kontrole. Národní Veliká Lóže Československá se 26. října 1947 dočkala svého obnovení. Nejvyšší post získal Bohumil Vančura, čímž se potvrzovala válečná kontinuita s britskou lóží ve vyhnanství. Vančura

²⁷⁰ O poválečné obnově svobodného zednářství viz Jana Čechurová, Fénix s polámanými křídly, in: Čechurová 2002, s. 366–396.

byl zároveň pro státní orgány dostatečně nevýrazná osobnost. Návrh slavnostní úpravy Colloredo-Mansfeldského paláce připravil Ladislav Machoň. Po dlouhém hledání vybrali pro nový chrám místnosti České národní rady ve Valentinské ulici.

Důvodů, proč zednáři po únoru 1948 nerozpustili svou činnost jako o deset let dříve, bylo asi hned několik: komunisté se jim nezdáli tolik nebezpeční, ve spolku působili zednáři-komunisté a hlavně nechtěli zahodit dlouhodobou snahu o obnovu. Už od března 1948 založili akční výbor, kterému předsedal Ladislav Machoň.²⁷¹ Někteří členové se rozhodli odejít sami, jiní – jako Otto Dvouletý – museli řád opustit pod tlakem státu. Kontrola ještě zesílila a zednáři museli strpět dozor během schůzí, nastrčené osoby mezi členy, napíchnuté telefony a tajné prohlídky pošty, ale i samotných chrámových místností. Zednáři se rozhodli prozatím počkat, jak se situace vyvine. Machoň se v roce 1949 stal druhým velkým tajemníkem místo právníka Pavla Körbela, který emigroval.

Svobodní zednáři a komunismus

Ladislav Machoň patřil mezi největší zastávce a iniciátory obnovení svobodných zednářů. Mezi komunismem a zednářstvím neviděl protiklady, ale naopak propojení některých myšlenek a sociální uvažování. Sám architekt patřil mezi poválečné členy strany a v neposlední řadě neměl naši historickou zkušenost. Rozhodně nebyl s tímto přístupem sám, v této době zastávala levicové myšlenky řada lidí. Komunismus a zednářství rovněž protínaly základní osvícenské postuláty: *„Těmi jsou víra v pokrok, rozum, vzdělání, možnost rozvoje*

²⁷¹ Ladislav Machoň se v roce 1949 stal opět mistrem lóže Sibi et Posteris. Dne 21. ledna 1950 sem byli přijati i jeho synové. Za laskavé poskytnutí těchto informací děkuje autorka řediteli Muzea svobodného zednářství při VLČS Miroslavu Procházkovi.

člověka a v postupné zlepšování životních podmínek každého jednotlivce, a tím rozvoj celé společnosti.“²⁷² Machoň byl pravděpodobně komunistický intelektuál a komunismus pojímal spíše jako filosofický názor, nikoliv jako praktickou politiku. Navíc zůstával, stejně jako jiní zednáři, věrný státu.

Přestože po roce 1948 nepřicházel oficiální zákaz existence zednářství, museli jeho aktéři vnímat varovná znamení, ale pravděpodobně je bagatelizovali. Jana Čechurová uvádí: „Nelze ani vysledovat jednotnou linii uvnitř KSČ, jež by byla vůči zednářům zaujata. Domnívám se, že situace byla daleko složitější, že svou roli zde hrály zcela individuální zájmy a postoje, a to jak na straně komunistů, tak na straně zednářské reprezentace.“²⁷³ Pro StB se svobodní zednáři, tajemný spolek, jehož členové měli kontakty na zahraničí, pod vlivem diktátu z Moskvy začali postupně stávat hnízdem kontrarevoluce, a proto na ně od roku 1951 vedla spis pod názvem Zednáři – poznatky. „Z materiálů ministerstva vnitra je naprosto zřejmé, že Bezpečnost se v podstatě v této problematice neorientovala a její přístup k zednářům jakožto možným škodlivým živlům, stejně tak jako představy o zednářské činnosti a organizaci, byly velmi amatérské a naivní.“²⁷⁴ Situace se pro svobodné zednáře stala neudržitelnou a valné shromáždění 1. dubna 1951 zednářství uspalo.

Zatčení

O událostech z července 1952 víme díky dochovanému dopisu Augusty Müllerové adresovanému ministerstvu státní bezpečnosti: „Žádám o laskavé sdělení, kde se nachází můj manžel ing. arch. Dr. Ladislav Machoň, narozený 28. 4. 1888 v Praze, bydlištěm Praha I. Revoluční 25, který opustil kancelář Stavoprojektu, PZ Praha

²⁷² Čechurová 2014, s. 14.

²⁷³ Ibidem, s. 19.

²⁷⁴ Ibidem, s. 25.

odd. L – jehož je vedoucím – asi mezi 15:15 a 15:30 v úterý 22. t. m. a nevrátil se domů, kde určil, že bude dříve než v 16 hodin. Ježto u mne byla v našem společném bytě provedena v noci z 22. na 23. t. m. prohlídka, předpokládám, že je zajištěn. K tomu sděluji, že se mi jedná jako architektu, který prozatímně převzal jeho úkoly, o dispozice v práci, a jako manželce, vědomé si jeho zdravotního stavu a nedostatečného letního oblečení, v kterém prý z domu odešel, o zabezpečení jeho zdraví.“²⁷⁵ Müllerová žádost neopomněla doplnit tím, že jsou oba členy strany, které projevíli „lidskou a uměleckou oddanost“.

Machoň byl zatčen pro podezření z trestné činnosti a státní prokuratura na něj uvalila vyšetřovací vazbu. Zajištěn byl veškerý jeho majetek (bez protokolů), s nímž se v rozporu se zákony dále nakládalo. Z dochovaných seznamů vysvítá zabavení osobních dokladů, bytového zařízení, svršků, ale též automobilu, celých skříní s architektonickými plány, dokumentů z protinacistického odboje a zednářských materiálů z období před druhou světovou válkou i po ní. Stavoprojekt, který už v srpnu řešil, zda může i nadále zaměstnávat jeho ženu a syna, s ním v listopadu téhož roku rozvázal pracovní smlouvu.²⁷⁶

Ve stejný den jako Ladislava Machoně zatkli Bohumila Vančuru, do roku 1947 faráře Jednoty bratrské a toho času ředitele Výstavního domu u Hybernů, v září 1952 meziválečného poslance (nejprve za sociální demokracii a poté za KSČ) a nyní zaměstnance textilního podniku Drutex Heřmana Tausíka, v březnu následujícího roku bývalého úředníka v zahraničí (v USA, Francii a Velké Británii) a před nuceným odchodem do důchodu přednostu na ministerstvu zahraničních věcí Ottu Dvouletého a v dubnu 1953 pak bývalého úředníka ministerstva sociální péče Bohumila Biebla.

²⁷⁵ ABS, fond 305, dopis Augusty Müllerové ministerstvu státní bezpečnosti, 25. července 1952.

²⁷⁶ ABS, fond 305, dopis hlavní správy státní bezpečnosti sekretariátu (kapitán Škorpík [sic]) ministerstva národní bezpečnosti, 22. prosince 1952.

Přes urgence se Augusta Müllerová dočkala první zprávy v podobě telefonátu až po šesti týdnech, kdy jí bylo údajně sděleno, že vyšetřování Machoně skončí v polovině září 1952 a její návštěva není nutná. První dopis od něj dostala 8. září téhož roku. Na dotaz, zda mu může zaslat osobní věci a peníze, nepřišla odpověď. Bez jakékoliv odezvy zůstal i dopis s podklady pro právníka.²⁷⁷ Podle ministerstva však bylo vše v pořádku. Müllerová prý dostala o zatčení písemné vyrozumění, zasílání dopisů i balíčků bylo dovoleno a termín konce vyšetřování nesdělen.²⁷⁸

Politické procesy²⁷⁹

Pětice zatčených byla vyšetřována a posléze souzena v procesu s názvem „Bohumil Vančura a spol.“. Daleko více ale prozradí podtitul celého řízení, „Svobodní zednáři“, a zahrnutí pod monstrproces s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského. Podrobnosti případu tohoto náměstka předsedy vlády a jednoho z předních funkcionářů KSČ není třeba připomínat. Ladislav Machoň a ostatní se stali součástí vykonstruovaného politického procesu, který vyžadoval Sovětský svaz pro upevnění moci komunistické strany ve východním bloku, likvidaci oponentů a vytvoření atmosféry strachu. Sovětský svaz navíc nechtěl, aby ve svých satelitech ztratil moc, jako se to událo v Jugoslávii. Politické procesy postihly i nejrůznější spolky (Sokol, Junák apod.) a doprovázela je silná antisemitská kampaň.

²⁷⁷ ABS, fond 305, dopis Augusty Müllerové ministerstvu státní bezpečnosti, 22. září 1952.

²⁷⁸ ABS, fond 305, dopis hlavní správy státní bezpečnosti (nadporučík Klíma [sic]) sekretariátu ministerstva národní bezpečnosti (kapitán Nekut [sic]), 14. října 1952. Na různé chybějící písemné vyrozumění si v průběhu procesu i rehabilitace stěžovali všichni.

²⁷⁹ Karel Kaplan, Politické procesy 50. let v Československu, in: Pernes 2003, s. 107–114.

Vyšetřovaní měli většinou v zednářství vysoké postavení, v tomto smyslu vévodil Bohumil Vančura jakožto Velký Mistr Národní Veliké Lóže Československé (tutéž pozici zastával už za války v anglickém exilu), ale Ladislav Machoň jako druhý Velký Tajemník a předseda akčního výboru mu značně sekundoval. Vysoko v zednářské hierarchii figuroval rovněž Bohumil Biebl jako zástupce prvního Velkého Tajemníka. Vančura, Machoň i Heřman Tausik byli členy KSČ. Jako u všech svobodných zednářů se u nich náklonost k židům automaticky „očekávala“, poslední jmenovaný jím i byl. Otto Dvouletý, který byl „jen“ členem lóže Jan Amos Komenský ve vyhnanství a členem obnoveného zednářství v Československu, se spíše k celému případu „nešťastně“ přichomýtl.

Trestná činnost všech vyšetřovaných se měla zakládat na tom, že byli v letech 1947–1951²⁸⁰ členy Národní Veliké Lóže Československé a jejich velezrádná činnost prý spočívala v podpoře protistátního spikleneckého centra. Odměnou jim byly peníze a balíčky od zahraničních zednářů. Své jednání měli maskovat vstupem do KSČ i vznikem akčního výboru, který navenek předstíral loajalitu, ve skutečnosti vydával kladné posudky na nespolehlivé osoby. Jediný příklad představoval Bohumil Biebl, který musel z politických důvodů opustit ministerstvo, a Vančura s Machoněm mu měli napsat příznivý posudek, aby získal práci v Drutexu. Biebl, jenž podepsal v roce 1951 spolupráci s StB, ale před zednáři se odhalil,²⁸¹ byl viněn z prozrazení státního tajemství a dále

²⁸⁰ Podle rozsudku nejvyššího soudu zastavil činnost všech lóží úřední podnět, nikoliv dobrovolné uspání. Viz NA ČR, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., rozsudek, 16. února 1954, s. 5. Otto Dvouletý již byl kvůli své příslušnosti k zednářství mezi 29. prosincem 1949 a 20. zářím 1950 vyšetřován.

²⁸¹ Bohumil Biebl byl k podepsání donucen po celonočním výsledku, a proto se necítil vynuceným slibem vázán. Svou spolupráci oznámil nejvyšším představitelům zednářství. Viz NA ČR, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., návrh na zahájení přezkumného řízení, 6. března 1969.

ze zničení archivu lóže Jan Amos Komenský ve vyhnanství.²⁸² Heřman Tausik údajně věděl o únosu vlaku z Chebu do Aše v roce 1951 a neoznámil to.²⁸³

Protokoly z výslechů

Nejstarší protokoly z výslechů z let 1952–1953 se naneštěstí nedochovaly,²⁸⁴ přesto není důvod se domnívat, že ke svým odpovědím nebyli vyšetřovaní fyzicky a psychicky donuceni.²⁸⁵ Při obnovení procesu se o Machoňovi dočítáme: „Ve vyšetřování na něho byl činěn nátlak, takže byl přinucen podepsat protokoly, formulované vyšetřujícími orgány, které neodpovídaly jeho skutečným odpovědím, a že v kádrových posudcích byly záměrně zkresleny skutečnosti jeho života, aby jeho osobní a politický profil vyzněl pro něho nepříznivě.“²⁸⁶ Přípravu protokolů předem a přímo vyšetřovacími orgány potvrdil i František Šilhart (svědek v řízení s Heřmanem Tausikem) a doplnil svou zkušenost o vyražené zuby při váhání s podpisem. Rovněž prohlásil, že při změně výpovědi hrozilo přesunutí

²⁸² V rozsudku se lze dočíst: „Obviněný Biebl řadě zednářů po březnu 1951 prozradil, že je spolupracovníkem státní bezpečnosti, a upozornil je, že bezpečnostní orgány pátrají po londýnském archivu svobodných zednářů. Tato snaha zakrýt stopy činnosti zednářů spolehlivě naznačuje, že se jednalo o kompromitující materiál, který by blíže osvětlil pravý charakter jeho činnosti.“ NA ČR, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., rozsudek, 16. února 1954, s. 11.

²⁸³ Osobní vlak z Chebu do Aše byl 11. září 1951 využit pro hromadný útěk na Západ tím, že v Aši nezastavil, ale naopak projel dále do Německa. Většina „nedobrovolných“ cestujících se vrátila zpět do ČSR. „Vlak svobody“ získal sice celosvětový ohlas, ale byl jednou z příčin vzniku železné opony. Zda Heřman Tausik o celé akci věděl či nikoliv, není z dochovaných materiálů generální prokuratury jasné.

²⁸⁴ Každý z pětice se na starší protokoly odvolával v těch novějších z podzimu 1953. O donucování svědčí formulace vět z výpovědí. Viz NA ČR, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., zápisy výpovědí všech vyšetřovaných, 22. a 23. října, 2. listopadu 1953.

²⁸⁵ O podrobnostech výslechů i věznění hlavně Slánského a dalších viz Aleš Kýr, Výkon vyšetřovací vazby a výkon trestu v případě „Slánský a spol.“, in: Pernes 2003, s. 375–387, hlavně 377.

²⁸⁶ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., usnesení, 6. července 1959.

do „bunkru“ nebo jiné věznice, čehož se měli všichni vězni bát. Při přesunu z vyšetřovací vazby k výkonu trestu vážil skoro polovinu.²⁸⁷ Bohuslav Biebl vyšetřování popsal těmito slovy: *„Dodávám ještě, že ve vyšetřovací vazbě jsem byl do 25. září 1953 v Ruzyni, a to po celou dobu v samovazbě. Za celou dobu jsem měl 4 vycházky, v nichž při 3 jsem byl zároveň vyslýchán. Trpěl jsem chladem, byl jsem buzen ze spaní, jakmile jsem si dal ruce pod deku, jindy štěkotem strážných psů na dvorech nebo nářkem vyšetřovaných. Jeden můj výslech trval nepřetržitě od večera po celou noc až do oběda a já byl zkřehlý zimou, oděn vetšými plátěnými šaty a v trepkách. Byl jsem nakonec tak vysílen a apatický, že jsem ani nevěděl, co podepisuji. Ostatně protokoly byly stylizovány výhradně podle přání vyšetřujícího. Nebyl jsem při výslechu týrán, ale důsledně jsem byl zastrašován vyhrožováním. Proto jsem se také neopovážil před soudem říci pravdu.“*²⁸⁸ I Ladislav Machoň strávil čas během vyšetřovací vazby v ruzyňské věznici a 25. září 1953 byl převezen do Ústavu nápravných zařízení na Pankráci, kam mu přicházely dopisy, balíčky a knihy.²⁸⁹

Výsledky vyšetřování

Nevíme, co se s pětici vyšetřovaných dělo před zářím 1953, kdy získala jejich spisy generální prokuratura, která je v říjnu znovu vyslýchala, v listopadu o nich připravila zprávu a na konci roku 1953 vypracovala žalobu. Podle dodaných materiálů jejich vina spočívala hlavně v členství ve spolku, který ale ministerstvo vnitra povolilo. Rozpor mezi zednářstvím a lidově demokratickým zřízením si vyšetřování prý začali více uvědomovat po únoru 1948, ale své konání vždy

²⁸⁷ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., výslech svědků při obnovení řízení s Heřmanem Tausikem, nedatováno, pravděpodobně 1969.

²⁸⁸ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., návrh na zahájení přezkumného řízení, 5. března 1969.

²⁸⁹ Vězeňská služba České republiky, evidenční karta Ladislava Machoně.

konzultovali s Rudolfem Slánským. O jeho záškodnické činnosti a „zneužití“ zednářů nic nevěděli. Na „tajných“ schůzkách před obnovením lóží ani na stycích se zahraničními lóžemi nespatořovala prokuratura nic závadného. Pro špionáž nebyly žádné důkazy. Vančura, Machoň a Dvouletý měli být propuštěni z vazby. Biebl měl být stíhán za prozrazení své spolupráce s StB, což ale prokuratura nepovažovala za sabotáž. Proti osobě Heřmana Tausika bohužel hrálo více věcí. Údajně rád „řečnil“ a byl starý trockista, který se opakovaně vyjadřoval negativně k soudobému režimu. V roce 1947 vydal knihu *Psí život dědy Bambuse*, kde kritizoval lidové soudy. O „vlaku svobody“ prý podle výpovědí svědků věděl, ale prokuratura to neklasifikovala jako společník k velezradě, ale jen jako neoznámení.²⁹⁰

Žaloba

Generální prokuratura předala spis o celém případě k „*politickému projednání*“²⁹¹ a žaloba z 30. prosince 1953 už mluví zcela jiným jazykem: „*V procesu s protistátním spikleneckým centrem bylo nezvratně dokázáno, že vedoucí centra Rudolf Slánský a celé protistátní spiklenecké centrum, vedle přímého spojení s imperialistickými rozvědkami, udržovali s nimi spojení také pomocí svobodných zednářů. Svobodné zednářství sloužilo a slouží imperialistickým kruhům k uskutečňování jejich snah po světovládě. Svým reakčním zaměřením a nenávistí k pracujícím lidu je vhodným nástrojem imperialistů a jejich přísluhovačů k rozvratné činnosti v zemích lidových demokracií.*“²⁹² Slánský naneštěstí Bohumila Vančuru a Ladislava

²⁹⁰ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., zpráva o soudním řízení, 30. listopadu 1953.

²⁹¹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., dopis Davida [sic] z generální prokuratury Čimbuřovi [sic], 18. listopadu 1953.

²⁹² NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., žaloba, s. 2.

Machoně před soudem opakovaně jmenoval jako vysoko postavené svobodné zednáře. Machoň za ním měl ohledně znovuvzkříšení zednářství přijít už v roce 1945. Postoj KSČ měli Machoň i Vančura znovu zjišťovat v roce 1948 a 1950, dokonce se u soudu se Slánským prezentovaly jako důkaz jejich dopisy. Ve svém poznámkovém bloku si měl Machoň zapsat, že všechna rozhodnutí je třeba projednat se Slánským, který drží nad svobodnými zednáři ochrannou ruku.²⁹³

V žalobě se lze dále dočíst: *„Slánský dobře věděl, že v ložích svobodných zednářů byli organisováni intelektuálové kosmopolitních názorů, buržoasní kosmopolitičtí politikové, kteří sledovali stejné cíle jako spiklenecké protistátní centrum. Jejich činnost směřovala rovněž k obnovení kapitalismu v ČSR a k likvidaci lidově demokratického zřízení. Jejich kosmopolitismus, jejich beznárodnost sloužily Slánskému a jejich imperialistickým chlebedárcům k tomu, aby mohli používat těchto lidí jako agentů ke své činnosti proti lidově demokratickému zřízení v ČSR. Nepřátelský charakter loží svobodných zednářů nacházel svůj výraz také v tom, že jejich členem byl Dr. Edvard Beneš, imperialistický agent.“*²⁹⁴ Na obnově svobodného zednářství se měli podílet i emigranti jako Pavel Körbel, Hubert Ripka a Karel Ladislav Feierabend nebo lidé, kteří se už nemohli bránit, např. Edvard Beneš, Jan Masaryk a Vladimír Klecanda.

²⁹³ Machoň měl údajně v poznámkovém bloku doslova napsáno: *„Před každým rozhodnutím zeptat se Rudolfa Slánského, Slánský má kladný poměr ke svobodným zednářům.“* Viz nepodepsán 1953a 1953, s. 76. Samotná formulace věty svědčí o vykonstruování odpovědí. Autorka navíc během svého bádání nenarazila v Machoňově pozůstalosti na jakýkoliv poznámkový blok z jakékoliv doby. Nelze dnes ovšem zjistit jeho zabavení v rámci procesu.

²⁹⁴ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., žaloba, 30. prosince 1953, s. 2.

Rozsudek

Patetickou řeč používá i rozsudek Nejvyššího soudu, který měl mimo jiné dokazovat reakční charakter zednářství a jeho snahu zhatit upevnění lidově demokratického zřízení: *„Ideová náplň zednářství je podle výpovědi Dr. ing. Machoně šíření a propagování humanity a demokracie a úsilím o vytvoření světového bratrství. Vzhledem k celému historickému vývoji, ke třídním kořenům a třídnímu složení i vzhledem k politickým cílům zednářství je nepochybné, že tato tzv. ideová náplň je pouhou rouškou, ve skutečnosti však že jde o nástroj k udržení a upevnění moci buržoasie a oslabování boje revolučního dělnického hnutí. Svobodní zednáři jsou zásadně odpůrci komunismu.“*²⁹⁵

Dále se v rozsudku píše: *„Z výpovědi obviněného Dr. Ing. Machoně soud zjišťuje, že před nimi zednáři byli Dr. Edvard Beneš, ministr Dr. Kamil Krofta, zrádce Chvalkovský, bývalý generál Jan Surový, odpovědní za mnichovskou zradu.“*²⁹⁶

Neveřejný soud 16. února 1954, který trval od půl deváté do jedenácti hodin do večera, shledal všechny z pětice vinnými. Vančura, Machoň, Tausik a Biebl se měli dopustit trestného činu sdružování proti republice, Dvouletý sdružování proti státu. Tausik dále neoznámení a Biebl ohrožení státního tajemství. Všem odsouzením byla odňata svoboda, Vančurovi na čtyři roky, Machoňovi na tři roky, Tausikovi na čtyři roky, Bieblovi na pět let a Dvouletému na dva roky. Dále všem propadl veškerý majetek a ztratili občanská práva na deset let. Své věznění si museli hradit. Proti rozsudku nebylo odvolání.²⁹⁷ V deníku o trestní věci je dále

²⁹⁵ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., rozsudek, 16. února 1954, s. 2.

²⁹⁶ Ibidem, s. 3.

²⁹⁷ Ibidem, s. 16.

uvedeno: „*Obhájci se zhostili svých úkolů dobře, neboť napomáhali zjištění materiální pravdy a nedávali zbytečné otázky.*“²⁹⁸

Podmínky ve vazbě

Během vazby na Pankráci museli obvinění generální prokuraturu o vše – včetně dopisů rodině – žádat. V lednu 1954 Machoň psal: „*Vážený pane prokurátore, prosím Vás o povolení mimořádného dopisu pro svoji manželku, která má stálé starosti o moje zdraví, které vzhledem k mému stáří je a bylo již dříve chatrné. Prosil bych tudíž i o zkrácení dlouhé dvouměsíční lhůty, která je pro dopisování pravidlem, a dovození častějšího dopisování s rodinou. Na základě Vašeho povolení zaslala mně manželka knihu sovětského theoretika Stasova „Vybrané stati o umění“. Prosím Vás tudíž o povolení ke studiu této knihy, která mně, jako umělci, by poskytla mnoho k duševnímu vyrovnání.*“²⁹⁹

Již dříve, v listopadu 1953, Machoň prosil o zaslání několika časopisů: „*Celé moje životní dílo zaměřeno bylo v pokrokovém směru, realismus ve výtvarném umění uplatnil jsem již ve válce sbíráním a uspořádáním architektonických kreseb realistů XIX. století v Národ. techn. museu a poslední dobou spolupůsobil jsem na pořádání několika arch. výstav a na přípravě Konference architektů, která měla ujasnit postoj a práci v socialistickém realismu dneška. Moje činnost byla přerušena vazbou za provinění, které znáte. Prosím o povolení studia sborníků Sovětská architektura, Architektura ČSR, Umění (vydávané svazem výtvarných umělců), jednak těch, které mně byly již minulý rok zasílány, jednak letošních, které byly objednány. Protokolů referátů Konference architektů z letošního roku, které mně již poslal Svaz výt. umělců*

²⁹⁸ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., deník v trestní věci, zpráva o výsledku hlavního líčení, 17. února 1954.

²⁹⁹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., dopis Ladislava Machoně, generální prokuratuře, 26. ledna 1954.

letos v létě. Dále povolení péra neb tužky k děláni výpisků a poznámek. Povolení ponechání brýlí až do večerky, ježto jsem silně dalekozraký a nemohu bez brýlí pracovat.“³⁰⁰ Tužku Machoňovi nepovolili, protože by mohl ublížit spoluvězni na cele. Místo balíčků s potravinami se měly raději posílat peníze, aby si Machoň mohl nakupovat v kantýně.

Rodina

Přestože hlavní roli v politických procesech hráli neprávem obvinění a odsouzení, velmi málo se mluví o dalších poškozených – o manželkách, o dětech a o celé široké rodině. Ponechme stranou dlouhodobý existenční postih různých forem, ale věnujme se alespoň trochu době zatčení, vyšetřovací vazby a výkonu trestu. Zcela chyběly základní informace, čímž komunisté dosáhli atmosféry plné obav a dohadů. Jen nedávno mnozí obvinění skončili na šibenici, příbuzní se proto báli do procesu intervenovat a jakkoliv si stěžovat na chybějící písemná vyrozumění. Rodina čekala na každý telefon a poštu. Svědčí o tom i řada dopisů manželek v případě Bohumil Vančura a spol. Celou situaci shrnula v říjnu 1953 Anna Tausiková, jež žádala o povolení jediné návštěvy ministra vnitra, ministra spravedlnosti a později i samotného prezidenta: „*Prosím o urychlené povolení návštěvy mého manžela Heřmana Tausika, narozeného 11. III. 1878, který je již od 11. IX. 1952 ve vazbě ministerstva národní bezpečnosti v Praze č. 1044. Jsem velmi rozrušena a nemocná. Byl mi poslán zpět bez vysvětlení balík, který jen s pomocí celé své, také těžce zkoušené rodiny, mu mohu posílati. Dále vzbuzuje mé obavy, že jsem nedostala přes 2 měsíce jeho obvyklý dopis. Jsem tím a celou rodinnou situací i svým pokročilým stářím – je mi už 83 let – tak duševně i tělesně*

³⁰⁰ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., dopis Ladislava Machoně, generální prokuratuře, 11. listopadu 1953.

vyčerpána, že se chci se svým mužem rozloučiti. Doufám, že lidské i soudružské pochopení mi umožní návštěvu, která bude naším posledním setkáním."³⁰¹

Kvůli perzekuci se úplně změnil sociální status rodiny, což jen podtrhlo stěhování kvůli zabavení majetku. Augusta Müllerová nemohla dále bydlet ve společném bytě v paláci Merkur a musela si 12. února 1953 najmout daleko menší byt v domě čp. 201 v ulici – s dnes paradoxním názvem – Milady Horákové (od roku 1951 Obránců míru).³⁰² Postavení rodiny ve společnosti i každodenním životě se nezměnilo ani po propuštění vězněného, a to ať už proběhlo jakýmkoliv způsobem, protože propuštěný byl veden jako viník a v trestním rejstříku měl záznam.

Müllerová za svého muže bojovala na několika frontách. Napsala taktéž prezidentu republiky, jehož kancelář v červnu 1953 oslovila ministra národní obrany s dotazem, v jakém stavu se nalézají vyšetřování. Výsledná zpráva jen hýřila „americkými imperialisty“ a „spiknutím“. A končila slovy: „*Vyšetřování jmenovaného Ing. Ladislava MACHONĚ nemohlo být dosud ukončeno z toho důvodu, že byly získány nové poznatky o trestné činnosti MACHONĚ. Jedná se zejména o sabotáž ve stavebnictví, na které jest zúčastněna i manželka jmenovaného Ing. Augusta MÜLLEROVÁ-MACHONĚOVÁ.*“³⁰³ Manželé jakožto zaměstnanci Stavoprojektu měli navrhovat sídliště ve Chvaleticích pro Manganorudné a kyzové závody a záměrně jej umístit do zdravotně nevhodné lokality a zpracovat „závadné“ plány. Toto obvinění se dále nikde neobjevuje.

Augusta Müllerová se na začátku července 1953 zúčastnila I. celostátní konference československých architektů, na níž se všichni architekti měli kát

³⁰¹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., dopis Anny Tausikové ministru vnitra Rudolfu Barákovi, 29. října 1953. Zda bylo Anně Tausikové vyhověno, z archivních spisů bohužel nevyplývá.

³⁰² NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva (1914–1953), krabice 1300 (Augusta Müllerová).

³⁰³ ABS, fond 305, Ladislav Machoň – zpráva, 14. července 1953, s. 4.

ze své funkcionalistické minulosti a radostně se zavázat k přijetí socialistického realismu.³⁰⁴ Müllerovou překvapilo, jak snadno se osobnost architekta Ladislava Machoně vytratila z minulosti i přítomnosti. Jako by nikdy neexistoval. Napsala tedy dopis předsednictvu konference i předsednictvu Ústředního svazu československých výtvarných umělců, v němž shrnula jeho situaci: „Obracím se k Vám, zástupcům široké obce architektů s touto skutečností: V několika málo dnech již tomu bude rok, co byl od svého díla a všem prospěšné práce odtržen architekt Dr. Ladislav Machoň. Je to jediný architekt své generace, který šel uvědoměle a s nadšením jemu vlastním budovat socialistický sektor, dokonce ve smyslu správně chápané decentralisace do venkovského kraje. Prošel všemi obtížemi vytváření tohoto sektoru a na sobě pocítil důsledky těchto obtíží. [...] a také jeho snah o správné zhodnocení a podchycení našeho historického dědictví a o nalezení cesty k tvorbě methodou socialistického realismu.“³⁰⁵

Müllerová zakončila svůj dopis slovy: „Posílám Vám tento dokument proto, že jsem přesvědčena o tom, že i celá architektonická obec se musí zamyslet nad osudem jednoho ze svých nesporně význačných představitelů ve chvíli, kdy řeší nezdravý vývoj našich poměrů po r. 1945 a jeho omyly. Předsednictvo ÚSČSVU má k dispozici opis mého dopisu, jímž jsem se obracela na presidenta republiky, s. Antonína Zápotockého.“³⁰⁶

Augusta Müllerová poslala list i svému příteli architektu Oldřichu Starému a přiložila k němu i tuto zprávu: „Předpokládám, že především jeho generace, která zná dílo i člověka a jeho kulturně politický profil, se zamýšlí nad jeho osudem. Rok jsem se snažila o objasnění věci, avšak dosud jsem se nesečkala s porozuměním, i proto se

³⁰⁴ Přípravě konference se více než bohatě věnoval časopis *Architektura ČSR*: Kroha 1952, s. 139–150, Starý 1953b, Voženílek 1953, Hlinský 1953, Stráník 1953, Prager 1953. Tentýž ročník se jí věnoval i po jejím uskutečnění viz nepodepsán 1953b (Resoluce), Starý 1953a..

³⁰⁵ ČVUT, fond Oldřich Starý, opis dopisu Augusty Müllerové I. celostátní konferenci architektů Československé republiky, 4. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuji Ditě Dvořákové.

³⁰⁶ Ibidem.

*obracím o radu a pomoc k širší obci architektů a zvláště k té generaci, která nese za náš vývoj největší odpovědnost, protože má největší znalost věcí.*³⁰⁷ Podle historika architektury Otakara Nového napsali svůj dopis i čestní členové Svazu architektů v čele se Zdeňkem Wirthem.³⁰⁸

Propuštění na svobodu

O podmíněčné propuštění žádal Ladislav Machoň už 27. února 1954, a to na základě amnestie prezidenta republiky ze 4. května 1953. Generální prokuratura jeho požadavek zamítla s tím, že rozsudek Nejvyšší soud vynesl až po vyhlášení amnestie.³⁰⁹ Za necelé dva týdny, 12. března 1954, požádal Machoň o podmíněčné propuštění. Ministerstvo spravedlnosti 16. dubna téhož roku rozhodlo, že mu trest přeruší. Ladislav Machoň tak mohl opustit vězení 24. dubna 1954, pravděpodobně jako první z celé pětičky.³¹⁰ Následující měsíc architekt žádal o milost vedlejšího trestu ve formě propadnutí veškerého majetku. Ministerstvo spravedlnosti mu chtělo vyhovět, ale finanční odbor Okresního národního výboru nikoli. Na konci července 1954 získal Machoň milostí prezidenta republiky občanská práva.³¹¹

³⁰⁷ ČVUT, fond Oldřich Starý, dopis Augusty Müllerové Oldřichu Starému, 30. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuje autorka Ditě Dvořákové.

³⁰⁸ Nový 1968.

³⁰⁹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., dopis přednosta generální prokuratury (podpis nečitelný) Nejvyššímu soudu, 3. března 1954.

³¹⁰ Otto Dvouletý byl asi propuštěn v květnu 1954 (do délky trestu se mu započítávala vazba od prosince 1949 do září 1950). Heřman Tausik byl propuštěn jen o pár měsíců později 1. září 1954, Bohumil Vančura 18. února 1955 a Bohuslav Biebl 11. května 1955. Viz NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., deník v trestní věci.

³¹¹ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., deník v trestní věci.

Důvody odsouzení

Hlavní motiv politického procesu s Ladislavem Machoněm samozřejmě leží ve svobodném zednářství, které chtěl režim stejně jako jiné spolky zastrážit a zrušit. A Machoň v něm zastával vysoce postavené místo. Nicméně to nemusel být a pravděpodobně nebyl jediný důvod.

Po únoru 1948 upadla v nemilost vládnoucí garnitury odbojová Česká národní rada a Pražské povstání se na dlouhá léta zastřelo dezinterpretací ve prospěch Rudé armády. Mnohé z České národní rady postihl různý druh perzekuce, nebo před ní museli utéct do emigrace. Pravděpodobně na své členství doplatil také Ladislav Machoň.

Machoň se po válce více než angažoval ve veřejném životě i v politice. Byl členem KSČ. Působil v Zemském národním výboru, v Ústřední radě odborů, na Okresním národním výboru atd. Stejně se dá hovořit i o architektuře. Organizoval soutěž na obnovu Lidic, spoluzakládal pardubický Stavoprojekt a poté vedl jeho ateliér v Praze, jemuž poskytl prostory své kanceláře v paláci Koruna. Psal do odborného tisku.

Ladislav Machoň na sebe politiky u moci poprvé upozornil několika dopisy týkajícími se poválečné úpravy Strakovy akademie, jejíž dokončení podle architektonických plánů se chystalo. V červenci 1945 napsal ministerskému předsedovi Zdeňku Fierlingerovi: *„I kdybych se mohl domnívati, že Váš úřad předpokládal, že bych se dnes při svém exponovaném postavení nemohl práci zcela věnovati, myslím, že bylo namístě a povinností vašeho úřadu o svém úmyslu mne informovati a požádati mne o souhlas, zda bych se svého morálního práva na tuto práci*

vzdal.“³¹² Fierlinger slíbil věc napravit i Oldřichu Starému, který apeloval za BAPS. Přesto získal zakázku architekt Tesař [sic] a v srpnu následujícího roku se Machoň dočetl v *Lidové demokracii*, že Strakova akademie již bude dokončena. Neváhal tuto „*křivdu*“ napsat předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi.³¹³

Pro většinu lidí navíc musel Machoň svým vzezřením příliš připomínat pozůstatek minulé doby – vždy elegantně oblečen, s typickým motýlkem a vybraným chováním. Na svou dobu byl rovněž bohatý. „*Jako soukromý podnikatel a vykořisťovatel nahromadil milionový majetek včetně akcií, průmyslových papírů, parcel a budov, který vlastnil ještě při svém vstupu do KSČ koncem roku 1945 v celkové hodnotě 3 milionů Kč,*“³¹⁴ uvádí zpráva pro prezidenta Zápotockého v roce 1953. Slušně vydělával i jako vedoucí pobočky Stavoprojektu.³¹⁵ Je těžké si připustit, že i tyto věci by mohly hrát při „výběru“ roli.

Zároveň je třeba zmínit, že Ladislav Machoň rozhodně nebyl jediným architektem, který v padesátých letech prošel vězením. Kvůli údajné sabotáži byl již v roce 1948 zatčen Ferdinand Fencel. Většina architektů jako Jiří F. Kaisler, Bedřich Rozehnal, Oldřich Stefan, Stanislav Tobek, Jaroslav Vaculík atd. se měla dopustit rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a věznění se dočkala až na konci padesátých let.

³¹² NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081204/06, dopis Ladislava Machoně Zdeňku Fierlingerovi, 30. července 1945.

³¹³ NTM AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110513/02, dopis Ladislava Machoně Klementu Gottwaldovi, 15. srpna 1946.

³¹⁴ ABS, fond 305, Ladislav Machoň – zpráva, 14. července 1953, s. 1.

³¹⁵ NG, fond 125, platový výměr, 20. ledna 1950.

Život po propuštění

O podmínkách ve vězení svědčí, že již v červenci 1954 se Ladislav Machoň zotavoval ve Františkových Lázních, odkud poslal pohlednici i dopis Zdeňku Wirthovi: *„Moje kurýrování dosahuje vrcholu – vlastně již brzo konce: příští týden pojedu domů a doufám, že zdrav anebo alespoň podstatně upevněn zdravotně i tělem i duší. To proto, že hodní lidé se ke mně chovají tak pěkně. Taky jsem zde začal i trochu myslet a těšit se na svoji příští práci. Rýsují se mně v duši již jakési formy, co budu dělat, a to je dobře, třeba by to bylo zatím velmi neurčité.“*³¹⁶ O tři roky později strávil Machoň část léta na léčení v Karlových Varech,³¹⁷ kam začal jezdit pravidelně.

Podle vlastního životopisu usiloval v roce 1954 Ladislav Machoň o návrat na své původní místo a mezi tím třídil sbírky v archivu Národního technického muzea. Teprve 28. března 1955 mohl architekt nastoupit do Státního projektového ústavu pro projektování Prahy. Poté pracoval ve společném pracovišti Státního typizačního ústavu v oddělení pro typizaci škol a v ateliéru „D“ ještě v trestném pracovním zařazení. Jeho postavení se zlepšilo až po občanské rehabilitaci na podzim 1960.³¹⁸

Návštěva Romana Jakobsona a jeho ženy

V lednu 1957 navštívil Československo Roman Jakobson se svou ženou Svatavou, kteří museli ze země emigrovat před druhou světovou válkou a nyní žili ve Spojených státech. Na konferenci slavistů pozvala tyto profesory z Harvardské univerzity Československá akademie věd. Při té příležitosti se

³¹⁶ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 6. srpna 1954.

³¹⁷ Ibidem, korespondence L. Machoň, pohlednice z 8. srpna 1957.

³¹⁸ NG, fond 125, Ladislav Machoň – curriculum vitae, 31. května 1967.

Jakobsonovi viděli s celou řadou svých přátel. Mohli jen tušit, že veškerý jejich pohyb a osoby, s nimiž se stýkají, bedlivě monitoruje StB v akci „Bor“. Jakobson byl totiž považován za nepřítele lidově demokratického zřízení, špiona FBI a experta na východní Evropu. Podle StB měl zjistit názor Čechů na události v Maďarsku.

Na manžele Machoňovy, byť můžeme podle dochovaných protokolů předpokládat, že se znaly spíše obě ženy, nasadila StB svého spolupracovníka „Karla“ – architekta Karla Koželku. Tajná policie se zajímala podrobněji o život a hlavně názory sledovaných architektů, a byť je její činnost zcela zavrženíhodná, dochovala se svědectví, která bychom dnes jen těžko rekonstruovali. „Karel“ uvedl: *„Hned po roce 1945 se pramen s A. MÜLLEROVOU častěji vídal. Stěžovala si vždy na nesprávné chování některých architektů. Měla s nimi veliké boje a tvrdila, že jim nejde o obecné blaho, ale o zájmy osobní. Pramen se domnívá, že byla tehdy v komisi pro výstavbu zdravotních objektů a nemocnic. Pamatuje se, že hovořila o Erichu KOHNOVI, Jiřím VOŽENÍLKOVÍ, Janu ŠTURSOVI, Karlu JANŮ a Václavu HILSKÉM. Když byl její manžel arch. MACHOŇ zajištěn, vracela se k těmže jménům. Nemohla prý dlouho dostat zaměstnání a všichni se od ní odvrátili. Když se architekt MACHOŇ vrátil ze zajišťovací vazby, delší dobu hledal zaměstnání, hovořil s nimi pramen asi dvakrát. Arch. MACHOŇ byl pln chuti do práce a chtěl dělat architekturu v pravém slova smyslu.“*³¹⁹

Koželka se s manželi setkal v červnu 1957 v zahradní restauraci vedle Lorety: *„Stěžovali si na neurovnané poměry v jejich kanceláři. MACHOŇ říkal, jak neekonomická je nyní projekční práce. Stěžovali si, že jejich práci schvalují lidé, kteří věci naprosto nerozumí. Do mzdové politiky zasahují lidé neinformovaní a nevzdělaní, pomalu uklízečky budou rozhodovat o pracovních normách. A. MÜLLEROVÁ*

³¹⁹ ABS, fond 305, Zpráva o Augustě Müllerové-Machoňové, 20. června 1957, s. 2.

si stěžovala, že L. MACHOŇ není ještě rehabilitován.“³²⁰ Karel Koželka se se sledovanými setkal v této roli poprvé a prý sami projeví zájem se vidět znovu. Celý zápis končí poznámkou: „Pramen si bude u nich nadále upevňovat důvěru a pak se bude moci i sám vyptávat, na této schůzce jim jen přisvědčoval a souhlasil s nimi.“³²¹

Roman Jakobson přijel do Prahy podruhé opět na pozvání akademie věd, a to na konferenci komeniologů na přelomu září a října 1957. Jeho žena nedostala vstupní vízum. Manželé Machoňovi se s ním již znovu neseťkali, protože si uvědomovali, že je pro režim nežádoucí osobou. Karel Koželka vypověděl: „Oba měli obavy, že budou mít ze setkání s JACOBSONEM a Sv. Pírkovou-JACOBSONOVOU nepříjemnosti. Zejména L. MACHOŇ to teď nemůže potřebovat. Měli s ním v zaměstnání pohovor a doporučovali mu, aby šel do pense. MACHOŇ říkal, že je to komedie, v zaměstnání ví velmi dobře, že pensi nemůže dostat, a proto, že jeho odvolání případu k prokuratuře není dosud vyřízeno, ačkoliv toto poslal téměř před dvěma lety.“³²²

Rehabilitace

Ladislav Machoň, Bohumil Vančura a Heřman Tausik podali 28. dubna 1956 k Nejvyššímu soudu návrh na obnovu trestního řízení.³²³ Machoň v červenci téhož roku rovněž požádal o zastavení realizace propadnutí jmění. Jednání se

³²⁰ Ibidem, s. 2.

³²¹ Ibidem, s. 3.

³²² ABS, fond 305, Reakce na článek v Rudém právu o Romanu Jacobsonovi, Arch. Machoň a G. Müllerová-Machoňová, 28. května 1958, s. 1.

³²³ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., Ladislav Machoň, 26. července 1956.

ale protahovalo a uskutečnilo se až 6. července 1959.³²⁴ Obnova závisela na nových skutečnostech nebo důkazech, které přechází soud neznal, a nemohl je tak vzít v úvahu. Machoň a Vančura označili formulace svých výpovědí za zkreslující a neodpovídající tomu, co ve skutečnosti uvedli. O morální vhodnosti obnovy lóží měl soud pochybnosti. Nicméně nové svědectví ukázalo, že o celé situaci ohledně zednářství věděl i Klement Gottwald. Nejvyšší soud rozsudek v celém rozsahu zrušil a věc vrátil k dořešení generální prokuratuře, ale jen pro Machoň a Vančuru. Tausik byl stále viněn z dalších trestných činů.

Ještě téhož dne napsala Augusta Müllerová v dopise Zdeňku Wirthovi. *„Tak to máme za sebou dnes dopoledne a spěcháme sdělit, že rozsudek nad Láďou byl zrušen v plném rozsahu. Snad už se další věci obnovy procesu skončí na prokuratuře a začneme nový život jako plnoprávní občané. Nevím ani, zda to budeme ještě vůbec po sedmi letech trápení, ústrků a ničení umět.“* Ladislav Machoň připojil poznámku: *„Tak opravdu už první krok do života mám za sebou – chodím jak ve snu a nemohu ani dobře myslet – snad i to se znova naučím.“*³²⁵

V říjnu 1959 podal Machoň ke svému případu důkazní návrhy, které měly osvědčit jeho činnost během okupace i po ní. Jedním ze jmenovaných byl i architekt Jan Gillar, který měl promluvit: *„O mé vždy levicové polit. orientaci již za I. republiky, zejména též o mé spolupráci s arch. Levé fronty, o mé účasti při založení Svazu soc. architektů, o tom, že jsem vždy podporoval levicové akce aj.“*³²⁶

Výsledky svědků proběhly na začátku listopadu 1959 a v padesátých letech taktéž perzekvovaný Josef Smrkovský uvedl: *„Již dříve mně bylo známo, že již za své republiky byl Machoň funkcionářem svobodného zednářství v ČSR. Bylo to*

³²⁴ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., Protokol o veřejném zasedání a Usnesení Nejvyššího soudu, oba 6. července 1959.

³²⁵ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 6. června 1959 (špatně datován, protože jednání Nejvyššího soudu se konalo o měsíc později).

³²⁶ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., důkazní návrhy na provedení řízení, 3. října 1959, s. 3.

někdy ještě v roce 1945, nebo již v roce 1946, kdy po schůzi politbyra zdržel mně soudruh Gottwald a za přítomnosti Slánského mi říkal, že by bylo třeba podchytit vztahy bývalých svobodných zednářů v ČSR a využít jejich spojení na zahraniční organizace pro potřeby státní politiky. Soudruh Gottwald tehdy uvedl, že v této věci postupuje stejně také Sovětský svaz, ale blíže se o formách této činnosti tehdy nehovořilo. Já jsem se o svobodné zednářství nijak nezajímal a dostal jsem jen úkol prostřednictvím Machoně zajistit využití zednářství u nás k cílům politiky strany. Soudruh Gottwald i Slánský Machoně znali osobně z dřívějších jednání ČNR a věděli o jeho členství v zednářství za první republiky, já jsem měl za úkol zařídit návštěvu Machoně u Slánského k projednání této otázky. Já jsem tento úkol splnil, pokud je mi známo, k jednání Machoně se Slánským došlo a zednářská organizace byla pak obnovena. Blížší okolnosti mi však známy nejsou.“³²⁷

Generální prokuratura neměla důvod nezopakovat rozhodnutí Nejvyššího soudu a na Štědrý den 1959 zastavila trestní stíhání proti Ladislavu Machoňovi a Bohumilu Vančurovi.³²⁸ Architekt tedy 12. ledna následujícího roku požádal o výmaz trestního rejstříku a zrušení zajištění majetku. Asi Machoňovi vrátili většinu osobního movitého majetku, byť o řády a vyznamenání musel o dva roky později žádat znovu, ale namísto pozemků a nemovitostí v Praze, v Kolíně a v Pardubicích mu spočítali jen náhradu. Politicky se Machoň dočkal

³²⁷ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Josefa Smrkovského, 4. listopadu 1959, 2–3. Josef Smrkovský se po druhé světové válce stal aktivním politikem za KSČ, ale v roce 1951 byl zatčen a obviněn nejprve z činnosti proti Rudolfu Slánskému a po jeho zadržení pro něj a jeho spiklenecké centrum. Stejně jako Ladislav Machoň prošel vězením v Ruzyni a mnohými útrapami způsobenými StB. Odsouzen byl na patnáct let, ale vězení opustil v roce 1955. Plnou rehabilitaci získal až v roce 1963, kdy začal jeho politický vzestup.

³²⁸ Machoň s Vančurou v tomto smyslu dopadli „nejlépe“. Otto Dvouletý se dočkal odložení trestního stíhání v roce 1963. Bohumil Biebl i Heřman Tausik (resp. jeho syn) se soudili až do roku 1975 a nepodařilo se jim prokázat nevinu v dalších činech, ze kterých byli obviňováni. Viz NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol.

rehabilitace po XII. sjezdu KSČ, kdy získal nepřerušené členství ve straně od roku 1945.

Poslední realizace

Architektonické zakázky po návratu z vězení Machoňovi zadala jeho rodina nebo přátelé. Nicméně nešlo o veselé práce. Machoň projektoval náhrobek na hřbitov u kostela sv. Matěje na Babě pro svou sestru Marii a jejího muže Alexandra, kteří zemřeli v roce 1949 a 1954. A dále pak náhrobek Zdeňka Wirtha a jeho rodiny na Olšanské hřbitovy (oba 1955).

Hned zkraje roku 1956 se Ladislav Machoň spolu s Augustou Müllerovou zúčastnili soutěže na hotel Praha v ulici Na Příkopě. Tzv. proluku Myslbek zaplnili velmi podobnými kubusy, jako už sem Machoň navrhoval na konci třicátých let. Hlavní fasáda odpovídá dobovému historizujícímu pojetí ve stylu socialistického realismu. V témže roce se také architekt vrátil do pražských Vršovic a k řešení kolem křižovatky Eden. S Augustou Müllerovou pracovali na sídlištní zástavbě kolem Bělocerkevské ulice. Obytné domy odpovídají svým řešením dobové typizaci [110 a 111].

O přípravě výstavy lunet Maxe Švabinského v roce 1958 se dozvídáme blíže z dopisu Zdeňku Wirthovi: „*I my jsme se těšili, že 11. t. m. se věc Láďova ujasní [obnova procesu – pozn. autorky] a že bude moci – po otevření Švabinského výstavy v Památníku, kterou instaloval na přání M. Š. a rodiny jeho – odjet konečně na dovolenou a léčení do Karlových Varů. [...] Ale zato výstava M. Š., zdá se, dopadla ke všeobecné spokojenosti, zahájení bylo opravdu veledůstojné a Švabinský upřímně dojat. A Láďa se zas jednou cítil jako člověk výtvarný a jako člověk vůbec.*“³²⁹

³²⁹ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis ze 17. září 1958.

Mezi lety 1962 a 1964 se Ladislav Machoň dočkal poslední realizace úpravou rozestavěného ženského internátu na sídlišti Solidarita ve stejnojmenný hotel. Spolu s Augustou Müllerovou v Pražském projektovém ústavu udělali hlavně dispoziční změny a fasádu rozčlenili balkóny. Ještě v roce 1966 zvala Výtvarná a architektonická služba Machoně ke kolaudaci modelů reliéfu nad portál od Jaroslava Horejce a mramorových váz do haly od Josefa Schwarze.³³⁰

Šedesátá léta

Machoň žádal poprvé o důchod 10. prosince 1962, nicméně kvůli jeho výši (započítalo se jen třináct let pojištění) musel i nadále pracovat. V roce 1963 se mu naskytla příležitost odejít do studijního oddělení Útvaru hlavního architekta, kde připravoval muzeum stavebního vývoje Prahy v kostele sv. Michala na Starém Městě. K expozici napsal libreto a upravil kostel i jeho okolí. Výstava se nerealizovala vlivem politických událostí. Pracoval zde pravděpodobně do roku 1968. Nicméně již od poloviny šedesátých let trpěl stařeckou demencí, která se mimo jiné projevovala krátkodobou ztrátou paměti, takže například chodil do „svého“ ateliéru v Koruně.

Paradoxně díky žádosti o revidování výše důchodu z května 1967, k níž musel doložit osvědčení ministerstva národní obrany o své odbojové činnosti, víme podrobně o době druhé světové války a rovněž něco z druhé půle padesátých a ze šedesátých let. Pravdivost jeho výpovědi potvrdil i tehdejší ministr lesního a vodního hospodářství Josef Smrkovský, jehož slovo tehdy mělo váhu a žádné další svědectví nebylo třeba. Od listopadu 1965 s Augustou Müllerovou obývali

³³⁰ NG, fond 125, dopis Výtvarné a architektonické služby Ladislavu Machoňovi, 25. října 1966.

vilu v Hradešínské ulici čp. 977, která stojí přímo naproti vile Jana Kotěry a jen na dohled od vily Františka Pokorného, již architekt sám navrhoval [113].

Ke svým osmdesátinám v roce 1968 získal Ladislav Machoň ocenění zasloužilého umělce, které mu měl „zařídít“ Josef Smrkovský, který byl právě na vrcholu své politické kariéry.³³¹ U této příležitosti o Machoňovi vyšly dva články Aloise Kubíčka³³² a jeden od Otakara Nového, který v *Československém architektu* jeho tvorbu výstižně popsal slovy: „Machoňovo dílo je těžko zařaditelné do skupin a směrů meziválečných výbojů a experimentů. Zachoval si v celé své tvorbě značně nonkonformní, osobitý výraz a vlastní výtvarný rukopis. Po mnoha letech procházíme dnes jeho stavbami s daleko větší úctou nežli před válkou, kdy jsme více podléhali oslnění neobvyklostí i odvážným napodobitelstvím mnohých architektonických meteorů dvacátých a třicátých let. Je možno dnes shrnout, že Machoň zůstal více věren myšlenkám Jana Kotěry a může být hrdý na větší jednotu své předválečné, meziválečné i poválečné tvorby než většina architektů Kotěrovy školy.“³³³

Architekt Ladislav Machoň zemřel 22. prosince 1973 a poslední rozloučení s ním se konalo ve velké obřadní síni strašnického krematoria. Pohřeb proběhl žehem. Dnes není jasné, kde se architektovy ostatky nachází.³³⁴ Augusta Müllerová pracovala na Útvaru hlavního architekta a v roce 1971 rovněž žádala osvědčení ministerstva o odboji. Zemřela 11. září 1984 a pochována je na Olšanských hřbitovech.³³⁵

³³¹ Josef Smrkovský se po XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 stal členem Ústředního výboru KSČ a v dubnu 1968 byl zvolen předsedou Národního shromáždění ČSSR. Podporoval Pražské jaro. Po příjezdu vojsk Varšavské smlouvy byl s ostatními reformátory eskortován do Moskvy, kde musel podepsat Moskevský protokol, zcela popírající dosavadní vývoj země. V březnu 1970 byl vyškrtnut z KSČ. Vrabec 1991.

³³² Kubíček 1968a. Kubíček 1968b.

³³³ Nový 1968, s. 3.

³³⁴ Urnu si ze strašnického krematoria vyzvedla 1. listopadu 1974 Augusta Müllerová. Autorka se ji pokusila vypátrat, ale bez úspěchu.

³³⁵ Urna s ostatky Augusty Müllerové leží v hrobě rodiny Fořtovy, bez uvedení jejího jména.

Přestavba Klementina na univerzitní a technickou knihovnu³³⁶

„Z tichého stánku bohoslovců zbudováno rušné skladiště moderní vědy“³³⁷

Zdeněk Wirth, 1925

K historii Klementina

Největší a nejstarší česká jezuitská kolej vyrostla na místě bývalého dominikánského kláštera, třiceti dvou měšťanských domů, sedmi dvorů a dvou zahrad. Výstavba trvala téměř sto sedmdesát let, od příchodu řádu v roce 1556 až do dokončení posledního křídla v roce 1726. Interiéry a vnitřní vybavení se budovaly až do zániku řádu v roce 1773. Vzhledem k velikosti klementinského areálu a délce výstavby jej historik umění Zdeněk Wirth popsal slovy: *„Přes zdánlivě uniformující zevnějšek je komplex klementinský složen z mnoha částí nejrůznějšího měřítka, hmoty a stylového charakteru, jež každá svým způsobem ovládá příslušný úsek ulice nebo náměstí a spolupůsobí v architektonické jich kompozici.“³³⁸*

Areál Klementina stojí na půdorysu daném středověkou uliční sítí, má čtyři dvory a propojuje dvě náměstí a čtyři ulice. S výstavbou samotných kolejních a školních budov v raně barokním stylu se začalo v roce 1653, a sice západním průčelím do Křížovnické ulice a tzv. kvadraturou tvořenou čtyřmi křídly s arkádovým dvorem, hvězdárenskou věží a refektářem na východní straně.

³³⁶ Text vychází z článku viz Koukalová 2017. Citovanému textu předcházela výstava viz Flekačová – Hekrdlová – Scheufler 2015. Dále o novodobé přestavbě Klementina viz Zikmund-Lender 2015.

³³⁷ Jednotlivá slova se nacházejí v emblémech od sochaře Otto Gutfreunda, jež symbolizují různé vědní obory a zdobí nově provedené střešní vikýře otočené do Platněřské ulice.

³³⁸ Wirth 1930, s. 60 a 64.

Severní trakt do Platnéřské ulice zůstal dlouho rozestavěný. Během vrcholně barokní etapy na počátku osmnáctého století postupovala výstavba Klementina směrem na východ. Areál uzavřel trakt orientovaný do Seminářské ulice a Mariánského náměstí, včetně dostavby části orientované do Platnéřské ulice. K pozdějším úpravám prováděným až po zániku jezuitského řádu patří přístavba klasicistní předsíně k Zrcadlové kapli nebo historizující objekt archeologického ústavu na místě tzv. kuřácké zahrady.³³⁹

Přestavba místo novostavby

Veřejná c. k. univerzitní knihovna vznikla v roce 1777 na základě dekretu Marie Terezie a od svého počátku se potýkala s nedostatkem místa. Klementinum totiž poskytovalo útočiště ještě řadě jiných institucí.³⁴⁰ Vedení knihovny dlouhodobě usilovalo o výstavbu nové samostatné budovy, což se ale nezdařilo.

Idea získat celý objekt Klementina a adaptovat jej pro účely moderní univerzitní knihovny se objevila na počátku roku 1923³⁴¹ a jejím původcem byl bezesporu tehdejší přednosta osvětového odboru ministerstva školství Zdeněk Wirth. Do jeho kompetence spadala agenda využití památkově cenných objektů

³³⁹ Protože se přestavba Klementina v letech 1924–1951 týkala především konstrukce a úpravy interiérů a vnější vzhled zůstal v podstatě zachován, ponechávám podrobný popis stavebního vývoje včetně účasti řady významných architektů stranou. Viz Petra Nevímová 2001 a také Oulíková 2006.

³⁴⁰ Od zrušení jezuitského řádu zde sídlil generální seminář, arcibiskupská tiskárna, obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění, Akademie výtvarných umění, Akademické gymnázium, některé ústavy české i německé filozofické fakulty a dále Pedagogická knihovna Komenského, účetní odbor ministerstva financí, Evangelická bohoslovecká fakulta, archeologický seminář teologické fakulty, knihovna a úřadovna Královské české společnosti nauk, Československý ústav historický a Státní ústav fotometrický.

³⁴¹ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20130326/03, Ladislav Machoň, nedatovaný strojepis nadepsaný Klementinum, s. 2.

a také předkládal ministrovi podklady k rozdělování státních subvencí.³⁴² Už v lednu 1923 se ministerstvo školství ve srozumění ministerstva veřejných věcí obrátilo přímo na Ladislava Machoň s žádostí o vypracování plánů, které by prověřily, zda a za jakých podmínek by bylo možné upravit Klementinum dle soudobých požadavků.³⁴³ Architektu Machoňovi byl projekt zadán přímo bez soutěže. Wirth, který se snažil uvádět do praxe Rieglovy teoretické zásady, sázel na úzkou spolupráci mezi tvůrčí osobností architekta a památkáře. Architekt Machoň provedl na základě zaměření budov a zatěžkávacích zkoušek první návrhy a 23. července 1923 odevzdal posudek ve prospěch umístění knihovny v areálu bývalé jezuitské koleje.

Zdeněk Wirth stavěl svou myšlenku využít pro univerzitní knihovnu areál Klementina na racionální úvaze, že v podmínkách mladé republiky nebude možné udržovat a opravovat památky bez jejich smysluplného využití. Zároveň se vznikem československého státu vyvstala náhle potřeba řady nových budov pro nejrůznější instituce. Wirth k tomu napsal: *„ukázalo se záhy velmi jasně, že jinak neproduktivní investice, vložené do udržování a opravy stavitelských památek, čítaných k majetku státu a veřejných institucí vůbec, mohou býti nadále ospravedlněny jenom tehdy, učiní-li stavbu schopnou sloužiti dále veřejným účelům.“*³⁴⁴

Na základě dochovaných historických plánů a zaměření budov zakreslil Ladislav Machoň soudobý stav Klementina. Z řady jednání s památkovým úřadem a ministerstvem školství zastoupeným Zdeňkem Wirthem vyplynuly zásady památkové ochrany, kterých se měl architekt ve svém návrhu držet. Machoň nesměl narušit celkový umělecký koncept stavby, musel zachovat

³⁴² Uhlíková 2010, s. 62–69.

³⁴³ ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, karton VI, sv. 14, Zdeněk Wirth (?), nedatovaný strojopis, s. 1. Tentýž také v NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20130326/03, nedatovaný strojopis nadepsaný tužkou Slavností shromáždění, s. 1.

³⁴⁴ Wirth 1930, s. 64.

půdorys, zastřešení, nesměl změnit velikost a členění oken a dveří nebo zasahovat do umělecké výzdoby. Odstraněny mohly být umělecky bezcenné přístavky z devatenáctého století. Bylo možno vyměnit všechny dřevěné konstrukce jako stropy a krovy za železobetonové a stejně tak nestabilní klenby. Střechy mohl architekt doplnit novými vikýři k osvětlení skladišť a šikmé podkroví kolem hospodářského dvora a kuřácké zahrady vyměnit za rovné. Jako jedinou novostavbu mohl Machoň navrhnout objekt čítárny předem situovaný na místo archeologického ústavu. Všechny umělecky cenné interiéry se měly pouze restaurovat.³⁴⁵ Soudobou kopií mohly být nahrazeny jen řemeslné prvky. Ale byla-li původní výzdoba zničena, měl ji nahradit moderní originál. Požadavky na stavební program z hlediska provozu knihovny vypracoval ředitel knihovny Jaromír Borecký. Návrh přestavby odevzdal architekt Machoň v září 1923.³⁴⁶

Na začátku února 1924 předložilo ministerstvo školství Machoňovy plány k posouzení akademickému senátu a biblioteční komisi univerzity, ředitelství knihovny a ministerstvu školství.³⁴⁷ Na konci téhož měsíce vydali úředníci veřejné a univerzitní knihovny memorandum,³⁴⁸ v němž deklarují názor, že ideální řešení by představovala nesporně novostavba. Ale obava, že by na ni mohla knihovna čekat léta a nikdy by se nenacházela na tak vhodně položené a dostatečně velké parcele v centru města, vedla zaměstnance knihovny k volbě přestavby Klementina.

³⁴⁵ Kostely nejsvětějšího Salvátora, sv. Klimenta a Vlašská kaple nepatřily knihovně a nebyly tedy součástí projektu.

³⁴⁶ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20130326/03, Generelní projekt, 1923.

³⁴⁷ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, dopis ministerstva školství Ladislavu Machoňovi, 28. ledna 1924.

³⁴⁸ ANK, fond NUK, Spisy, Memorandum úřednictva Veřejné a univerzitní knihovny v Praze o adaptaci Klementina pro účely knihovny, 28. února 1924.

V únoru 1924 se také prováděly sondy do základů bývalé jezuitské koleje a půdy pod ní, aby se ověřila jejich únosnost potřebná kvůli plánovanému vyššímu zatížení. Zkoušky dopadly příznivě. Ladislav Machoň tak mohl 22. dubna 1924 odevzdat generální projekt přestavby.³⁴⁹ Už čtyři dny nato svolalo ministerstvo veřejných prací odbornou komisi složenou ze zástupců magistrátu, státní regulační komise a památkového úřadu, která měla předložené plány posoudit.³⁵⁰ Dochovaný protokol celkem přesně charakterizuje hlavní rysy přestavby. Kvůli zřízení dostatečně nosných (1000 kg na m²) a ohnivzdorných skladišť v podkroví Klementina bylo třeba snést stávající střešní krytinu a dřevěné krovy, a dále dřevěné stropy nad druhým patrem (kromě několika výjimek, například nad chodbou do Křížovnické ulice). Nové stropy byly osazeny jako monolitická železobetonová deska s viditelnými nosnými trámy v podhledu, přičemž kvůli statickým požadavkům v některých patrech doplnil Machoň příčné trámy ještě podélnými. Nové půdní prostory byly vytvořeny jako železobetonové rámy, jejichž různě lichoběžníkový tvar vyplynul z odlišných průřezů střechy. Podkroví prosvětily vedle starých i nové vikýře. Statické výkresy a výpočty vypracovávala stavební firma Jana Matouška, kterou si knihovna v květnu 1924 vybrala v ofertním řízení na realizaci celé přestavby.

Kritika přestavby

Projekt přestavby Klementina odborná veřejnost nepřijala bez výhrad. Kritika však nemířila na architektonické kvality Machoňova návrhu, ale na samotnou ideu adaptovat pro moderní knihovní provoz barokní kolej. Hlavním oponentem

³⁴⁹ Machoň 1958, s. 128.

³⁵⁰ ANK, fond NUK, Spisy, Protokol sepsaný dne 26. dubna 1924 v Klementinu v Praze.

se stal místoředitel knihovny Ivan Žmavc,³⁵¹ který zaslal písemné námítky na ministerstvo školství a ministerstvo financí. Své stanovisko vyjádřil rovněž v knize *Hospodářské řízení osvětové činnosti vědeckých knihoven* z roku 1924³⁵² a pravděpodobně v několika novinových článcích.³⁵³

Z odborných architektonických časopisů se návrhem adaptace Klementina zabýval pouze *Časopis československých architektů*. Architekti Jaroslav Stránský a Josef Šlégl sdíleli řadu výhrad týkajících se nevhodnosti využití staré budovy a nevhodnosti takové přestavby s místoředitelem Žmavcem. Argumentovali příliš velkými provozními náklady v podobě umělého osvětlení a vytápění neúčinných chodeb. Kritika ale mířila i na průběh příprav celého projektu: „*Jest co litovati, že k otázce tak dalekosáhlého významu, jako je právě vybudování moderní Univ. kn., nebyli přizváni interese-odborníci, především knihovníci mladší generace (...), a pak architekti-výtvorníci hlavně z nejmladší generace všech korporací. Jestliže se děly všechny porady s vyloučením těchto spolupracovníků, za přítomnosti stavebního podnikatele, není divu, že celý výsledek dostal se do nemožné situace (...), seriózní zájem o věc uhýbá k excentricitě ambic a nezdravých tordošijných vlivů kamaraderií.*“³⁵⁴

Stránský a Šlégl také vyjádřili nesouhlas s památkově ochrannou ideou celého projektu. Obávali se, že knihovna bude „obětována za cenu oživení čili zachování Klementina jako stavební památky“.³⁵⁵ Požadovali moderní budovu s funkčním knihovním aparátem, protože „*tímto situováním U. K. stává se mrtvým azylem*

³⁵¹ Ivan Žmavc (1871–1956), filozof a sociolog, měl v univerzitní knihovně na starost finanční hospodaření, věcný inventář a účetnictví. Byl aktivním členem Spolku československých knihovníků. Zabýval se vědeckým řízením práce a aplikací přírodovědných metod ve společenských a ekonomických vědách.

³⁵² Žmavc 1924.

³⁵³ nepodepsán 1924b nebo viz nepodepsán 1924a. Ministerstvo školství považovalo obsah článků za prozrazení úředního tajemství. Ivan Žmavc se k nim přímo nepřihlásil, ale přestavba už podle něj byla natolik známá v odborných i veřejných kruzích, že jej ani nenapadlo „*zachovávat mlčenlivost*“. Viz ANK, fond NUK, Spisy, dopis Ivana Žmavce ředitelství knihovny, 5. leden 1925.

³⁵⁴ Stránský – Šlégl 1924, s. 53.

³⁵⁵ *Ibidem*, s. 57.

a skutečným klášterem, do něhož uzavírá se na věčné časy každé živé dílo co pouhé inventární číslo".³⁵⁶

Klub Za starou Prahu naopak sledoval tento „*adaptační projekt na využitování Klementina se sympatií*“³⁵⁷ a krátké noticky ve svém *Věstníku* umisťoval výhradně do sekce o zachráněných, respektive opravených památkách. V roce 1924 se zde nachází stručné zhodnocení Machoňova projektu, „*kteřý při malých celkem změnách nynějšího útvaru vyhovuje po stránce památkové i půdorysné a užítkové*“.³⁵⁸

I. etapa: 1924–1925

Adaptace Klementina začala v červnu 1924 v jeho severovýchodním traktu při Platněřské ulici, kde doposud univerzitní knihovna sídlila.³⁵⁹ Zahrnuto bylo také nároží s průjezdem do Mariánského náměstí. Ladislav Machoň a prováděcí firma Jan Matoušek si zde poprvé vyzkoušeli stavebně poměrně náročnou vestavbu železobetonových konstrukcí na místo odstraněných dřevěných stropů a podkroví [114 a 115]. Rozsah tohoto zásahu dobře ilustrují dobové fotografie, které ukazují, že kromě obvodových zdí z druhého patra a střechy prakticky nic nezbylo. Původní římsy, ostění i okna zůstaly zachovány, pokud nebylo z konstrukčních důvodů nezbytné je snést. Severní křídlo obrácené

³⁵⁶ Ibidem, s. 54.

³⁵⁷ KZSP, karton Staré Město – Budovy veřejné, kláštery, kostely a synagogy, dopis domácí rady Ladislavu Machoňovi ze dne 16. února 1925, v němž jej žádá o poskytnutí materiálů k přípravě obsírnějšího článku o přestavbě do svého *Věstníku*. V roce 1925 však časopis vůbec nevyšel a v následujících letech se Klub pravděpodobně rozhodl zabývat aktuálnějšími kauzami.

³⁵⁸ nepodepsán 1924c, s. 23.

³⁵⁹ V dopise Zdeňku Wirthovi Machoň píše, že během léta 1924 podnikl studijní cestu, z níž „*přivezl hodně materiálu o bibliotékách*“, ale bohužel neuvádí žádné bližší informace (ÚDU AV ČR, fond Z. Wirth, korespondence L. Machoň, dopis z 8. srpna 1924). Ve svém curiculu vitae psaném asi k roku 1930 Machoň udává, že v roce 1924 navštívil Německo, Dánsko, Norsko a Švédsko. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20071130/03.

do hospodářského dvora se pohledově „zvedlo“ o jedno patro, Machoň totiž mohl vestavbou kolmé mansardy rozšířit prostor půdních skladišť. Kvůli lepší světelnosti se zvětšily vikýře směřující do velkého (hlavního) dvora.

Dále Machoň obnovil vikýře ve východní části střechy orientované do Platnéřské ulice, které zanikly při požáru krovu v osmnáctém století. Držel se původního barokního tvaru dochovaného v severním křídle, ale dle zásad Zdeňka Wirtha užil soudobé výrazové prostředky. Opustil barokní zdobnost a vikýře pouze pročlenil jednoduchými římsami. Tympanon doplnil plastikami Otto Gutfreunda. Emblémy zobrazují vědecké disciplíny: hvězdářství, filozofii, teologii, práva, přírodní vědy, lékařství a zeměpis. Sedmý emblém nese letopočet přestavby a Machoňovo jméno. Štít do Mariánského náměstí doplnily dvě volné Gutfreundovy plastiky. Podle původního návrhu měl také jezuitský kříž na vrcholu štítu nahradit kovový znak republiky.

Cílem první etapy bylo do nově zřízených skladišť přestěhovat veškerý knihovní provoz na zbytek přestavby Klementina, aby se uvolnily budovy kolem hospodářského dvora [128, 129 a 130]. Za symbolické uzavření první etapy můžeme považovat vykoupení zbylé části Klementina od arcibiskupského semináře v březnu 1925.³⁶⁰

II. etapa: 1926–1929

Hlavní úpravy Klementina se odehrály během druhé fáze výstavby. Budova archeologického ústavu na velkém nádvoří ustoupila novostavbě čítárny s vestibulem [117]. Odkryla se tak i celá výška astronomické věže, jež prošla

³⁶⁰ ANK, fond NUK, Spisy, smlouva tržová mezi Československou republikou a arcibiskupským seminárním fondem, 19. března 1925.

opravami. Jednotlivá nároží pod ochozem měly doplnit nově navržené chrliče od sochaře Jaroslava Horejce, ale z finančních důvodů se nikdy nerealizovaly.

Monumentalizující objekt čítárny osvětlený shora sedlovými světlíky obepíná vysoký sokl s průběžnou římsou nesenou mohutnými konzolami, které mělo dle Machoňova plánu zdobit sedm portrétů významných knihovníků [118, 119 a 120]. Díky svému architektonicky lapidárnímu řešení ustupuje čítárna do pozadí a nechává vyniknout prostoru velkého nádvoří. Její interiér pro 260 čtenářů³⁶¹ je obložený dřevem a rytmicky jej člení šest zalomených nosníků, které protíná průběžná galerie určená pro příruční knihovnu [122 a 123]. Vstup uvozuje mramorová fontána a původně také socha Tomáše Garrigua Masaryka [61]. Přiléhající vestibul knihovny se šatnou je vměstnán na relativně malou plochu s nízkým stropem, vyznění prostoru však architekt povýšil horním osvětlením a použitím mramorového obkladu a mosazných svítidel [121]. Nevelký vestibul navíc vytváří záměrný kontrast se vzdušností a velikostí samotné čítárny.

Jako hlavní vchod do knihovny Machoň využil původně otevřenou arkádovou chodbu ústící do průjezdu mezi velkým a studentským nádvořím. Nenápadný vstup tvoří jedno pole arkády, nad dveřmi s rovným nadpražím se nachází zaklenuté okno. Toto křídlo spojující bývalou kolej s kostelem sv. Salvátora Machoň opticky „zvýšil“ proražením střechy horizontální mansardou. Stejný pás členěných a po dvou sdružených oken ve střeše se nachází také nad jižní stranou letního refektáře. A právě v případě těchto půdních vestaveb můžeme mluvit o vítězství utilitarismu nad původní barokní

³⁶¹ Hlavní čítárna se od roku 1963 využívá jako hala služeb s lístkovým katalogem.

formou. Machoňovi se podařilo získat ve skladištích více místa a dostatečné prosvětlení, ale za cenu zřetelného vstupu do střešní krajiny Klementina.³⁶²

Hlavní čtyřramenné schodiště Klementina nacházející se pod matematickou věží prosvětлил architekt nejen vybouráním zdí do obou křížových chodeb dle původní dispozice, ale osadil je i novým subtilnějším zábradlím z mosazi. Dřevěné schody nahradily mramorové.

Letní refektář, z něhož se stala speciální čítárna, se arkádovou chodbou na své jižní straně (dnes tzv. manipulační chodbou) propojil s novou Machoňovou čítárnou. Výzdoba refektáře – malby, štuky, kamna i lavaba v předsíni – se dočkaly odborného restaurování. Po obvodu refektáře zůstala nově přeložená mramorová dlažba, pod čtenářské stolky položil architekt linoleum [125]. Také nad refektářem bylo zřízeno skladiště knih nesené železobetonovým stropem.

Velkým úpravami prošla celá kvadratura. Machoň nechal v první řadě zasklít arkádovou chodbu členěnými okny, aby mohla být pohodlně využívána celý rok, ale aby se zachovalo alespoň optické propojení s révovým nádvořím [124]. Bývalý rajský dvůr, doposud zarostlý zelení, architekt nově vydláždil a nechal zrestaurovat kašnu. Malé místnosti při severní straně nádvoří byly propojeny, v přízemí pro účely čítárny profesorů (dnes bufet). Tři místnosti v příčném křídle mezi révovým a hospodářským dvorem (bývalá kuchyně, přípravná a spižírna) začaly sloužit jako hlavní a lístkový katalog a poštovní oddělení (dnes studovna přírodních a společenských věd). Všechny místnosti architekt nově osvětlil lunetovými okny do arkádové chodby. V těchto místnostech zůstaly dodnes zachovány Machoňem navržené železné galerie [127]. Zimní refektář v severním

³⁶² Dochované plány ukazují, že se ještě v roce 1925 počítalo s jednoduchými vikýři se sedlovou střechou. O dva roky později už Machoň rozkreslil horizontální mansardu proraženou dvojicemi sdružených oken, z nichž se nakonec stal pás. Ještě více rušivě působí ploše zastřešené vikýře otočené do dvora kvadratury, které Machoň vměstnal mezi původní barokní. Viz NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 2011115/04.

křídle kvadratury vybral Machoň pro čítárnu časopisů (dnes studovna vědeckých pracovníků) a doplnil ji taktéž železnými galeriemi [126]. Nad dveře z ředitelských místností do skladišť, která se nacházejí v prvním patře, navrhl Jaroslav Benda gobelín a použil na něm citát ředitele Boreckého: „*Vědě, nesoucí lidstvou světlo a umění, vnášejícímu do života jas.*“

Machoň navrhoval veškerý vestavěný i volný nábytek knihovny, ale z finančních důvodů se bohužel podařilo realizovat jen zařízení v přízemí sloužící pro návštěvníky. Dubový nábytek jednoduchých tvarů vycházel především z požadavku na dlouhou životnost. Architekt se pečlivě věnoval i rozmístění a počtu čtenářských stolů a židlí, a zda by měly stát čelem k pultu, nebo podél něj. Dle architektonických plánů byla vyrobena také nástropní, nástěnná i stolní svítidla z leštěné mosazi a kovové regály do skladišť. Prostory Klementina propojila potrubní pošta a čtyři osobní a tři nákladní výtahy.³⁶³

Slavnostní otevření

Otevření nových prostor univerzitní knihovny proběhlo symbolicky 28. října 1929 a stalo se opravdu slavnostní událostí. Úvodní promluvy se ujal ministr zahraničí Edvard Beneš a poté předal slovo Zdeňku Wirthovi, který hovořil o historii Klementina. Ladislav Machoň popsal hlavní zásady přestavby a označil za svůj cíl „*spojení ducha stavby s moderním životem a výrazem*“.³⁶⁴ Nato Jaromír Borecký přiblížil účastníkům historii veřejné a univerzitní knihovny.

³⁶³ Původní dvouramenné schodiště v severním křídle kvadratury architekt kvůli nutnosti vystavět výtah zboural a nahradil jej novým trojramenným. Schodiště bylo postaveno až v letech 1947–1948. Viz ANK, fond Mapy a plány [1782]–[1996], Machoňova přestavba, Ladislav Machoň, Návrh přestavby křídla do ulice Platnéřské a Křižovnické, řezy a schodiště, 1947, X112. Idem, Národní a universitní knihovna v Praze, Stav v roce 1948.

³⁶⁴ ANK, fond NUK, Spisy, proslov architekta Machoně na slavnostním shromáždění..., 28. 10. 1929.

Dále následovaly proslovy dalších veřejně činných osobností.³⁶⁵ O nové podobě knihovny informovaly také mnohé noviny, některé i s bohatým obrazovým doprovodem, jejichž zástupci se mohli předem zúčastnit prohlídky adaptovaných částí s výkladem Zdeňka Wirtha i Ladislava Machoně.³⁶⁶ Přijetí výsledné podoby knihovny bylo výhradně pozitivní. Většina článků zdůrazňovala především kontrast mezi původním chátrajícím objektem, který v interiérech odstrašoval svou temnotou a chladem, a moderními vzdušnými místnostmi.

Opakovaně byl oceňován Machoňův pietní přístup. *České slovo* k tomu napsalo: „Práce byly skutečně provedeny bez nejmenšího poškození umělecké výzdoby, kterou tvoří vzácné barokové fresky a štukové reliéfy s plastikami. Překvapuje vzdušnost a lehkost konstrukce tam, kde byly dříve masivní zdi a neúčinné půdy.“³⁶⁷ Chválou novináři nešetřili ani nad Machoňovými novodobými vstupy. *Národní listy* architektovu práci popsaly takto: „Tvarově vesměs jednoduché formy, v nichž není pranic barokního, a přece se kupodivu dobře přimykají k architektuře, zvláště místnosti katalogů mají při vší praktičnosti architektonický vtíp a vznos, kterou má Machoňova celá architektura vůbec.“³⁶⁸ Právě místnosti katalogů označil sám architekt v reportáži pro *Pestrý týden* za své nejmilejší.³⁶⁹

U příležitosti slavnostního otevření se rozhodl bilancovat rovněž Zdeněk Wirth. V časopise *Styl* vlastně shrnul svůj odborný přístup k soudobé péči o památku. Architekt podle něj musel do značné míry potlačit tvořivou stránku své osobnosti, aby nepoškodil cennou památku. Wirth nešetřil chválou,

³⁶⁵ ANK, fond NUK, Spisy, Adresář hostů pozvaných k slavnostnímu otevření nových čítáren a místností v Klementinu 28. X. 1929. O průběhu otevření viz Novotný 1929, s. 4.

³⁶⁶ ANK, fond NUK, Spisy, dopis Jaromíra Boreckého ministerstvu školství a národní osvěty, čj. 1394/29, 9. října 1929.

³⁶⁷ mj. 1929, s. 3.

³⁶⁸ nepodepsán 1929b, s. 11.

³⁶⁹ nepodepsán, 1929a, s. 12–13.

když napsal, že „již nyní podal architekt Machoň skvělý důkaz nezištného oddání věci a omezení tam, kde dílo starého umělce technicky a umělecky má dosud platnost, a taktu, kde program mu ukládá, aby do starého okolí vkládal vlastní tvorbu“.³⁷⁰

III. etapa 1930–1935

Během třicátých let se adaptační práce na Klementinu výrazně zpomalily kvůli všeobecné hospodářské krizi. Ministerstvo školství nedisponovalo dostatkem financí, které by mohlo uvolňovat na opravy památek.³⁷¹ Do roku 1931 se prováděly úpravy nutné pro úplný provoz knihovny a dále opravy reprezentačních prostor Klementina. Obnoveny byly matematické sály i Mozartův sál včetně odstranění druhotně umístěného nábytku.

Sedm místností v prvním patře traktu orientovaného do Platněřské ulice nechal Machoň upravit na trezory pro rukopisy a inkunábule a vybavil je železnými dveřmi, okenicemi i automatickým hlásičem požáru. Díky dokončení skladišť ve druhém patře tohoto křídla se všem knihám dostalo jejich definitivního umístění. Pro lepší orientaci nechal v roce 1931 vedení knihovny označit nové místnosti orientačními tabulemi podle typografického návrhu Ladislava Machoně. U vchodu z Křížovnické ulice byla osazena bronzová tabule s názvem knihovny [116].

Když v letech 1931–1932 probíhala úprava východního křídla pro Technickou knihovnu, práce ve zbytku Klementina se v podstatě zastavily. Do nově upravených místností v západním traktu se mohla Slovanská knihovna nastěhovat až v roce 1935. Čím dál tím naléhavěji vyvstávala potřeba dokončit původní Machoňův projekt v úplnosti, aby mohl provoz knihovny,

³⁷⁰ Wirth 1930, s. 71.

³⁷¹ Štoncner 2006, s. 57–60.

například cirkulace knih, fungovat tak, jak byl naplánován. Ředitel knihovny Jan Emler³⁷² se proto v roce 1935 obrátil na ministerstvo školství s žádostí o poskytnutí financí na opravy tzv. Fantovy kaple a promenádní chodby.³⁷³ Emler argumentoval výrazným nárůstem čtenářů a knih, protože od roku 1935 získala univerzitní knihovna status národní knihovny a měla právo tzv. povinného výtisku. Podle Emlera adaptace v podstatě ustrnula v roce 1929 a dosud neopravené části s dřevěnými stropy a krovy by podle něj mohly představovat potenciální nebezpečí. Nakonec se do začátku války podařilo v rámci IV. etapy v letech 1935–1936 alespoň zrestaurovat Zrcadlovou kapli, i když musel být původní projekt výrazně zjednodušen. Kaple nově sloužila pro pořádání výstav. Čítárna rukopisů nacházející se nad dnešním bufetem se veřejnosti otevřela až v roce 1937.

Technická knihovna 1931–1932

S nedostatkem místa bojovala rovněž společná odborná knihovna české a německé vysoké školy technické sídlící v Husově ulici. Ta se v roce 1921 dohodla s knihovnami Spolku československých inženýrů a architektů, Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách a Technického muzea československého, že budou nové prostory pod hlavičkou „ústřední technické knihovny“ hledat společně.

V roce 1926 se technické knihovně naskytla příležitost usilovat o místnosti ve východním křídle Klementina, které se měly uvolnit po přestěhování

³⁷² Jan Emler (1877–1951) byl právník a knihovník, věnoval se historické topografii Prahy. V letech 1919–1931 zakládal knihovní fondy nově ustavené knihovny Univerzity Komenského v Bratislavě. Mezi lety 1931–1939 působil jako ředitel univerzitní, a později národní a univerzitní, knihovny.

³⁷³ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, dopis Jana Emlera ministerstvu školství a národní osvěty, 11. července 1935.

filozofické fakulty do nové budovy na Palachově náměstí. V prosinci téhož roku už se jednalo o rozmístění místností knihovny³⁷⁴ a v lednu 1927 se sešla knihovní komise vysokého učení nad návrhy architekta Machoňe.³⁷⁵ Ministerstvo veřejných prací schválilo v roce 1931 plány adaptace s tím, že „*bude dbáno největší úspornosti a bude používáno materiálu sice trvanlivého, ale méně nákladného tak, aby rozpočtový stavební náklad byl co nejvíce snížen*“.³⁷⁶

Přestavba traktu do Seminářské ulice probíhala v letech 1931–1932 a jde o nejvýraznější Machoňův zásah do Klementina [135], který si však vynutila komplikovaná vnitřní dispozice. Toto nejužší klementinské křídlo má zalomený půdorys. Severní část byla původně jednotrakt, v jižní části zase zabíralo prostor dvou pater jezuitské divadlo. Do křídla se vstupuje z průjezdu do Mariánského náměstí, ale hlavní čtyřramenné schodiště na lichoběžníkovém půdorysu se nacházelo až v místě zalomeného styku obou polovin. Machoň tak musel vhodně umístit nový ústřední prostor knihovny s výpůjčním pultem, který by měl přímé napojení na hlavní čítárnu, čítárnu časopisů i lístkový katalog, aby mohla cirkulace knih probíhat co nejjednodušeji (včetně možnosti vzájemných výpůjček s univerzitní knihovnou). Zároveň musel rozdělit poměrně velké místnosti na menší a funkčně navázané kanceláře.³⁷⁷ Rozhodl se proto pro kompletní přepatrování celého traktu, z něhož vlastně zbyly jen obvodové zdi [131 a 132].

Všechna patra určená pro čtenáře spojuje nové jednoramenné schodiště, které se táhne od vstupního vestibulu s šatnou [136] přes mezanin až do prvního patra

³⁷⁴ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, Návrh rozdělení místností pro technickou knihovnu vysokých škol technických v Praze-Klementinu, 20. prosince 1926.

³⁷⁵ Ibidem, Protokol v širší komisi knihovní, 14. ledna 1927.

³⁷⁶ Ibidem, dopis ministerstva veřejných prací Ladislavu Machoňovi, 14. února 1931. Architekt dostal doporučení místo mramoru použít umělý kámen nebo sklo.

³⁷⁷ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, Ladislav Machoň, Technická knihovna v Klementinu (strojopis), 1936.

k oběma čítárnám [137]. Schodiště stoupá podél vnější zdi křídla, odkud je také přirozeně osvětlováno. Přes jednoduché a funkční pojetí působí díky své délce, mramorem obloženým stupňům a kovovému zábradlí monumentálně [133]. Modernistickou strohost ještě podtrhuje schodišťová hala, táhnoucí se přes tři podlaží, v níž architekt ponechal přiznanou nosnou konstrukci včetně trámů v podhledu. Mezi přízemí, kde se nacházejí kanceláře, a první patro umístil Machoň mezanin s toaletami, kužárnou a místností k odpočinku, které postrádal v univerzitní knihovně. Podlaha mezaninu ale musela být vložena do příčnicku oken orientovaných do dvora. Členění průčelí se podle Wirthových zásad nesmělo změnit. Přitom ale architekt nově osvětlil přízemní místnosti malými okny, navrženými po vzoru suterénních oken křídla do Platnéřské ulice. A do vstupního prostoru nechal prorazit velké půlkruhově zaklenuté okno, kterým vyplnil dochované ostění identické s vedlejším průjezdem.

Velkolepé schodiště ústí do předsálí s výpůjčním pultem a přiléhajícím lístkovým katalogem [138 a 139], pro něž architekt využil prostor bývalého schodiště, odkud vede přes obloukový přechod ve druhém patře spojnice s univerzitní knihovnou. Z této vstupní místnosti se vchází do hlavní čítárny i čítárny časopisů. Hlavní čítárna se nachází na místě bývalého jezuitského divadelního sálu, který vznikl v osmnáctém století. Machoň při vybourávání pater objevil původní malovaný dřevěný strop tohoto divadla, které mělo dvě patra výšky, jak je patrné podle odlišných oken na fasádě do dvora. Strop byl snesen, restaurován a znovu osazen [140]. Vnitřní vybavení obou čítáren bylo velmi jednoduché. I zde použil Machoň vodní prvek v podobě fontány původně umístěné v dormitáři, ale od počátku kvůli nedostatku financí nepočítal

s uměleckou výzdobou, originálně navrženými svítidly a nábytkem.³⁷⁸ První a druhé patro severní části tohoto traktu propojují dvě nová točitá schodiště, která Machoň zvolil kvůli úspoře místa. Z druhého patra vytvořil architekt trojtrakt s vnitřní chodbou, kam situoval katalogy a ředitelské kanceláře. Chodba je otevřená do podkroví s galerií, které jí dodává světlo seshora. Střídmý prostor chodby působí díky své výšce a hornímu osvětlení daleko velkolepěji. Druhé patro jižní části stejně jako veškerá podkroví slouží jako skladiště knih.

Od počátku projektové přípravy se na řešení technické knihovny podílel i její ředitel Antonín Moucha³⁷⁹, což se mělo dít v „*nejúžší spolupráci*“ s architektem, který „*s povděkem přijímal od Dr. Mouchy veškerá odborná doporučení, která pak zajistila dobrý a hladký provoz knihovny*“.³⁸⁰ Moucha také navrhl speciální transportér přizpůsobený vertikálnímu oběhu knih a osobně vybíral veškerý typový nábytek.

Součástí plánů na technickou knihovnu bylo také řešení nároží mezi Seminářskou a Karlovou ulicí, odkud byla odstraněna vysoká zeď a kůlna. V roce 1930 navrhoval Machoň parcelu ve tvaru čtvrtkruhové výseče zastavět jednopatrovým objektem obchodu členěným v přízemí arkádami a otevřeným v prvním patře členěným pásovým oknem [134].³⁸¹ Kvůli zachování původního vzhledu nároží byla nakonec tato piazzetta ponechána volná, vydlážděna mozaikou a doplněna o fontánu.

³⁷⁸ Uvažovalo se o případné malířské výzdobě dvorního průčelí technické knihovny proti hlavní čítárně a Zrcadlové kapli. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20060306/02, dopis Ladislava Machoně Otto Plachtovi na ministerstvo školství, 1. prosince 1939.

³⁷⁹ Antonín Moucha (1882–1945) vystudoval na pražské německé univerzitě exaktní filozofii a fyziku a poté nastoupil do technické knihovny. Od roku 1914 byl pověřen jejím vedením. Po skončení první světové války získal funkci ředitele, v níž setrval až do roku 1945. Kromě výrazného podílu na přestěhování knihovny a adaptaci Klementina se ve své pozici zasloužil o racionálnější stavění knižního fondu a modernější vedení katalogů.

³⁸⁰ Schenk 1977, s. 40. Přeloženo z němčiny autorkou. Elisabeth Schenková byla druhá žena Antonína Mouchy.

³⁸¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20060306/02.

V roce 1933 se univerzitní a technická knihovna propojily skrze chodbu nad obloukovým přechodem mezi východním traktem a hvězdárenskou věží tak, aby si mohly navzájem vypůjčovat knihy. Technická knihovna se veřejnosti otevřela 9. května 1935, ale slavnostní ceremoniál se odehrál bez účasti státní správy i autora přestavby Ladislava Machoň. Dokončení přestavby další velké části Klementina nemělo ani zdaleka tak velkou publicitu a pravděpodobně bylo chápáno jako pokračování v předešlých adaptačních pracích. Vnímal to tak i sám architekt Machoň, když napsal: „Provedení celé přestavby navrženo ve smyslu dosavadních úprav Klementina jak materiálově, tak formou.“³⁸²

Architektonické pojetí interiérů technické knihovny může působit na první pohled modernějším dojmem než úpravy prostor kolem kvadratury a novostavba čítárny. Je to způsobeno hlavně tím, že se zde kvůli provozně nezbytnému přepatrování nezachovaly původní prvky jako dveře, ostění, klenby apod. Architekt se tudíž ve svých návrzích nemusel tolik ohlížet na památkové vyznění dochovaných interiérů. Kompletně novodobé je také dispoziční schéma celého objektu včetně například užití točitých schodišť. Oproti předchozím etapám použil Machoň ve větší míře kovové prvky, například rámy vstupních dveří nebo zábradlí. Držel se ale i klasičtějších a již dříve použitých tvarů jako výrazného členění zasklených otvorů. Plány technické knihovny a druhé etapy univerzitní knihovny od sebe dělí pět let, během kterých se přirozeně proměňoval i Machoňův architektonický styl.

Adaptace východního křídla Klementina pro technickou knihovnu nebyla přijímána úplně bezvýhradně. Proti přepatrování tohoto křídla a zastavění nároží ulic Seminářské a Karlovy se v roce 1931 ohradil Klub Za starou Prahu a svůj protest adresoval zemskému úřadu s odůvodněním, že nový regulační plán

³⁸² NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, Ladislav Machoň, Popis přestavby technické knihovny v Klementinu (strojopis), 1931, s. 1.

chrání Klementinum jako památku a nesmí být změněn jeho ráz ani dispozice.³⁸³ Sám architekt popisoval zásah do objektu jako „značný“, přestože podle něj „vnějšek budovy nebyl dotčen“.³⁸⁴

Přes některé výhrady považoval Klub úpravu Klementina za velmi zdařilou a budovu v roce 1936 zahrnul do své série vycházek věnovaných vstupům soudobé architektury do památkově chráněných objektů,³⁸⁵ přičemž nešetřil chválou: „Přítomní s uznáním kvitovali nesmírné zásluhy státních i zemských činitelů i provádějího architekta ing. Ladislava Machoňe o pietní restauraci i vskutku taktní přizpůsobení komplexu klementinských budov potřebám moderního ústavu.“³⁸⁶

Karlova univerzita se v roce 1935 rozhodla završit úpravy Klementina vydáním rozsáhlé souborné publikace shrnující jeho dějiny od desátého století až po přestavbu pro účely národní knihovny. Redakční radu tvořili Josef Cibulka, Karel Guth, Václav Vojtíšek a Zdeněk Wirth.³⁸⁷ Ladislav Machoň měl přispět kapitolou o soudobých úpravách, v níž chtěl vycházet ze své disertační práce věnované právě přestavbě Klementina. Na fakultě architektury ji obhájil v roce 1934 a mohl užívat titul doktora technických věd.³⁸⁸ Kniha bohužel nikdy nevyšla.

³⁸³ KZSP, karton Staré Město – Budovy veřejné, kláštery, kostely a synagogy, dopis Klubu zemskému úřadu, 6. května 1931.

³⁸⁴ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, Ladislav Machoň, Popis přestavby technické knihovny v Klementinu (strojopis), 1931, s. 1.

³⁸⁵ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20070302/06, dopis Klubu Za starou Prahu Ladislavu Machoňovi, 14. října 1936. Výklad při prohlídce podali Zdeněk Wirth, Jan Emler i Ladislav Machoň.

³⁸⁶ KZSP, karton Staré Město – Budovy veřejné, kláštery, kostely a synagogy, dopis Klubu zemskému úřadu ze dne 4. listopadu 1936, v němž apeluje na pokračování stavebních úprav, které doposud nedosáhly k severozápadnímu křídlu.

³⁸⁷ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20130326/03, dopis Rektorátu Karlovy university Ladislavu Machoňovi, včetně přílohy s obsahem připravované knihy, 2. dubna 1936.

³⁸⁸ Ladislav Machoň obhájil svou disertační práci nazvanou *Přestavba Klementina k účelům „Veřejné a universitní knihovny“ a „Technické knihovny“ v Praze* dne 28. února 1934. Viz ČVUT, katalogy studentů 1933–1934. Machoň si svou práci k přípravě zmiňované

V. etapa 1947–1951

Během druhé světové války se nedostatek místa ve skladištích ještě prohloubil, protože se do Klementina svázely knihovny ze zrušených státních institucí.³⁸⁹ Nový ředitel Jindřich Hrozný³⁹⁰ se i přes nepříznivé podmínky snažil dokončit původní Machoňův plán. Architekt tak v letech 1941–1942 rozkresloval přestavbu podkroví do Křížovnické a Platněřské ulice, promenádní chodbu a tzv. Fantovu kapli (trakt mezi hlavním schodištěm a křídlem do Platněřské ulice) na sklady knih. Na realizaci těchto prostor však došlo až po válce.³⁹¹

Už od roku 1946 jednalo ministerstvo techniky s Ladislavem Machoněm a dotčenými orgány o dalších potřebných úpravách Klementina. Prostorová tíseň totiž i přes navrácení některých knižních fondů původním majitelům přetrvávala, protože se sem svázely knihovny ze znárodněného majetku. Zároveň v objektu stále sídlila řada jiných institucí, jejichž prostory ještě nebyly vyklizeny.³⁹² Ministerstvo techniky chtělo navázat na původní Machoňův generální plán z roku 1924, ale sám architekt apeloval na potřebu stanovit nový

publikace vypůjčil a již ji nevrátil. Viz NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20130326/03, dopis Ladislava Machoně Fakultě architektury, 18. června 1935.

³⁸⁹ Voit 1990, s. 114.

³⁹⁰ Jindřich Hrozný (1885–1952) byl orientalista, českoobratrský spisovatel a knihovník. Od roku 1935 vedl v universitní knihovně oddělení zemských a celostátních povinných výtisků. V letech 1939–1945 zastával pozici ředitele Zemské a universitní knihovny, jak se instituce jmenovala během druhé světové války.

³⁹¹ Ladislav Zikmund-Lender nesprávně datuje přestavbu promenádní chodby již do III. etapy úpravy knihovny a uvádí, že „výrazně zasáhla do střešní krajiny Klementina“. Viz Zikmund-Lender 2015, s. 246–247. Promenádní chodbou se Machoň zabýval už od roku 1932, ale realizovala se až v letech 1949–1951. Viz Vilímková 1969, II. část, s. 135. Její původní konstrukce byla vyměněna za železobetonovou, ale promenádní chodba „je nepochybně identická s altánem, budovaným v šedesátých letech 17. století“. Ibidem, s. 27.

³⁹² Sídlila zde knihovna germánského semináře a knihovna Národopisného semináře Univerzity Karlovy, dále knihovna Jednoty českých filologů, Státní knihovnická škola, Svaz českých knihovníků a část Parlamentní knihovny. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20110513/02, Zápis ze schůze o úpravě Klementina, 31. března 1947.

program knihovny, který by odrážel její současné potřeby. V roce 1947 jej sepsal prozatímní ředitel knihovny Josef Bečka³⁹³ a kromě výše zmiňovaných skladů v něm požadoval také zřízení závodní kuchyně, bufetu a kuřárny pro návštěvníky a garáží.³⁹⁴

K přednostním úkolům, které se musely stihnout do jubilejních oslav Univerzity Karlovy v dubnu 1948, ale patřilo hlavně vybavení Zrcadlové kaple pro potřeby pořádání výstav. Machoň pro tyto účely navrhl čtyři druhy vitrín a další potřebný nábytek a také jeho ideální rozmístění.³⁹⁵ Do červnového Všesokolského sletu téhož roku se opravily zanedbané historické sály a vyčistily fasády.

Přestavba dosud neupravených částí kvadratury včetně promenádní chodby na skladiště knih, rozkreslovaná už během války,³⁹⁶ se realizovala až v letech 1947–1951 a završila tak více než čtvrt století trvající práci Ladislava Machoně na úpravách Klementina. Poslední plány přestavby už architekt kreslil jako vedoucí Krajského návrhového střediska Praha, jak byl jeho soukromý ateliér pojmenován poté, co jej předal do správy národního podniku Československé stavební závody.³⁹⁷

³⁹³ Josef Bečka (1894–1955) byl knihovník, literární historik, překladatel, bibliograf a lexikograf. Během druhé světové války stál v čele Slovanské knihovny. Mezi lety 1945–1948 působil jako ředitel univerzitní knihovny.

³⁹⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20110513/02, Josef Bečka, Rámcový program chystané stavební úpravy Klementina, 10. června 1947.

³⁹⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, 20060308/01 a 20101025/05.

³⁹⁶ V případě Promenádní chodby uvažoval Machoň také o jejím půdorysném rozšíření a zvýšení o jedno patro, přičemž by prostor skladiště osvětloval pás členěných oken z obou stran. Úprava promenádní chodby nakonec spočívala pouze ve výměně konstrukcí. Viz NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20101025/06 a 20101025/07.

³⁹⁷ NTM, AA, fond 86 – Klementinum, 20101025/06.

Klementinum v kontextu soudobé památkové teorie a praxe

Vznik samostatného Československa a s tím spojené sociální reformy výrazně proměnily přístup památkové péče k údržbě uměleckohistorických objektů. Před první světovou válkou závisela údržba památek na původních majitelích především z řad šlechty a církve. Ideál představovalo až pietní uchovávání v původním stavu a funkci. Majetkové přesuny způsobené pozemkovou reformou postavily stát před nutnost se o nově získané památkově cenné budovy postarat. Finanční náročnost takového úkolu však v podstatě znamenala nezbytnost ospravedlnit rekonstrukci památky tím, že se pro ni najde praktické využití.

Tento konsenzus panoval nejen mezi předními památkáři, ale i mezi širší odbornou veřejností. Zdeněk Wirth viděl v novém účelu stavby „*legitimaci k dalšímu trvání*“.³⁹⁸ Pro Václava Wagnera představovala památka stále živý organismus, nikoliv překonaný doklad minulosti, a jejím „*zpřítomněním*“ se skutečným životem jí chtěl Wagner zajistit také budoucnost.³⁹⁹ Rozhodnutí využít historických budov pro československé státní instituce svědčí nejen o určitém racionálním nazírání na problematiku starosti o památkový fond, ale také o vědomém navázání nově ustavené republiky na svou historii, přestože se vůči některým jejím údobím ideově vymezovala. Proměna bývalé jezuitské koleje spojené s „*dobou temna*“ v národní knihovnu vlastně reprezentuje masarykovskou myšlenku demokratizace společnosti.

Rovněž se tím československá památková péče stavěla do pozice zachránce uměleckohistorického dědictví, jež častokrát monarchie pouze utilitárně využívala. „*Tímto způsobem bylo z bývalého ponížení k nové slávě vyneseno několik*

³⁹⁸ Wirth 1931, s. 187.

³⁹⁹ Wagner 1942, s. 42.

*význačných architektur, především hrad pražský, kolej klementinská a černínský palác,*⁴⁰⁰ vyzdvihl Zdeněk Wirth trojici vzorových meziválečných rekonstrukcí. Vzájemné srovnání těchto tří úprav není úplně jednoduché už proto, že má každá z těchto staveb jinou uměleckohistorickou hodnotu, původně sloužily poněkud odlišným účelům a různil se i stav jejich zachování. Také nové využití ovlivnilo způsob jejich rekonstruování. Pražský hrad, jako tradiční sídlo českých králů, měl být konzervován, ale použitím soudobých architektonických vstupů se měl proměnit v moderní prezidentskou rezidenci. Černínský palác, který byl vybrán jako reprezentační budova ministerstva zahraničních věcí, byl výrazně poškozen adaptací na kasárna v polovině devatenáctého století. Jeho úprava tedy směřovala k rehabilitaci původní podoby včetně celkového výtvarného scelení pomocí novotvarů. Pro samotné úřadovny měla sloužit přístavba postavená kontrastně v moderní architektonické formě.⁴⁰¹ Oba výše zmíněné objekty představovaly nejprestižnější státní zakázky a jejich rekonstrukci dozorovala umělecká komise.

*„Na rozdíl od hradu a Černínského paláce dávaly úkoly Národní a univerzitní knihovny projektantu nejrozmanitější povinnosti od konzervace a restituce původního stavu (v Zrcadlové kapli) až k užití původních prvků v nové prostorové funkci (trámový, raně barokní strop v technické knihovně) a k vlastním soudobým výtvorům (nový sál čítárny),“*⁴⁰² shrnul rekonstrukci Klementina Václav Wagner. Úprava pro potřeby knihovny vyžadovala provozně a technicky náročnější řešení kvůli ukládání a cirkulaci knih. Architekt měl také k dispozici nižší finanční prostředky, proto se nemohlo realizovat všechno vnitřní vybavení podle plánu. Zároveň ale zůstávala přestavba poněkud „ve stínu“ hlavního zájmu a Zdeněk

⁴⁰⁰ Wirth, 1936, s. 257.

⁴⁰¹ Různé památkové přístupy Pavla Janáka při adaptaci jednotlivých částí Černínského paláce viz Finková 1993.

⁴⁰² Wagner 1937, s. 3.

Wirth s Ladislavem Machoněm tak mohli vytvořit vzorové dílo moderní památkové péče.

Ladislav Machoň přiblížil svůj postoj k památkovým rekonstrukcím v přednášce nazvané „Jak upravuje moderní architekt stavební památky“,⁴⁰³ v níž lavíruje mezi Wirthem zastávanou konzervační metodou a Wagnerovým syntetickým přístupem, a svým způsobem tak ukazuje na pošetilost jejich vzájemného sporu.⁴⁰⁴ Machoň v úvodu obhájí konzervační metodu, která umožňuje památce nést i v budoucnu charakter svého vývoje. Architekt má podle něj pochopit a ocenit ducha památky a respektovat její tvarovou mluvu. Úprava má vycházet ze soudobého stavu a „*musí být další etapou jejího plynulého vývoje*“,⁴⁰⁵ při níž však architekt použije moderní architektonický výraz. Machoň také apeluje na nutnost vrátit památku užitečnému životu za cenu vhodných úprav a přístaveb. „*Vždy musí však vzniknout jednotný celek, který nejen svým účelem, ale i výtvarně musí mítí jednotící myšlenku koncepční. Památka nesmí být suše doplňována náhodnými formami, nýbrž stmelena s novostavbou naplněná formou dnešního ducha,*“⁴⁰⁶ obrací se Machoň k památkové syntéze.

Názorové neshody Zdeňka Wirtha a Václava Wagnera, které eskalovaly na počátku čtyřicátých let formou přednášek a článků, shrnula architektka Augusta Müllerová v časopise *Architektura ČSR*. Autorka deklarovala požadavek praktikujících architektů na vyjasnění pojmů nezbytný pro další tvůrčí práci: „*Jak bylo již dříve řečeno, mnoho odchylek od jádra debaty a mnoho neujasněností v pojmech vedlo k tomu, že nebylo lze jasně odlišit oba směry, ba zdálo se mnohdy, jmenovitě při konkrétních příkladech restaurování budov, že vlastně ani dvou směrů není. Spíše bychom mohli z celkového dojmu říci, že chce Dr. Wagner dosavadní praxi*

⁴⁰³ Machoň 1940a.

⁴⁰⁴ Vojtková 2012.

⁴⁰⁵ Machoň 1940a, s. 151.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, s. 151.

„geniálně improvizovanou“, jak řekl sám o práci Dra Wirtha, podložiti přesným, vědeckým i uměleckým názorem.“⁴⁰⁷

Oním příkladem, který ukazuje v podstatě tytéž postoje obou památkářů, je podle Müllerové právě *„vzorná syntéza Klementina“*. Srovnáme-li vzájemně Wirthovo a Wagnerovo hodnocení této rekonstrukce, musíme dát Müllerové za pravdu. Vnější vzhled Klementina zůstal zachován intaktně. Kromě novostavby čítárny se částečně proměnila pouze střešní krajina, a to z důvodu vestaveb skladišť v půdních prostorech.⁴⁰⁸ Doplnění sedmi nových a tvarově soudobých vikýřů orientovaných do Platněřské ulice oba shodně oceňují. Wagner k tomu napsal: *„Nový krov z nespalného materiálu, spoločně s vložením nových místností do střešního prostoru vedle vikýřových pokojů původních, dovolí zříditi nástavbu v tendencích architektonického řešení pouze s použitím moderních tvarů v členění hmoty, jinak analogické formě původní...“⁴⁰⁹* Wirth hodnocení doplnil slovy: *„Obnovení původního architektonického rytmu do ulice Platněřské zbudováním sedmi nových vikýřových štítů, shodných jen ve hmotě, měřítku a celkovém dojmu s původními, na této straně zachovalými štíty, ale v plastickém detailu O. Gutfreunda úplně původních, patří ke kompromisům, k nimž moderní ochrana památek neváhá sáhnout, aby velikému celku zachovala kompoziční jednotu a výsledný dojem.“⁴¹⁰* Wagner i Wirth ocenili dispoziční řešení, které muselo spleť chodeb, sálů a cel proměnit ve fungující organismus s oddělenými i provázanými provozny pro čtenáře a knihovníky. Shodují se také na nelehké pozici architekta. Podle Wirtha měl Machoň *„úkol velmi nesnadný a bylo zapotřebí mnoho taktu a sebezapření,*

⁴⁰⁷ Müllerová 1942b, s. 103.

⁴⁰⁸ Celkový počet vikýřů se z důvodu lepšího osvětlení skladišť zvýšil, jejich tvar však kopíruje původní stav. Nové jsou vikýře zakončené plochou střešou například kolem arkádového nádvoří. Viz například pohled na Klementinum z roku 1740 od F. B. Wenera.

⁴⁰⁹ Wagner 1937, s. 2.

⁴¹⁰ Wirth 1930, s. 71.

aby se moderní projektant neuplatnil na škodu vynikající stavební památky".⁴¹¹

Podle Wagnera je právě „*míra sebezapření*“ jedním z měřítek práce architekta při úpravě památek.

Současná „revitalizace“

Už během padesátých let se začalo ukazovat, že kapacita Klementina nebude vzhledem k dosud nevídanému rozvoji knižní produkce stačit. Od následující dekády se proto v podstatě nepřetržitě řešila potřeba nových prostor, ať už formou přístavby, novostavby, nebo adaptací některé okolní budovy, a knižní fond musel být zčásti deponován do různých depozitářů.

Po nezdařené soutěži na novostavbu knihovny na Letné v roce 2006⁴¹² se o dva roky později ministerstvo kultury se rozhodlo rekonstruovat pro účely knihovny areál Klementina. Výběrové řízení na zpracovatele projektové dokumentace vyhrála firma Metroprojekt.

Současná revitalizace Klementina⁴¹³ vychází samozřejmě především z knihovnických požadavků a reaguje i na celkovou proměnu knihoven v digitální éře. V době, kdy lze řadu informací dohledat na internetu a kdy jsou knihy a periodika digitalizovány, přestávají knihovny sloužit jako „rušná skladiště“ s tichými studovny, kam přicházejí pouze registrovaní čtenáři. Přestože ani projektová dokumentace prvních dvou etap vypracovaných

⁴¹¹ Ibidem, s. 71.

⁴¹² Ředitel knihovny Vlastimil Ježek vyhlásil mezinárodní architektonickou soutěž, z níž vzešel vítězný návrh architekta Jana Kaplického a jeho ateliéru Future Systems. Následné spory o regulérnost soutěže a také nejednoznačné přijetí Kaplického organické architektury širší veřejností zapříčinily nezdar celého projektu. Viz Hekrdlová 2007b. Dostupné online: <http://oldknihovna.nkp.cz/knihovna71/hekrlo.htm>, vyhledáno 22. 9. 2016 a dále Hekrdlová 2007a.

⁴¹³ Za laskavou možnost nahlédnout do materiálů týkajících se revitalizace Klementina děkuji dnes již bývalému řediteli Národní knihovny ČR Petru Kroupovi.

Metroprojektem (2010–2011 a 2012–2017) neproběhla beze změn stran památkové ochrany, návrh třetí etapy Národní památkový ústav neschválil. Národní knihovna proto zadala na základě výběrového řízení zpracování studie poslední fáze ateliéru Architekti Hrůša a spol.⁴¹⁴

Realizace třetí etapy je plánována na léta 2019–2023 a zahrnuje větší část traktu do Platněřské ulice, křídla kolem hospodářského dvora včetně refektáře, halu služeb a křídlo do Mariánského náměstí a Seminářské ulice. Právě tato poslední fáze nejvíce ukazuje, že autoři návrhu ani současná památková péče nepovažují Machoňovu adaptaci Klementina za svébytnou uměleckou vrstvu, ale pouhou utilitární úpravu. Probíhající revitalizaci Klementina lze shrnout do dvou bodů: vytvořit moderní a komfortní knihovnu, otevřenou široké veřejnosti, a navrátit jezuitskému areálu jeho původní raně a vrcholně barokní podobu.

Dva Machoňovy nejvýraznější vstupy budou v podstatě setřeny, respektive zničeny. Hala služeb získá nový vstup ze strany od astronomické věže a zcela se změní její vnitřní řešení. Přibude schodiště vedoucí na ochoz a do suterénu. Prostor současného vestibulu se šatnou bude degradován na pouhé skladiště sloužící absenční výpůjčce. Průchodem do dalších částí knihovny se stane dnešní manipulační chodba. Révové nádvoří se má přiblížit co nejvíce původnímu konceptu hladké fasády s hlubokými arkádami od Carla Luraga. Machoňovo zasklení s hustým rastroem, které se nachází v lici, nahradí velká otevíratelná okna zasunutá do hloubky pilířů. Architektem navržený nábytek je památkově chráněn, což ale neznamená, že nebude uklizen do depozitářů a nahrazen soudobým.

⁴¹⁴ O současné přestavbě text s názvem Revitalizace Klementina – úvodní informace pouze online viz <http://www2.nkp.cz/revitalizace-klementina/uvodni-informace>, vyhledáno 3. 1. 2019.

Východní trakt sloužící dříve technické knihovně rozhodně ve své době patřil k památkově problematickým zásahům do Klementina. Za neméně spornou lze považovat současnou snahu přepatrovat objekt do „originální“ vrcholně barokní podoby.⁴¹⁵ Doprostřed křídla se vrátí čtyřramenné schodiště, ale například zůstane Machoněm vestavěný mezanin.

Finančně náročnou památkovou rekonstrukci rozsáhlého barokního areálu ospravedlnila v očích politiků a úředníků mladého státu funkční adaptace Klementina na univerzitní a technickou knihovnu. Architekt Ladislav Machoň se zde musel řídit pokyny památkářů a provádět rozličné druhy prací od konzervace historických prostor, přes nové užití původních prvků, až po vlastní architektonické vstupy. Navíc musel vyřešit relativně složitý knihovní provoz. Památkáři jako Zdeněk Wirth a Václav Wagner proto ocenili Machoňovo „sebezapření“, vedoucí k jednoduše působícímu celku. Paradoxně tak vystihli také obecný postoj architektonické obce, která nevnímala adaptaci Klementina jako plnohodnotné architektonické dílo, nýbrž jako „pouhou“ rekonstrukci stávajícího objektu. Takové hodnocení je však nespravedlivé, neboť kvalita Machoňova pojetí více než čtvrtstoletí trvající adaptace mimo jiné přímo vyplývá právě z toho, že jeho vstup není „vidět“. Bohužel proto také není toto jeho dílo příliš „vidět“ v dějinách architektury, obdobně jako Janákova přestavba Černínského paláce.

⁴¹⁵ Autor tohoto křídla Klementina není jistý, bývá připisováno Kiliánu Ignáci Dietzenhoferovi nebo Františku Maxmiliánu Kaňkovi. Viz Nevímová 2001, s. 52–54.

Právnická fakulta u Čechova mostu

„Budova ústředního úřadu Karlovy univerzity a právnická fakulta jsou vrcholným dílem prof. Kotěry, jeho životním dílem, jehož provedení se však nedočkal. Celé dílo zanechal v jednotlivých skicách a plánech, které mimo to ukazují na celý dlouhý vývoj.“⁴¹⁶

Ladislav Machoň, 1926

Necelý měsíc před smrtí roku 1923 podepsal Jan Kotěra smlouvu na realizaci dvojice univerzitních budov při vyústění mostu Svatopluka Čecha. „*Hned po pohřbu sešli se jeho přátelé z ‚Mánesa‘ a ‚Společnosti architektů‘ a slíbili sobě, i celé umělecké veřejnosti, aby smrt Kotěrova nebyla novou záminkou zničení jeho díla. A tak se stalo, že hlavně za podpory ministerstva školství muselo ministerstvo veřejných prací projekt Kotěrovův realizovati,*“⁴¹⁷ vzpomínal Ladislav Machoň. V několika větách naznačil, jak zdouhavá a komplikovaná byla Kotěrova práce na návrhu [141, 142, 143, 144 a 145] a kolik institucí se na přípravě projektu podílelo.⁴¹⁸ Zároveň naznačil, že univerzitní budovy považovala architektonická obec za Kotěrovův pomník.

⁴¹⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, Ladislav Machoň, Universita Kotěrova, nedatováno, asi červen 1926, nestránkováno.

⁴¹⁷ Ibidem.

⁴¹⁸ O dlouhé a nesnadné cestě Jana Kotěry k návrhu univerzitních budov a o genezi celého projektu již psala řada autorů – viz RŠ [Rostislav Švácha], Projekt budovy Právnické a Teologické fakulty České univerzity Karlo-Ferdinandovy, in: Šlapeta 2001, s. 234–237. Nebo viz RŠ [Rostislav Švácha], Čp. 901/I, Právnická fakulta UK, in: UPP 1996, s. 495–496. Nebo více kapitol viz Marek 2001.

Převzetí úkolu

Ministerstvo veřejných prací pověřilo stavbou právě Machoně.⁴¹⁹ Proti tomuto rozhodnutí se ve svém článku ohradila redakce časopisu *Stavitel* a zároveň prozradila, koho by upřednostnila: „Očekávali jsme, dle jiných zpráv i slibů na kompetentních místech, že dozor nad dokonalým provedením Kotěrova životního díla převeze některý jeho nejvyspělejší žák, neb bývalý přítel [...], zvláště když prof. Kotěra přípisem k ministerstvu veřejných prací jmenoval svým zástupcem svého žáka architekta J. Kalouse.“⁴²⁰

Josef Kalous (1889–1958) studoval na Akademii výtvarných umění u Jana Kotěry (1912–1915 a 1917–1918) a poté s ním s přestávkami až do jeho smrti pracoval. Pravděpodobně se účastnil příprav na soutěž na univerzitní budovy v roce 1920. Mezi podepsanými za kancelář při převzetí plánů ale chyběl.⁴²¹

Ladislav Machoň dostal od Jana Kotěry v roce 1917 při uzavření ateliéru kvůli válečným událostem toto hodnocení: „Po odbytých studiích vstoupil definitivně do mého atelieru, kde byl zaměstnán jako architekt projektant, později mu byl svěřen dohled na různé stavby a konečně od 1. června 1914 byl chefarchitektem na projektu stavby budovy české univerzity v Praze. Celkem pracoval v mém atelieru od 1. února 1911 do 1. srpna 1917.“⁴²²

Ministerstvo veřejných prací zřejmě z pragmatických důvodů rozhodlo svěřit stavbu Ladislavu Machoňovi, který už v té době vedl samostatný ateliér, a tudíž mohl na plánech novostaveb začít ihned pracovat. Časopis *Stavitel* ale neváhal

⁴¹⁹ Marek 2001, s. 156–157. – Pešek 2001.

⁴²⁰ R. 1922–1923, s. 81.

⁴²¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, Soupis plánů a kreseb provedených prof. J. Kotěrou až do soutěže, od doby soutěže až do úmrtí a provedených stavební kanceláří od úmrtí prof. J. Kotěry do dne 4. července 1923.

⁴²² NG, fond 125, Vysvědčení od Jana Kotěry, 1. srpna 1917.

Machoň označit za „majitele podnikatelské firmy“ a rovněž ve svém článku nepravdivě tvrdit, že nikdy „žákem ani spolupracovníkem Kotěrovým nebyl“. Realizaci univerzitních budov by Machoň neměl provádět, „zejména když vlastní architektonickou činností ani schopnost k umělecké monumentální práci neprokázal“.⁴²³ Redakce *Stavitele* ovšem již neuvedla, že ani Josef Kalous za sebou neměl vlastní realizace.

Oba zmiňovaní architekti na plánech univerzitních budov pracovali a jen těžko dnes soudit, koho by si Kotěra zvolil za svého nástupce. Spor se vlastně vedl mezi Kotěrovou kanceláří a bývalým spolupracovníkem a dost možná i mezi Společností architektů, již byl Jan Kotěra členem a jež dohlížela na jeho odkaz, a Sdružením architektů, jež vydávalo časopis *Stavitel*.

Kotěrovy plány a Machoňovy úpravy

Machoň podepsal smlouvu s ministerstvem veřejných prací 14. července 1923 a do konce téhož roku měl dodat stavební plány a detailní rozpočet. Zároveň převzal veškerou dokumentaci od Kotěrovy stavební kanceláře, provizorně umístěné v Klementinu.⁴²⁴ Jako „artistický správce stavby s hlasem poradním“⁴²⁵ musel vycházet z Kotěrových soutěžních plánů z roku 1920 a z nich vypracovaného návrhu z roku 1922, který schválilo ministerstvo veřejných prací, ministerstvo školství a národní osvěty, akademický senát a profesorský sbor

⁴²³ Všechny citace viz R. 1922–1923, s. 81.

⁴²⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, Protokol o předání stavebních plánů, rozpočtů a detailů po zemřelém prof. arch. J. Kotěrovi, 4. července 1923.

⁴²⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, Regulativ pro orgány, jimž svěřeno jest řízení a provedení novostaveb universitních budov Karlovy university u Čechova mostu v Praze, s. 2, nedatováno, asi 14. července 1923.

právnícké fakulty, dále z programového náčrtu z roku 1914, z detailů interiérů z let 1915–1917 a z plánů rozpracovaných po smrti Jana Kotěry jeho kanceláří.⁴²⁶

Při rozkreslování Kotěrových plánů do velkého měřítka musel Machoň rozhodovat řadu nedořešených situací. Pomineme-li změny stavebního rázu (vyžádané novou regulací předmostí, jiným topením, statickými nároky, půdorysnými úpravami pro právníckou fakultu atd.), snažil se Machoň ve formách vracet ke Kotěrovým starším kresbám (vzhled fasády, schodiště atd.).

Oproti původnímu projektu obrátil ústřední schodiště o 90 stupňů, aby dosáhl lepšího osvětlení. Ze stejných důvodů rovněž zatočil chodbu vedoucí paralelně s hlavní zdí ke Dvořákovu nábřeží.⁴²⁷ Přepracoval také Kotěrov návrh vestibulu, který působil příliš tmavě.⁴²⁸ Umělecká komise rozhodla, že nejsou-li dochovány v Kotěrově pozůstalosti použitelné plány, „*arch. Machoň má dále postupovati samostatně, aniž by kopíroval styl Kotěrovů*“.⁴²⁹

V květnu 1924 Ladislav Machoň odevzdal na stavební úřad plány obou budov, které sice nejsou podepsány, ale jako autor je uveden profesor Jan Kotěra [150].⁴³⁰ Byť půdorysy právnícké fakulty i ústřední budovy Univerzity Karlovy kopírovaly své ne zcela pravidelné parcely při břehu Vltavy, celé předmostí pojal Kotěra přísně osově. Autor počítal s průkopem Letnou a nábřeží se mělo stát slavnostním vstupem skrze Pařížskou třídu (tehdy Mikulášskou) do Starého

⁴²⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 4. ledna 1924, nestránkováno.

⁴²⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnícké fakulty Karlovy university, 2. dubna 1924, s. 4.

⁴²⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 9. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnícké fakulty Karlovy university, 20. května 1925, s. 3.

⁴²⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 4. ledna 1924, nestránkováno.

⁴³⁰ Archiv odboru výstavby při stavebním úřadu Prahy 1, dům čp. 901/I.

Města. Arkády obou budov měly pravouhle vybíhat do prostoru a vytvářet bránu pro pěší krytou jehlancovou střechu. Obě budovy získaly po veřejné soutěži v roce 1920 novoklasicistní ráz, aby dostatečně odkazovaly na historii a význam české univerzity.⁴³¹ Archetypální tvary nejlépe symbolizuje lomená střecha s vysokým štítem, která kryje dvoranu s ochozy.

Právnická fakulta má půdorys lichoběžníku se dvěma dvory, z nichž jeden ve tvaru písmene T slouží pro hospodářské zázemí, druhý čtvercový jako zastřešená vnitřní hala. Ze dvou suterénů vyrůstá pětice podlaží (včetně podkroví), které uzavírá sedlová střecha. Stěny budovy jsou zděné, stropy železobetonové. Nároží fakulty vystupuje díky rizalitům, jejichž přízemí zdobí kubizující bosáž a uzavírají je trojúhelníkové štíty. Celou stavbu horizontálně člení výrazná římsa nad přízemím a nad druhým patrem. Boční fasády ještě doplňují vertikální pilastry mezi okny.

Původní hlavní fasáda podle Kotěrova návrhu se liší od fasády výsledné především výzdobou. Průčelí do dnešního náměstí Curieových zakončuje tympanon a až do výše horní římsy mělo být obložené kamenem. Trojici vstupních dveří v přízemí lemuje kamenná arkáda, z níž měly vystupovat sokly pro monumentální sochy. Rizalit průčelí proráží pětice vysokých oken s trojúhelníkovými suprafenestrami, které navzájem oddělují pilastry. Mezi horizontálami říms třetího patra se nacházejí tři slepá okna, která Kotěra ozdobil vždy dvojicí trojúhelníkových plastických výplní.⁴³²

⁴³¹ Kotěra původně navrhoval jen budovu české právnické fakulty a protější budovu německé právnické fakulty měl navrhovat architekt Josef Zasche. Architektonickou soutěž v roce 1920 vypsal česká Univerzita Karlova již pro obě parcely, na nichž měly stát totožné budovy.

⁴³² Historik umění Ladislav Zikmund-Lender ve svém textu o budování zednářské identity během první republiky tvrdí, že právnickou fakultu „je možné vykládat zednářsky: U vstupu stojí dva sloupy, v průčelí jsou sochy muže a ženy, představující Asceba a Ašera, uzavírají ho mystický trojúhelník, uvnitř je imponantní čtvercová svatyně. [...] Přestože stavba měla být především manifestací ideálů vzdělanosti, případně monumentem nejvyšší státní vzdělávací

Kotěrova secesní výzdoba se měla uplatnit na řadě interiérových prvků jako okna, dveře, zábradlí, ostění atd. Nejvíce ale měla být patrná na reprezentativní dvoraně, jež měla uzavírat skleněná sedlová střecha poskytující světlo všem přilehlým chodbám. Vstupní a hlavní průčelí této dvorany měl vytvářet monumentální zaoblený výklenek s velkým oknem vyplněným geometrizující mozaikou, která by osvětlovala dvouramenné schodiště mezi dvory. Boční stěny dvorany by pravouhle kopírovaly vnitřní chodby, ale snížené třetí patro by uzavíraly arkády. Právě dvoranu musel Ladislav Machoň postavit jinak.

Zakládání stavby⁴³³

Ještě před vypsáním soutěže na stavební práce objednalo ministerstvo veřejných prací sondy do staveniště až k nosné půdě, což byla skála v hloubce 10–12 metrů. Vzhledem k vysokým nákladům se ministerstvo rozhodlo nehlobit až ke skále a celou budovu postavit na betonových pilotách až do výše toku Vltavy.

Na začátku prací se však ukázalo, že se v písčité půdě nacházejí velké kameny, které znemožňovaly zaražení betonových pilot. Ministerstvo proto provedlo několik zkoušek s různými typy pilot a zakládání všeobecně. Po poradě s odborníky se přiklonilo k tlustým dřevěným pilotám s železnou botkou⁴³⁴ a na nich položených mohutných betonových pasech [151]. Tím nicméně

institute, zednáři do ní několikrát pořádali exkurze.“ Stavba však pro zednáře neměla a nemá zvláštní význam. Za poskytnutí těchto informací děkuje autorka řediteli Muzea svobodného zednářství při VLČS Miroslavu Procházkovi. Viz Zikmund-Lender 2017, s. 69.

⁴³³ Všechny informace o zakládání viz UK, fond Právnická fakulta, Technická zpráva o postupu universitních novostaveb u Čechova mostu a na Smetanově náměstí v Praze, 25. listopadu 1925.

⁴³⁴ Botka znamená, že se na hrot dala železná špice, aby se pilota mohla lépe zarazit do země.

peripetie s výstavbou základů neskončily. Staveniště totiž zaplavovala spodní voda, která se musela pumpami nepřetržitě odčerpávat.

Základy se hloubily od dubna do listopadu 1925 pro tři univerzitní objekty najednou, vedle právnické fakulty a protější ústřední budovy, i pro filozofickou fakultu podle návrhu Josefa Sakaře na dnešním náměstí Jana Palacha.

Nabídka Matěje Schneiberga

Stavitel Matěj Schneiberg se neúspěšně zúčastnil veřejné soutěže na univerzitní budovy na předmostí v roce 1920, již valná většina architektonické obce z úcty k Janu Kotěrovi demonstrativně bojkotovala. Obtíže s únosností podloží neváhal Schneiberg v dubnu 1925 využít jako záminku ke komparaci svého a Kotěrova návrhu v denním tisku. Kotěrovy budovy, jejichž „řešení je pochybné a nešťastné,“ měly podle něj „reprezentovati naše stavební umění velmi málo“. Kdežto svůj vlastní projekt považoval za „monumentálnější a reprezentativnější“.⁴³⁵ Otištění Kotěrových perspektiv bez svolení pozůstalých i příliš pošetilý komentář glosoval časopis *Styl* slovy: „A tento výkon působí rozhodně seriozním dojmem. Kritizovat dílo nabubřelou pamonumentalitou a s pomínutím autorského práva lze jenom v Čechách.“⁴³⁶ Ani další článek v týchž novinách neušel ve *Stylu* reakci: „Snad si, probůh, nemyslí pan anonym, že kdyby nedělal univerzitu Kotěra, že by ji dělal pan – Sch. [Schneiberg – pozn. autorky].“⁴³⁷

Přesto se i dále Schneiberg pokoušel houževnatě svůj projekt prosadit. V listopadu 1926 opětovně své plány připomněl ministerstvu veřejných prací prostřednictvím rady Jaroslava Valečky a pokusil se o jejich realizaci přesvědčit

⁴³⁵ Všechny citace viz nepodepsán 1925b, s. 1.

⁴³⁶ nepodepsán 1924–1925a, s. 155.

⁴³⁷ nepodepsán 1924–1925b, s. 203.

rovněž senát právnické fakulty. Podle Schneiberga prý většinová veřejnost sdílela názor, že se Kotěřův návrh svým vzhledem na toto místo nehodí, a nabízel „*dílo toto pozměnit bez značných finančních potíží, ke prospěchu Vašemu i vnějškovému*“.⁴³⁸ Chtěl tedy převzít již rozestavěné budovy a dokončit je podle vlastního projektu. K dopisu dokonce přiložil nákres, na němž demonstroval, které zdivo by se muselo zbourat a které by šlo použít.

Dohled a úspory

Na realizaci právnické fakulty a plánování ústřední budovy Univerzity Karlovy dohlíželo několik komisí (stavební: širší a užší, technická, umělecká a pro vnitřní vybavení) a do každé z nich delegovala zainteresovaná ministerstva své úředníky. Svého zástupce měla rovněž právnická fakulta. Složení komisí se samozřejmě lišilo podle jejich zaměření a průběhu let, ale některá jména výrazně ovlivňující vzhled budov se objevovala opakovaně. Ministerstvo školství a národní osvěty reprezentoval vrchní rada Otto Placht a nejvyšší účetní kontrolní úřad vrchní rada R. Králíček [sic]. Stavebním referentem právnické fakulty se stal profesor Antonín Hobza a správcem stavby ministerský rada Jaroslav Valečka. Všichni výše zmínění měli rozhodovací právo, na rozdíl od Ladislava Machoně a jeho zástupce architekta Vladimíra Weisse, kteří mohli výborům jen radit.⁴³⁹

Architekt Otakar Novotný ve své monografii o Janu Kotěrovi situaci vystihl slovy: „*Po nějakém váhání ze strany úředních činitelů byla Kotěrova univerzita*

⁴³⁸ UK, fond Právnická fakulta, dopis Matěje Schneiberga senátu právnické fakulty, 25. listopadu 1926.

⁴³⁹ Ladislav Machoň žádal ministerstvo veřejných prací o právo na rozhodující hlas, ale bezúspěšně. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 4. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 1. října 1924, s. 2.

vybudována; ale hodnota tohoto díla utrpěla tímto zásadně pietním počinem více, než se obecně ví. Ačkoliv byla ustanovena komise [umělecká – pozn. autorky], řídící další práci (Wirth, Engel, Gočár a jiní), přece úřednímu stavebnímu dozorcí inž. Valečkovi se podařilo zavést do zbývajících protestantských prací výtvarně neplodný systém pracovní, spoléhající jen na Kotěrovy záznamy, často jen povšechné, při tom nepřipouštějící naprosto žádný další organický vývoj těchto náznaků.“⁴⁴⁰

Novotný připisoval správci stavby větší vliv, než vyplývá ze zápisů z porad. Nicméně se neplete ve velmi negativním působení příliš velkého množství zainteresovaných lidí, kteří mohli do podoby a provedení stavby zasahovat. Zároveň je nutné dodat, že během celé realizace se opravdu velmi šetřilo, což postihlo nejen vzhled právnické fakulty, ale hlavně to způsobilo neuskutečnění ústřední budovy.

Nejdůležitější slovo mělo ministerstvo financí, které stavbu právnické fakulty prelimitovalo částkou 38 miliónů Kč (v roce 1926 zvýšenou na 40 miliónů Kč).⁴⁴¹ Veškeré práce se musely do této sumy vejít a ministerstvo schvalovalo dílčí rozpočty úplně na vše. Spořilo se na vysoutěžených firmách, materiálech, umělecké výzdobě i nábytku. Kotěrou původně zamýšlený kamenný obklad se minimalizoval na nejnnutnější část. Nejenže se vybíral „horší“ kámen, například pískovec místo žuly, ale kvůli nižší ceně i jeho menší kvalita (barva a zrno). Umělecká výzdoba se rovněž považovala za zbytečný přepych a postupně se redukovala. Podařilo se uhájit železobetonový krov, i když byl o čtvrtinu dražší než dřevěný. V případě obkladů stěn se nejprve snižovala kvalita dřeva, pak se počítalo s linoleem a nakonec se provedla pouze sádrová

⁴⁴⁰ Novotný 1958, s. 68.

⁴⁴¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 16. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 21. dubna 1926, s. 2. Ministerstvo financí nepovolilo požadovaných 55 miliónů a částku zvedlo jen mimořádně kvůli neočekávaným nákladům za zakládání stavby. V období první republiky měla koruna československá zkratku Kč, až od roku 1945 Kčs.

omítka. Jakýkoliv nábytek, který nepodmiňoval provoz budovy, se zrušil a to také postihlo orientační systém.

Ve prospěch Ladislava Machoně často hlasoval Otto Placht, který taktéž nesouhlasil pouze s nejnútnejším řešením. Na schůzi v únoru 1926 například pronesl: *„Plány univerzitních novostaveb byly pracovány v míru, v době blahobytu, a s ohledem na to, že národ si staví univerzitu jednou za 1000 let. Uskutečňují-li se tyto plány nyní, v době největší nouze, musí vznikat rozpor. [...] Je nutno hledati cestu, kterou by při ohledu na státní finance ani reprezentativní charakter, ani umělecká hodnota novostaveb univerzitních nebyla poškozena.“*⁴⁴²

V neposlední řadě i rychlost stavby, respektive její opožďování vůči plánu, mělo na její vzhled nemalý vliv. Zástupce právnické fakulty profesor Antonín Hobza totiž chtěl, aby se škola co nejdříve nastěhovala, a tak opakovaně prosazoval nejjednodušší řešení. Například přijetí již vysoutěžené, byť nespolehlivé firmy anebo oproštění od všech „nadbytečných“ vybavení včetně zmíněného obkladu. V prosinci 1925 Hobza podpořil v úsporách zástupce ministerstva financí radu N. Kalluse [sic] a účetního R. Králíčka [sic], když *„prohlásil, že fakulta žádá, aby jí byla postavena rychle prostorná, zdravá, světlá, účelná škola. Nežádá žádnou zbytečnou architektonickou nádheru a projevuje toliko přání, aby nová budova právnické fakulty nebyla chudší než současně stavěná budova fakulty filozofické.“*⁴⁴³

Otakar Novotný popsal ve své knize nezáviděníhodnou pozici projektanta stavby: *„Svědomitému realizátorovi stavby, architektu L. Machoňovi, často zbývalo jen mechanicky převést náčrt nebo nápad z malého měřítká plánu do velikého měřítká*

⁴⁴² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 14. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 10. února 1926, s. 2.

⁴⁴³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 13. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 15. prosince 1925, s. 2–3.

*skutečnosti bez potřebných úprav a propracování, ale často i bez zřetelů na změny, jichž by si byl vyžádal nezamýšlený původně materiál nebo technika, což bylo stavebním dozorem zhusta několikrát libovolně učiněno.*⁴⁴⁴

Nová dvorana

Kvůli špatnému podloží a nově vybranému centrálnímu topení musel Ladislav Machoň celou právnickou fakultu konstrukčně zpevnit a v květnu 1925 odevzdal aktualizované plány⁴⁴⁵ včetně všech interiérů a slavnostních místností [148 a 149]. Na vnějším vzhledu budovy se to neprojevílo. Kotěrou navrženou dvoranu právnické fakulty ale realizovat nešlo [146 a 147], protože by neunesla prosklený strop. Na schůzi umělecké komise v září 1924 Ladislav Machoň předeštel problémy haly s horní betonovou konstrukcí. Kvůli statickému musel Kotěrovy nosníky pod prosklenou střechou ještě podepřít sloupy, čímž ovlivnil podobu obou bočních stěn i vyústění schodiště [152]. Umělecká komise mu v září 1924 doporučila toto řešení rozpracovat.⁴⁴⁶

Ladislav Machoň prezentoval své perspektivy a řezy dvoranou na listopadové schůzi, ale historik umění Václav Vilém Štech je zavrhl se slovy, že *„v doplněném návrhu Kotěrově nedobře působí vkomponované tenké sloupy, které vyvolávají dojem dodatečně podepřené konstrukce*“.⁴⁴⁷ Machoň Kotěru bránil, ale zároveň připustil potřebu nově vymyšlené haly: *„Prof. Kotěra jen v důsledku nedostatku času přenesl prostě řešení z ústřední budovy do právnické fakulty, a že nelze tudíž na toto zachovalé*

⁴⁴⁴ Novotný 1958, s. 68.

⁴⁴⁵ Archiv odboru výstavby při stavebním úřadu Prahy 1, dům čp. 901/I.

⁴⁴⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 3. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 11. září 1924, nestránkováno.

⁴⁴⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 5. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 11. listopadu 1924, nestránkováno.

řešení Kotěrovo nazírat jako na skutečné, vážné řešení tohoto interiéru.“⁴⁴⁸ Komise dospěla jednohlasně k šalamounskému závěru: architekt měl vytvořit dvoranu nově, na základě daného půdorysu, proporcí a v duchu realizací Jana Kotěry.

Ladislav Machoň přijal „kostru“ dvorany: patrování, protilehlá schodiště a nutné předsazené sloupy. Všechny varianty již počítaly s plochou střechou.⁴⁴⁹ V jedné z alternativ navrhl osvětlit halu dalším patrem s dělenými okny a samotný strop ponechat plný. Pracovat mohl spíše s formou zábradlí, sloupů a říms. Nerealizované Machoňovy návrhy spojuje oproti finálním plánům větší zdobnost, daná dozrívajícím rondokubismem, v porovnání s finálními plány [153]. Machoň pracoval s různými typy hlavic, kombinací horizontály výrazné římsy s vertikálou předsazených pilastrů, profilování korunní římsy i členěním stropu.

Řešení odevzdané spolu s ostatními plány v květnu 1925 ukazuje stroze pojatou dvoranu, jejíž římsy mezi patry a předsazené sloupy měly být obloženy [154 a 155]. Výplně před rameny schodů měly zdobit reliéfy. Podle umělecké komise ustavené v listopadu 1929 měla jejich témata určit fakulta, byť se víceméně počítalo s Karlem IV., Jiřím z Poděbrad, Karlem Havlíčkem Borovským a Tomášem Garriguem Masarykem. Užší soutěže se měli zúčastnit sochaři Karel Pokorný a Jaroslav Horejc.⁴⁵⁰ Zda komise soutěž s ohledem na neustálý nedostatek financí opravdu vypsal, nevíme, protože v srpnu 1930 měl Ladislav Machoň navrhnout provizorní úpravu výplní poté, kdy se nesměl na reliéfy

⁴⁴⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 5. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 11. listopadu 1924, nestránkováno.

⁴⁴⁹ Machoň ponechal Kotěrovu prosklenou sedlovou střechu a pod ní na příhradové konstrukci visí rovné zasklení viditelné z dvorany.

⁴⁵⁰ VNTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi umělecké komise pro novostavby právnické fakulty Karlovy university, 6. listopadu 1929, nestránkováno.

objednat slivenecký mramor.⁴⁵¹ Nicméně ještě v prosinci téhož roku se sochař Ladislav Beneš Machoně v dopise ptal na neověřenou zprávu, zda opravdu dostal reliéfy z ruky Jaroslav Horejc: „*Tys ho tehdy silně protežoval, s odůvodněním, že jiný to nedovede než Horejc. [...] Myslím, že je to i tvou povinností, zabránit těmto metodám.*“⁴⁵² Pravdou zůstává, že podle usnesení komise o rok později měl Horejc připravit definitivní modely reliéfů.⁴⁵³ Horejc měl být také společně s Leošem Kubíčkem a Švarcovou [sic] pozván do užší soutěže na čtveřici kandelábrů do dvorany. Od ozdobných mříží v oknech dvorany se rovnou upustilo.

Kamenné obložení fasády

Ještě v srpnu 1925 Ladislav Machoň plánoval na kamenné obklady fasád hudčickou žulu a božanovský pískovec. Na plastiky chtěl použít prachatický diorit. Pro dvoranu architekt vybral leštěnou bělčickou žulu a leštěný travertin a pro schodiště požáreckou žulu. Už tehdy mu tajemník nejvyššího účetního kontrolního úřadu Králíček oponoval, že ministerstvo financí tento typ výdajů nezaplatí.⁴⁵⁴

Byla to předzvěst roku 1926, kdy se kamenné obložení fasád a dvorany proměnilo v souboj mezi spořicími úředníky spolu s popohánějícími právníky

⁴⁵¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 49. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 27. srpna 1930, s. 2.

⁴⁵² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, dopis Ladislava Beneše Ladislavu Machoňovi, 10. prosince 1930.

⁴⁵³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 65. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 18. listopadu 1931, s. 2.

⁴⁵⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 11. schůzi širšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 25. srpna 1925, s. 2.

na jedné straně a Kotěrovým uměleckým odkazem.⁴⁵⁵ V lednu 1926 se na schůzi stavební komise, která měla na starost zadávání zakázek, opětovně R. Králíček [sic] vyjádřil, že „*ministerstvo financí uvedené vysoké náklady za práce kamenické nepovolí, a varuje proto před jakýmkoliv rozhodnutím, pro něž není zajištěn souhlas tohoto ministerstva*“.⁴⁵⁶ Pro únorovou schůzi měl Machoň připravenu proti žule jen o málo levnější „*pískovcovou alternativou*“ a za provedení v kameni se přimlouval Placht a Valečka. Kvůli možnému zpoždění stavby se postavili proti zástupci právnické fakulty Hobza a Kapras, přestože Machoň předpokládal dokončení budovy na přelomu roku 1930 a 1931 bez ohledu na způsob provedení fasád.⁴⁵⁷

První dubnová schůze přinesla další nemilé překvapení – ministerstvo financí na žádost stavebního výboru neuvolnilo žádané peníze navíc. Zatímco pro představitele právnické fakulty byly nutné úspory jasná věc, „*arch. Machoň poznamenal, že jakýkoliv přepych z projektu již vymýtil*“. Otto Placht dále upozorňoval, že „*provedení omítaných fasád je porušení Kotěrova díla*“.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Michaela Marek v souvislosti s opuštěním kamenného obkladu fasád zmiňuje volby na konci roku 1925, kdy se podle ní začala rodit krize státního aparátu, kterou signalizovalo omezení výdajů. Nicméně podle zápisů z výborů vyplývá, že se v podstatě šetřilo po celou dobu stavby, až do realizace vnitřního vybavení v roce 1931. Dále podle ní vláda preferovala stavbu budov pro vlastní účely, jako například zemský úřad a ministerstvo zdravotnictví pod Emauzským klášteřem, ministerstvo železnic a ministerstvo zemědělství na Petrském nábřeží. Viz Marek, Der Bau der juristischen Fakultät und das Schreitem der politischen Ambitionen der Universität, in: Marek 2001, s. 159.

⁴⁵⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 2. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 26. ledna 1926, s. 2.

⁴⁵⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 14. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 10. února 1926, s. 2–3.

⁴⁵⁸ Obě citace viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 16. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 21. dubna 1926, s. 3–4.

Na následující dubnové schůzi ukazoval Machoň snížené detailní rozpočty za jednotlivé práce, aby se vešel do celkové povolené částky. Architekt „prohlásil však současně, že se zříká umělecké odpovědnosti za stavbu, která nebude provedena ze stavebních hmot jím původně navržených. Budova s omítnutými fasádami bude nevhlednou, že si ji nedovede vlastně ani dobře představití.“⁴⁵⁹ Komise se poté usnesla, že Ladislav Machoň má vypracovat několik alternativ na použití kamenného obkladu fasády. Jeho podmínku o spolurozhodování o výsledné variantě výbor neschválil.

Machoň proti vynechání obkladů z kamene a nerealizování arkád písemně protestoval na vícero stran. Nejprve napsal stavební komisi: „Znetvoření budovy a vynechání arkád považuji za zásadní nedodržení původního projektu prof. Kotěry, jehož dílo bude tímto provedením navěky zkresleno.“⁴⁶⁰ A zopakoval, že za toto provedení nemůže převzít zodpovědnost. Podle komise toto prohlášení odporovalo smlouvě. Machoň naopak tvrdil, že souhlasil jen s úplným provedením Kotěrova návrhu a nikoliv s těmito úspornými změnami.⁴⁶¹

Se svým nesouhlasem s výměnou materiálů a vynecháním arkád seznámil Machoň v červnu SVU Mánes⁴⁶² i Společnost architektů,⁴⁶³ jež vzápětí vydaly proti tomuto postupu memorandum. Ministru školství Janu Krčmáři psal Machoň obsírněji. Poradní umělecký sbor i stavební komise podle něj nikdy dříve o vynechání kamene neuvažovaly, protože novostavby měly být

⁴⁵⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 3. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 26. dubna 1926, s. 1–2.

⁴⁶⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, opis dopisu Ladislava Machoně stavebnímu komité, 27. dubna 1926.

⁴⁶¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, opis dopisu Ladislava Machoně stavebnímu komité, 7. května 1926.

⁴⁶² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, opis konceptu Ladislava Machoně SVU Mánes, 15. června 1926.

⁴⁶³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, dopis Ladislava Machoně Společnosti architektů, 20. června 1926.

reprezentativní a stát na významném místě. Úspora by podle Machoně byla relativně nízká a architekt argumentoval také menší cenou následné údržby. Arkády podle Machoně uzavíraly náměstí před mostem a vytvářely tak nejen samostatný estetický celek, ale i bránu do Starého Města. Machoň navrhoval úspornější variantu, kdy se dražší žula proti původnímu projektu použije pouze na sokl a podlahu arkády. Hlavní fasáda bude z pískovce, který bude i na přízemí a římsách na nábřeží. Méně viditelné fasády do ulice 17. listopadu a Břehové by měly pískovcovou jen římsu.⁴⁶⁴ Původní projekt i všechny současné alternativy popsal i Alici Masarykové, která slíbila zpravit o postupu stavby pana prezidenta.⁴⁶⁵

Květnová stavební komise posuzovala, v jakých materiálech se realizuje vnitřní zařízení. Vestibul zůstal mramorový, byť sokl se měl provést v žule. Dvorana měla být do výšky prvního patra taky žulová, ale stěny, které mnoho netrpí, budou pískovcové. Zbytek jen omítaný. Kromě významných prvků, jako byly například vstupní dveře, se mělo použít měkké dřevo. Obě univerzitní budovy přesto neměly ztratit reprezentativní ráz: „Nákladné mozaikové výzdoby se provedou ovšem jen v tom případě, poskytně-li ministerstvo školství a národní osvěty na tyto práce dost peněz.“⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, opis dopisu Ladislava Machoně Janu Krčmáři, 15. června 1926.

⁴⁶⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, dopis Ladislava Machoně Alici Masarykové, nedatováno, asi 1926.

⁴⁶⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 4. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 7. května 1926, s. 2.

Alternativy kamenné fasády

Není zcela jisté, kdy se stavební komise rozhodla pro výrazné omezení obkladů z kamene. Ze žuly měl být pouze obklad soklu a pískovec jen na hlavním vstupu do budovy. Na ostatních fasádách se měly použít omítky [158 a 159]. Arkády se neměly vynechat úplně. K této třetí alternativě navrhl Ladislav Machoň ještě svou úspornou variantu (číslo dvě), kdy ponechal žulu na soklu a na podlaže realizovaných arkád [156 a 157]. Pískovec by byl na celé hlavní fasádě, na přízemí fasády k nábřeží, na všech rizalitech a římsách. V původním Kotěrově návrhu (alternativa číslo jedna) by žula pokrývala celé arkády a přízemí právnické fakulty. Hlavní fasáda a fasáda od nábřeží by byly celé z pískovce, dvě méně viditelné by od prvního patra měly omítku. Všechny rizality a římsy by se provedly taktéž z pískovce. Tyto tři alternativy Ladislav Machoň nakreslil pro prezentaci na listopadové schůzi umělecké komise.⁴⁶⁷

Machoň chtěl prosadit svou variantu a ještě před zasedáním výboru, v říjnu 1926, informoval o postupu stavby univerzitního profesora Jana Kaprase. Vysvětloval mu své pojetí a výhody použití kamene. Snížení rozpočtu dosavadní stavby proti předpokladu by podle něj mohlo umožnit lepší materiály vně i uvnitř stavby a realizaci arkád.⁴⁶⁸

Ladislav Machoň ukázal v listopadu 1926 všechny alternativy uměleckému poradnímu sboru, kde tehdy zasedali architekti Antonín Engel, Josef Gočár, Kamil Hilbert, historik umění Zdeněk Wirth, Otto Placht a Jaroslav Valečka, a opět upozornil, že sám by cestou úspor nešel. Jaroslav Valečka však ihned kontroval, že *„sám prof. Kotěra podle sdělení, jež mu těsně před svou smrtí učinil,*

⁴⁶⁷ Dvě nové alternativy viz NTM, AA, fond 87 – Universita, desky č. 20051115/04.

⁴⁶⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, dopis Ladislava Machoně Janu Kaprasovi, 12. října 1926.

nepředstavoval si, že fasády univerzitních budov budou provedeny celé z kamene. Svědčí o tom také plány Kotěrou kreslené, v nichž kámen jest označen jen ve střední části hlavního průčelí. Nebude tedy provedení omítaných fasád znamenati žádné odchýlení se od Kotěrova projektu.“ Na což Machoň „vyslovil domněnku, že podobný výrok Kotěrou se mohl vztahovati jen na jeho poslední projekt, při němž již počítal s tím, že se na něho bude činit nátlak, aby z úsporných důvodů použil kamene co možná nejméně. Ted’ však stavíme podle Kotěrova návrhu z roku 1913, kterážto kompozice předpokládá beze sporu veskrze kamenné provedení. Zvláště velké prázdné postranní plochy hlavní fasády nelze provést v omítce.“⁴⁶⁹

Josef Gočár se domníval, že univerzita by měla být z kamene, ale vzhledem k nutnosti úspor by se měla z tohoto materiálu provést jen celá hlavní fasáda. Naopak Antonín Engel by raději viděl kamenné všechny strukturní prvky a fasádu omítanou. S tímto řešením souhlasil i Kamil Hilbert a komise se tedy pro něj rozhodla [160, 161 a 162].

O arkádách Antonín Engel uvedl: *„Při vší úctě ke Kotěrovi považuje tento návrh za velmi nešťastný [...], nelze ze stanoviska regulace této části města vůbec pochopit, jak by se něco takového mohlo provést.“* Architekt Machoň hájil: *„Kotěrou navržené arkády hájí a odůvodňuje to tím, že to patří k celé kompozici, kterou od Kotěry převzal a kterou hájit je jeho povinností.“⁴⁷⁰* Josef Gočár by arkády kvůli dopravě zkrátil, což nakonec výbor stavební komisi fakulty navrhl, včetně projektu vestibulu a dvorany po úsporné redukci. Jen po několika dnech rozhodnutí umělecké komise podpořil i nový ministr veřejných prací Franz Spina a poté přijal stavební

⁴⁶⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 8. schůzi uměleckého komitě pro novostavby Karlovy university u Čechova mostu, 13. listopadu 1926, s. 2.

⁴⁷⁰ Ibidem, s. 3.

výbor. Profesor Antonín Hobza proti užití kamene demonstrativně opustil schůzi.⁴⁷¹

Žádost právnické fakulty

Nervózní profesorský sbor právnické fakulty přikročil v únoru 1927 k otevřenému dopisu adresovanému ministerstvu školství a národní osvěty, v němž žádal o hájení jejich zájmů proti architektonickým a politickým snahám a urychlenou dostavbu jedné z „nejnaléhavějších“ budov v Praze.⁴⁷² Stížnosti mířily na všechny neduhy stavby, které podle sboru způsobovaly její zpoždění. Ladislav Machoň podle nich nedodal definitivní plány a podrobný rozpočet včas a zároveň prý nebyl zcela dořešen jeho smluvní vztah ke Kotěrově pozůstalosti. Samotnou stavbu ministerstvo technicky dobře nepřipravilo, když se kvůli nové pilotáži opozdila o rok a půl. Rovněž kamenný obklad na rizalitu fasády „vnucený“ uměleckou komisí zabrání rychlému dokončení.

O měsíc později se právnická fakulta dočkala poměrně příkré odpovědi z ministerstva veřejných prací. Ministerstvo dohlíželo na novostavbu, jež se podle něj měla realizovat pečlivě a nikoliv kvapně. Dopis připustil nepřipravenost všech podkladů, ale proto prý chtělo ministerstvo začít nejprve jednou univerzitní budovou a později pokračovat druhou. Senát Univerzity Karlovy se ale postavil v listopadu 1923 razantně proti.

⁴⁷¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 21. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 24. listopadu 1926, s. 2.

⁴⁷² UK, fond Právnická fakulta, dopis děkana právnické fakulty Karla Kadlece ministerstvu školství a národní osvěty, 1. února 1927. Opis presidiu ministerské rady, ministerstvu veřejných prací, ministerstvu financí a akademickému senátu Karlovy university.

Ministerstvo napsalo: „Včasné dodání plánů a rozpočtů bylo zkomplikováno značně úmrtím projektanta prof. Kotěry, jehož projekt v době jeho úmrtí nebyl ani v celkové koncepci, tím méně v detailu úplně dostatečně promyšlen.“⁴⁷³ Nicméně v současnosti je podle jeho výkladu jediným architektem Ladislav Machoň se všemi právy a povinnostmi. Ministerstvo připustilo neočekávané potíže při zakládání, ale razantně se ohradilo vůči zdržení způsobenému částečným kamenným obložením. V umělecké komisi, která o tom rozhodla, totiž seděli a hlasovali dva zástupci právnické fakulty.

Přestože se ještě v témže roce realizace stavby zdržela téměř dvouměsíční stávkou stavebních dělníků, zedníků, betonářů a tesařů,⁴⁷⁴ v prosinci 1927 se již osazovala římsa a strop nad třetím patrem, ačkoliv podle předpokladu mělo být hotovo druhé patro.

Ústřední budova Univerzity Karlovy

Ladislav Machoň odevzdal v květnu 1924 stavební plány (upravené v květnu 1925) i na ústřední budovu Univerzity Karlovy, která měla vzhledově a hmotově tvořit protiváhu právnické fakulty (byť na trochu jiném půdorysu) a uzavírat předmostí. V dubnu 1925 se začaly hloubit její základy, ale kvůli finančním úsporám se v polovině následujícího roku všechna zainteresovaná ministerstva rozhodla, že se v této novostavbě bude pokračovat později.⁴⁷⁵ Zároveň chtěla, aby se nejdůležitější místnosti z ústřední budovy přemístily do právnické

⁴⁷³ UK, fond Právnická fakulta, dopis ministerstva veřejných prací Právnické fakultě, 4. března 1927, s. 2.

⁴⁷⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 27. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 12. října 1927, s. 3. Stávka probíhala od 8. srpna do 28. září 1927, tesaři ji ukončili až 10. října 1927.

⁴⁷⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 18. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 23. června 1926, s. 2.

fakulty. Komise ale tento návrh odmítla, protože by se se změnou plánů musel znovu schvalovat stavební program, a navrhovala jen rezervovat některé stávající místnosti.

Ministerstvo veřejných prací hodlalo v říjnu 1928 opuštěné staveniště zasypat, ale stavební komise toto řešení zavrhla. Samotné zahrnutí by nebylo nákladné, ale budoucí odkrytí staveniště ano. Rozhodla pouze o opravení dřevěného ohrazení a jeho pronajmutí pro plakátovací plochu.⁴⁷⁶

Pokračování stavby ústřední budovy povolilo ministerstvo financí v dubnu 1929 a schválilo na její realizaci 32,5 miliónu Kč. Ústřední budova měla vycházet z původně zamýšlených plánů, ale Ladislav Machoň měl zjednodušit interiér (hlavně vestibul a halu), dispozičně ji přizpůsobit novým požadavkům a do suterénu umístit tělocvičnu a bazén. Zároveň se změnila její konstrukce, kdy plné zdivo měla nahradit železobetonová kostra.⁴⁷⁷ Dokonce se kvůli novostavbě ústřední budovy zřídila v červnu 1929 další komise, jež ještě v prosinci téhož roku posuzovala Machoňův návrh a rozpočet.⁴⁷⁸ Nejmladší plány pocházejí ze září 1931, kdy například vnitřní dvory Machoň již přizpůsobil soudobému funkcionalistickému přístupu. Nicméně v květnu 1933 se stavební komise rozhodla o částečném zasypání staveniště, aby se mohla strhnout dřevěná ohrada

⁴⁷⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 32. schůzi širšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 10. října 1928, s. 3.

⁴⁷⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 11. schůzi užšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 17. dubna 1929, s. 1–2.

⁴⁷⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. a 2. schůzi stavebního výboru pro zbudování novostavby ústřední budovy Karlovy university, 26. června a 4. prosince 1929.

a nemuselo se platit hlídání, přestože zároveň navrhovala uzavřít na ústřední budovu s Machoněm smlouvu.⁴⁷⁹ Stavba nikdy nevznikla.

Umělecká výzdoba

Před začátkem samotné stavby právnické fakulty na jaře 1926 objednala umělecká komise dva návrhy na plastickou výzdobu hlavní fasády, nejprve na konci roku 1924 u sochaře Jana Štursy a po jeho smrti v následujícím roce u Otto Gutfreunda. Jím navrhovanou figurální výzdobu však výbor neschválil a později vypsal užší soutěž s termínem do dubna 1928.⁴⁸⁰ Na přání Ladislava Machoně byli osloveni sochaři Jan Lauda, Otakar Švec a Otakar Španiel. V soutěži pravděpodobně uspěl Španiel, který až do roku 1933 vytvářel modely na mramorové sousoší na terasu hlavní fasády, což dle zadání měly být dvě trojice právníků – Emila Otta, Otokara Kruliše-Randy, Albína Bráfa, Viktorína Kornela ze Všehrd, Huga Grotia a blíže neurčeného římského právníka. Kvůli finančním úsporám se sochy nikdy nerealizovaly, přestože se o to právnická fakulta opakovaně pokoušela. Podle ní totiž působilo průčelí na všechny své návštěvníky svou nehotovostí.⁴⁸¹ Otakar Španiel pro štít vytvořil alegorické reliéfy pololežící ženy a muže. Nad nimi se nachází vytesaný nápis „Universita Karlova“ a úplně nahoře dvouocasý lev. Ladislav Machoň navrhoval také nápis „Právnická fakulta“, který se nachází na terase před Collegiem maximem.

⁴⁷⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 30. schůzi stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 18. dubna 1928, s. 3.

⁴⁸⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 70. schůzi širšího stavebního výboru pro zbudování ústřední budovy a právnické fakulty Karlovy university, 3. května 1933, s. 2–3.

⁴⁸¹ UK, fond Právnická fakulta, Sochy do průčelí novostavby, dopis ministerstva školství a národní osvěty děkanství právnické fakulty, 12. dubna 1934.

Emblémy nad okny této slavnostní místnosti připravil sochař Karel Pokorný v roce 1930.

Až v listopadu 1929 se ustanovila umělecká komise na vnitřní výzdobu, ve které kromě Machoně, správců stavby a zástupců právnické fakulty zasedal ještě historik umění a odborový přednosta ministerstva školství Zdeněk Wirth.⁴⁸² Na umělecké výzdobě se šetřilo nejvíc a většina se neuskutečnila.⁴⁸³ Nikdy se ani nezadaly práce na tři mříže nadsvětlíku nad hlavními dveřmi, které měly zobrazovat výjevy z historie práv, a vybírat se mělo mezi návrhy sochařů Bedřich Bendy, Ladislava Beneše a Karla Kotrby. Spolupracovníkem v malířských otázkách včetně tónování fasády se stal Jaroslav Benda.

Různé vnitřní vybavení

Interiéry právnické fakulty zanechal Jan Kotěra jen v několika črtech. Znamý je hlavně vestibul a dvorana. Detailnější plány rozpracoval pro ústřední budovu, která měla být jakožto centrum Univerzity Karlovy pojata daleko zdobněji. Naznačují to už arkády všech chodeb, mozaiková okna, profilované dřevěné podhledy, ale i zdobení dveří a zábradlí. Jan Kotěra přirozeně čerpal z dozrívající monumentalizované secese. Otázkou zůstává, zda by svůj styl během stavby nezměnil. Machoňovy interiéry působí daleko střízlivěji. Úbytek dekoru a výrazové zjednodušení odpovídá kromě snahy o snížení nákladů i dobové proměně architektonického jazyka.

⁴⁸² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi umělecké komise pro novostavbu právnické fakulty Karlovy university, 6. listopadu 1929, s. 1–2.

⁴⁸³ Historik umění Ladislav Zikmund-Lender ve svém textu o budování zednářské identity dále píše: „*Na nerealizované umělecké výzdobě [právnické fakulty – pozn. autorky] se měli podílet – na výzvu Ladislava Machoně – výhradně zednářští umělci.*“ Toto tvrzení bez odkazu na relevantní zdroj nelze ověřit, ale vzhledem k množství umělců, kteří se přípravy výzdoby měli účastnit, s ním nelze souhlasit. Machoň měl navíc v komisích jen poradní hlas. Viz Zikmund-Lender 2017, s. 69.

Zástupci právnické fakulty nejprve v roce 1924 dali přesné požadavky na dispozici novostavby a po ustavení komise pro vnitřní vybavení v březnu roku 1929⁴⁸⁴ své potřeby ještě zpřesnili, včetně množství, velikosti a vzhledu sedadel, pultů, stolů, skříní, regálů atd.⁴⁸⁵ Ladislav Machoň vypracoval plány vnitřního vybavení a rozpočet během letních měsíců téhož roku. I zde se samozřejmě dbalo na nízké náklady. Machoň například navrhl vesměs chromovaný nábytek, byť byl o čtvrtinu dražší než dřevěný [169, 170 a 171]. Množství jeho nikdy nerealizovaných návrhů ale převažuje, například nápisové desky a orientační systém, dřevěné obložení, stuccolustrové omítky a všeobecně všechny menší mobilní předměty (pulty, koše, popelníky apod.).

Váženost instituce podtrhl Machoň řešením vestibulu, dvorany a hlavního schodiště. Vstupní halu, obloženou na zdech a sloupech více druhy mramoru, prosvěťovala z obou stran velká okna anebo jednoduchá světla ve stropě v mosazných rámech [173]. Studenti si mohli odložit v šatně pojaté podobně jako v Klementinu s taktéž mosaznými věšáky. Využít zde rovněž mohli podélné stoly s kulatými sedačkami [172]. Vestibul zakončovala plasticky zdobená římsa pojatá stejně jako ve dvoraně.

Po relativně nízkém a potmělém vestibulu následovala velice světlá a monumentální hala, do výše prvního patra obložená žulou [163 a 164]. Velkolepá schodiště po stranách částečně zakrývala podnož k předsazeným sloupům. Dvorana je přísně hranatá a zakončuje ji plochá skleněná střecha. Hlavní dvouramenné schodiště podtrhovalo použití mramoru na jeho sloupech a dvě kamenné fontány při jeho ústí do prvního patra [165, 166 a 167].

⁴⁸⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070614/09, Zápis o 1. schůzi užšího výboru pro vnitřní zařízení právnické fakulty Karlovy university, 22. března 1929.

⁴⁸⁵ UK, fond Právnická fakulta, Soupis vnitřního zařízení pro novou budovu právnické fakulty Karlovy university, nedatováno, asi červen 1929.

Nejslavnostnější místnost mělo představovat Collegium maximum se zaobleným loubím v přízemí, které pokrývá skleněná mozaika od Marie Viktorie Foestrové, a hranatou galerií v patře [168]. Zde mohl Machoň použít relativně luxusní materiály, například kavkazský ořech na nábytek a mramorové obložení včetně krytek nad topením. Alespoň částečně tím architekt vynahrazoval nerealizovanou fresku na čelní stěně od Maxe Švabinského.

Kotěřův pomník

Není pochyb, že návrh univerzitních budov a celkové řešení předmostí získaly po smrti Jana Kotěry symbolický ráz. Nejen jeho následovníci prosazovali jejich realizaci, aby dovedli nešťastné dílo k cíli a zároveň, aby vzdali čest svému vzoru. Nicméně stavba postupně přicházela o uměleckou hodnotu už během svého dlouhého a opakovaného plánování a přepracovávání. Byť se její výstavby po smrti autora s velkou úctou ujal jeho spolupracovník Ladislav Machoň, při jejím provádění se v podstatě po celou dobu zohledňovaly úspory a spěch s jejím dokončením na úkor vzhledu. Machoň měl podle smlouvy realizovat Kotěrové plány, ale nemohl ovlivňovat jejich zjednodušování ze strany úředníků. Neměl rozhodovací pravomoc.

Sám architekt musel být během výstavby frustrovaný. Historik umění Antonín Matějček jej po své přednášce v SVU Mánes v únoru 1932 musel v dopise ujišťovat: *„Trápí mne přímo, že má slova o Kotěrově univerzitě mohla vzbuditi dojem, že odsuzují Tvou práci na ní. Myslil jsem na všechny ty nátlaky ke změnám, které se děly od počátku projektu, na Kotěru sama i později na Tebe, myslil na ty škůdce, s kterými jsem i novinářsky bojoval, kteří stále rušili klidný vývoj práce a ještě naposled poškodili budovu, odepřevoše jí kamenný materiál. To vše nemohl jsem v přednášce*

takového rozsahu říci. Kdybych byl však tušil, že se Tě slovo ‚zkomolení‘ dotkne a že může být vykládáno ve zlé Tobě, byl bych ovšem neváhal věc objasniti dříve.“⁴⁸⁶

Se zřejmým časovým odstupem, který smývá negativní vzpomínky, bilancoval Ladislav Machoň odkaz Jana Kotěry v rozsáhlé knize *Architektura v českém národním dědictví*: „Dnešní torzo tohoto náměstí, započatého jednou z univerzitních budov – právnickou fakultou – pietně po smrti umělce zbudovanou, je sice monumentálním pomníkem umělci, předčasně opustivšímu své dílo, je však také obžalobou malých poměrů našich, v nichž ani tolik nebyl pochopen význam zakladatele nové české architektury, aby dobudováním díla byla vzdána čest památce tohoto velkého umělce.“

Výběr sama sebe a svou práci na realizaci právnické fakulty hodnotil Machoň kladně, i když na výsledek mělo vliv velké množství zainteresovaných: „Ani jeho žáci nedosáhli formátu učitele natolik, aby dovedli donést pochodeň jeho díla k vytyčené metě. Bylo na prospěch věci, že práce byla svěřena nejbližšímu spolupracovníku, který po léta se účastnil na projektech obou univerzitních budov a mohl tedy s velkou pietou k dílu mistrovi dovésti projekt celku do konečného stadia. Avšak ani výstavba budovy Právnické fakulty nedospěla v uměleckém detailu sochařském i malířském k úplné realizaci pro úsporná opatření státní správy, přesto, že návrhy byly připraveny. Tím méně také bylo v silách pokračovatele v tomto Kotěrově díle, aby prosadil realizaci univerzitního celku i náměstí, a tak se práce zastavila po dokončení základů hlavní univerzitní budovy, dodnes opuštěných a zasypaných.“⁴⁸⁷

Ladislav Machoň jako realizátor Kotěrova odkazu na sebe vzal velmi obtížnou a odpovědnou úlohu: provést co nejpřesněji zděděné dílo a při tom zcela upozadit sebe a své architektonické cítění. Po celou dobu stavby Machoňovo

⁴⁸⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 2007802/15, dopis Antonína Matějčka Ladislavu Machoňovi, 4. února 1932.

⁴⁸⁷ Všechny citace viz Augusta Müllerová – Ladislav Machoň, *Nástup k architektuře XX. století*, in: Müllerová – Wirth 1961, s. 194 a 200.

počínání sledovalo a hlídalo několik komisí, jejichž pravomoci byly paradoxně vyšší než pravomoci architekta a bohužel tak způsobily „osekání“ původního Kotěrova projektu. I přes dlouhou anabázi vzniku spojenou s řadu kompromisů a nedodělků působí právnická fakulta monumentálně a proti současně stavěné filozofické fakultě od Josefa Sakaře lehčeji. Tomuto vyznění velmi pomáhá Machoňovo pojetí vestibulu a dvorany, které zaujmou svým protikladným přístupem k výšce, světlu a materiálům. Dosavadní dějiny architektury hodnotí Machoňovu čestnou práci s rozpaky – přes vlastní řešení interiérů je mu připisována role „pouhého“ stavitele a Kotěrovy pozdní projekty navíc bývají oceňovány méně než jeho předválečná tvorba.

Přestavba domů na Můstku a Státní regulační komise pro Prahu

„Klub ‚Za starou Prahu‘ dovoluje si k tomuto záměru poznamenati, že Pražská úvěrní banka zapomíná při těchto úpravách úplně na zájem památkové ochrany, které jsou již provedenou koupí a horečným úsilím bankovním, aby mohlo býti brzo přikročeno ke stavbě, nebezpečně ohroženy.“⁴⁸⁸

Václav Vojtíšek a Jan Almer, 1921

K Václavskému náměstí měl Ladislav Machoň silný vztah. V roce 1917 si v Koruně otevřel svůj samostatný ateliér a během dvacátých a většiny třicátých let v paláci bydlela také jeho rodina. Kromě drobných úprav pro firmy, které zde sídlily, se jednou z jeho cenných realizací stala kubistická přestavba předsálí a kinosálu v suterénu paláce, při níž geometrizoval ornamenty na stěnách a prostory prozářil jehlancovými svítidly [174]. Širší veřejnost však nejlépe zná – byť nikoliv v souvislosti s Machoňovým jménem – samoobslužný bufet Automat z roku 1931. Architekt se v zakázce pro majitele paláce Gustava Bartha musel vyrovnat s náročností provozu, neboť v suterénu se nacházela teplá, studená a cukrářská kuchyně a také zázemí pro zaměstnance. Do přízemí pak kromě obsluhovaných pultů umístil stoly a židle pro návštěvníky. Všechno vybavení bylo vysoce funkční a provedené v odolné chromované úpravě [176]. Strohé stěny nesly pouze nasvícení ukryté za béžovým členěným opaxitem a také tabule s cenami různých jídel a pití, v Machoňově vlastní grafické úpravě. Architekt dále vyprojektoval dveře a prosklené výkladce včetně nápisu „Automat Koruna“. Velké neonové logo podniku se stylizovanou figurou navrhl designér

⁴⁸⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, dopis domácí rady Klubu Za starou Prahu (Václav Vojtíšek a Jan Amler) magistrátu hlavního města Prahy, 12. září 1921.

a typograf Ladislav Sutnar [175]. Fasádu Koruny ještě svými ortogonálními pásy prosvětli sochař Zdeněk Pešánek a doplnil je symbolem stoupajícího kouře. Užitnost a jednoduchost celého bufetu nezůstala bez povšimnutí funkcionalistů. Kromě Machoňova rukopisu se v ní odrážela také nutnost obsloužit velké množství lidí během krátké chvíle. Samoobslužný bufet pro avantgardní architektky představoval moderní velkoměstský život, vyžadující zcela nové stavební typy.

Pražská úvěrní banka

Nejen státní instituce hledaly po vzniku Československa nové budovy. Patřily sem i různé banky, pojišťovny a průmyslové podniky. Pražská úvěrní banka měla své sídlo v ulici 28. října v secesní budově čp. 377 od architekta Matěje Blechy. Vzhledem ke své pozici druhé největší banky v zemi poskytovala prostřednictvím francouzského kapitálu úvěry Škodovým závodům. Roční obraty a s tím spojené požadavky na množství zaměstnanců se zvětšovaly a vedení banky začalo uvažovat o rozšíření, anebo o stavbě nové budovy. Nejprve si banka vyhlédla pozemek pivovaru U Primasů na rohu Václavského náměstí a Štěpánské ulice. Podle vzpomínek architekta Maxe Urbana zadala ideový projekt na novou budovu přímo Janu Kotěrovi: *„Tyto Kotěrovy náčrtky nejsou jen skvělým kresličským svědectvím autorovým, ale i novým příspěvkem jeho výborné architektury, jdoucí kupředu. Kotěra nepropadl kubismu ani geometrismu, zůstal svůj, ale pokračoval ve svém výrazu stále k vyhraněnějšímu projevu.“*⁴⁸⁹

⁴⁸⁹ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 5, FMU000020. Podle historika architektury Petra Krajčího banka vypsalala na projekt soutěž, viz Petr Krajčí, Závěrečná část díla, 1913–1923, in: Šlapeta 2001, s. 212.

Pražská úvěrní banka se nakonec rozhodla rozšířit své stávající sídlo a koupila domy čp. 378, 379, 380, 381 a 382 na nároží ulic 28. října a Na Můstku, které chtěla zbourat a nahradit je novostavbou. Vyvstalo ale několik překážek. Protilehlé domy na Můstku představovaly protiváhu Národního muzea. S jejich úpravou se sice jako s bránou do Starého Města v urbanistických soutěžích počítalo, bance se víceméně nepodařilo zakoupit protější dům čp. 388 v ulici Na Příkopě, který by pak spoluvytvářel reprezentativní vyústění zamýšlené třídy mezi Staroměstským a Václavským náměstím. Zároveň musela banka získat povolení právě vzniklé Státní regulační komise pro Prahu a okolí. A v neposlední řadě se proti bourání domů, hlavně barokního čp. 378 zvaného U Úlu, ohradil Státní památkový úřad a Klub Za starou Prahu.

Státní regulační komise pro Prahu a okolí

Během posledních desetiletí devatenáctého století pocítovala Praha potřebu administrativního sloučení historického města, okolních čtvrtí a blízkých obcí. Reálně již tato srostlice existovala, ale nezbytné společné plánování například infrastruktury nebo dopravy nikoliv. I architektonické spolky upozorňovaly na potřebu odborné instituce, která by městu poskytovala jednotné regulační podmínky i urbanistický plán.⁴⁹⁰

Oba požadavky se splnily až po vzniku samostatné republiky. Státní regulační komise pro Prahu a okolí⁴⁹¹ vznikla v únoru 1920 a předcházela definitivnímu splynutí města v tzv. Velkou Prahu z března 1920 (s platností od 1. ledna 1922).⁴⁹² Komise sice nepodléhala městské samosprávě, nýbrž ministerstvu veřejných

⁴⁹⁰ O vývoji myšlenky na zřízení společné regulační komise viz Drnek, Vznik Velké Prahy, in: Drnek 2018, s. 19–23.

⁴⁹¹ Flekačová – Kudyn 2014, s. 18–27. (Dostupné online) nebo viz Kupka 2009, s. 36–41.

⁴⁹² O historických snahách a vzniku tzv. Velké Prahy viz Drnek 2018, s. 19–23.

prací, ale úzce spolupracovala s městským regulačním úřadem. Měla devět členů, jejichž funkční období trvalo tři roky. Toto omezené jmenování členů a nejistota kontinuity celé komise přinášely po celou dobu její existence řadu problémů.⁴⁹³ Rovněž vyškrtnutí části zákona o omezení práv vlastníků pozemků, aby se mohla realizovat naplánovaná regulace, způsobovalo jistou bezzubost komise.⁴⁹⁴

Ladislav Machoň, člen regulační komise ve třicátých letech, bilancoval ve svém článku v roce 1939 její možnosti následovně: *„Zákon o Státní regulační komisi nebyl celý aktivován, takže komise nebyla vybavena výkonnou mocí, chyběly přímé trestní sankce proti obcházení plánu a nebyly zrušeny staré regulační plány; to zdržovalo rychlou realizaci nových návrhů nebo ji vůbec znemožnilo.“*⁴⁹⁵ Komise se podle něj nedočkala podpory ani od města Prahy: *„V práci Státní regulační komise [obec – pozn. autorky] spatřovala tedy omezení své pravomoci v regulačních i stavebních otázkách a často to projevovala nedostatečným respektováním ustanovení komise a protichůdnými usneseními městské rady i zastupitelstva. Podobně ani zemský úřad nepodporoval snahy komise a s oblibou rozhodoval v odvolacích řízeních proti duchu plánu.“*⁴⁹⁶ K dalším překážkám v plánování Prahy patřila železniční síť, kterou si i přes proklamovanou spolupráci s regulační komisí vytvářely státní dráhy samy. Za vyzdvihnutí naopak stojí příprava celkové regulace Prahy a sousedících obcí.

Přestože odborná veřejnost vznik komise přivítala, její složení od začátku čelilo kritice, protože architekti v ní tvořili menšinu. Pro mladší architektonickou

⁴⁹³ Jen v archivu Klubu Za starou Prahu se nachází dopisy z let 1923, 1926 a 1933 žádající ministerstvo veřejných prací o znovuoobnovení působení komise, protože *„o ukončení činnosti Státní regulační komise nemůže být ani řeči.“* Viz KZSP, karton Staré Město, Budovy veřejné, dopis Klubu Za starou Prahu ministerstvu veřejných prací, 11. prosince 1925.

⁴⁹⁴ Vznikem Státní regulační komise pro Prahu a okolí měly přestat platit všechny existující regulace a město mělo zaplatit poškození práv a újmu soukromým vlastníkům. Tento bod zákona však neprošel (pravděpodobně na nátlak vlivných postižených skupin), viz Drnek 2018, s. 37–38.

⁴⁹⁵ Machoň 1939b, s. 205.

⁴⁹⁶ Ibidem, s. 206.

generaci navíc vybraní členové představovali přestárlé tradicionalisty. Prvním předsedou se stal Josef Sakař, dále ministerstvo veřejných prací jmenovalo architekty Antonína Balšánka (po smrti v únoru 1921 jej nahradil Bohumil Hypšman), Antonína Engla a Jiřího Stibrála. Za poslance komisi reprezentovali inženýr Josef Záruba-Pfeffermann a inženýr Jan Záhorský. Město Praha nominovalo hygienika Ladislava Procházku, právníka Jana Knota a odohospodářského inženýra Eustacha Mölzera, který nejprve zastával funkci místopředsedy a od roku 1923 až do zániku komise v roce 1939 funkci předsedy.

Kvůli nedostatku výškopisných podkladů zadala hned na počátku svého fungování regulační komise jejich vypracování měřičskému úřadu. Zároveň nemohla vypsat soutěž na urbanistické řešení celé Prahy, ale musela ji rozdělit na čtyři sektory (soutěže 1920–1923). Poté komise zpracovávala dílčí plány jednotlivých částí Prahy, ale jejich uvedení v platnost se podle svědectví Ladislava Machoně časově protahovalo: *„Schvalování plánů ministerstvem veřejných prací, které bylo (jako celý státní i městský aparát) pod vlivem politických stran, znamenalo další zdržení. V mezidobí schvalovacího procesu byly celé oblasti zastavovány podle starých plánů, a když konečně nový plán byl schválen, musel býti znova přepracován. Doba od vypracování návrhu té či oné oblasti až do definitivního schválení nebyla krátká: vždy trvala dva tři roky i více let – pětileté období nebylo výjimkou.“*⁴⁹⁷

Na základě všech výše zmíněných podkladů vypracovala komise k jubileu republiky v roce 1928 první regulační plán Prahy,⁴⁹⁸ ale sama proklamovala,

⁴⁹⁷ Ibidem, s. 205.

⁴⁹⁸ IPR Praha, Přehledný regulační a zastavovací plán hl. m. Prahy, 1930, SRK002551, a Schematický regulační a zastavovací plán hlav. města Prahy, 1930, SRK002552.

že jde jen o studii.⁴⁹⁹ Vedle různých nevyřešených připomínek a námitek se především lišila míra detailu v plánovaném urbanismu jednotlivých čtvrtí. Byť se ve třicátých letech komise snažila plán dokončit, nikdy vlastně hotový nebyl, přestože regulační plány jednotlivých čtvrtí prošly potvrzením ministerstva veřejných věcí.

Jako obzvláště zodpovědnou prací komise vnímala potřebu regulace území a jeho výškové zastavění pro různé veřejné budovy a bankovní ústavy. Komise musela pořizovat dílčí plány tříd v centru města – na ulici Na Poříčí pro Banku československých legií, na Národní třídu pro banku Riunione adriatica di sicurtà, na ulici Na Příkopě pro Průmyslovou banku a na nároží Můstku pro Pražskou úvěrní banku.⁵⁰⁰

Zastavění Můstku v roce 1921

Pražská úvěrní banka pořídila pravděpodobně u firmy Matěje Blechy (od roku 1919 vedené jeho synem Josefem Blechou) několik možných úprav zastavění pětice domů na Můstku. Oslovila s nimi Státní regulační komisi a chtěla znát regulační čáru. Členové komise si dobře uvědomovali význam *„vstupu do Starého Města, které nutno pro jeho starý ráz, velikou historickou a uměleckou cenu v dosavadní celistvosti pokud možno zachovati a nepřipouštět nově průlomy v jeho starých ulicích a náměstích z ohledů komunikačních, jimž možno jiným způsobem vyhovět“*. Komise chtěla pro jejich hodnotu zachovat domy nazývané U Samuela (čp. 380–381). Bourání domu U Úlu (čp. 378) *„připustiti jen s tou výslovnou podmínkou,*

⁴⁹⁹ O vyložení plánu městskému zastupitelstvu Eustachem Mölzerem a jeho zhodnocení viz Drnek 2018, s. 19–23. Státní regulační komise k plánu vydala informační brožuru viz nepodepsán 1931b.

⁵⁰⁰ IPR Praha, fond Běluše Arnolda, krabice D, Činnost SRK 1920–1939, sešit 1, nestránkováno.

že by za dům tento byla získána plnocenná umělecká náhrada“. Regulační komise navrhovala, „aby Pražská úvěrní banka v nejkratší době pozvala 2 neb 3 čelné architektky k vypracování ideových regulačních návrhů v omezené soutěži, a projevuje ochotu podmínky, direktivy a podklady pro tuto soutěž potřebné s Pražskou úvěrní bankou bez průtahů projednati“.⁵⁰¹ Úvěrní banka se skrze svého právníka proti tomuto postupu ohradila a napadla kompetentnost celé komise, za niž se nicméně postavila rada města.⁵⁰²

Klub Za starou Prahu a Státní památkový úřad

Proti bourání domů na Můstku se postavil Klub Za starou Prahu a v memorandu magistrátu ze září 1921 mimo jiné popsal soudobé stavební poměry v Praze: „Ochrana pražských uměleckých památek jest postavena nebývalým rozvojem pražského velkoměsta před těžké případy rozhodování o osudech četných význačných památek stavebních a nelze popřít, že by se nesnažila vycházeti vstříc také moderním potřebám velkoměsta.“ Klub dále upozornil na již neúnosnou dopravní situaci na Můstku, kde se křižovaly tramvaje, auta a chodci: „Pražská úvěrní banka zapomíná, že její projekt zasahuje právě v místa nejkritičtější městské frekvence a měl by i v případě nejmírnější formy nedozírné následky, nejen pro nejbližší okolí, nýbrž pro celé Staré Město pražské.“ Klub se totiž obával, že by padla pomyslná brána do Starého Města, kam by se mohla dostat doprava. Zároveň by tento precedens mohl zahájit novou asanaci a poškodit intaktní a středověký ráz centra a ohrozit i Staroměstskou radnici.

⁵⁰¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, dopis Státní regulační komise (Josef Sakař) Pražské úvěrní bance, 2. září 1921.

⁵⁰² IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 5, s. 21, FMU000020.

Klub samozřejmě rozsáhle zdůraznil historickou a uměleckou cenu ohrožených domů a připomněl osudy domu vedlejšího: „*Jak drsně se odráží od této vzácné fasády banální novostavba protějšího rohového domu ‚U Jednorožce‘, výškově přehnaná podle kalkulačních potřeb, prostě hyzdící a budící politování, že i v tomto případě nebylo zachráněno Staré Město. Tento protější odstrašující případ zdůrazňuje velkou ožehavost moderního stavebního podnikání na místě esteticky tak citlivém a náročném, zejména není-li hodnověrných záruk ani v ohledu výškovém, ani pokud jde celkové řešení.*“⁵⁰³ K protestu Klubu Za starou Prahu se připojila řada institucí, například Umělecká beseda, Spolek výtvarných umělců Mánes, Jednota výtvarných umělců, Kruh pro pěstování dějin umění, Společnost architektů a další.⁵⁰⁴ Další z podporovatelů memoranda, Spolek československých inženýrů a architektů, ve všeobecném „zájmu eminentní důležitosti“ po Pražské úvěrní bance požadoval veřejnou soutěž.⁵⁰⁵

Proti zničení „*jedné z nejzajímavějších ulic*“ Na Můstku s „*dochovaným typickým půdorysem*“ protestoval i Státní památkový úřad a navazoval na dopravní výtky Klubu: „*Toto rozšíření ulice na samém okraji Václavského náměstí přímo je hříchem, ba přímo vrhání komunikační proud do široké neesteticky rozšklebené ulice, aby hned na to násilně byl zastaven v soutěskách domů.*“ Vedle hodnoty domů úřad upozorňoval, že se tak má dít na základě již zastaralého regulačního plánu, „*který úplně odporuje novému názoru na upravení měst s dochovaným starým jádrem*“, a za vzor uváděl města jako Řím s daleko větším dopravním provozem.

⁵⁰³ Všechny citace viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, memorandum domácí rady Klubu Za starou Prahu (Václav Vojtíšek a Jan Amler) magistrátu hlavního města Prahy, 12. září 1921.

⁵⁰⁴ Dopisy všech spolků ze září 1921 viz KZSP, karton Staré Město, Paláce a budovy soukromé, čp. 378.

⁵⁰⁵ KZSP, karton Staré Město, Paláce a budovy soukromé, čp. 378, dopis Spolku československých inženýrů a architektů správní radě Pražské úvěrní banky, 20. října 1921.

Památkový úřad rovněž argumentoval směřodatným významem judikatury nejvyššího správního soudního dvora z let 1906 a 1908, který „mluví o tom, by přihlíženo bylo k požadavku vkusu a jež dovoluje odepřítí povolení ku stavbě, kterou by náměstí, ulice neb třída patrně se zohyždila“.⁵⁰⁶

Na základě dovolání zmiňovaného úřadu v této otázce „nejvyšší důležitosti“ vydalo ministerstvo školství a národní osvěty výnos, podle něhož měla Státní regulační komise dbát na jejich stanovisko. Šlo však pouze o doporučení a Státní památkový úřad ve shrnujícím dopise Klubu Za starou Prahu napsal: „Při odchýlném stanovisku st. regul. komise bude podepsaný úřad všemi po ruce jsoucími prostředky hájiti zachování nadprůměrně cenného nárožního domu.“⁵⁰⁷

Soutěž na zastavění Můstku v roce 1921

Pražská úvěrní banka musela přistoupit na užší soutěž, která měla zajistit uměleckou kvalitu novostavby a určit nové regulační řešení celého Můstku. Banka oslovila Jana Kotěru, Josefa Gočára a Františka Roitha, kteří do konce roku 1921 vypracovali své návrhy.⁵⁰⁸ Soutěžní podmínky připravila Státní regulační komise.⁵⁰⁹ Novostavba měla reprezentovat význam Václavského náměstí a podlažně navazovat na stávající banku. Architekti měli navrhnout i analogické zastavění protějšího domu, aby mohl být v budoucnu přestavěn stejně. Stávající domy sice podmínky zhodnotily jako cenné, ale nezakázaly jejich zbourání.

⁵⁰⁶ Všechny citace viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, Prohlášení zástupce Státního památkového úřadu, nedatováno, asi září 1921.

⁵⁰⁷ KZSP, karton Staré Město, Paláce a budovy soukromé, čp. 378, dopis Památkového úřadu pro Čechy v Praze Klubu Za starou Prahu, 21. září 1921.

⁵⁰⁸ *Styl* III (VIII), 1922–1923, s. 22–23, 25, 29–31, 34–35 a 37.

⁵⁰⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, Podmínky pro vypracování regulačních plánů na úpravu Můstku, nedatováno, pro podání soutěžních plánů se stanovilo datum 15. prosince 1921.

Součástí návrhu měla být i nová regulace, přičemž do Starého Města by směla jen lehká doprava.

V soutěži dle doporučení regulační komise zvítězil Jan Kotěra, který navrhoval střídme až klasicizující fasády se zvýrazněním vstupu a oken. Bránu do Starého Města vytvořil dvoupatrovým přemostěním a sochou na nároží [177, 178 a 179]. Josef Gočár jako jediný ponechal alespoň jeden trakt domu U Úlu (čp. 378) a teprve nad ním vyprojektoval novou budovu. Jeho stavební pojetí předchází Sweerts-Sporckově paláci. Rondokubistická fasáda s výraznými štíty a s překlenutím, které by nesly výrazný dekor, vycházela z Legiobanky [180, 181 a 182].⁵¹⁰ František Roith neponechal ani domy čp. 381–382 a na poměrně těžkopádné fasádě rozdělil velká členěná okna monumentálními prvky [183 a 184]. Všichni zúčastnění dle podmínek navrhovali prostor Můstku rozšířit o krytá loubí pro chodce.

Jan Kotěra hodlal projekt rozpracovat pouze v případě, pokud by Pražská úvěrní banka získala protějšší dům čp. 388, který ale jeho majitel Efram Löbl neprodal. Kotěra tak místo sebe doporučil svého dlouholetého spolupracovníka Ladislava Machoně, jenž dodal svůj návrh v lednu 1922.⁵¹¹ Machoň ve své důvodové zprávě označil zbourání domů čp. 378–380 za „*nevyhnutelné*“, ale za zachování domů čp. 381–382 „*by se přimlouval*“, protože by novostavbě banky tolik nevadily. Nicméně navrhoval ponechat pouze jejich fasádu.⁵¹² V novostavbě zkombinoval výrazné rondokubistické loubí pro pěší s horizontálou prvních dvou pater podtrženou bosáží a vertikálou dalších užších pater s lizénami mezi členěnými okny. Vznešenost bankovní budovy podtrhl sousoším na jejím rohu, které navrhoval sochař Karel Dvořák [185, 186 a 187].

⁵¹⁰ Lukeš 2010, s. 106.

⁵¹¹ *Styl* III (VIII), 1922–1923, s. 26–27.

⁵¹² NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, Důvodová zpráva, psáno rukou, nedatováno, asi prosinec 1921.

Bránu do Starého Města vytvořil rovněž jako překlenutí, ale umístil je až na domy za Provaznickou ulicí. Zatímco z pohledu od Václavského náměstí působí dům současně, od Rytířské ulice historicky, protože vedle původních domů užil Machoň na přemostění tradiční tvarosloví a sgrafito navržené Vratislavem Hugem Brunnerem. Dle architekta Maxe Urbana tím asi chtěl „vzkřísiti dojem brány Havelské“. Avšak samotný návrh Urban zkritizoval slovy: „Jakkoliv se tento návrh částečně podobá projektu Kotěrově, je jeho výtvarná hodnota značně vzdálena svému vzoru, ale i sama o sobě nedosahuje vyšší úrovně. Tato architektura by rozhodně nenahradila hodnotu bouraného domu U Úlu. Machoň řešil tuto otázku ještě jednou asi o deset let později s mnohem větším úspěchem.“⁵¹³ Dlužno dodat, že Max Urban se na tomto druhém řešení podílel.

Regulační komise na základě všech dodaných návrhů vypracovala novou úpravu ulice Na Můstku, která však svým rozšířením na úkor okolních budov bance nevyhovovala, a tak od projektu překvapivě odstoupila. Asi také proto, že se v té době spojila s Anglo-československou bankou a mohla využít i její budovy. Mimo jiné právě dokončovanou dostavbu Sweerts-Sporckova paláce od Josefa Gočára.⁵¹⁴

Pro Ladislava Machoně představoval tento projekt předehtu pro realizovaný návrh České komerční banky čp. 848 v ulici Na Příkopě. Na konci roku 1923 architekt zpracoval přestavbu stávající historizující budovy vedle paláce Koruna, která se velmi podobá jen o rok mladšímu obchodnímu domu Pasáž v Pardubicích. Vedle mohutného přízemí s velkým výkladcem zde Machoň rovněž orámoval okna a užil výraznou římsu [188]. Fasádu měly podle staršího projektu z roku 1922 zdobit nad druhým a třetím patrem reliéfní vlysy od Jaroslava Horejce. Rondokubističtější vyznění dostaly interiéry, kam architekt

⁵¹³ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 5, s. 25, FMU000020.

⁵¹⁴ Ibidem, s. 25.

navrhoval celý vestibul včetně svítidel, zdobení mramorových obkladů na schodišti a malované stropy do vybraných kanceláří.

Regulace Starého Města

Regulační komise se rozhodla chránit Staré Město a až na výjimky (Haštalská čtvrť) stávající zastavění ve svém plánu z roku 1928⁵¹⁵ zachovávala: „*Již od počátku své činnosti byla si Státní regulační komise vědoma toho, že každé rušivé zasažení do dochovaných starých čtvrtí bylo by neodpustitelnou chybou. Důvodem k jejímu rozhodnutí nebyl jenom odstrašující příklad asanace Starého Města, Josefova a svatovojtěšské čtvrti a vyspělá, ochránářská snaha, nýbrž i vlastní potřeby komunikační, vylučující soustředění dopravních tepen, sbíhajících se radiálně do jediného místa.*“⁵¹⁶ Rozšířit se mělo jen několik ulic v méně hodnotných částech [189 a 190]. Historik umění Karel Guth ze Státního památkového úřadu pro komisi označil památkově cenné domy, které se dle „ochránářského“ plánu⁵¹⁷ nesměly bourat ani jakkoliv nastavovat. Pokud už by se tyto domy kvůli havarijnímu stavu musely nahradit novostavbou, pak musely dodržet stávající rozměry, a tedy i výšku,⁵¹⁸ aby stále vynikly dominanty kostelů a věží. Výšku nechráněných domů stanovovala šířka ulice [191 a 192].

Architekt Max Urban k tomuto přístupu poznamenal: „*Je zvláště trapné, že proti předpisům stavěla se obec pražská, i když plán ještě nebyl potvrzen, a novou úřední budovu, budovu sociálního úřadu i vysokými nájemními domy v ulici U Obecního dvora*

⁵¹⁵ IPR Praha, Návrh přehledného regulačního a zastavovacího plánu pro území Prahy I. a V. (Staré Město a Josefov), SRK000026, 1928. K činnosti Státní regulační komise se nedochovaly žádné spisové materiály.

⁵¹⁶ Mölzer 1932, s. 18.

⁵¹⁷ IPR Praha, Návrh přehledného regulačního a zastavovacího plánu pro území Prahy I. a V. (Staré Město a Josefov), SRK000027, 1928.

⁵¹⁸ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 5, s. 19–22, FMU000020.

nehleděla se nikterak podrobiti intencím plánu Státní regulační komise. Zdlouhavá řízení o potvrzení plánu [plán byl ministerstvem potvrzen až v roce 1934 – pozn. autorky] a neplatnost tzv. III. hlavy zákona o Státní regulační komisi způsobily ještě jiná zla, že honem byla zastavována choulostivá místa podle starého plánu a podle ustanovení stavebního řádu.“⁵¹⁹

Proti památkové ochraně se postavili také avantgardní architekti, kteří počínání komise opakovaně v odborných periodických kritizovali. Město nemělo být krásné dle ideálů devatenáctého století, ale mělo plnit mnoho požadavků moderního a rychlého života. Historická centra se proto měla přestavovat, staré ulice rozšiřovat, zástavba na volném půdorysu decentralizovat a urbanismus plánovat pro vývoj do budoucna: „Vůdčí myšlenkou plánování nových měst je splnění jeho funkcí. Proti statickému pojetí veřejných prostranství uplatňuje se pojetí funkcionální. Historické a estetické záliby, vztahující se povětšinou k vnějšku, ustupují do pozadí životního zájmu zdravého, laciného bydlení, snadné, rychlé dopravy a hospodářské prosperity města.“⁵²⁰ Také Klub Za novou Prahu vyjádřil v dopise svou nespokojenost s plánem a vyžadoval veřejnou soutěž: „Prostudováním regulačního plánu vnitřní části Prahy, Starého Města, dospěli jsme k názoru, že navržená regulace jest jen souborem drobných komunikačních úprav, aniž by bylo usilováno o velkorysejší koncepci celku.“⁵²¹

Ale řešení dopravy se stalo důležitou součástí regulace Starého Města. Komise odmítla jakékoliv spojení mezi Letnou a Staroměstských náměstím, jak plánovaly starší soutěže, protože tepna Pařížskou třídou by dříve nebo později nevyhnutelně vedla k průlomům na Václavské náměstí. Komunikace již neměly mířit dostředivě do historického centra, ale na půdorysu bývalých hradeb vznikl

⁵¹⁹ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 5, s. 22, FMU000020.

⁵²⁰ Kysela 1930–1931, s. 2.

⁵²¹ KZSP, karton Regulace Starého a Nového Města, Regulace Starého Města, dopis Klubu Za novou Prahu adresovaný Klubu Za starou Prahu, 1. března 1928.

vnitřní okruh. Táhl se od Národního divadla po Revoluční třídu a ulice 28. října a Na Příkopě tvořily jeho součást.⁵²² Nicméně už tehdy trpěl Můstek dopravním přetížením, kdy se zde střetávali chodci, tramvaje, osobní a nákladní auta. Státní regulační komise ve svém plánu z roku 1928 ustanovila, že všechny domy na severozápadní straně ulice 28. října musí mít loubí pro pěší. Můstek se měl rozšířit na úkor domů čp. 378–382 a čp. 388, jejichž přízemí muselo mít rovněž arkády pro chodce. Vstup do Starého Města měl nově překlenout dvojtraktový můstek.

I další instituce plánovaly rozšíření dolní části Václavského náměstí a okolí. Na základě požadavku Elektrických podniků a komunikačního úřadu vypracoval v roce 1926 architekt Miloš Vaněček úpravu celého Václavského náměstí stran tramvajové a automobilové dopravy. Vaněček měl k dispozici několik studií od obou úřadů, které musel posoudit z hlediska bezpečnosti a plynulosti provozů s důrazem na jejich křížení. Jednotné řešení náměstí, které přijalo technické prezidium a městská rada, spočívalo v jeho osovosti. Tramvajové koleje vedly středem náměstí, aby vzdálenost pro všechny nastupující a vystupující cestující byla stejná. Po obou stranách vedla osobní doprava.⁵²³

Ladislav Machoň členem Státní regulační komise

Mezi červencem 1929, kdy skončilo III. funkční období Státní regulační komise, a jmenováním nových členů v březnu 1930, existovalo v Praze faktické bezvládí. Tatáž situace se opakovala v roce 1933. Ministerstvo veřejných prací

⁵²² Vnitřní okruh (tzv. Staroměstský) měl dále vést přes most Legií, Petřínskou komunikací na Hradčany, do Dejvic, přes Letnou a přes Štefánikův most zpět do Revoluční třídy. Druhý vnitřní okruh měl vést podél Nového Města.

⁵²³ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 7, s. 51–52, FMU000022.

pro svou opakovanou několikaměsíční nečinnost nikdy neudalo důvody, byť tím zviklalo postavení regulační komise a způsobilo rozpaky nad jejím fungováním v celém dalším desetiletí. Mimo jiné se komise nechtěla pouštět do dlouhodobějších projektů a řešila drobné změny v regulaci, různé námítky a běžnou agendu.

Předsedou komise zůstal inženýr Eustach Mölzer a vedle staronových členů inženýra Aloise Nového, doktora Ladislava Procházky, inženýra Jana Záhorského a architekta Josefa Zlatníka do regulační komise vstoupili jen dva architekti, Ladislav Machoň a Theodor Petřík, kteří se dočkali kritiky pro svou dosavadní nedostatečnou činnost na poli urbanismu. Politické pozadí se naplno projevilo ve jmenování vodního inženýra Hynka Vrbického a generálního tajemníka Svazu československého průmyslu inženýra Vojtěcha Mixy.⁵²⁴

Ladislav Machoň v roce 1939 ve svém článku napsal: „*Bývalá Státní regulační komise měla slibný začátek [...]. Později však nebylo finančních prostředků a ztrácela se spolupráce a tím i opora odborníků v nejdůležitějších otázkách. Když pak vznikla řada nedokonalých a rozpakových řešení, ztratila i svoji autoritativní váhu. Následkem složení komise (jednotlivé politické strany měly v ní své zástupce) rozhodovaly při řešení otázek také politické důvody a v jednání se objevila závislost na vnitropolitické situaci.*“⁵²⁵

Návrh zastavění Můstku v roce 1930

Pražská úvěrní banka se rozhodla vrátit k novostavbě budovy na Můstku v roce 1929. Na konci listopadu oslovila Ladislava Machoně, aby do ledna příštího roku spolu s architektem Maxem Urbanem a stavitelem Josefem Blechou

⁵²⁴ Všichni zmínění zůstali členy Státní regulační komise po celá třicátá léta [tedy i v V. a VI. funkčním období (1933–1936 a 1936–1939)]. Jen v roce 1938 rezignoval Vojtěch Mixa a nahradil jej referent komise inženýr Josef Šejna.

⁵²⁵ Machoň 1939b, s. 205.

navrhli nové řešení. Závaznou regulaci území, včetně výšek, udával zastavovací plán schválený komisí po námitkovém a připomínkovém řízení v červnu 1929.

Machoň vypracoval projekt, který již nepočítal s žádnými původními domy (kromě Staré rychty čp. 404) a vytvářel novou dominantu nad překlenutím ulice Na Můstku. Vnitřní dopravní okruh dle požadavků regulační komise rozšířil díky chodníkům v podloubí domu čp. 377 (Pražská úvěrní banka) a domu čp. 390 (Všeobecná československá bankovní jednota), které skrze zaoblené rohy novostavby vedly do Starého Města. Pro auta sloužil hranatý podjezd procházející přes dvě podlaží (přičemž přízemí bylo zvýšené). Samotná budova banky nijak nenavazovala na okolní budovy a vyrůstala do výše devíti pater, jež osvětlovala velká dělená okna. Umožňovala to dosud málo používaná skeletová konstrukce, kdy všechna okna a zdi sloužily jako pouhé nenosné výplně budovy. Přestože šlo jen o hmotovou studii, je patrné, že se Machoň svou volně stojící vysokou budovou výrazně posunul k funkcionalismu [193, 194 a 195].⁵²⁶

Pražská úvěrní banka v březnu 1930 předložila plány znovu jmenované Státní regulační komisi, jejímž novým členem se stal i architekt Machoň. Přestože by se dnes jeho činnost vnímala jako jasný střet zájmů, ve své době šlo o běžnou záležitost. Například architekt a člen regulační komise Antonín Engel sice v roce 1921 poskytl svůj návrh zástavby severozápadního sektoru mimo soutěž, ale ve výsledku se v Dejvicích realizovalo právě jeho řešení. A jeho kolega Bohumil Hypšman vypracoval v roce 1923 na požadavek městské rady plány budov a náměstí pod klášterem Emauzy.

Regulační komise plány zástavby Můstku schválila, ale pod podmínkou, že místo navrhované dvoutraktové budovy bude do výše 25 metrů třítraktová

⁵²⁶ *Styl* XI (XVI), 1931–1932, s. 93–95.

a poté od Starého Města ustoupí na dvoutrakt s celkovou výškou 40 metrů. Komise rovněž chtěla zrušení předsazených čtvrtkruhových nároží. Výsledné řešení měli autoři zakreslit do panoramatických fotografií z Letné a z Národního muzea, aby komise mohla posoudit zásah do pražské střešní krajiny. Pražská úvěrní banka opatrnost komise rozptylovala slovy: *„Obávané zhoršení panoramatického pohledu pražského nepřichází vůbec v úvahu. V panoramatu dominanta příští budovy téměř úplně splývá s ostatním mořem domů. To proto, že přesahuje jen několika málo metry výšky stávajících budov se střechami. Tak jakkoliv má projektovaná budova 9 pater, je její výška 40 metrů, kde jiné budovy na Václavském náměstí dosahují výšek velmi přibližných: Koruna 36 metrů, Assecurazioni Generali 37 metrů, Hvězda 35 metrů, Moravská banka dokonce 38,50 metru.“*⁵²⁷ Věže kostelů Panny Marie Sněžné, sv. Havla a sv. Jiljí by prostoru podle banky stále dominovaly.

Pražská úvěrní banka si uvědomovala význam lokality a neváhala žádat hlavní město, aby se na projektu finančně podílelo, protože ústav *„zaujímá důležité místo v národním hospodářství“*. Zároveň musela dle platné regulace banka zúžit své domy o *„nejcennější plochy přízemí“* pro veřejná loubí, *„přičemž cena pozemku dosahuje jedné z největších výší“*. Můstek se podle banky stejně musel dopravně vyřešit a celé náměstí zakončit novou dominantou, kterou projekt přinášel: *„Uzavření prospektu Václavského nám. 50 m širokého a 700 metrů dlouhého vyžaduje velké zdůraznění, jehož se mu dostává zvýšením zastavění na 10 podlaží.“*⁵²⁸ Banka navrhovala městu odprodej nebo směnu Staré rychty (čp. 404) a navrhovala z ní nechat jen fasádu a gotické přízemí.

⁵²⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, dopis Pražské úvěrní banky Státní regulační komisi, nedatován, asi duben 1930.

⁵²⁸ Všechny citace viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, dopis Pražské úvěrní banky radě a magistrátu hlavního města Prahy, nedatován, asi jaro 1930.

Město Praha pravděpodobně s tímto postupem nesouhlasilo, protože Pražská úvěrní banka soudně napadla celý regulační plán Starého Města potvrzený ministerstvem veřejných prací. Argumentovala nevhodností rozšíření ulice 28. října o loubí pro pěší v přízemí domů a upozorňovala rovněž na nedostatečné odpovědi na námitky. Nejvyšší správní soud platnost zmíněného plánu pro vady v řízení v červnu 1930 zrušil.⁵²⁹ Přestože ještě na začátku srpna 1930 Ladislav Machoň odevzdal svůj projekt na přestavbu Můstku a regulační řešení komise jej v únoru 1931 přijala do schváleného plánu,⁵³⁰ novostavba se nikdy nerealizovala. Vysvětlením může být nástup hospodářské krize. Stavební intenzita dosáhla svého vrcholu v roce 1928 a již o dva roky později výrazně poklesl počet nových staveb (a rovněž se snižovala jejich kvalita), soutěží a plánovaných akcí. Architekti přicházeli o zakázky i stávající práci.

I pro Státní regulační komisi zůstávala zástavba na Můstku nevyřešena a její předseda Eustach Mölzer si povzdechl: *„Velmi těžkým problémem se stanoviska ochrany památek bude úprava Můstku, kde frekvence vyžaduje určitého rozšíření a mohutný prostor Václavského náměstí jistého zakončení, které by současně symbolisovalo vstup do Starého Města. Lze těžko říci, zda soutěž i pozdější práce, podniknuté k vyřešení tohoto místa bývalou Pražskou úvěrní bankou, i studie Státní regulační komise problém tento vyřešily tak, že by přinesly hodnotné řešení úměrné ztrátě barokních domků, vroubících Václavské náměstí a Můstek na straně Staré rychty, jejíž zachování bylo stejně neúprosnou podmínkou, jak udržení věže na protější straně Můstku.“*⁵³¹

⁵²⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20110512/03, dopis Pražské úvěrní banky Josefu Blechovi, 5. června 1930.

⁵³⁰ IPR Praha, Návrh přehledného regulačního a zastavovacího plánu pro území Prahy I. a V. (Staré Město a Josefov), SRK000026, 1928. Plán schválen regulační komisí po námitkách 5. února 1931 a potvrzen ministerstvem 25. března 1931 a znovu potvrzen ministerstvem 1. října 1934.

⁵³¹ Mölzer 1932, s. 18.

Dům hedvábí Efraima Löbla

Potřetí se Ladislav Machoň k zástavbě na Můstku dostal v první polovině třicátých let při úpravě Domu hedvábí. Obchodník s látkami a vlastník domu čp. 388 na nároží ulic Na Můstku a Na Příkopě Efraim Löbl si v květnu 1929 si najal firmu Matěje Blechy, aby navrhla přestavbu existujícího novorenesančního objektu od architekta Františka Buldry. Zpurizování fasády mělo spočívat v nahrazení stávajících sedmi oken (z čehož dvě byla zdvojená) čtveřicí oken širších a dělených. Přízemí měly otevírat nově pojaté výkladce a první patro zase velká okna. Obchodní dům by se stejně jako doposud vizuálně dělil na část prodejní a kancelářskou. Projekt ale stavební úřad na sklonku roku 1929 zamítl, protože prováděcí firma dostatečně nedoložila, jakých způsobem upevní na fasádu architektonický rám z travertinu.⁵³² Realizovala se úprava střechy, kde vzniklo nové patro osvětlené skrze hranatá mansardová okna. A dále rozdělení výkladců korintskými pilastry a široký reklamní pás nad nimi.

Ladislav Machoň se na projektu podílel od února 1932, kdy měl navrhnout nové fasády a obchod ve spolupráci se sochařem Zdeňkem Pešánkem zvýraznit světelnou reklamou. Architekt podle dochovaných skic připravil pro Löbla výraznou změnu vzhledu domu, která spočívala v různé kombinaci amerických stahovacích oken a prosklené fasády [196 až 201]. Prostřednictvím perspektivních pohledů Machoň zachytil pásová okna s parapety seskládaná pyramidálně, do tvaru písmene T, přes nároží domu i přes celé průčelí do Václavského náměstí. V jednom z návrhů tuto stranu domu nejenomže pokryl kompletně průběžnými okny, ale nároží navíc zakončil

⁵³² Archiv odboru výstavby při stavebním úřadu Prahy 1, dům čp. 388, dopis Magistrátu hlavního města Prahy Efraimu Löblovi, 20. prosince 1929.

přetaženým zaoblením fasády nad ulici Na Můstku.⁵³³ Podle rozpracovaných kreseb si Efraim Löbl vybral jen částečné užití velkých prosklených ploch. Většinu těchto náčrtků spojovala Pešánkova světelná reklama ve tvaru šipky táhnoucí se seshora po celé délce domu a ukazující na vstup a dále jeho projekt obnášel různé typy světelných nápisů s názvem a logem firmy a jejím obchodním artiklem, které zakončovaly objekt a maskovaly jeho sedlovou střechu. Budova měla působit moderně a získat tvar krabice.

Pešánek se ujal světelné reklamy a v roce 1932 vytvořil kombinaci vertikály přes celou výšku domu s barevným nápisem „hedvábí“ a dvou horizontál po stranách domu. Menší horizontála do Václavského náměstí dělila první patro, širší v ulici Na Můstku vytvářela svým protažením i zakrytí vstupu. Obchodní dům korunoval nápis „Löbl“ na hřebeni střechy. Reklama z neonových trubic měnila barvu podle blízkého semaforu a patřila mezi Pešánkovy nejznámější realizace [205, 206 a 207].⁵³⁴

Zdeněk Pešánek s Machoněm spolupracoval rovněž na úpravě restaurace pro hotel Zlatá Husa na Václavském náměstí.⁵³⁵ V roce 1933 vypracoval logo se zlatou husou a typografické ztvárnění reklamy podniku, kterou chtěl opět zvýraznit užitím svítící vertikály přes celou budovu.⁵³⁶ Jeho návrh se tentokrát nerealizoval.

Úprava průčelí a interiéru se odehrála dle Machoňova návrhu z července 1934 a pravděpodobně se realizovala nejjednodušší a finančně nejméně náročná verze. Z fasády zmizel veškerý novorenesanční dekor a arkýře (zůstal jen ten na nároží). Původní okna nahradila americká stahovací a vzhledem k jejich počtu

⁵³³ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20080901/01, návrhy fasády domu čp. 388, 1932.

⁵³⁴ Švácha 1996, s. 156–157.

⁵³⁵ Machoň 1934–1935a.

⁵³⁶ Švácha 1996, s. 158–159.

se změnila také osovost domu. Omítka zůstala hladká a jedinou ozdobu tvořila právě světelná reklama [202, 203 a 204].

Mrakodrapová otázka

Právě během třicátých let narážela Státní regulační komise na tzv. mrakodrapovou otázku. Velká část novostaveb, často na moderním volném půdorysu, přesahovala maximální povolenou výšku danou regulačním plánem a komise tak musela rozhodovat o výjimkách.

Nejznámější příkladem je „žičkovský malý mrakodrap“,⁵³⁷ Všeobecný penzijní ústav (dnes Dům odborových svazů) od „hošíků“ Karla Honzíka a Josefa Havlíčka. Budova, která se dočkala po své dostavbě nebývalého ohlasu v novinách i odborných publikacích, se dá časově, konstrukčně i vzhledem srovnat s Machoňovým návrhem pro zástavbu Můstku.

Havlíček a Honzík vyhráli v roce 1930 soutěž na novou budovu ústavu na Žižkově, kam jako jediní z devíti účastníků navrhli solitér na křížovém půdoryse, a nedodrželi tak požadavek na vnitřní dvory zanesený v závazné regulaci. Během příprav i výstavby museli autoři přistoupit na několik kompromisů a změnit původní projekt. Ministerstvo veřejných prací a Státní regulační komise požadovaly kvůli zásahu do panoramatu snížení z původních třinácti pater o různé výši křídel na jednotných deset. Nicméně po delší diskuzi projekt schválily. Architekt Josef Štěpánek toto prolomení pravidel komentoval slovy: „Postavením mnohapatrové úřední budovy ústavu [...] dostalo se nám

⁵³⁷ Honzík 1963, s. 152. Havlíček i Honzík se však označení za mrakodrap bránili, viz Dvořáková 2014, s. 31.

*praktického poučení o účelnosti a pružnosti pražského regulačního plánu pro zastavování vysokými budovami.*⁵³⁸

Při samotné stavbě v letech 1932–1934 se původní ocelová konstrukce změnila na železobetonový skelet a tím pádem museli autoři opustit vidinu zavěšené fasády s pásovými okny. Přestože Machoň nerozpracoval svůj projekt na Můstek do takových detailů a budova neprošla změnami na stavbě, lze velice dobře oba návrhy svým formálním a technickým řešením připodobnit.

Významný rozdíl však představovala vzdálenost od historicky cenného Starého Města, do jehož blízkosti se Ladislav Machoň znovu dostal svou hmotovou studií hlavní pošty na místě novorenesanční budovy čp. 909 na rohu Jindřišské a Bredovské ulice z let 1936–1939. Ministerstvo pošt a telegrafů, které s architektem opakovaně spolupracovalo, potřebovalo vyřešit svůj akutní nedostatek prostoru. Chtělo solitérem rozšířit výše zmíněné ulice, ale nutné zúžení stavby zamýšlelo dohnat trojicí vysokých budov propojených na obou stranách nižšími trakty. Ladislav Machoň navrhoval několik variant, od stejně vysoké podlažnosti všech budov (devět pater) po pyramidální uskočení horních pater (třináct pater).

Státní památkový úřad zastával jednoznačně nesouhlasné stanovisko: „*Vysoce cenný plastický útvar Prahy jako celku a jedinečná umělecko-historická hodnota tohoto útvaru vždy předpokládá, aby nová stavební jednotka se tomuto celku bezpodmínečně podřídila ve všech směrech architektonického výrazu.*“⁵³⁹ Podle názoru úřadu se vysoké budovy do Prahy nehodily, protože město bylo svou rozlohou malé a věže by tak porušily dominantnost stávajících vertikál.

⁵³⁸ Štěpánek 1940, s. 175.

⁵³⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/02, dopis Státního památkového úřadu ministerstvu pošt a telegrafů, 27. května 1938.

Ladislav Machoň za ministerstvo dokazoval, že budova nechce být dominantou, ale „*má býti pouze novým útvarem příznačně význačným svým významem*“.⁵⁴⁰ Historické panorama podle něj již neexistuje a stejně jako mladí funkcionalisté argumentoval potřebami „*daleké budoucnosti*“. Byť toto „*velkorysé řešení*“ zasáhne do siluety Nového Města, jeho charakter se nutně změní, protože ubude starých malých domů a nahradí je vysoké novostavby s rovnou střechou, jak již dokazují bankovní budovy v ulici Na Příkopě.⁵⁴¹

Machoněm navrhovaný objekt svou výškou i typem zastavění porušoval platný regulační plán Nového Města⁵⁴² a Státní regulační komise musela rozhodnout, zda projekt schválí. Ladislav Machoň se opět dostal do střetu zájmů. Zda-li o projektu jako člen komise hlasoval, není jasné. Po jistých kompromisech – a opět nevíme jakých – komise projekt schválila.⁵⁴³ Ještě v červnu 1939 se s realizací nové pošty počítalo [208, 209 a 210].⁵⁴⁴

Ladislav Machoň od listopadu 1937 řešil pro Českou banku Union rovněž zástavbu proluky mezi Ovocným trhem a ulicí Na Příkopě zvanou Velký bazar (dnes palác Myslbek). Regulační podmínky splňovaly budovy, které měly na obou stranách doplnit frontu domů. Parcela by podle architekta šla využít ještě jedním paralelním objektem mezi nimi. V květnu 1938 Machoň ale doporučoval stavbu orientovat na kostel Svatého Kříže a Panskou ulici, k nimž by směřovala ustoupená nízká fasáda a vznikl by tak pomyslný čestný

⁵⁴⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/02, Srovnání přípisu a plánů Státního památkového úřadu pro Čechy, 15. června 1938.

⁵⁴¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/02, Technická zpráva k projektu 1937, zasláno ministerstvem pošt a telegrafů Státní regulační komisi, 3. března 1938.

⁵⁴² IPR Praha, Návrh přehledného regulačního a zastavovacího plánu pro území Prahy – II (Nové Město) a Prahy – VI. (Vyšehrad), SRK0000088, 1928. Plán schválen Státní regulační komisí pro Prahu a okolí 17. června 1929 a znovu schválen 30. prosince 1930. Potvrzen ministerstvem veřejných prací 16. října 1931 a znovu potvrzen 5. října 1935.

⁵⁴³ IPR Praha, Urban 1949, Díl III, Sešit 10, s. 13, FMU000025.

⁵⁴⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/02, Budova hlavní pošty v Praze II., Jindřišská ul., 21. června 1939.

dvůr. Sedmipatrové objekty navrhoval příčně mezi obě průčelí, propojená pasáží se zaklenutím, aby umožnil průhled na kostel Matky Boží před Týnem [211 a 212].⁵⁴⁵

Pravděpodobně vinou válečných událostí zůstala proluce volná a Machoň se k ní spolu s Augustou Müllerovou vrátil v roce 1956, kdy se účastnili soutěže na hotel Čedok, a využili ji v největší možné míře. Doplnili obě uliční fronty a propojil je trojicí příčných bloků. Průčelí do Ovocného trhu navrhovali vzhledem k okolní zástavbě jen čtyřpatrové, a byť pojaté tradičně, bezozdobné. Sedmipatrová fasáda do ulice Na Příkopě odrážela například užitím vysokého sloupového řádu nebo sochami zdobené atiky již odcházející socialistický realismus [213, 214 a 215].⁵⁴⁶

Státní regulační komise ve druhé půli třicátých let

Během třicátých let ubyla vinou hospodářské krize řada stavebních zakázek, a tak Státní regulační komise získala prostor věnovat se regulaci k Praze přilehlých obcí, výsledkům různých soutěží, minimálnímu bydlení a dopravním projektům.⁵⁴⁷ V roce 1930 vyhlásily Elektrické podniky soutěž na všeobecný dopravní program Velké Prahy, jejíž výsledky o rok později zcela očekávaně neposkytovaly jednoznačné řešení. Návrhy ale potvrdily okružní systém a tzv. Petřínskou komunikaci, kterou se regulační komise zabývala opakovaně celé desetiletí. Její vedení řešila rovněž poslední velká dopravní soutěž vypsána

⁵⁴⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 2010323/01 a 2010323/04, palác České banky Union, 1938.

⁵⁴⁶ NG, fond 125, AP 113, soutěžní návrh na hotel Čedok, heslo Praha, 1956.

⁵⁴⁷ Státní regulační komise se samozřejmě dlouhodobě věnovala i jiným projektům: výběru staveniště na státní galerie, formě zástavby Pražského hradu a jeho okolí, plánování Letné a dále například soutěžím na Strahovský stadion, centrální hřbitov na Chodově, letiště na Ruzyni, čistírně, velkostržnici atd.

před válkou na komunikační spojení severozápadního sektoru. S Josefem Barkem se jí v roce 1937 účastnil i Ladislav Machoň a s projektem objednaným Svazem továren na cement a darovaným Praze obsadili sdílené třetí místo [216 a 217]. Jejich koncept Petřínské komunikace se však mnoho nelišil od návrhu Bohumila Hypšmana, který měl na přání regulační komise architektonicky rozpracovat návrh Elektrických podniků z roku 1936.⁵⁴⁸ Dlouhodobě se komise zabývala rovněž malostranskou Levobřežní komunikací, kterou ještě v roce 1939 projektoval i Machoň [218].

Naléhavou problematikou se stalo sociální bydlení, respektive architektonické formy domů s malými byty a typy jejich zástavby. Machoň se v roce 1930 jako porotce účastnil ideové soutěže vypsané radou hlavního města na Pankrác a na místo bývalé plynárny v Holešovicích. Výsledky soutěže sklidily kritiku architektonické sekce Levé fronty, protože podle ní měl být tento úkol řešen kolektivním bydlením. V témže roce zasedl Machoň i v porotě na domy s malými byty Ústřední sociální pojišťovny na předmostí plánovaného mostu přes Nuselské údolí. Pro staveniště ve Vršovicích zorganizoval v roce 1931 soutěž na obytné domy Ústřední dělnický konzumní úsporný stavební spolek Včela.

Pražská obec v roce 1930 spolu s ministerstvem sociálních věcí a ministerstvem financí vytvořila plán, kdy chtěla během pěti let postavit 10 000 bytů. Původní blokový půdorys volné parcely mezi Bělohorskou a Patočkovou ulicí na Břevnově měla regulační komise na přání městské rady nahradit řádkovou zástavbou ve směru od západu k východu. Komise však navrhla domy v řádcích od severu k jihu, jež tím získaly celodenní osvětlení, a to kvůli svažování pozemku šikmo položené vnitřní ulice. Po několika studiích

⁵⁴⁸ Fedrová 2008. A také viz Machoň – Barek 1936–1937.

vypracoval konečný plán v roce 1935 Ladislav Machoň [219].⁵⁴⁹ Tento dobově moderní urbanismus poté regulační komise zopakovala na dalších místech, jako na Invalidovně, v Libni, na Pankráci, v Dejvicích, ve Strašnicích atd. Machoň měl na starost regulaci Vršovic, které dobře znal, a v roce 1933 plánoval vyplnit volné území mezi tratí a ulicí 28. pluku řádkovou zástavbou orientovanou taktéž od severu k jihu. Jím navržené Soudní náměstí u Edenu měly lemovat výškové budovy.⁵⁵⁰

V roce 1935 komise dokončila všechny regulační plány zájmové oblasti. A v témže roce přikročila k projednání jednotných zastavovacích předpisů, které vypracoval regulační úřad. Jejich schválením se tyto předpisy staly nedílnou součástí všech plánů projednávaných po roce 1935. V téže době také komise pořídila nové dílčí regulační plány pro celé území Prahy v jednotné úpravě a podléhající výše zmíněným jednotným předpisům. Ale ministerstvo veřejných prací je do druhé světové války nestihlo všechny potvrdit.

Poslední funkční období Státní regulační komise skončilo 15. července 1939. Bývalý předseda komise Eustach Mölzer na rozloučenou v dopise Ladislavu Machoňovi napsal: *„Při té příležitosti děkuji Vám, drahý pane kolego, za Vaši dlouholetou obětavou, iniciativní a nadšenou práci, kterou jste věnoval velkému historickému dílu, jehož vytvoření bylo státní regulační komisi svěřeno. Budu vždycky vděčně vzpomínati na to, jak vzácným a přátelským způsobem umožnil jste mi vedení státní regulační komise, a prosím, abyste i Vy mne zachoval v upřímné vzpomínce.“*⁵⁵¹ Po půlroční přestávce zřídila protektorátní vláda 25. ledna 1940 Plánovací komisi

⁵⁴⁹ V roce 1936 vyhlásilo město soutěž na zastavění toho území v rámci akce 2000 malých bytů pro chudé obce pražské (rezignovalo tak na původní pětkrát větší plán), kterou vyhrál tým Václav Hilský – Rudolf Jasenský – František Jech – Karel Koželka. Obytné domy se podle jejich návrhu realizovaly v letech 1937–1939. V této proluce se podle návrhů dalších architektů stavělo až do války a také po ní. Viz Černý 1939.

⁵⁵⁰ Machoň 1934–1935.

⁵⁵¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20081205/08, dopis Eustacha Mölzera Ladislavu Machoňovi, 17. července 1939.

pro hlavní město Prahu s okolím (Planungskommission für die Hauptstadt Prag und Umgebung).

Dva návrhy na zástavbu na Můstku ukazují závislost formální proměny architektury na čase a vliv dlouhodobého tlaku zadavatelů na schválený regulační plán. Na počátku dvacátých let Ladislav Machoň v nové budově na Můstek zkombinoval pozdní modernu a právě vznikající rondokubismus. O devět let později vystřídal nízký objekt pro stejného objednavatele devítipatrový funkcionalistický blok. Překvapivě první projekt Státní regulační komise neschválila, druhý v touze po výrazném zakončení Václavského náměstí a řešení dopravy ano. Další Machoňovy návrhy výškových budov na pomezí Starého a Nového Města dokládají jeho touhu vystavět novou dominantu, a byť s tzv. mrakodrapovou otázkou regulační komise oficiálně nesouhlasila, regulační podmínky bylo možné trvalou snahou prorazit. A nešlo jen o soukromé investory, v té době banky, ale potřebu zvýraznit svá nová sídla měly i státní instituce. Doposud téměř nerealizované vysoké budovy totiž symbolizovaly víru v modernost, snadné řešení malých parcel a technickou zdatnost.

Letní vila manželů Marie a Julia Řivnáčových v Jevanech

„Krajina tam byla krásná, dokud jsem tam nebydlel, byl jsem jí vždy okouzlen.“⁵⁵²

Vladimír Vondráček, 1977

Fenomén rekreace

Růst Prahy v devatenáctém století a s tím spjatá změna životního stylu podnítily potřebu odpočinku od velkoměsta a hledání příhodných rekreačních míst. Explozivní rozvoj měst a jejich urbanizaci způsobilo několik faktorů. Nebyla to jen industrializace a zavádění železnice. Vliv mělo i zemědělství produkující více potravin. A v neposlední řadě také demografická revoluce, kdy se díky lepší lékařské péči zvýšil počet obyvatel při stejné porodnosti.⁵⁵³

Zahušťování zástavby dále přineslo zánik individuálního městského bydlení na velkých pozemcích. Soukromé šlechtické zahrady se začaly proměňovat ve veřejné parky. Rovněž se změnil vztah člověka k přírodě a k venkovu, který byl často vnímán jako vzor čistoty a ctnosti. Rekreatanti si však na svých venkovských letních bytech nechtěli upírat městský komfort, na který byli již zvyklí, a zároveň potřebovali, aby je jejich vily důstojně reprezentovaly.⁵⁵⁴

Rekreační osidlování kolem Prahy nejčastěji využívalo nové železniční spojení do již existujících obcí, které nabízely blízkost řeky a zalesněný kopcovitý terén. Nové vily a domy – tvořící villegiatury – se ale stavěly v samostatných lokalitách na parcelách bývalých šlechtických panství. Nejstarší vlna vedla na sever kolem

⁵⁵² Vondráček 1977, s. 276.

⁵⁵³ O počátcích rekreace viz Haškovec 1993, s. 40–96. Za laskavé poskytnutí práce děkuji Šárce Koukalové.

⁵⁵⁴ RŠ [Rostislav Švácha], Úvod: villegiatury, in: Švácha 2010, s. 9–14.

Vltavy (vůbec první villegiaturou se tak staly Roztoky) a na jihozápad podél Berounky.⁵⁵⁵

Jevany

Pražané objevili Jevany už na počátku dvacátého století, ale kvůli absenci železnice je dlouho využívali pouze jako cíl jednodenních výletů. Déle zde začali pobývat až při druhé vlně rekreační kolonizace okolí Prahy v souvislosti s rozvojem motorismu. Jevany oplývají lákavými přírodními podmínkami a místo řeky nabízejí soustavu rybníků: *„Je tam sedm za sebou jdoucích rybníků: Jevanský (směr ku Praze), Švejcar, Jan, Vyžlovský, Pařez, Požár, Louňovický. Koupání bylo hlavně v Jevanském a Vyžlovském. Občas se tam někdo utopil, ale vlastně velmi vzácně, ač rybník byl zrádný. Horní vrstva vody teplá, dolní studená a studené proudy, též vodní rostliny se od dna někdy omotávaly okolo nohou.“*⁵⁵⁶ Právě díky podobnosti se švýcarskou jezernatou krajinou se Jevanům také někdy přezdívá „český Davos“.

Již v roce 1901 si v Jevanech architekt Josef Fanta zakoupil bývalý zájezdní hostinec, který si přestavěl na letní sídlo, kam také zval své početné přátele. Jen o dva roky později sem navrhoval secesní dům pro spisovatelku Gabrielu Preissovou.⁵⁵⁷ Největšího rozkvětu se Jevany dočkaly od druhé poloviny dvacátých let, kdy kopec zvaný V Dubinách z jižní a západní strany obsadily ve třech řadách nové vily: *„Krajina zůstala stejná dodnes. Po 1. světové válce, když se parceloval majetek Lichtensteinův, přibýly vily a po druhé světové válce hlavně*

⁵⁵⁵ Šárka Koukalová, Dobřichovická villegiatura. Historie, architektura, osobnosti, in: Koukalová 2013, s. 13–25.

⁵⁵⁶ Vondráček 1977, s. 276.

⁵⁵⁷ ŠK [Šárka Koukalová], Jevany, in: Švácha 2010, s. 40.

chaty. V lesích byly cesty na odvožení dřeva, které umožňovaly dlouhé, krásné procházky a hodily se znamenitě i pro jízdu na koni."⁵⁵⁸

Právě ve vzpomínkách psychiatr Vladimír Vondráček (rodina jeho ženy vlastnila vilu po Gabriele Preissové) o Jevanech napsal, že místní klima nebylo zvlášť zdravé, ale „*v lesích rostla spousta hub všeho druhu*“, „*žilo hodně zvěře spárkaté (srnčí)*“ a „*muselo se dát trochu pozor na zmije*“.⁵⁵⁹

Proměnu Jevan v letovisko Pražanů symbolizovala ve třicátých letech také přestavba hotelu Tatra na honosnější Grandhotel Wagner s vlastním tenisovým hřištěm a koupalištěm, které měl i další hotel pojmenovaný po svém majiteli, hotel Novotný. Poněkud živelný růst Jevan usměrnil regulační plán z roku 1933 od inženýra Bukače [sic] z Českého Brodu. O společnou úpravu vilové čtvrti se staral okrašlovací spolek, jenž také vydal průvodce po Jevanech a okolí.

Nejznámější vilu si podle návrhu architekta Vladimíra Grégra postavil právník Antonín Schauer.⁵⁶⁰ Dále v Jevanech trávili léto právník Jindřich Hatlák, lékař Jaro Horák, ředitel hotelu Karel Juliš, lékař Miloš Klika a jeho bratr odborník na motorismus Zdeněk Klika, historik umění Václav Vilém Štech, psychiatr Vladimír Vondráček a další.

Julius Řivnáč

Julius Řivnáč (1887–1953) po studiu chemie na pražské polytechnice vedl společně se svým bratrem Milošem (1892–1941)⁵⁶¹ otcovu chemickou továrnu,

⁵⁵⁸ Vondráček 1977, s. 275–276.

⁵⁵⁹ Ibidem, s. 277.

⁵⁶⁰ ŠK [Šárka Koukalová], Vila manželů Schauerových, in: Švácha 2010, s. 198–200.

⁵⁶¹ Miloš byl „enfant terrible“ rodiny Řivnáčovy a na počátku dvacátých let musel z firmy odejít. V roce 1923 opustil Československo a usadil se na Tahiti. Viz Křesťan 2000. A viz Karel Kysilka, *Miloš Řivnáč (Češi na Tahiti)*, nedatováno. Dostupné pouze online: <https://tahiti-cz.webnode.cz/milos-rivnac/>, vyhledáno 23. 12. 2018.

kteřá vyráběla ve Velvarech a Hlobětíně (později v Hostivaři) a sídlo měla v Karlíně. S Ladislavem Machoněm se znal pravděpodobně ze zednářské lóže Sibi et Posteris. V roce 1925 mu architekt navrhoval úpravu pracovny v domě čp. 27 mezi Pobřežní a Sokolovskou ulicí v Karlíně. Vestavěný nábytek z makasadru, sestávající z knihovny a pohovky, měl doplnit konferenční stolec a čtyři klubovky a samozřejmě pracovní stůl. Citrónově žluté stěny podtrhovaly doznívající rondokubistický styl celého pokoje.⁵⁶²

První návrhy

Rodiny Julia Řivnáče a jeho nejlepšího přítele a švagra Viktora Materny, který si vzal za manželku sestru jeho ženy Marie, malířku Fínu Maternovou a který vlastnil holešovickou továrnu na barvy a laky, trávily opakovaně letní měsíce v Jevanech, buď v pronajatých domech, nebo v hotelu Novotný.⁵⁶³ Oba přátelé se rozhodli koupit si zde rozsáhlé susedící pozemky při hlavní cestě do Prahy, svažující se k západnímu konci rybníka Jan, a postavit si vlastní vily. Materna si najal architekta Vladimíra Grégra.

Řivnáč v prosinci 1929 zadal novostavbu vily architektu Ladislavu Machoňovi. Již v lednu 1930 poslal Machoň tři varianty domu, které se ovšem nedochovaly. Známe až návrh honosné vily z dubna téhož roku, která díky půdorysu obráceného písmene T vytvářela čestný dvůr. Personál by vstupoval do svého vlastního pouze přízemního křídla a majitelé a jejich hosté by využívali velký obývací pokoj zakončený prosklenou půlkruhovou verandou s přímým vstupem do zahrady. Právě prosklený půlkruh představoval

⁵⁶² Zda se zařízení pracovny realizovalo, není jasné. Viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060720/02.

⁵⁶³ Rozhovor s vnučkou Julia Řivnáče Alenou Hubenou-Bělskou, 10. ledna 2019.

Machoňův oblíbený architektonický prvek. První patro mělo sloužit pro ložnice se samostatnými prosklenými dveřmi na společnou terasu táhnoucí se podél jižní strany domu. S výsledně realizovaným domem měl společný přístup venkovním schodištěm na plochou střechu.⁵⁶⁴ Od této varianty Řivnáče pravděpodobně odradily odhadované náklady, pohybující se kolem půl milionu korun (průměrná mzda úředníka tehdy činila patnáct set korun).⁵⁶⁵ Dům navíc nijak nevyužíval atraktivitu západní strany.

V červenci 1930 proto Machoň vypracoval novou a daleko skromnější podobu domu, která už svým kompaktním řešením připomíná realizovanou vilu. Přízemí prolamovala šestice členěných francouzských oken a patro čtveřice se vstupem na společný průběžný balkón, jenž zároveň sloužil jako stínítko. K obložení domu však architekt použil dřevo vyvolávající dojem romantické chaty, což ještě podtrhovaly okenice. Projekt se dochoval jen ve dvou pohledech, takže půdorys i konstrukce zůstávají nejasné.⁵⁶⁶

Vila v Jevanech

Mezi srpnem a zářím 1930 dostala vila svou definitivní podobu [220], která měla být co nejvíce stylově podobná vedlejší vile Viktora Materny. Manželé Řivnáčovi pro dům zvolili tradiční cihelné zdivo s omítkou a nechali také rozšířit terasu se vstupem z přízemí, která obepínala dům z jihu a západu. Všechna podlaží byla stejně velká a vila tak získala svůj přísný krabicovitý vzhled. Na sever, směrem k silnici působila uzavřeným dojmem, ale hlavní průčelí na jih

⁵⁶⁴ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/06, plány letního domu pana továrníka Řivnáče, duben 1930.

⁵⁶⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, kalkulace nákladů letního domu pana továrníka Řivnáče, 25. dubna 1930.

⁵⁶⁶ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/06, plány letního domu pana továrníka Řivnáče, červenec 1930.

architekt otevřel a propojil interiér se zahradou [221 a 222]. Vcházelo se z východu [223] – do šatny, kterou se schodištěm i halou propojovaly členité skleněné příčky. Hala se skrze dvoukřídlé dveře dala propojit s obývacím pokojem. Bez nadsázky lze říct, že tato dominanta přízemí měla jedinou plnou stěnu. Z jihu se do zahrady dalo projít ven čtveřicí velkých členěných francouzských oken. Ze západu ji osvětlovalo jedno rozsáhlé opět členěné francouzské okno. Ladislav Machoň sice často navrhoval rozměrná okna vedle sebe, ale na žádné stavbě nevytvářela pás a vždy byla dělená. Není tedy divu, že tento oblíbený motiv použil i na krytí venkovní terasy proti větru. Dále terasu chránila ze severu plná zeď a krátká rovná střecha. Celé venkovní sezení šlo seshora zatáhnout zavinovací markýzou.

Půdorys přízemí vycházel z funkcionalistických teorií, které velely rozdělit plynoucí prostor na část obsluhovanou a obslužnou [225]. Při severní straně se nacházel samostatný vchod pro služebnictvo, pokoj služebné, šoféra a kuchyně. Do patra vedlo dvouramenné schodiště prosvětlené ze severu děleným oknem. Opět trojtraktové první podlaží nabízelo tři velké ložnice s možností vstupu na průběžný jižní balkón [226]. Okenice působily jižansky a romanticky. Severní strana domu poskytovala lázeň, šatnu a dvě menší ložnice. Naproti schodišti se dále nacházela nárožní krytá terasa – ústil v ní i průběžný balkón –, ze které se dalo vetknutým venkovním schodištěm vejít na plochou střechu [224]. Podle trubkového zábradlí po celé šíři střechy ji Machoň projektoval jako *bain de soleil* i vyhlídkovou terasu.

Stavba

Realizace vily manželů Řivnáčových proběhla podle plánů stavebních detailů během jara a léta 1931 a prováděla ji firma Rudolfa Stockara, která stavěla i vedlejší Maternovu vilu. Rudolf Stockar projektoval už v roce 1919 Františku Josefu Maternovi holešovickou továrnu s kubistickým průčelím. Provedení domu pro Řivnáčovy bylo ve své době tradiční: zděné, jen stropy tvořila železobetonová deska (její podpěry sloužily jako vestavěné skříně) a schodiště zase monolitický beton. V nemnohé korespondenci mezi architektem a stavebníkem se dochoval dopis z března 1931, kdy Julius Řivnáč žádal zvýšení parapetu okna na schodišti: *„Jako důvod uvádím, že pokud světla se týče, okno toto postačí a já pozbývám pocitu, že mohu býti příliš pozorován. Toto zmenšené okno zvýší pocit intimacy, aspoň pro toho, který vilu obývá. Jest to sice pocit subjektivní, ale prosím, abys naň vzal zřetel a tento dopis mně nezazlíval.“* Řivnáč při své žádosti rovněž narážel na Machoňovu povahu: *„Jako vždy, neodolal jsem Tvé sice roztomilé, ale houževnaté oposici, takže toto svoje přání tlumočím ještě jednou touto písemnou cestou.“*⁵⁶⁷

Vnitřní vybavení

V červenci 1931 řešil Julius Řivnáč s Ladislavem Machoněm interiéry. Z černobílých fotografií je dnes obtížné si představit, jak návrh vily a jejích pokojů podtrhovalo použití barev, které Machoň viděl v Le Corbusierově pavilonu L'Esprit nouveau na výstavě dekorativního umění v Paříži v roce 1925. Uplatněný vzorník přirozeně pocházel od firmy Materna.

⁵⁶⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, dopis Julia Řivnáče Ladislavu Machoňovi 6. března 1931.

Bílou omítku v exteriéru vily podtrhovala červená zábradlí a červená dlažba na terasách a na balkóně. Dále fasádu doplňovala zelená okna, dveře (ale stříbrné zárubně) a schody na střechu. Mříže na severní straně zůstaly bílé.⁵⁶⁸ V interiéru vytvářel dominantu tzv. velký (obývací) pokoj [230]. Ladislav Machoň navrhoval dvě varianty jeho nábytkového uspořádání [228]. Původně zamýšlený podlouhlý divan (a dvě křesla a dva stolky) nahradila dvojice pohovek zalomených do čtvrtkruhu, otočených k sobě zády tak, že vytvářely dvě opticky oddělené části [229]. Větší z pohovek doplňovaly dva hrací stolky a dva taburety. Původně rozkládací jídelní stůl nahradil menší kulatý.

Machoň propagoval chromovaný nábytek pro podtržení funkcionalistického ducha domu, ale podle dochované fotografie interiéru se mu jej nepodařilo prosadit. Ke konkrétnímu výběru architekt Řivnáčovi napsal: „*K Tvému dopisu ohledně ohýbaného nábytku Ti sděluji, že s vybraným křeslem nejsem zrovna nadšen.*“⁵⁶⁹ Sériově vyráběná křesla měla barvu dřeva s proplétanými sedáky i opěradly. Doplnily tak pravděpodobně modré potahy na pohovkách, šedé stěny a bílý strop. Šedé linoleum na podlaze kryly Machoněm navržené koberce s geometrickými vzory.

I původně zamýšlenou pohovku v hale vystřídal kulatý stůl a čtveřice shodných křesel jako kolem jídelního stolu. Stěny haly i linoleum měly stejnou barvu jako obývací pokoj, aby mohly vytvářet jeho pokračování [227].

Vzhledem ke své velikosti, oknu a dveřím nenabízely ložnice v patře takovou možnost umístění nábytku. Navíc se nám odtud nedochovaly žádné fotografie. S jistotou víme, že měl každý pokoj své umyvadlo a radiátory byly stejně jako jinde v domě stříbrné. Jednotlivé ložnice odlišovaly právě barvy nábytku a stěn.

⁵⁶⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, rozvrh barev v exteriéru, nedatováno.

⁵⁶⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, dopis Ladislava Machoně Juliu Řivnáčovi, 29. července 1931.

V jednom pokoji doplňovaly červený nábytek oranžové a šedé zdi. V druhém získal nábytek barvu hliníku, zatímco stěny zdobila světle a tmavě modrá. Třetí ložnice byla dívčí a nábytek zde byl červený, stěny s bílo-červeným pruhem a strop oranžový. Pokoj hosta měl stěny i strop světle žlutý se zeleným linkováním a nábytek v barvě dřeva. Poslední ložnici architekt vybavil světle modrým nábytkem, stěny navrhl žluté a strop modrý.⁵⁷⁰

Zahrada

Po dokončení vily⁵⁷¹ se manželé Řivnáčovi rozhodli svěřit úpravu zahrady Otokaru Fierlingerovi (1888–1941). Tento zahradní architekt a teoretik urbanismu tehdy kromě ministerstva veřejných prací působil jako docent nauky o stavbě měst na Akademii výtvarných umění v Praze. Fierlinger patřil ke znalcům a propagátorům anglosaské a americké krajinářské školy, která se mezi moderními architekty těšila popularitě. Nevycházela totiž ze starších předloh, ale reagovala na soudobé požadavky bydlení a propojovala dům se zahradou v jeden celek. Ve třicátých letech navrhoval Otokar Fierlinger zahrady vil Antonína Uhlíře, Cyrila Boudy a Ladislava Sutnara na pražské Babě. Věhlas získal díky propojení zahrad trojice vil v Sezimově Ústí – Edvarda Beneše, Ludvíka Strimpla a svého bratra Zdeňka Fierlingera. Na konci čtvrté dekády rekonstruoval historické zahrady u Letohrádku královny Anny na Pražském hradě a Černínského paláce.⁵⁷²

⁵⁷⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, rozvrh malby místností a nátěry nábytku, nedatováno.

⁵⁷¹ Vilu po jejím dokončení publikoval časopis *Styl* viz Vila p. Ř. v Jevanech, *Styl* XIII (XVIII), 1933–1934, s. 1–3.

⁵⁷² O Otokaru Fierlingerovi a jeho přístupu k tvorbě měst i zahrad viz Zámečník 2016.

Rozsáhlá parcela kolem vily Řivnáčových se svažovala směrem na jih a Fierlinger se rozhodl ji upravit dvěma způsoby, které se navzájem doplňovaly [232]. Kolem domu a tenisového hřiště zvolil zahradní architekt reprezentativní přístup. Od západní kryté terasy se vstupovalo na travnatý čtvrtkruh, jež lemovaly stupňovité zídky z pálených bílých cihel, kde Fierlinger nasadil alpínkové společenstvo a květiny [233]. Terén pod čtvrtkruhem dále klesal prostřednictvím dalších teras osázených trvalkami [231]. Svah přímo pod vilou architekt využil pro rozsáhlé alpinum se zakrslými dřevinami. Západní část zahrady zůstala travnatá se solitérními stromy. Mezi domem a tenisovým hřištěm vedla alej stromů a nad domem vytvořil Fierlinger na zaobleném půdorysu prostor na společenské hry. Nad alejí stál odpočinkový altán.

Východní polovina pozemku doznala mnohem méně viditelných úprav a ponechala si tak ráz lesa. Dosavadní rostlé stromy architekt kultivovaně protřídil a ponechal zahradu jejímu spíše lesnatému vzhledu [234 a 235]. Celým pozemkem vedla síť cestiček se schůdky.⁵⁷³

Rovněž Maternovi zadali úpravu své zahrady Otokaru Fierlingerovi, který se i zde musel popasovat se svažitým terénem. Před domem vznikly nepravidelné terasy se skalkami [237]. Zářez ve svahu architekt využil pro stylizovaný bazén, jehož čelní stranu tvořila zídka z lomového kamene [238].⁵⁷⁴ Zahrady obou vil se svým vybavením navzájem doplňovaly, u Řivnáčových se hrál tenis a u Maternových se dalo koupat. Zahrady mezi sebou neměly plot a letní obyvatelé tak mohli využívat jejich prostupnost nebo využít krytou skleněnou pasáž spojující oba domy. V roce 1936 se rodiny rozhodly, že si postaví krytý kuželník v rohu zahrady Řivnáčových. O návrh

⁵⁷³ O zahradě viz Fierlinger, 1933–1934, s. 148–149 nebo viz Zámečník 2016, s. 124–128.

⁵⁷⁴ *Styl* XIII (XVIII), 1933–1934, s. 151.

jednoduchého dřevěného altánu se sedlovou střechou a krytou dráhou požádaly architekta Ladislava Machoně [236].⁵⁷⁵ Psychiatr Vladimír Vondráček ve svých vzpomínkách napsal: „Mnoho let jezdil do Jevan prof. PhDr. Václav Vilém Štech (1885–1974), polyhistor dějin umění a ohromný reservoir vzpomínek na události všeho druhu. [...] Bydlel v selském domku v nájmu, když pracoval, měl prý potřebné prameny rozložené po celé podlaze. [...] Byl přítelem rodin Řivnáčovy a Maternovy, které měly své vily blízce Vyžlovky a k nimž jsme chodili hrát kuželky.“⁵⁷⁶

Úpravy terasy

Již v zimě 1931–1932 začalo do vily skrze průběžný balkón a severní okno vedoucí do schodiště zatékat. Machoň závady prohlédl a chtěl po staviteli jejich odstranění. Rudolf Stockar odpověděl: „Neinformovaný čtenář Vašeho listu mohl by soudit, že tam není místa bez defektu. Sám jsem si po přečtení listu představil věc hroznou. Na místě jsem shledal, že zmokla opětně stará místa, která jsem již v létě spravoval.“ Dále celou situaci poněkud zlehčuje: „Ani Vy jako projektant, ani já jako provádějící nemohli jsme předvídat, kudy si voda najde cestu a takovéto zcela běžné defekty se zřídí jako dodatečná práce, která tam měla být navržena, jako pravidelně bývá na všech novostavbách.“⁵⁷⁷

Nicméně zatékání se opakovalo a Řivnáčovi se rozhodli celý balkón v prvním patře zrušit. Zároveň chtěli více uzavřít venkovní prosklenou terasu.

O své návštěvě vily během plánovaných úprav v červenci 1933 Ladislav Machoň napsal: „Byl jsem minulý týden v Jevanech a pokoušel jsem se marně dostat

⁵⁷⁵ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/06, návrh kuželníku pro pana továrníka J. Řivnáče v Jevanech, nedatováno, karton č. 20070802/03, rozpočet na postavení krytého kuželníku pro pana továrna J. Řivnáče v Jevanech, 1936.

⁵⁷⁶ Vondráček 1977, s. 280.

⁵⁷⁷ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, dopis Rudolfa Stockara Ladislavu Machoňovi, 9. ledna 1932.

do Tvé villy, ačkoliv tam bylo veselo. Dvěře byly zezdola zavřeny a vozem jsem na zadní cestu nemohl trefit. Všechny zadní cesty vedly do nějaké villy, kde se na mne vrhli zlí psi. Bylo by snad dobře, kdybys cestu ke své vile nechal Klubem turistů vyznačkovat.“ Machoň navrhoval dvě varianty. Buď vytvořit z celé venkovní terasy zimní zahradu, což by vyžadovalo větší stavební úpravy. Nebo současnou terasu jen kompletně zasklít s tím, že by se kvůli přímému vstupu z obývacího pokoje musela přeložit kuchyň. Architekt proto stavebníka v dopise nabádal: „Prosím, abys o věci ještě uvažoval.“⁵⁷⁸

Podle Řivnáče by první varianta vyžadovala i úpravu zahrady a vzhledem k již vydaným nákladům ji nechtěl podstoupit. „Druhá varianta naráží opět na odpor mé ženy z důvodu, který sice docela nechápu, ale který musím respektovat,“ uvedl ve své zprávě Řivnáč. Navrhoval tedy na terase jen novou skleněnou střechu a uzavírací dveře. Se vstupem přes venkovní terasu „se bude muset smířit“.

Dopis však před odesláním pozdržel, aby věc konzultoval se zahradním architektem: „Tento dopis diktovaný 7. t. m. [srpna 1933 – pozn. autorky] jsem úmyslně neodeslal, jelikož jsem čekal na návrat docenta Dra Fierlingera, abychom ještě jednou na místě situaci shlédli. Byli jsme včera v Jevanech a na místě jsme zjistili, že 1. varianta skutečně uskutečnitelná není. Docent Dr. Fierlinger má však nápad, který snad uskutečnit by se dal, aniž by zahradní dispozice musela býti měněna.“⁵⁷⁹

V čem spočíval Fierlingerův nápad, bohužel nevíme, Řivnáč jej Machoňovi sdělil telefonem. Machoň v té době rozkresloval různé varianty zasklení

⁵⁷⁸ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, dopis Ladislava Machoně Juliovi Řivnáči, 15. července 1933.

⁵⁷⁹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, karton č. 20070802/03, dopis Juliova Řivnáče Ladislavu Machoňovi, 7. a 25. srpna 1933.

venkovní terasy, aby získal zimní zahradu a její nadstřešení [239].⁵⁸⁰ Všechny plány ale mají společné, že okna v prvním patře nahradila menší, tzv. americká stahovací a že z průběžného balkónu se stala římsa, pod níž se mohla upevnit látková markýza jako stínění obývacího pokoje. Venkovní terasa měla dostat jen pevnou střechu. Podle preciznějších kreseb nabídl Machoň Řivnáčovi řešení zakončené rovnou střechou nebo konvexním prohnutím [240].⁵⁸¹ Zda a co přesně se realizovalo, z plánů ani spisů nevyplývá.

Nový pokoj

Po celou dobu využívala rodina vilu v Jevanech jen na letní pobyty a opakovaně se obracela na architekta Ladislava Machoně kvůli nejrůznějším návrhům. V září 1938 chtěli Řivnáčovi přistavět v patře místo nárožní terasy nový pokoj pro svého zetě, právníka Jaroslava Hubeného-Bělského. Machoň sem navrhoval i vnitřní vybavení a například v březnu 1939 rozkreslil nástropní lustr se stínítky s vodonošem a plachetnicí. Při nutném zásahu do fasády se Řivnáč pravděpodobně rozhodl pro (možná další) úpravu venkovní terasy. V červenci 1939 měla zakrýt celou západní část domu a vytvořit díky střeše a zasklení celou novou místnost. Machoň dále zkreslil skleněnou stěnu proti nepříznivým povětrnostním podmínkám na východním konci terasy a venkovní osvětlení na jižní i východní fasádě. V březnu 1944 si Řivnáč objednal nové nábytkové řešení v obývacím pokoji.

⁵⁸⁰ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/06, kresby různých variant zasklení venkovní terasy, nedatováno.

⁵⁸¹ NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20060703/06, varianty A–D řešení celé vily, nedatováno.

Vila v díle Ladislava Machoně

Soliterní rodinný dům pro širší vrstvy se jako samostatný stavební typ etabloval až na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Letní vily se od nich neodlišovaly – měly stejnou dispozici, styl i výraz. Trvalé a sezónní rodinné bydlení proto prošlo stejným vývojem.

Letní domy se v díle Ladislava Machoně příliš nenacházejí. Pomineme-li spíše drobné úpravy či nečetné plány, lze za první příklad v roce 1924 považovat vilu ředitele Koruny pana Froma [sic] v Karlově u Zvíkova. Dům ve stylu pozdní moderny se inspiroval z díla Jana Kotěry. Další stavby se pak datují až těsně před druhou světovou válkou, jako z lidové architektury čerpající dřevěná chata manželů Havlíčkových na řece Olešce u Náchoda z let 1937–1939, nebo za války. V letech 1939–1940 Machoň realizoval vilu pro doktora Františka Svojsíka v Dobřichovicích u Prahy, která v sobě pojí moderní architekturu a trampskou romantiku. Rustikalismus se objevuje i v jeho návrzích letního domu ředitele Josefa Šuly v Klánovicích z let 1939–1941 a na typových dřevěných letních domcích v Pekle u Náchoda z let 1942–1943 pro doktora Josefa Bartoně.

Vila manželů Řivnáčových v Jevanech však představovala Machoňův nejčistší funkcionalismus, a vyžaduje tudíž srovnání s dalšími stavbami ze stejné doby. Hned tři domy situoval Machoň na Babu. Nepostavený návrh domu profesora Antonína Uhlíře z roku 1930 se jevanské vile podobá jen užitím téměř palubního trubkového zábradlí, a to i na obytné střeše. První skica vily profesora Ferdinanda Spíška z roku 1932 se té jevanské podobá, kromě kompaktnosti řešení, hlavně členěnými okny, která otevírají hlavní obytnou místnost na terasu

a do zahrady.⁵⁸² Spíškova vila realizovaná v letech 1932–1933 měla se zmiňovaným domem společný tvar a venkovní terasy na nižších patrech. Až překvapivou obdobu Spíškovy vily vyprojektoval Machoň v letech 1932–1935 jako dům Otty Součka v Náchodě. Dům pro manžele Hrstkovy sice leží na Babě, ale časově nezapadá do výstavby výstavní kolonie Svazu československého díla, protože se realizoval až v letech 1937–1940. Kromě opakovaného krabicovitého tvaru na ní architekt použil stejná americká stahovací okna jako v téže době při přestavbě Řivnáčovy vily v Jevanech.

Ještě jedné Machoňově realizaci se jevanská vila formálně velmi podobá. Její předstupeň jistě tvoří puristický poštovní a telegrafní úřad v Luhačovicích z roku 1927. Tvarem sice pošta připomíná seskládaná geometrická tělesa, ale uzavírá ji plochá střecha s trubkovým zábradlím. Dvoranu s exteriérem propojují velká dělená okna a v jejím průčelí Machoň použil – byť členěná – americká stahovací okna.

Z konstrukčního hlediska se žádná zmíněná stavba nevymyká dobové produkci (nosné obvodové zdi z cihel, železobetonový strop a monolitické schodiště). Půdorys domu velmi závisel na dané parcele, a nejde jej proto srovnat.

Po roce 1948

Nový režim po roce 1948 Řivnáčově i Maternově rodině zabavil veškerý majetek. Děti Marie a Julia Řivnáčových utekly i s vnuky z Československa. Obě vily v Jevanech sloužily i díky svým propojeným zahradám pro rekreaci prominentů. Libuše (bývalá Řivnáčova vila) fungovala jako kuchyně a jídelna.

⁵⁸² NTM, AA, fond 26 – Machoň, desky č. 20050215/02, návrh vily pro Ferdinanda Spíška, 1932.

Lumír (bývalá Maternova vila) a dřívější vila hoteliéra Karla Juliše (V Zátíší čp. 97) jako ubytování pro hosty. Nejprve pro odboráře z ROH, později jako školicí středisko časopisu *Otázky míru a socialismu*. Pravděpodobně ale šlo o krytí pro účely tajné policie, osudy obou vil jsou před rokem 1989 nejasné.

Řivnáčova i Maternova vila byly v roce 1989 zbourány a na jejich místě se ještě v téže roce kolaudoval hotel Interpatria, snad k rekreaci zaměstnanců mezinárodního vydavatelství Mír a socialismus. Mezi lety 1997 a 2003 nabízel hotel běžný provoz.⁵⁸³

Po revoluci byly pozemky vráceny původním rodinám. Hotel spravuje Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Z původní zástavby zbyl jen rozšířený kuželník, který během budování hotelu sloužil jako kuchyně a později jako hospoda.

Vila manželů Řivnáčových v Jevanech dokládá v tvorbě Ladislava Machoně snahu o celkové výtvarné vyznění díla, o ozvláštňení a humanizování technicistních funkcionalistických forem. Architekt přizpůsobil návrh klesajícímu terénu a potřebám letní rekreace, a přestože dům se zahradou a tenisovým kurtem měl obyvatelům poskytovat vysoký komfort, stylovým pojetím působil daleko prostěji. Machoň v projektu záměrně kombinoval funkcionalistické prvky jako nárožní terasu nebo bain de soleil na rovné střeše, spolu s tradičními dělenými okny a okenicemi, které měly navozovat dojem středomořské architektury. Stavbu navíc mohl řešit jako celek, do nějž navrhoval nábytek a barevnou paletu jednotlivých pokojů. Součástí řešení byla od počátku také komponovaná zahrada.

⁵⁸³ Za informace o vilách po roce 1948 děkuji panu Rostislavu Pačesovi-Salátníkovi.

Ladislav Machoň v dějinách architektury

„Dále jsem nucena projevít nesouhlas se škrtnutím jména Machoňova z vývoje české architektury, jak se stalo v hlavním referátě naší konference.“⁵⁸⁴

Augusta Müllerová, 1953

Historici architektury stojí v každém svém textu před nelehkým úkolem. Ať už ke svému oboru přistupují s jakýmkoliv názorem, metodou či metodologií, musí vždy přesvědčivě zdůvodnit, v čem spočívá smysl jejich aktuální práce. Co nového vybádali o notoricky známém a proč připisují význam dosud přehlíženému. Dílo Ladislava Machoně nezůstalo v dějinách české moderní architektury zcela bez povšimnutí, lze se však ptát, zdali se mu dostalo náležitého ocenění. Jaké názory o něm v odborné literatuře dosud zazněly a jaké hodnoty v něm čeští historici architektury dokázali a chtěli spatřovat? Před vlastním soudem nezbyvá než zrekapitulovat dosavadní reflexi Machoňovy tvorby a poté věnovat úvahu historickému kontextu její recepce.

Mezi světovými válkami

První syntetická stať o vzniku moderní architektury ve dvacátém století vyšla roku 1922 jakožto součást knihy *Česká architektura 1800–1920*.⁵⁸⁵ Zdeněk Wirth (1878–1961) s Antonínem Matějčkem (1889–1950) v ní věnovali většinu prostoru architektuře devatenáctého století, ke které se na rozdíl od mnohých svých následovníků nestavěli odmítavě. Vedle zakladatele moderní české architektury

⁵⁸⁴ ČVUT, fond Oldřich Starý, opis dopisu Augusty Müllerové I. celostátní konferenci architektů Československé republiky, 4. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuji Ditě Dvořákové.

⁵⁸⁵ Wirth – Matějček 1922, s. 73–95.

Jan Kotěry zmínili především jeho žáky: Josefa Gočára, Pavla Janáka a Otakara Novotného a období let 1900–1920 ilustrovali jejich díly. Ladislav Machoň tehdy za sebou neměl téměř žádné zakázky, kapitola jej proto přirozeně nezmiňuje.⁵⁸⁶

Taktéž devatenáctým stoletím začal jen o tři roky později ve svém přehledu moderní architektury architekt a historik architektury Oldřich Starý (1884–1971).⁵⁸⁷ Redaktor časopisu *Stavba* a předseda Klubu architektů propagoval novou architekturu „jako rezultat vědecky zjištěných potřeb života, organizovaných v dokonalém půdoryse, umožněný novými konstruktivními způsoby a technickými možnostmi“. Hned v úvodu popsal soudobý vývoj jako víru architektů v budoucnost a historizující slohy jako „otřesný názor v neomylnost určité historické formy“.⁵⁸⁸

Starý se jako praktikující architekt věnoval technické stránce stavby: dispozicím, konstrukcím, materiálům atd., ale rovněž urbanismu. Zároveň se zabýval novými stavebními typy. U obchodního domu kvitoval pasáže, ale negativně hodnotil dekor: „Z poslední doby zaslouží si pro svoji dispozici zmínky řemeslnicko-živnostenský dům v Pardubicích s dvorem řešeným jako pasáž (arch. L. Machoň).“⁵⁸⁹ O Ladislavu Machoňovi a jeho divadelní scéně Šibalství Scapinova se lze u Starého dále dočíst v poměrně obsáhlé části pojednávající o kubismu, byť jej Starý považoval za pouhé vyjádření povrchu a hmot.⁵⁹⁰ Rondokubismus častoval slovy jako „blud“, „úpadek“ nebo „fiasko“.

Starý zakončil svůj text obhajobou nové konstruktivní architektury, která se vylíhla kolem *Stavby* a Klubu architektů, jehož zástupci se zabývají celou současnou kulturou, moderním půdorysem a konstrukcemi. Do protikladu stavěl

⁵⁸⁶ Jméno Ladislava Machoně se nachází pouze v poznámce číslo 2 (Ibidem, s. 90) odkazující na článek s charakteristikou moderní architektury viz Machoň 1921, s. 5.

⁵⁸⁷ Starý 1925–1926.

⁵⁸⁸ Ibidem, obé s. 151.

⁵⁸⁹ Ibidem, s. 160.

⁵⁹⁰ Ibidem, s. 192.

formovou architekturu reprezentovanou Kotěrovými žáky sdruženými kolem časopisů *Stavitel* a *Styl*, jež podle něj: „*Nechce analyzovat společnost a její potřeby, ani vědecky organizovati dispozici, působiti na vývoj moderních konstrukcí, ale chce přímo ve svých dílech vyjadřovati ducha doby, její tvárný cit. Jest vždy v nebezpečí falešných impulzů neb tradičních vlivů. Architekturu chápe jako individualistický výtvarný projev.*“⁵⁹¹ Tímto textem vlastně Oldřich Starý definoval spor táhnoucí se poté několik desetiletí.

K desetiletému výročí republiky editorsky připravil jeden z nejvýznamnějších funkcionalistů Jaromír Krejcar propagační knihu o soudobé československé architektuře.⁵⁹² Nesympatie Krejcara k jakémukoliv dekoru se odráží ve výběru staveb do obrazové přílohy, kde se více než jiní autoři objevil pouze Josef Gočár a Bohuslav Fuchs. Většinu tvůrců zastupuje jedna realizace, v případě Ladislava Machoně jde o návrh dvorany právnické fakulty.⁵⁹³

V roce 1930 se přehledem architektury zabýval teoretik umění a vůdčí osobnost levicově orientované avantgardy Karel Teige (1900–1951).⁵⁹⁴ Ve své knize začal osobností Jana Kotěry, jehož roli označil za slavnou a zároveň nevděčnou a jeho úkol v architektuře stejně tak vznešený jako tragický. Jako Kotěrovy vrstevníky a následovníky jmenuje několik architektů a většinou je oceňuje za jedinou stavbu nebo jen za jejich rané dílo: Otakara Novotného, Františka Roitha, Josefa Chochola, Pavla Janáka a Josefa Gočára. Poslední trojici zmíněných a dále Vlastislava Hofmana a Jiřího Krohu uvádí Teige jako hlavní představitele kubismu, jemuž sice autor poskytl v knize dost prostoru, ale zároveň jej označil za „*naprostý a čistý formalismus*“. Ještě více Teigovi vadil rondokubismus, spojený po válce s dobovým nacionalismem: „*Jde o to,*

⁵⁹¹ Ibidem, s. 196.

⁵⁹² Krejcar 1928.

⁵⁹³ Ibidem, s. XXIV.

⁵⁹⁴ Teige 1930.

*komponovati nové formy jaksi na nápěv lidových ornamentik, dospívá se k zručným nacionálně dekorativním tvarům.*⁵⁹⁵

Autor ilustroval nastupující a oceňovanou konstruktivistickou architekturu hlavně obrazovou přílohou. Výrazně prosazoval architekta Jaromíra Krejčara, jemuž později věnoval také monografii. Dále Teige dokazoval správnost nového architektonického názoru tím, že se k němu připojil svým dílem i Josef Gočár. Příklon toho příslušníka starší pokotěrovské generace označil autor jako „kladný zisk“. Z tvorby Ladislava Machoně Teige do knihy zahrnul jeden z domů v kolonii na Babě.

Oldřich Starý se k tématu dosavadního vývoje moderní architektury opakovaně vracel a učinil tak rovněž v roce 1934 v encyklopedii dvacátého století.⁵⁹⁶ Ve své kapitole, kde se věnoval i světové architektuře, rozdělil dosavadní vývoj na čtyři fáze. První etapu zastupuje secese, kterou vnímal veskrze negativně – pouze jako náhradu historických slohů, respektive jako novou ozdobu dispozičně zastaralých domů. Naopak za největší klad následující fáze – individualistické moderny – považoval práce Jan Kotěry. Ladislava Machoně zmínil Starý jako dokončovatele Právnické fakulty a jako Kotěrova spolupracovníka, který spolu s jinými (Jaromírem Krejcarem, Adolfem Benšem, Josefem Karlem Říhou, Kamilem Roškotem atd.) rozvíjí Kotěrovy zásady.⁵⁹⁷

Světová válka přinesla velký zlom a rovněž nové, sociální a hospodářské otázky a problematiku bydlení. Bezprostředně po ní přišlo „romantické a spekulativně výtvarnické období“ (rondokubismus), které opět Starý skoro vynechává a naplno se věnuje „nové architektuře, funkční, konstruktivní, ekonomické, vědecké a neindividuální“. Ta totiž podle něj splňuje požadavky na vědecký vývoj,

⁵⁹⁵ Ibidem, s. 103.

⁵⁹⁶ Starý 1934.

⁵⁹⁷ Ibidem, obě s. 152.

technický pokrok, sociální citění i životní potřeby. Obsáhle píše o nových konstrukcích, dispozicích i o nových typech staveb (například koldům). Poprvé ve svém přehledu volal po typizaci a normalizaci plánů a zprůmyslnění stavebnictví. U reformy bydlení je zmíněn i Ladislav Machoň jako jeden z autorů domu v kolonii na Babě a dále pak ve výčtu architektů, kteří se zasloužili o vývoj a úroveň moderního interiéru.

Čtyřicátá léta

Architekt a historik architektury Jan E. Koula v roce 1940 rozšířil svou rok starou přednášku o vývoji architektury za posledních čtyřicet let a vydal ji knižně.⁵⁹⁸ Nepřekvapí, že text vychází z premis o nové architektuře Oldřicha Starého, které po sérii přednášek zahraničních architektů v roce 1925 spolu s Oldřichem Tylem opakovaně definovali v časopise *Stavba*. Ve čtyřicátých letech k nim však u Kouly přibyla ještě patetická víra v poslání architektury: vedle sociálního a estetického významu postavil také její funkci etickou a mravní. Dosavadní architektonický vývoj hodnotil spíše smířlivěji, neboť

si uvědomoval, že světová válka jej vlastně ukončila. Rovněž se jako Oldřich Starý vyrovnával s protichůdnými přístupy dvou velikánů: Adolfa Loose, podle nějž je účelné i krásné, a Le Corbusiera, který chce dům jako stroj.

Stejně jako jeho předchůdci dělí Koula vývoj architektury na čtyři období. Začíná secesí, pro niž neměl velkého uznání. Pokračoval individualistickou modernou, kde samozřejmě nejvíce hodnotil Jana Kotěru – jeho nejvyspělejší stavby se podle Kouly datují kolem roku 1910. V této souvislosti zmiňuje Ladislava Machoně jako dokončovatele právnické fakulty, jejíž interiéry

⁵⁹⁸ Koula 1940.

už hodnotí jako puristické: „L. Machoň dořešuje vnitřky jeho budovy, právnické fakulty, příliš těžké, tvrdě monumentální stavby, nedosahující vyrovnaného klidu a elegance jeho předválečných monumentálních staveb.“⁵⁹⁹

Jan Kotěra dal podle autora svým pokračovatelům konstruktivní základnu a umělecké chápání architektury. K jeho dílu se nejvíc přiblížili Otakar Novotný a Josef Gočár. Žáky Jana Kotěry rozděluje na strohé wagneriány (Jaroslav Rössler), módní dekoratéry (Emanuel Pelant) a v dekoru střízlivé architektky (František Vahala). Mistrova tvorba se podle něj odrazila rovněž v díle jeho nejmladších žáků (Adolf Benš) a světového měřítka dosáhla kolem roku 1930 čtveřice Bohuslav Fuchs, Jaromír Krejcar, Kamil Roškot a Josef Karel Říha.

Ke třetímu období řadil Koula kubismus, expresionismus a dekorativismus, přičemž k prvnímu zmiňovanému se stavěl méně nekompromisně než dříve Oldřich Starý. Byť považoval kubismus za bludnou školu, uznával snahu architektů rozhybat hmotu a za nejhodnotnější stavbu považoval dům U Černé Matky Boží od Josefa Gočára. Za příklad uvedl dvakrát i Ladislava Machoně: „Jedním z nejstarších kinematografů je Machoňova kubistická ‚Koruna‘ (1912), dosud zachovaná v původním hodnotném vyřešení.“⁶⁰⁰ Úpravu Švandova divadla popisoval Koula jako umírněný, klasicizující a barevný kubismus „v duchu snah o barevné průčelí, které se u nás již tehdy počínaly ohlašovat“.⁶⁰¹

Nicméně dekorativismus Koula označil za pouhopouhou hru tvarů a s povděkem kvitoval, že se architekti obrátili ve své tvorbě k bezozdobnosti. Například Josef Gočár a Pavel Janák podle něj „prošli tolika formovými módami v tak krátkém čase“.⁶⁰² Týká se to podle Kouly rovněž Machoně: „Z druhých stoupců dekorativistického směru, soustředěných ve Společnosti architektů

⁵⁹⁹ Ibidem, s. 46.

⁶⁰⁰ Ibidem, s. 192.

⁶⁰¹ Ibidem, s. 34.

⁶⁰² Ibidem, s. 77.

vydávající časopis Styl, obrací se také Ladislav Machoň k nové architektuře. Již svými domy na Vinohradech z r. 1923 s přímo osvětlenými předsíněmi, balkony do ulice a režným zdivem se přiblížil tendencím nové architektury, ačkoliv ještě svou Pasáž v Pardubicích (1923–4) vyřešil v obloučkovém slohu, uklidněném jistým horizontalismem. Jeho dům malíře O. Španiela (1924) v Praze na ‚Ořechovce‘, vedle domů Janákových, je nepoměrně střízlivější, ale konvenčnější.“⁶⁰³ Zmínku o Machoňově pasáži pak v knize doplňuje také její fotografie.⁶⁰⁴

Nejvíce prostoru Koula věnoval nové architektuře: konstruktivistické a funkční. A s radostí oznámil, že se k ní všichni dobří architekti přidali: „Jednotliví architekti vyrůstají vedle sebe paralelně, staří i starší se přizpůsobují téměř proteovskými novými názory až do té míry, že nechybějí mezi reprezentanty nové architektury.“⁶⁰⁵ Architekt se stal organizátorem práce a života a vyrovnával se ve své tvorbě s řadou sociálních problémů. Nejpalčivěji vyrostla potřeba bydlení, které už muselo být podle Kouly řešeno typově a hromadně. Jmenoval domy pro chudé obce pražské na Břevnově a jejich autory. Ladislava Machoně, jakožto tvůrce urbanistického řešení, však mezi nimi nezmínil, přestože k urbanismu projektu napsal: „Pokud jde o regulaci, bylo oficiální schéma velmi nevýhodné a jen málo projektantů se odvážilo důsledného řešení podle světových stran v rovnoběžných řadách.“⁶⁰⁶

Dále Koula v textu uvedl řadu novodobých druhů staveb, jejichž vznik během třicátých let podnítily nové životní potřeby. Proto se Machoňovo jméno v textu nachází často: „Nové způsoby životní podnítily rozkvět i jiných forem hostinských, resp. hotelových, např. automatů, z nichž nejlépe jsou řešeny v ‚Koruně‘ a v ‚Černém

⁶⁰³ Ibidem, s. 78.

⁶⁰⁴ Ibidem, s. 76.

⁶⁰⁵ Ibidem, s. 92.

⁶⁰⁶ Ibidem, s. 114.

*pivovaře' v Praze od L. Machoně.*⁶⁰⁷ Vznikaly také kancelářské a správní budovy: „Z pozoruhodných úředních budov je třeba uvést [...] budovu okresního soudu a finančních úřadů v Pardubicích od L. Machoně (1931) [...], poštovní úřady [...] v Praze VII – na Letné (L. Machoně).“⁶⁰⁸ Fotografie první zmíněné stavby knihu doplňuje.

Jaké formální požadavky musí nová architektura splňovat, se dozvídáme záhy u popisu sportovních staveb: „Také sokolovny, tělocvičny a budovy podobného rázu, do nedávna běžně zednicko-renesanční (předválečné sokolovny O. Novotného z režného zdiva byly výjimkou), se počínají běžně stavět jako budovy hladké, s velkými okny a řešené se zřetelem ke zvýšeným požadavkům zdravotnickým [sokolovna v Hostivaři od L. Machoně (1931)].“⁶⁰⁹ Opět tuto stavbu ilustruje fotografie.

Koula téměř na závěr ještě popsal přestavby historických staveb, které dříve podléhaly puristickému očesání věků, ale současný architekt už je řešil jinak: „Mám za to, že Plečnikova odvaha přestavovati a doplňovati historickou budovu ne nehistoricky, nebo alespoň ne lžihistoricky – konvenčně, podnítila i pozdější citlivé, velkorysé a téměř moderní přestavby Černínského paláce s přístavbou moderního křídla z režných cihel (P. Janák), Klementina s přístavbou univerzitní knihovny na jeho nádvoří (L. Machoně) a pražské radnice (P. Janák).“⁶¹⁰

Klub architektů chtěl ještě v roce 1938 uspořádat výstavu, v níž by zhodnotil architektonickou tvorbu za poslední dvě desetiletí. Jubilejní bilancování se však kvůli politickým událostem nemohlo uskutečnit. O rok později se ke Klubu připojil Spolek architektů a Společnost architektů a v roce 1940 pro Uměleckoprůmyslové muzeum připravili výstavu s názvem „Za novou architekturu. Práce českých architektů 1900–1940“. Expozici měla původně

⁶⁰⁷ Ibidem, s. 120.

⁶⁰⁸ Ibidem, s. 145.

⁶⁰⁹ Ibidem, s. 170.

⁶¹⁰ Ibidem, s. 206.

doplnit publikace *Katechismus moderní architektury*, kterou pod vedením historika umění Zdeňka Wirtha připravil užší redakční kruh sestávající se z architektů Ladislava Machoně, Augusty Müllerové a Oldřicha Starého.⁶¹¹ Pravděpodobně kvůli vlastnímu značnému rozsahu měla kniha vyjít až v roce 1942, ale zastavila ji cenzura. Dodnes se zachoval obtah knihy, takže záměr autorů lze rekonstruovat.⁶¹²

Knihy se dělí na čtyři části, nikoliv však časové a stylové, ale tematické. V první kapitole *Architekt a doba* se Zdeněk Wirth zabývá vnímáním architektury v devatenáctém století, Josef Kittrich novými konstrukcemi, Oldřich Starý sociálními a hospodářskými požadavky na soudobou architekturu a dále slohem doby: „*Ač jsou [díla nové architektury – pozn. autorky] od nejrůznějších autorů, působí přece dojmem, jako by byly součástí jakéhosi jediného ohromného celku. To je nesporným svědectvím toho, že mají jednotnou zákonitost, jednotný řád, který je vlastně slohem doby.*“⁶¹³

Největší rozsah má druhá část s názvem *Oblasti a druhy práce architekta*, která navázala na práci Jana E. Kouly. V jednotlivých kapitolách, jež měli na starosti různí architekti, se tak můžeme dočíst o realizacích i plánovaných projektech kostelů, divadel, škol, muzeí, biografů, hřbitovů, krematorií, restaurací, kanceláří, nemocnic atd. A několik kapitol se věnovalo různým typům bydlení. Ladislav Machoň zde spolu se Zdeňkem Wirthem napsali text s názvem *Úprava stavebních památek*, v němž uvádějí: „*Sotva každý architekt dnešní doby hodí se k tomuto úkolu, protože svou úlohu pochopí správně jenom ten, kdo má dostatečný takt a úctu k práci svých předchůdců a dostatečné vědomosti o jejich*

⁶¹¹ Josefovičová 2007, s. 24.

⁶¹² Starý 1942, dostupné v NTM, AA, fond 59 – Za novou architekturu (dále jen ZNA), karta č. 20080206/03. K celé výstavě Za novou architekturu se dále dochovaly fotografie jednotlivých staveb a dva kartony korespondence k přípravě výstavy i knihy (20060206/04 a 20060206/05).

⁶¹³ *Ibidem*, s. 42.

uměleckém myšlení a metodě jejich tvoření až do nejsubtilnějších podrobností.“⁶¹⁴ Přestavbu Klementina pro účely knihoven hodnotila kniha pozitivně a dočteme se o ní na více místech. Například Starý v kapitole o stavbách ve službě duchovní osvěty napsal: „*Knihovny a vědecké ústavy mají u nás v novém funkčním duchu již dobré příklady. Je to zejména univerzitní a technická knihovna v novostavbě i přestavbě Klementina a pražská městská knihovna.*“⁶¹⁵ V části zaměřující se na vysoké školy a vědecké ústavy se architekti Antonín Ausobský a Antonín Mendl o Klementinu rozepsali podrobněji: „*V Klementinu byly získány adaptací a přístavbou, projektovanou Lad. Machoněm, rozsáhlé místnosti provozně dobře vyřešené pro knihovnu univerzity i techniky a několika knihoven speciálních.*“⁶¹⁶ Všeobecně oceňovali využívání historických objektů pro současné účely: „*Památková péče ostatně dnes dobře luští své problémy ochrannářské a dovedla u nás vhodně přizpůsobiti staré historické budovy soudobému, intenzivnímu životu vysokých škol. Restaurační zásahy do starobylého Klementina, provedené velmi citlivou a ohleduplnou rukou, nejen neublížily starému stavebnímu organismu, ale prozkoumaly jej, zabezpečily jej moderními stavebními technikami, vybavily jej moderním hygienickým zařízením a přivedly jej tak nejen k plné cti, ale také k plné službě pro dnešní vysokoškolskou práci.*“⁶¹⁷ Autoři svůj text doprovodili dvěma fotografiemi nových prostor v Klementinu. Pochválili rovněž monumentalitu dvorany právnické fakulty a doprovodili interiéry dvěma snímky.

Díla Ladislava Machoně zmiňuje kapitola Josefa Poláška o školách (reálka v Pardubicích), Oldřicha Starého o biografech (Koruna) a Maxe Urbana o hotelech a restauracích (Černý pivovar a Automat Koruna). V sekci o bydlení je Machoňova tvorba zastoupena ve více případech. Karel Koželka zmiňuje

⁶¹⁴ Ibidem, s. 109.

⁶¹⁵ Ibidem, s. 47.

⁶¹⁶ Ibidem, s. 64.

⁶¹⁷ Ibidem, s. 60.

jeho regulaci Břevnova a Jan E. Koula nejprve Spíškovu vilu na Babě a poté obývací pokoj v Řivnáčově vile v Jevanech.

Do třetí části knihy s názvem *Rozbory* napsal Ladislav Machoň spolu s Emanuelem Hruškou text o dvacetiletém vývoji urbanismu u nás. Nabízeli sice přehled vykonané práce, ale smířeně konstatovali: *„Dvacet let poválečného snažení se vyznačovalo vlastně jen bojem o prosazování myšlenky ‚urbanismu‘ a uvědomováním odborných i laických kruhů. Urbanismus je proto u nás stále ještě ve stadiu ideového třibení a dobrovolného pokusnictví. Pro jeho širší uplatňování nám chybí opora v zákonodárství.“*⁶¹⁸

Pavel Janák v textu o spolupráci architekta s výtvarným umělcem oceňoval byt nerealizované fresky Maxe Švabinského pro Collegium maximum právnické fakulty. Ladislava Machoně hojně uvádí kapitola o českém architektu v cizině od trojice autorů Karel Koželka, Augusta Müllerová a Oldřich Starý, kteří upozornili na velvyslanectví ČSR ve Varšavě a vůbec poprvé na pavilon ČSR ve Filadelfii. O další realizaci píše: *„K nejvýznamnějším provedeným pracem patří úprava kostela v Naardenu, v němž je pohřben Jan Amos Komenský, podle návrhu Ladislava Machoně. Na jeho výzdobě spolupracovali malíř J. Benda a sochaři J. Horejc a K. Štipl.“*⁶¹⁹ Machoňův soutěžní návrh na náměstí Republiky ze dvacátých let, který se nachází v poslední části knihy s názvem *Přehledy*, zhodnotil Hruška s Urbanem jako stále platný. Kniha končí právě výčtem architektonických a urbanistických soutěží a dosavadní literatury o české architektuře.

V *Katechismu českého stavebnictví 1900–1940* se jméno Ladislava Machoně objevuje velice často. Přestože na to má jistě vliv jeho aktivní účast na přípravě výstavy i publikace (a rovněž i podíl jeho budoucí manželky Augusty Müllerové), hlavním důvodem je jeho tvorba ve třicátých letech. Typy objektů,

⁶¹⁸ Ibidem, s. 254.

⁶¹⁹ Ibidem, s. 271.

jejich formální stránkou i užitím moderních konstrukcí totiž splňuje požadavky tehdy protežovaného funkcionalismu. Za dobově ceněný příklad může sloužit sokolovna v pražské Hostivaři, zmíněná a zobrazená nejen v kapitole o moderních konstrukcích, ale dvakrát rovněž u staveb sloužících sportu.⁶²⁰

Jakékoliv osobní zaujetí nelze předpokládat u knihy o vývoji moderní československé architektury od Karla Teigeho, kterou v roce 1947 vydalo jako propagaci Československa ministerstvo informací ve třech jazycích.⁶²¹ Snad zadání a možná i časový odstup změkčily některé dřívější Teigovy názory. Knihu otevřel výklad o poměrně rozsáhlých historických, hospodářských i sociálních podmínkách vzniku moderní architektury v devatenáctém století. Dva velké vzory spatřuje Teige v osobnostech Jana Kotěry a Adolfa Loose, jimž se rovněž podrobněji věnuje. U vzniku současné architektury Teige zmiňuje roli sborníku *Život II*, prací Jaromíra Krejčara, svazu Devětsil a časopisu *Stavba* a později také *Stavitel*. Dlužno dodat, že se všemi výše zmíněnými aktivitami měl sám Teige co do činění.

Ladislava Machoně kniha poprvé připomíná jako jednoho z kubistických architektů, kteří se na rozdíl od svých malířských a sochařských souputníků ve Francii lišili rozhýbáním a rytmizováním celé budovy, nikoliv jen povrchu. Nicméně Teige si jej spolu s Gočárem, Janákem a Novotným cenil právě za jeho odklon od dekorativních staveb k nové architektuře. Místo v Teigeho dějinách moderní architektury tak získala vila v Jevanech, sokolovna v Hostivaři (dokumentovaná i snímkem), finanční úřady a okresní soud v Pardubicích a pošta na Letné.⁶²² Teige se věnoval také problematice urbanismu a bydlení,

⁶²⁰ Ibidem, s. 47, 136 a 137.

⁶²¹ Teige 1947.

⁶²² Ibidem, nestránkováno.

kde kladně hodnotil Machoňovu regulaci Břevnova. Jako autora vily na Babě jej však mezi ostatními nezmínil.

Po roce 1948, respektive 1952

K pochopení pozice Ladislava Machoně v dějinách architektury, psaných mezi lety 1948–1989, je nutné vzít v potaz také události jeho veřejného života v padesátých letech. Machoň se po válce angažoval v několika úřadech a spolcích a výrazně se zapojil do poválečné architektonické a urbanistické obnovy země. Psal do odborného tisku, mluvil v rádiu a jako předseda Společnosti architektů podporoval sjednocení všech architektonických spolků v Bloku pokrokových projektových spolků (BAPS).

Po Únoru 1948 nabídl svůj ateliér v paláci Koruna nově vznikajícímu Stavoprojektu a v polovině srpna téhož roku začal budovat jeho krajské středisko v Pardubicích. Do Prahy se vrátil na konci roku 1949, aby vedl Krajský architektonický ateliér Praha. V roce 1950 se stal členem Svazu československých výtvarných umělců a předsedal jeho architektonické sekci. Ještě v roce 1952 stihl ve spolupráci s Augustou Müllerovou navrhnout výstavu Architektura v českém a slovenském národním dědictví.

Okolnosti zatčení Ladislava Machoně, jež se událo 22. července 1952, později Otakar Nový popsal v časopise *Československý architekt*: „V roce 1952 uspořádala VÚVA v Hradci Králové seminář. Čekali jsme Machoně v Kotěrově ‚Grandu‘ s jeho věrnou manželkou arch. Augustou Müllerovou, Dr. Zdeňkem Wirthem a Jiřím Voženílkem. Dozvěděli jsme se, že má být zatčen s tzv. protistátním centrem Rudolfa Slánského. Pak přijel za svou ženou Ladislav Machoň optimistický a důvěřivý jako obvykle. Vrátil se do Prahy s Dr. Zdeňkem Wirthem a čelil statečně svému

determinovanému osudu. Bezmocnost byla totální. Všichni politicky angažovaní lidé se stali náhle podezřelými. A jako při všech slavnostech teroru se stali objekty ‚ostrahy‘ čelní představitelé inteligence. Když se vrátil po dvou letech po četných akcích – mimo jiné též dopisu čestných členů Svazu architektů ČSSR v čele s akademikem Wirthem, stal se téměř sociálním případem.“⁶²³

V době Machoňovy vazby v létě 1953 se konala I. celostátní konference československých architektů, jejímž „největším kladem“ byla podle dobového odborného tisku „ideová jednota, pronikavá, až bojovná snaha skončit s minulostí“.⁶²⁴ Respektive kritika funkcionalismu a výčet dosavadních chyb a omylů ve stavebnictví všeobecně. Hlavní přednáška, jejímž autorem byl pravděpodobně Oldřich Starý,⁶²⁵ se snažila vyrovnat s dosavadním vývojem moderní architektury: „Referát spatřuje přímou cestu od Otty Wagnera a Jana Kotěry k funkcionalismu [...] odsuzuje kosmopolitní charakter funkcionalistické architektury výtvarné i vědecko-technické [...]. Tato architektura i umění se odvrátily od člověka, od jeho třídních vztahů a problematiky a nahradily je moderností jako úpadkovým rysem buržoasní společnosti.“⁶²⁶

Augustu Müllerovou, která se konference zúčastnila, zaskočilo, že se jméno Ladislava Machoně v tomto referátu vůbec neobjevilo. Jakoby do dějin architektury svým dílem nikdy nezasáhl. Müllerová proto napsala dopis předsednictvu konference i předsednictvu Ústředního svazu československých výtvarných umělců: „Machoňova tvorba má v historii české architektury své pevné místo a trvalé. Jako nejbližší mladší spolupracovník Kotěruv nejdéle a nejověrněji rozvíjel pokrokové umělecké krédo svého učitele osobitým svým architektonickým výrazem

⁶²³ Nový 1968, s. 3.

⁶²⁴ Starý 1953a, s. 110.

⁶²⁵ Referáty neměly ani v dobovém tisku ani v literatuře své autory viz Machonin – Pomazal – Zoufalý 1955.

⁶²⁶ Ibidem, s. 113.

(viz především stavby v Pardubicích). Nikdy se nezpronevěřil proti jednotě výtvarného díla, vyjádřené spoluprací architekta, malíře, sochaře a uměleckého řemesla. Ba možno říci, že tuto tradici převedl až dodnes přes všechna úskalí funkcionalistické tvorby, která ji popírala. Je třeba, soudruzi, tento nedostatek hlavního referátu opravit. Neboť skutečnost, že dnes architekt Machoň je ve vyšetřovací vazbě MNS [ministerstva národní spravedlnosti – pozn. autorky], nedává nikomu ještě právo jeho jméno z historie české architektury vyškrtávat.“⁶²⁷ Müllerová rovněž apelovala na Machoňův kladný vztah k soudobé (rozuměj socialisticky realistické) tvorbě: „Bylo též hovořeno o těch, kdo první ukazovali na příklad Sovětského svazu. Po spravedlnosti dlužno ke jménu s. Krohy a s. Starého přičlenit jméno Machoňovo (viz Architektura 1947) i dřívější jeho snažení ve funkcích, které zastával.“⁶²⁸ Podle historika architektury Otakara Nového napsali na podporu Ladislava Machoně čestní členové Svazu architektů v čele se Zdeňkem Wirthem dopis,⁶²⁹ nicméně o jeho reálné pomoci lze spekulovat.

Po příchodu z vězení v roce 1954 se Machoň nuceně věnoval různým „nearchitektonickým“ pracím. V polovině padesátých let se vrátil k výstavě Architektura v českém a slovenském národním dědictví z roku 1952 a spolu s Augustou Müllerovou napsal kapitolu o nástupu moderní architektury dvacátého století do rozsáhlé a hojně ilustrované publikace, kterou též sestavili a výtvarně upravili.⁶³⁰ Přestože jmenovali i jiné autory, věnují se hlavně „tvůrčí síle a cílevědomému umělci“ Janu Kotěrovi: „Pro naši architekturu 20. století základním kamenem je dílo Kotěrovo. Jeho světová úroveň, osobitost a hluboce český charakter

⁶²⁷ ČVUT, fond Oldřich Starý, opis dopisu Augusty Müllerové I. celostátní konferenci architektů Československé republiky, 4. července 1953. Za laskavé vyhledání a poskytnutí materiálů děkuji Ditě Dvořákové.

⁶²⁸ Ibidem.

⁶²⁹ Nový 1968.

⁶³⁰ Augusta Müllerová – Ladislav Machoň, Nástup k architektuře XX. století, in: Müllerová – Wirth 1961, s. 186–201.

způsobily, že se stalo pevným článkem řetězu, který tvoří historická i nová česká architektura.“⁶³¹ Text vzhledem k náplni knihy končí Kotěrovou smrtí (respektive jeho realizacemi před rokem 1914) a doplňuje jej množství fotografií i kreseb z pera Jana Kotěry. Machoň psal i dále a díky historiku umění Emanuelu Pochemu se mohl alespoň v textu vrátit ke Klementinu.⁶³²

Zmíněné politické pozadí zůstává v nakládání s Ladislavem Machoněm v dějinách architektury důležité. Neobjevuje se totiž nejen v přehledech padesátých let, ale ani v následující dekádě. V roce 1952 dostal Oldřich Starý od Akademie věd vědeckovýzkumný úkol, aby spolu se svým týmem přehodnotil vývoj architektury z hlediska marxismu-leninismu. Jejich materialistický postoj vyvrcholil o deset let později knihou o dějinách architektury. Kolektiv autorů Marie Benešová, Oldřich Dostál, Ladislav Foltýn, Kamil Gross a Jiří Hruža pod vedením Oldřicha Starého musel zpracovat vývoj české a slovenské architektury od samého počátku po současnost v obrazové publikaci určené širokému publiku.⁶³³ Autoři si dle svých slov uvědomovali nejen nedostatek souhrnné literatury k tématu, ale i studií k jednotlivým epochám i architektům. Rovněž deklarovali, že nevnímali jen dílo samotné, ale též všechny jeho souvislosti. Nicméně při listování vybranými stavbami první poloviny dvacátého století opět narazíme na tatáž jména a stavby jako dříve. Kniha působí relativně střídme ve výčtu autorů a osobnost Ladislava Machoně se v ní vůbec nevyskytuje. A to ani u rozebíraného zastavovacího plánu Břevnova.

Jen o pět let později vyšla obrazová publikace Oldřicha Dostála, Josefa Pechara a Vítězslava Procházky reflektující vývoj moderní architektury

⁶³¹ Ibidem, s. 193.

⁶³² Machoň 1958, s. 128.

⁶³³ Starý 1962.

od počátků secese až do poloviny šedesátých let minulého století.⁶³⁴ Kniha je svými vícejazyčnými texty pojata jako propagační a dělí se na osm kapitol, nejprve stylových, později chronologických.

Secese se stále považovala za snahu skoncovat s historismem, ale kubismus už autoři pokládali za osobitý styl, jenž Evropě přinesl svébytný architektonický projev. Rondokubismus vnímali jako jeho vyústění, ale z textu vyplynul jejich ambivalentní vztah k dekoru. Daleko více autoři přijímali purismus a jeho „*progresivní platformu*“ ve *Stavbě*: „*Časopis kolem sebe brzo soustředil nastupující generaci funkcionalistů a zvláště zásluhou Oldřicha Starého přinášel s velkým postřehem a cílevědomostí i neobyčejnou pohotovostí hodnotící informace o sotva dokončených dílech architektury v Evropě i doma.*“⁶³⁵ Funkcionalismus se podle nich musel vedle tradicionalismu a konservativismu prosazovat, ale stal se „*z hlediska vývoje k nové tvorbě směrem vůdčím. Již prvá díla vynikají originalností, smělostí a dosahují zralého funkčního půdorysu i tvarové jistoty.*“⁶³⁶ Dle tvůrců posunuly funkcionalistické realizace v tomto duchu československou architekturu do popředí evropského vývoje.

Přestože se na konci publikace nenachází literatura, jsou zdroje, z nichž autoři čerpali, patrné. Ve třicátých letech se v ní totiž dočítáme o nové architektuře, která má být nejen tvarová, ale i funkční technická a sociální. Soudobá architektura progresivně požaduje společenské změny. Akcentuje se bydlení a v tomto smyslu je jmenován i vyobrazen okrsek kolektivního bydlení, který jako jeden z autorů v roce 1930 navrhovala Augusta Müllerová. Jméno Ladislava Machoně se v celé knize nenachází, a to ani ve výčtu tvůrců vil pro kolonii Baba.

⁶³⁴ Dostál – Pechar – Procházka 1967.

⁶³⁵ Ibidem, s. 80.

⁶³⁶ Ibidem, s. 98.

Intermezzo: monografie

Tři velikáni architektury první poloviny dvacátého století se na konci padesátých let dočkali monografického zhodnocení svých děl. Josef Gočár zemřel jen pár měsíců po konci druhé světové války. SVU Mánes mu v létě 1947 upořádal posmrtnou výstavu, k níž vyšel katalog obsahující hlavně přehled jeho děl.⁶³⁷ Dva roky nato se jeho životem a dílem zabývala historička architektury Marie Benešová ve své závěrečné práci, která téměř po deseti letech vyšla knižně.⁶³⁸ Jen o rok později vydala tatáž autorka monografii Pavla Janáka, který zemřel v srpnu 1956.⁶³⁹ V obou textech se Benešová poprvé věnovala i dekorativní tvorbě architektů po vzniku Československa, kterou považovala na rozdíl od funkcionalistů za cennou.

Dekorativismu, jeho kořenům a historickému pozadí, věnovala článek z roku 1969 nazvaný Rondokubismus.⁶⁴⁰ Napsala: „*Časový odstup i generační nezaujatost vytvořily konečně předpoklad posuzovat 20. století historickou metodou.*“⁶⁴¹ Ladislav Machoň zde sice není zmíněn, ale text dokumentují fotografie interiéru Pasáže v Pardubicích a schodiště domu v kolonii na Žižkově.

Již o tři roky dříve Marie Benešová ve svém článku kladně hodnotila i předcházející kubismus, který konstruktivisté programově odmítli: „*A přesto je to vývojová etapa logická a nutná, již lze dnes bez zaujetí hodnotit pro svébytnost,*

⁶³⁷ Wirth 1945.

⁶³⁸ Benešová 1949 a Benešová 1958. Benešová se seznámila s Jiřím Gočárem a díky tomu měla možnost navštěvovat stále ještě existující architektonický ateliér jeho otce. Dle svých vzpomínek si musela toto téma u tehdejšího vedoucího katedry Antonína Matějčka prosadit, protože mu scházel dostatečný odstup. Guzik 2008, s. 245.

⁶³⁹ Benešová 1959.

⁶⁴⁰ Benešová 1969.

⁶⁴¹ Ibidem, s. 315.

*svéráznost i nadšení jejích tvůrců.*⁶⁴² Jméno Ladislava Machoně se zde neobjevuje a Benešová jej až do devadesátých let nezmiňuje.

K pětatřicetiletému výročí smrti se první rozsáhlé monografie z pera svého žáka a spolupracovníka Otakara Novotného dočkal i Jan Kotěra.⁶⁴³ Ladislav Machoň je v ní zmíněn ve dvojí roli. Na jednu stranu je jmenován jako Kotěřův spolupracovník, který uspěl při dostavbě právnické fakulty, na straně druhé jej Novotný kritizuje jako jednoho z konzervativních architektů: *„Tak nastává v architektonické obci třídění duchů, viditelné v charakteru časopisů ‚Styl‘ a ‚Stavba‘. Práce uveřejňované ve ‚Stylu‘ nejvíce členy Společnosti architektů (A. Engel, A. Dryák, B. Hypšman, J. Zázvorka, A. Mezera, L. Machoň, M. Urban, E. Králík, J. Rössler, F. Vahala, V. Kvasnička atd.), ale i jinými architekty (A. Špalek, B. Kozák, F. A. Libra, F. Fiala a V. Wallenfels), mají většinou ráz konzervativní; bez logického dalšího rozvíjení drží linii nastoupenou Kotěrou, aniž si uvědomují, že jeho odpovědnou tvorbu často jen rozměňují a že ji proměňují ve tvorbu zmechanizovanou.*⁶⁴⁴ Tvorbu Ladislava Machoně v Novotného publikaci zastupuje vstup do Pasáže v Pardubicích.

Zasloužilý umělec

V květnu roku 1967 žádal Ladislav Machoň o revidování výše důchodu, k čemuž musel doložit osvědčení ministerstva národní obrany o své odbojové činnosti za války. Svaz protifašistických bojovníků ve svém kladném rozhodnutí uvedl: *„Pravdivost údajů žadatele v životopise potvrzuje s. ministr Smrkovský, jako jeden z vedoucích odboje, a proto nepovažujeme za nutné požadovat další potvrzení.*⁶⁴⁵

⁶⁴² Benešová 1966, s. 171.

⁶⁴³ Novotný 1958.

⁶⁴⁴ Ibidem, s. 92.

⁶⁴⁵ Viz Vojenský ústřední archiv, Sbírká osobních spisů účastníka národního boje za osvobození podle zákona č. 255/46 Sb. (dále jen VÚA/VHA, Sbírká osobních spisů),

Josef Smrkovský byl tehdy ministrem lesního a vodního hospodářství. Po válce jeho politická kariéra stoupala, dokud nebyl v roce 1951 zatčen. Po rehabilitaci v roce 1962 se postupně vracel do vrcholové politiky a po XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 se stal členem Ústředního výboru KSČ a v dubnu 1968 předsedou Národního shromáždění ČSSR.

S Josefem Smrkovským se za války Augusta Müllerová údajně blíže poznala, když její bratr lékař Smrkovskému ošetřil zraněné oko.⁶⁴⁶ Společně pracovali v České národní radě a od té doby se přátelili. V listopadu 1959 tehdy ještě sám neospravedlněný Josef Smrkovský ve své výpovědi k Machoňově rehabilitaci uvedl: „S Machoňovými jsem se stýkal i po osvobození, a to jednak služebně v Zemském národním výboru, kde jsem byl tehdy předsedou, jednak i na základě přátelských vztahů. Tento stav trvá doposud. Přátelství s Machoňovými mi bylo později vytýkáno, neboť ve vnějším projevu dr. Machoně jsou patrné stopy měšťáckého původu i života. Já jsem však Machoňovy poznal jako vnitřně přesvědčené komunisty, i když vím, že některé přežitky z dřívějšího života si dosud zachovali, a proto jsem ve svém přátelství k nim setrval dosud.“⁶⁴⁷

V roce 1968, kdy Ladislav Machoň oslavil kulatiny, získal také ocenění zasloužilého umělce. Dle všech členů jeho rodiny i rodiny Augusty Müllerové měl toto ocenění svému příteli „zajistit“ právě Josef Smrkovský.⁶⁴⁸ K této příležitosti architekt Alois Kubíček, jemuž Machoň ve dvacátých letech navrhoval vilu na Ořechovce, napsal jeden oficiální životopis do časopisu *Architektura ČSSR* a druhý vzpomínkový do *Československého architekta*. První zmíněný představuje klasický přehled života od studia přes nejnámější realizace

Ladislav Machoň – čj. 9249/67, dopis Svazu protifašistických bojovníků Vojenskému historickému ústavu, 15. září 1967.

⁶⁴⁶ Rozhovor se synovcem Augusty Müllerové Janem Millerem, 21. března 2013.

⁶⁴⁷ NA, fond Generální prokuratury, SGPt 73/53, Bohumil Vančura a spol., svědecká výpověď Josefa Smrkovského, 4. listopadu 1959, s. 2.

⁶⁴⁸ Například rozhovor s vnučkou Ladislava Machoně Ivou Řezaninovou, 19. února 2013.

k současnosti.⁶⁴⁹ Kubíček v něm ocenil Machoňovu všestrannost, která se projevila hlavně v šíři jeho díla, a zmínil také jeho vykonstruovaný proces. Text zakončil alibistickými slovy: „Zasloužilý umělec architekt Machoň neumdlévá, je činný v Útvaru hlavního architekta, a naprosto se nesnaží, aby nabyl klidu, který mu nikdy nebyl udělen.“⁶⁵⁰ Kubíček věděl, že Machoň kvůli nízkému důchodu pracovat musel. Text ilustrují fotografie reálky, interiéru Pasáže a finančních úřadů a okresního soudu v Pardubicích, kina Koruna, kolonie Domov v Praze a dále tři snímky z interiéru Klementina, obě čítárny a schodiště k technické knihovně.

Do uvolněnějšího periodika *Československý architekt* rozepsal Kubíček své vzpomínky: „S Lád'ou, jak si vždy Machoň říkal, jsem se patrně znal odjakživa. On byl rozený organizátor. [...] Machoň se stal architektonickým pobočníkem granda mezi architekty – Jana Kotěry. To trvalo 16 let. Poté vykročil sám. Uměl šťastně, směle riskovat. [...] Machoň měl vždy talent burcovat z lhostejnosti. To je více než jen životní heslo, je to vlastenecký závazek a v tom mu přeji zdraví pokračovat.“⁶⁵¹

Architekt a historik architektury Otakar Nový ve svém článku proložil informace o díle Ladislava Machoně, jeho činnosti v odboji i poválečné účasti v politickém životě taktéž svými vzpomínkami: „Poznal jsem architekta Ladislava Machoně v předválečném Klubu architektů [...] elegantního, duchaplného a vždy optimistického umělce. Vypadal tenkrát jako třicátník a k nám klukům ze Spolku posluchačů architektury se choval jako k svým trochu mladším druhům, ačkoliv mu táhlo na padesátku.“ Označil Machoně jako generačního druha žijících členů meziválečné avantgardy a jednoho z tvůrců podmínek pro rozvoj moderní architektury. Za jeho skutečného učitele považoval Jana Kotěru:

⁶⁴⁹ Kubíček 1968a.

⁶⁵⁰ Ibidem, s. 435.

⁶⁵¹ Kubíček 1968b, s. 3.

„Stal se v mnohém směru také dědicem tragického osudu svého učitele, který měl více vlivu než příležitostí k projevu, více srážek a zápasů nežli uznání a úspěchů. Bylo by přehnané klást rovnítko mezi Kotěru a Machoně jako architektonické individuality. Těsně po smrti svého mistra a přítele, jehož ateliér vedl jako hlavní architekt po řadu let, byl vystaven Ladislav Machoň podobně jako jeho starší druzi Josef Gočár, Pavel Janák a Otakar Novotný, tyto robustní osobnosti z počátku emancipačních snah české moderní architektury, silnému tlaku mladší generace konstruktivistů a puristů, narozené kolem roku 1900.“

Nový dále připojuje své postřehy o celkovém nahlížení na architekturu: *„Předváleční levicoví dogmatici (kteří nejsou pouze produktem našeho období kultu) mu nedůvěřovali, protože byl příliš elegantním, společenským a mladistvě vyhlížejícím mužem. Měl navíc zarážející chybu: jezdil rád na dopravním prostředku feudální třídy – na koni. Pomluvy a závist jsou často mocnější nežli fakta.“*⁶⁵²

Architekt Ladislav Machoň zemřel 22. prosince 1973. Jediný jeho nekrolog vyšel v časopise *Umění* a napsal jej tehdejší předseda redakční rady a historik umění Emanuel Poche.⁶⁵³ S Machoněm se znal od poloviny padesátých let, kdy spolupracovali na výstavě Jana Kouly a Josefa Fanty. Kromě klasického životopisného přehledu tohoto „čelního architekta předválečné éry“ se Poche hlouběji zabýval dvěma stavbami – Klementinem a právnickou fakultou. Dále vyzdvihl přátelství se Zdeňkem Wirthem a Václavem V. Štechem: *„Zejména Wirth byl až do smrti Machoňovým přítelem a ze vzájemné spolupráce obou vzniklo mnoho užitečného v naší výtvarné kultuře. Stačí vzpomenout [...] Wirthovy iniciativy při zadávání významných architektonických projektů Machoňovu ateliéru.“*⁶⁵⁴ Machoňův osud v padesátých letech text zcela vynechává. Naopak vyzdvihuje

⁶⁵² Všechny citace Nový 1968, s. 3.

⁶⁵³ Poche 1974.

⁶⁵⁴ Ibidem, s. 355.

Machoňovu práci v šedesátých letech na Útvaru hlavního architekta, kde se „*neúnavně*“ věnoval přípravě expozice o stavebním vývoji Prahy.

Normalizace

Po odchodu Ladislava Machoně jako by se za jeho tvorbou i jím samotným zavřela voda. O jeho úmrtí napsal jediný článek jeho přítel a během nejtuzší normalizace se jeho jméno neobjevuje v knihách ani časopisech. Byť je nutné zdůraznit, že v této době trpěla nejen odborná literatura všeobecně.

Jeho zmizení z dějin moderní architektury pravděpodobně souvisí také se snahou vymazat z historie jeho přítele Josefa Smrkovského. V reakci na rok 1968 musel Smrkovský nejprve nuceně odstoupit ze všech svých politických funkcí a komunistická strana jej jako svého člena vyloučila. Smrkovský se údajně zpronevěřil zájmům lidu, což se opakovalo ve zveřejněné kritice jeho osoby a později v mnoha štvavých článcích, veřejných projevech i rozhlasových pořadech. Ještě po jeho smrti v lednu 1974 se běžně v novinách psalo o jeho odpadlictví a o rok později vyšla brožura s názvem *Politik zbavený masky*. Smrkovského skon se tajil, na pohřbu nesměl promluvit František Kriegel a jeho urna nemohla být uložena na Olšanských hřbitovech.⁶⁵⁵ Nežádoucnost osoby Josefa Smrkovského pravděpodobně negativně ovlivnila i Ladislava Machoně. Tuto tezi podporuje jeho vynechání v souborném vývoji architektury, který napsala Marie Benešová, nejprve v roce 1978 jako svou habilitační práci a o šest let později jej vydala knižně.⁶⁵⁶ Ladislav Machoň se v knize totiž

⁶⁵⁵ Vrabec 1991.

⁶⁵⁶ Benešová 1984. Přípravnou studií ke knize byl mimo jiné článek viz Benešová 1975. O průzkumu architektury devatenáctého století dále viz Benešová 1988.

vyskytuje jen ve dvou poznámkách pod čarou, přestože v ní autorka uvedla celou řadu ostatních jmen.

Pro dějiny architektury se z několika důvodů jednalo o nesmírně důležitou publikaci. Poprvé se tímto tématem tak rozsáhle zabýval historik architektury (nikoliv architekt), jenž do své práce zahrnul mimo hospodářských a společenských vlivů rovněž faktografii, historický vývoj a dobové filozofické teorie. K hlavním premisám textu Marie Benešové patřilo pochopení a zhodnocení architektury devatenáctého století a tím pádem její rehabilitace. Zde autorka odkazovala k výstavě a knize *Architektura v českém národním dědictví* a spolu s dalšími tvůrci jmenovala i Ladislava Machoně.

Benešová přinesla také nový pohled na architekturu první poloviny dvacátého století, jež se podle ní doposud klasifikovala „z pozic vývoje k moderní architektuře“. Benešová k tomu píše: „Co bylo vybudováno třeba jen s nepatrným odchýlením od tohoto programu, [avantgarda – pozn. autorky] neuznávala, takže mnohé z produkce prvních čtyřiceti let 20. století v důsledku jednostranného posuzování propadlo a může být ještě objeveno.“⁶⁵⁷ Tento program pokrokové skupiny architektů z poloviny dvacátých let potvrdil nejprve ve své knize Karel Teige a později výstava Za novou architekturu. Podle Benešové ale nelze za jediná kladná měřítko v dějinách architektury považovat progresivnost a funkcionalistické tvary.

Marie Benešová označila za počátek české moderny rok 1908, kdy na výstavu Obchodní a živnostenské komory navrhl obchodní pavilon Jan Kotěra spolu s Josefem Gočárem a Pavlem Janákem. Autorka tak vedle hlavní osobnosti moderny zdůrazňuje generaci, která právě v té době začala tvořit a o pět let později dosáhla vrcholu své modernistické tvorby: „Historickou úlohu vytvořit

⁶⁵⁷ Benešová 1984, obě s. 34.

novou, výrazově odlišnou syntézu architektury se podařilo splnit některým příslušníkům generace Kotěrových žáků a spolupracovníků, především Josefu Gočárovi, Pavlu Janákovi a Otakaru Novotnému.“⁶⁵⁸

Kubismus, čerpající stejně jako rondokubismus ze soudobého malířství, již dříve autorka vyzdvihla jako součást plynulého vývoje k poválečnému dekorativismu, purismu a expresionismu. A všeobecně k abstrakci. Na tomto místě Benešová uvedla Machoně podruhé, když v poznámce vypočítala jména těch, kteří během prvních pěti let Československa vytvořili neuvěřitelné množství návrhů veřejných staveb, ale bez konkrétních realizací. Ve stínu Janáka a Gočára to byli všichni ti, kteří „*pokládali architekturu za výtvarné dílo a ne jen za objekt budovaný pro užitkové potřeby*“.⁶⁵⁹

Přestože Marie Benešová napsala, že meziválečná doba byla odrazem neobyčejně složitého dění, stejně lze z textu poznat její sympatie k levicové avantgardě. Nejprve označila za přelom pro českou architekturu rok 1924, kdy časopis *Stavba* zdůraznil při navrhování architektury účelnost, ekonomii a hygienu. Později se v kapitole věnované třicátým letům zabývala výhradně dílem „*nové architektury*“. Vliv Oldřicha Starého lze dále rozpoznat, když autorka vypočítává nové typy budov. Ale připustila, že pokrokové myšlenky sociálně zaměřené architektury našly své uplatnění jen v individuálních stavbách. Benešová poprvé uvedla, že funkcionalistické formy se na konci dekády stávají oficiálními.

V první polovině osmdesátých let napsal a posléze vydal historik architektury Rostislav Švácha knihu *Od moderny k funkcionalismu* s podtitulem *Proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*.⁶⁶⁰ Poprvé podrobně zpracoval

⁶⁵⁸ Ibidem, s. 255.

⁶⁵⁹ Ibidem, s. 304.

⁶⁶⁰ Švácha 1985.

jednotlivé objekty ve Velké Praze a dále je konfrontoval s dobovými tezemi v odborných časopisech. Vzhledem k tomu, že většina realizací Ladislava Machoně se nachází právě v hlavním městě, vyskytuje se jeho jméno v knize často. Byť ne tolik jako v případě avantgardy: Jan Gillar, Josef Havlíček, Karel Honzík, Jaromír Krejcar a Evžen Linhart. Stejně jako on jsou zastoupeni tradičnější autoři jako Bohumil Hypšman, Antonín Engel, Bohumír Kozák, ale také autoři jako Vlastislav Hofman, Karel Honzík, Otakar Novotný, Oldřich Starý a Ladislav Žák. Nejvíce kniha přirozeně reprezentuje díla Josefa Gočára, Pavla Janáka a Jana Kotěry.

Rostislav Švácha předložil již Machoňovu kubistickou tvorbu, byť je takových dochovaných příkladů málo. Švácha se samozřejmě nejvíce věnoval Machoňovým vilám. Začal rondokubismem na Žižkově. Podrobněji se zabýval kolonií Ve Stromkách, respektive zdejším Machoňovým dvojdomkům ve stylu anglických cottage s důmyslným dvoutraktovým půdorysem. V dalších soukromých domech podle něj Machoň uplatnil „*konstruktivní modernu kotěrovské verze*“, až dospěl k purismu na Smíchově a funkcionalismu na Babě. Švácha považoval Machoně za méně radikálního a své tvrzení doložil podle svých slov až patetickou a hřmotnou poštou na Letné. A stejně jako avantgarda ocenil sokolovnu v Hostivaři pro její kubickou skladbu a strohost.

Při přestavbě Klementina pro univerzitní knihovnu podle Šváchy našel architekt „*specifický vlastní styl, směřující klasicistické a modernistické prvky*“.⁶⁶¹ Hlavní autorství právnické fakulty autor přisoudil Janu Kotěrovi, ale podle nehotových náčrtků ji musel postavit Ladislav Machoň. Ve třicátých letech se podle Šváchy tvůrčí zájmy Ladislava Machoně přesunuly do sféry pražského urbanismu. Místo Pavla Janáka se totiž stal členem Státní regulační

⁶⁶¹ Švácha 1985, obě s. 218.

komise, do níž oba architekti vnášeli modernější názory, a vypracoval zde regulační plán na domy s malými byty na Břevnově. Obrácení k urbanismu ale není tolik přesné, protože v této dekádě zuřila hospodářská krize a navrhovalo se i stavělo málo. Avšak Rostislav Švácha jako první komplexněji zpracoval a představil Machoňovy pražské realizace.

Sto let

V roce 1988 by Ladislav Machoň oslavil sto let. Toto kulaté výročí připomněly dva články a výstava v Pardubicích. Historik architektury a památkář Jan Svoboda ve svém medailonu do časopisu *Architektura ČSR*⁶⁶² napsal, že Kotěřův spolupracovník Machoň patřil ke generaci Pavla Janáka a Josefa Gočára. Jeho dílo připomněl chronologicky a ve výčtu staveb uvedl množství mimopražských realizací. Text ilustrovala fotografie sokolovny v Hostivaři.

Generační spříznění s Janákem, Gočárem a Novotným připomíná ve svém jubilejním článku i historik architektury Zdeněk Lukeš: *„Stejně jako jejich tvorba prošlo Machoňovo dílo všemi rychle se střídajícími styly a proudy moderní architektury. [...] Na rozdíl od svých známějších kolegů zůstává ovšem Machoň (podobně jako R. Stockar, J. Vondrák, B. Kozák nebo F. Kavalír – mám-li jmenovat alespoň několik dalších jeho vrstevníků, kteří přešli od secese k mezinárodnímu stylu) poněkud v pozadí. Přitom jeho rozsáhlé a všestranně orientované dílo by si zasloužilo hlubší studii (v počtu realizací se mu vyrovná jen málokdo a jen jejich prostý výčet by zabral několik stránek).“*⁶⁶³ Následuje přehled jeho staveb, jak autor v úvodu avizoval, pouze z Prahy. Text doprovází Machoňova „prakticky neznámá epizoda“, kubistická úprava kina Koruna a také pošta na Letné.

⁶⁶² Svoboda 1988.

⁶⁶³ Lukeš 1988, s. 4 a 5.

U příležitosti Machoňových kulatin uspořádala výstavu celého jeho díla, ale s důrazem na pardubické stavby, Východočeská galerie v Pardubicích. Scénář výstavy připravil výtvarník a grafik Lubomír Netušil. V kratičkém textu v katalogu zopakoval autor slova Zdeňka Lukeše a připojil poznámku: „Při budoucím hodnocení Machoňova díla by neměly být opomenuty tak závažné a dnešní praxi ne zcela běžné přístupy důsledného respektování existence památkových objektů a citlivé začlenění moderní architektury do jejich blízkosti.“⁶⁶⁴

Kniha *Česká architektonická avantgarda* architekta a historika architektury Otakara Nového vyšla sice až v roce 1998, autor ji však napsal mezi lety 1986 a 1988.⁶⁶⁵ Jak sám název napovídá, jde o dějiny progresivních a moderních architektů, ale rovněž o obhajobu jejich tvorby, protože jejich svět podle autora po druhé světové válce skončil a v druhé půli dvacátého století se dočkali kritiky. Přestože do této skupiny Ladislav Machoň svým dílem nepatří, i tak se jeho jméno vzhledem k jiným tradičnějším a přesto zmiňovaným autorům v rozsáhlé publikaci objevuje velice málo. Kromě šablonovitých tvrzení – Kotěrovu právnickou fakultu dokončil jeho spolupracovník Ladislav Machoň, autor přestavby Klementina a člen Státní regulační komise – udivuje zmínka o „pietní a působivé“ úpravě kostela v Naardenu a o soutěži na přístavbu Staroměstské radnice v roce 1938. Překvapivě zcela chybějí stavby, jež sama avantgarda hodnotila pozitivně, včetně například účasti na výstavě zmiňované kolonie Baba.

⁶⁶⁴ Netušil 1988, nestránkováno. Výstava se uskutečnila 29. 9. – 6. 11. 1988. Fotografie z expozice viz NTM, AA, fond 26 – Machoň, složka fondu.

⁶⁶⁵ Nový 1998. Autor knihu zkrátil v roce 1990 a její redakce se odehrála v roce 1997. Reprint proběhl v roce 2015.

Po roce 1989

Jistého znovuobjevení – ale pouze své kubistické tvorby – se Ladislav Machoň dočkal v souborech knih s názvem *Dějiny českého výtvarného umění*, jež jako své syntetické dílo a přehled stavu bádání začal v osmdesátých letech vydávat Ústav dějin umění Akademie věd. I díky nebývalému rozsahu tohoto souboru je zde Machoňova tvorba pojednána doposud nejvíce a nejšířeji.

Pracovníci ústavu se nejprve přirozeně pustili do nejstaršího umění a ke dvacátému století se dostali až na sklonku devadesátých let.⁶⁶⁶ Ve čtvrtém svazku historik umění Petr Wittlich poprvé zmínil soutěžní návrh na Žižkův pomník na Vítkově z roku 1913, který v podobě mastaby s velkými figurami zaslala dvojice Ladislav Machoň a Jaroslav Horejc. Historička architektury Marie Benešová v jedné z kapitol zúročila svůj dlouhodobý zájem o kubismus a proti svým předchozím pracím Machoně rehabilitovala: „*Ladislav Machoň nebývá zařazován k vůdčí skupině čtyř představitelů českého architektonického kubismu, ač k ní právem náleží.*“ Odkázala na text Vlastislava Hofmana ve *Volných směrech*, kde Machoně jmenovitě uvedl. Celý odstavec pak věnovala jeho málo známým divadelním scénám (*Madame La Morte*, *Chlubný voják*, *Šibalství Scapinova* a *Aglavena a Selysetta*): „*Subtilní kubistické kreaace Machoňových inscenací jsou zcela kontrastní k jeho architektonickým návrhům.*“⁶⁶⁷ Jeho architektonický výraz popisovala jako robustní (sokolovna na Královských Vinohradech), mužný (Žižkův památník) a monumentální (válečné pomníky). Kubismus se podle Benešové dále otiskl v návrhu na Moderní galerii na Kampě a Švandovo divadlo na Smíchově. Benešová doplnila, že Machoň přešel k rondokubismu,

⁶⁶⁶ DČVU IV/1 a 2, 1998.

⁶⁶⁷ Marie Benešová, *Architektura kubismu*, in: DČVU IV/1 1998, obě s. 340.

v němž Kotěrovi žáci realizovali celou řadu veřejných budov, a jmenovala Pasáž v Pardubicích.

Historička divadla Věra Ptáčková ocenila Machoňovu scénickou tvorbu již v osmdesátých letech,⁶⁶⁸ ale nyní mu věnovala ještě více pozornosti: „*Významným stylovým projevem [kubismu – pozn. autorky] se stala scéna Kotěrova žáka Ladislava Machoně k Molièrovým Šibalstvím Scapinovým v Divadle Umění 1912 v režii Pavla Neriho [pseudonym Petra Kropáčka – pozn. autorky], [...] proto se také Machoň pokusil škrtnout dekoraci vůbec a hrát na pódiu uprostřed diváků, aby se tak dotkl problematiky aktuální až po druhé polovině století: zákonitosti hereckého projevu na scéně obklopené diváky z více stran a nechráněné rampou ani ‚čtvrtou stěnou‘. V souvislosti s Machoněm je takřka nemožné nesrovnat tento postup s metodou kubistické malby, která rovněž anulováním perspektivy zrušila ‚kukátkový obraz‘.“⁶⁶⁹ Šibalstvím Scapinovým Ptáčková ilustrovala začátek své kapitoly a vyjmenovala tvůrce, kteří „*určili základní rysy moderní scénografie: Ladislav Machoň, Petr Kropáček, František Kysela, Vratislav Hugo Brunner, Alexandr Vladimír Hrska a posléze Vlastislav Hofman, Bedřich Feuerstein, Jiří Kroha a Josef Čapek*“.⁶⁷⁰ O Machoňově „jasnozřivosti“ na tomto poli napsala Ptáčková i dále, když jej přirovnávala k E. F. Burianovi ve třicátých letech.⁶⁷¹*

Historik architektury Rostislav Švácha potvrdil v kapitole věnované dvacátým letům poválečnou tvorbu Ladislava Machoně jako kubistickou. Poté Machoň navrhoval v duchu rondokubismu, ale jeho stavby mají podle něj umírněnější dekor. Jako příklad uvedl autor pardubické realizace – poštovní ředitelství, reálku a Pasáž, již ilustroval fotografií interiéru. Pardubice se sice podle autora v této době nestaly svébytným centrem, ale patřily

⁶⁶⁸ Ptáčková 1982, s. 20.

⁶⁶⁹ Věra Ptáčková, Scénografie – kubismus a expresionismus, in: DČVU IV/1 1998, s. 371.

⁶⁷⁰ Ibidem, s. 372.

⁶⁷¹ Ibidem, s. 422.

do „akčního rádia“ pražských architektů a „všude v tomto prostoru dnes nalezneme menší či větší soubory staveb z dvacátých let“⁶⁷² navržené právě jimi. Ale autor neuvedl, že výraznější rondokubistický dekor bychom našli v Machoňových nerealizovaných návrzích a také v nedochovaných interiérech.⁶⁷³ Rovněž je škoda, že Švácha nezmínil jedinou jeho vilu z té doby. Naopak zabrousil do třicátých let, když Ladislava Machoně uvedl jako jednoho z členů Státní regulační komise.

V *Dějínách českého výtvarného umění* se už ale s architekturou Ladislava Machoně setkáváme jen jednou, když jej ve dvacátých letech na Moravě připomněl historik umění Zdeněk Kudělka. Machoň se podle něj svým soutěžním návrhem na spořitelnu v Moravské Ostravě podílel na seznamování menších měst se soudobými architektonickými tendencemi.⁶⁷⁴ Historik architektury Vladimír Šlapeta jeho tvorbu ve své kapitole o architektuře třicátých let neuvedl. Svou stať sice zakončil poznámkou o výstavě *Za novou architekturu*, ale nejmenoval žádného jejího autora. V pátém díle v textu o architektuře čtyřicátých let se nachází pouze odkaz na Machoňův článek.

V roce 2001 uspořádala Správa Pražského hradu výstavu s názvem *Deset století architektury*, ke které vyšlo pět katalogů věnovaných konkrétnímu slohu a jeden katalog pro dvacáté století. Autor textů ke stavbám minulého století Zdeněk Lukeš hned v úvodu přiznává, že se vzhledem k omezenému rozsahu nemůže jednat o vyčerpávající publikaci.⁶⁷⁵ Počáteční krátké kapitoly o stylovém vývoji architektury zmínily Ladislava Machoně jako absolventa pražské techniky ovlivněného kotěrovskou modernou a jako jednoho z protagonistů

⁶⁷² Rostislav Švácha, *Architektura dvacátých let v Čechách*, in: *DČVU IV/2 1998*, s. 11.

⁶⁷³ Alena Adlerová, *Užití a dekorativní umění dvacátých a třicátých let*, in: *DČVU IV/2 1998*, s. 430–431.

⁶⁷⁴ Zdeněk Kudělka, *Architektura dvacátých let na Moravě*, in: *DČVU IV/2 1998*, s. 54.

⁶⁷⁵ Lukeš 2001.

rondokubismu, vedle Josefa Gočára, Pavla Janáka, Otakara Novotného a Rudolfa Stockara. Byť autor Machoně jako kubistického tvůrce neuvedl, u katalogového hesla k paláci Koruna píše: „Pro vývoj české architektury byly významné i další úpravy Ladislava Machoně (kubistické kino v suterénu a později i první pražský jídelní automat).“⁶⁷⁶ V případě Strnadova domu na Letné připomněl Machoněvy pozdější přestavby. Dále Lukeš jmenoval Machoně jako jednoho z tvůrců vil pro zahradní čtvrť Ořechovka a později pro kolonii Baba. Celé jedno heslo (tedy i výstavní panel) věnoval počtě na Letné.

Jen pár let nato napsal Petr Kratochvíl kapitolu o architektuře ve dvacátém století do tematické řady *Dějiny země Koruny české*.⁶⁷⁷ Vzhled k rozsahu textu se nelze divit spíše výčtu jmen a realizací, které mají čtenáři encyklopedicky představit tak rozsáhlý vývoj. S Ladislavem Machoněm se setkáme třikrát: s dokončovatelem právnické fakulty, jedním z autorů vily na Babě a zastavovacího plánu na Břevnově.

Souborné dějiny architektury symbolicky završuje nová kniha Ústavu dějin umění, která přináší přehled celkového vývoje umění od roku 800. Řazení není encyklopedické, ale čtivě spojuje tři až pět děl dohromady v jeden informativní text. Nicméně Ladislava Machoně publikace nezmiňuje.⁶⁷⁸

Intermezzo II: nové monografie

Největší jména moderní architektury se po přelomu tisíciletí dočkala svých (nových) monografických zpracování. Souborná publikace o Janu Kotěrovi doprovázející stejnojmennou výstavu si vzala za cíl zmapovat a znovu zhodnotit

⁶⁷⁶ Ibidem, s. 74.

⁶⁷⁷ Kratochvíl 2009.

⁶⁷⁸ Petrasová – Švácha 2017.

život a dílo zakladatele české moderní architektury. Publikace opakuje obligátní poznámku o právnické fakultě: „Vlekoucí se novostavbu pak od roku 1926 vedl a v mnoha prvcích dotvářel Kotěřův dlouholetý spolupracovník Ladislav Machoň.“⁶⁷⁹ Kromě toho napsala historička umění Alena Pomajzlová o pozemku na novostavbu galerie na Klárově, který získal Kotěra a Ladislav Machoň na něj připravil návrh.

V roce 2004 se své publikace dočkal i Vlastislav Hofman a její autoři rozčlenili jeho dílo do jednotlivých specifických žánrů proložených životopisnými částmi. V kapitole o Hofmanových scénách uvedl historik umění Jiří Hilmera i Šibalství Scapinovo jako „nejradikálnější řešení“ jeviště od Ladislava Machoně.⁶⁸⁰ Dále je Machoň zmíněn jen jako jeden z účastníků soutěže na Žižkův památník na Vítkově a hotel Hvězdoslav na Štrbském plese.

O šest let později vznikla pod vedením Zdeňka Lukeše nová monografie Josefa Gočára, která nejprve chronologicky představila jeho architektonickou a posléze interiérovou tvorbu.⁶⁸¹ Poslední kapitola se věnovala Gočárově spolupráci s výtvarnými umělci. V tomto smyslu je zmíněn rovněž Ladislav Machoň. Publikace vždy uvádí Machoně jako Gočárova a Janákova souputníka. Výstižně se o nich lze dočíst v části nazvané Hledání avantgardních forem: „Architekti střední generace, jejichž hlavními reprezentanty byli ‚mánesáci‘ Gočár s Janákem, Ladislav Machoň, Otakar Novotný, Rudolf Stackar, Bohumír Kozák a další, hledali cestu k avantgardě nelehko. Po válce uvázli ve veřejnosti oceňovaném národním dekorativismu, čímž se dostávali do určité tvůrčí izolace – řada mladších projektantů, včetně Gočárových žáků na Akademii, jim vyčítala odklon od moderní architektury k dekorativním formám. Styl art déco opouštěli postupně a ke skutečně moderním stylům,

⁶⁷⁹ RŠ [Rostislav Švácha], Projekt budovy Právnické a Teologické fakulty České univerzity Karlo-Ferdinandovy, in: Šlapeta 2001, s. 235.

⁶⁸⁰ Jiří Hilmera, Vlastislav Hofman – scénograf, in: Nešlehová 2004, s. 263.

⁶⁸¹ Lukeš 2010.

zbaveným zdobného aparátu, většinou doputovali oklikou přes ‚holandský‘ racionalismus a moderní klasicismus. Od konce dvacátých let se však i oni stali reprezentanty konstruktivismu a funkcionalismu a ztrátu nakonec dohnali se ctí.“⁶⁸²

Velkou monografii Pavla Janáka v rámci svého doktorského studia připravil historik umění Norbert Kiesling, který ji v roce 2011 vydal.⁶⁸³ Po životopisných údajích následuje poměrně krátký text o Janákově architektuře rozdělený podle stylů. Kniha z velké části zahrnuje přepisy z Janákových pamětí a deníků, dopisů a článků. Autor překvapivě skončil ve třicátých letech a Janákovými pozdějšími díly už se příliš nezabývá. Zde je jedinkrát jmenován Ladislav Machoň jako jeden z architektů vil na Babě.

Ladislav Machoň v dějinách architektury

Dílo Ladislava Machoně zůstává v dějinách architektury dosud spíše nedocenoeno a téměř vždy jeho tvorbu představují identické realizace (například úprava kina Koruna v Praze, stavba právnické fakulty tamtéž nebo ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích). Způsobilo to hned několik příčin: dějiny moderní architektury formulovala avantgarda, Ladislav Machoň na rozdíl od architektů Pavla Janáka a Josefa Gočára vstoupil na pole architektury se zpožděním, nevyučoval, a neměl tudíž své žáky, byl vězněn a později byl spojován s Josefem Smrkovským, který se stal během normalizace nepohodlným. V neposlední řadě je třeba si připustit, že se současní historici architektury k jeho tvorbě zatím nedostali.

Dějiny architektury dvacátého století v Československu začali psát architekti z řad progresivní avantgardy, kteří vytvořili kánon udržovaný i díky bezčasí

⁶⁸² Ibidem, s. 165.

⁶⁸³ Kiesling 2011. Disertační práci o Janákově napsala rovněž Hnídková 2011.

minulého režimu dlouhá desetiletí. Mezi jejich kritéria patřila především bezozdobnost, moderní konstrukce a sociální přístup. Stavby Ladislava Machoně těmto měřítkům většinou nevyhovovaly, požadované strohosti se přiblížil jen vybranými realizacemi ze třicátých let. Avantgarda navíc neoceňovala pozdní tvorbu Jana Kotěry, na níž Ladislav Machoň navazoval. Opožděná realizace právnické fakulty zůstávala stranou jejich zájmu, stejně jako úprava památkově chráněné budovy Klementina pro knihovni účely.

Společnost architektů, která oproti svým mladším kolegům sdruženým v Klubu architektů nepovažovala architekturu pouze za technické dílo a kladla na ni také estetické požadavky, nedokázala svůj přístup mezi odborníky dostatečně vysvětlit a rozšířit. I proto se Machoňovo dnes oceňované dekorativní (kubistické a rondokubistické) dílo dočkalo svého prvního uznání až na konci šedesátých let, kdy odborná veřejnost začala přijímat i tyto doposud marginalizované směry.

Ladislav Machoň pracoval osm let v ateliéru Jana Kotěry, ale přesto se v odborné literatuře výrazně vyzvedávají Kotěrovi žáci nad jeho spolupracovníky. Věkově byl Machoň bezmála stejně starý jako Pavel Janák a Josef Gočár a jeho tvorbu rovněž ovlivnila řada stylových vlivů. Na rozdíl od nich ale nestačil ještě před první světovou válkou zaujmout velkými „ikonickými“ realizacemi a ve dvacátých letech si musel teprve budovat renomé. Janák a Gočár zemřeli proti Ladislavu Machoňovi relativně brzy a jejich tvorba se záhy dočkala zpracování. Oba zmínění architekti navíc jako učitelé vychovali řadu žáků a měli tak nejen své následovníky, ale rovněž pamětníky a udržovatele odkazu.

Machoňova poválečná činnost, levicové smýšlení a konzervativnější vyznění jeho díla, mu v padesátých letech otvíraly možnost zařadit se mezi vlivné architekty, jejichž tvorba bezpečně splňovala nároky nastupujícího a politicky

motivovaného socialistického realismu. Jeho členství v zednářské lóži však vedlo k jeho uvěznění, soudu a společenskému pádu, z něž se obtížně dostával také v následující dekádě.

Přestože o něm architektonické publikace šedesátých let mlčí, v roce 1968 se na čas znovu vrátil, když jej komunistický režim ocenil titulem zasloužilého umělce. Dnes už nelze nijak dokázat, zda za tímto oficiální uznáním stál Josef Smrkovský. Brzy poté ale měl tento politik úzce spjatý s Pražským jarem zmizet z historie. A ani Machoň se až do poloviny osmdesátých let v odborné literatuře neobjevuje. Nejasné například zůstává vynechání všech jeho realizací v první syntetické knize o moderní architektuře, kterou připravila Marie Benešová. Před Sametovou revolucí se Ladislav Machoň opět vynořil při zpracování moderních staveb v Praze a také začala samostatná kapitola docenění jeho díla v Pardubicích.

V posledních třech dekádách se jméno Ladislava Machoně objevuje v odborné literatuře častěji, nicméně komplexního zhodnocení se prozatím nedočkal, neboť mnozí historici architektury se dosud snaží vynahradiť „dluh“ vůči avantgardě a čelným osobnostem meziválečné éry. Navíc stále převládá spíše jednosměrný progresivistický pohled na vývoj moderní architektury, který pro konzervativní a přesto svébytnou tvorbu architektů jako byl Machoň, nemá mnoho pochopení. Svého znovuobjevení se proto dosud dočkala jen nepříliš známá Machoňova kubistická tvorba.

Závěr

Životní okolnosti v díle Ladislava Machoně

Vnější politické, hospodářské a společenské okolnosti mají na umělcovo dílo často výraznější vliv než jeho vlastní charakter a nadání. Výjimkou v tomto ohledu není ani Ladislav Machoň, jehož život postupně formovaly první světová válka, vznik nové republiky, hospodářská krize, druhá světová válka atd. Machoň sice nemusel do války narukovat, ale recese ve stavebnictví během světového konfliktu samozřejmě výrazně ovlivnila počátek jeho profesní dráhy a způsobila jeho opožděný nástup. První zakázky tehdy získal od rodiny a přátel. Během dvacátých let si vybudoval renomé a vytvořil si síť klientů a jen díky tomu mohl snadněji projít hospodářskou krizí ve třicátých letech, která způsobila až katastrofální nedostatek práce a živobytí mnohých architektů zasáhla fatálně. Například kvůli ní nevznikla Machoňova zástavba Můstku pro Pražskou úvěrní banku. Kvůli jistotě výdělku vstoupil Machoň také do Státní regulační komise pro Prahu, nikoliv proto, že by se tehdy chtěl věnovat urbanismu. Doktorem technických věd se stal rovněž „díky“ času, který získal z nedostatku zakázek. Pořádání výstav a archivace v Národním technickém muzeu během druhé světové války představovaly obdobný logický krok v době chybějící projekční práce.

Ještě výrazněji zasáhly vnější okolnosti do díla Machoňovy druhé manželky Augusty Müllerové. Architektka nikdy nezískala velký projekt, protože tomu vnější hospodářské a politické okolnosti nebyly nakloněny. Lze samozřejmě uvažovat také nad kvalitou její tvorby a v neposlední řadě nad tím, že jako žena měla značně ztíženou možnost se prosadit, nicméně rozhodujícím činitelem jejího

neúspěchu se zdá její nástup v době hospodářské krize. Po ní následovala světová válka a z ní pramenící všeobecná chudoba, dále sociální vyloučení kvůli manželovu politickému procesu. V šedesátých letech, kdy mohla tvořit, tak postrádala potřebné reference a byla „stará“.

Ozřejmit vliv událostí osobního života na dílo a postoje architekta dnes bez dochovaných pramenů v podstatě nelze. Lze spekulovat nad ideovým působením levicové intelektuálky a členky KSČ Augusty Müllerové na jejího partnera a manžela Ladislava Machoně. Nicméně nic takového nelze uspokojivě doložit, přestože po válce byl architekt společensky a politicky velmi činný, vstoupil do KSČ a jeho návrhy z padesátých let reflektují *sorelu*. Rovněž příslušnost ke svobodnému zednářství neměla až do konce čtyřicátých let na jeho dílo žádný vliv. Množství objednavatelů z řad bratří i lóže bylo v tak širokém díle marginální a pojetí jejich zakázek neukazuje žádnou zvláštní symboliku. Co naopak Machoně, jeho život a další tvorbu výrazně ovlivnilo, byl vykonstruovaný politický proces se zednáři v padesátých letech. Jakkoliv se nejprve zdálo, že poválečná sociálně orientovaná politika s myšlením svobodných zednářů zcela koresponduje, brzy se stali jednou z mnoha obětí nastupující stalinistické diktatury.

Všechny výše zmíněné události – byť nepřimo – formovaly Machoněovu pracovní dráhu a odrážejí se také v jeho tvorbě. Otázkou zůstává, jaký vliv na vzhled a pojetí díla měl sám autor a jaký objednavatel. Musíme se však spokojit s odpovědí, že záleží na každé jednotlivé zakázce a že klienty, kteří se obraceli na Ladislava Machoně nelze jednoznačně definovat. Všeobecně lze říci, že v případě soukromých objednavatelů lze většinou zjistit daleko méně než u velkých a státních institucí, kde se dochoval archiv. V případě právnické fakulty představoval tlak jejího vedení na cenu natolik významný prvek, že do vzhledu zasáhl, a dokonce zastavil realizaci jedné z univerzitních budov.

Při úpravě Klementina pro univerzitní knihovnu měl proti tomu Machoň relativně volnou ruku, ale u vestavby technické knihovny ve třicátých letech již ne. O smýšlení, přístupu a postavení soukromých klientů Ladislava Machoně mnoho nevíme. Příklad představuje Julius Řivnáč. Téměř neexistují dokumenty o jeho výběru architekta, vztahu s ním, zadání domu i požadavcích na přestavbu a odpovědi na tyto otázky kvůli příliš dlouhému časovému odstupu nezná již ani objednavatelova rodina.

Architekt Ladislav Machoň

Machoňovo dílo prošlo všemi stylovými proměnami první poloviny dvacátého století. Začínal kubismem, pokračoval rondokubismem, projektoval puristicky i funkcionalisticky a poslední návrhy tvořil v duchu *sorely*. Tento vývoj opakují všechny architektovy medailony, které samozřejmě odráží skutečnost, ale v zásadě bychom takto mohli definovat i tvorbu mnoha dalších architektů, kteří v téže době taktéž přijímali nové stylové formy.

Ladislava Machoně velmi ovlivnil jeho „učitel“ Jan Kotěra. Machoňovy realizace z počátku dvacátých let jej svými formami – zvýrazněnou tektonikou, kombinací vertikál a horizontál, užitím rezného a hladkého zdiva – téměř citují. Po Kotěrově vzoru Machoň rovněž dbal na požadavek jednoty uměleckého díla, které architekt provádí kompletně za účasti dalších výtvarníků a řemeslníků. Právě tato komplexnost by mohla definovat mnohá jeho díla. Během dvacátých let se z jeho tvorby postupně vytrácejí formy pozdní moderny i dekor rondokubismu, Ladislav Machoň zjednodušil tvar budovy, přejal plochou střechu a zvětšil prosklené plochy, nikdy však nedospěl k úplně strohým formám.

Potvrzuje to i jeho tvorba ve třicátých letech, kdy sice přijal funkcionalismus, ale stavba pro něj stále představovala výtvarné dílo a nikoliv jen pouhý výsledek vědeckého přístupu. Byť Machoň používal moderní materiály a půdorysná schémata, jeho budovy zůstaly proti subtilnosti a strohosti mladší generace zemitější a výpravnější. Vedle inspirace moderní technikou (parníky, auty, továrnami) stále dbal na klasičtější formy a nadčasové prvky. Přestože získal za některé stavby uznání avantgardy, typově se jeho zakázky většinou míjejí s propagovaným sociálním posláním architektury. Navíc kromě funkcionalistických staveb v této dekádě realizoval a navrhoval také tradičtější pojeté budovy.

Ladislav Machoň nebyl inovátorem, člověkem, který by stál u zrodu či prosazoval nějaký nový umělecký styl. Spíše si vždy postupně osvojoval formy a nerozmělněné je nesl dál. Jeho stavby kombinují soudobé stylové pojetí a klasicizující, v některých případech až monumentalizující tendence. Těžko jeho rukopis blíže definovat a popisovat, protože se výrazně proměňoval v čase a v prostoru a starší stavby se od těch mladších výrazně liší. Proto je také jeho tvorba vůči architektům, kteří prošli méně stylovými vlnami, hůře uchopitelná.

Ladislav Machoň stojí neprávem ve stínu jiných architektů také proto, že nerealizoval tolik „prestižních“ staveb. Otázkou zůstává, zda k tomu měl vedle svých starších kolegů méně příležitostí, nebo si na ně méně architektonicky věřil. Historici architektury jeho stavby často opomíjejí, což může být způsobeno tím, že jeho dílo dosud není patřičně zpracované, případně též zakořeněným avantgardním kánonem či jistou nenápadností Machoňovy tvorby.

Ladislav Machoň a Pardubice

Jméno Ladislava Machoně se s Pardubicemi pojí daleko více než s kterýmkoliv jiným městem, přestože zde realizoval „pouze“ pětici staveb. Valná většina jeho děl se nachází v Praze. Za ohlasem Machoňovy pardubické architektury stojí lokální patriotismus a nepochybně také velikost a význam jeho tamních budov.

V době konjunktury dvacátých let nerealizoval Ladislav Machoň emblematictější stavby než ředitelství pošt a telegrafů a státní reálku v Pardubicích. Jediné soudobé a stejně velké budovy představuje přestavba barokního Klementina a právnická fakulta v Praze, které však bohužel nebývají vnímány jako Machoňovy.

Zároveň Ladislav Machoň v první půli dvacátého století v Pardubicích postavil více staveb než jeho soupeřníci Pavel Janák a Josef Gočár, a má tedy v tomto smyslu pro místní patrioty velký význam, a to i v kontextu dlouhodobé rivality s Hradcem Králové, který se pyšní konvolutem staveb Jana Kotěry a Josefa Gočára. Machoň byl v Pardubicích „objeven“ již na konci osmdesátých let minulého století a od té doby se k jeho stavbám historici architektury opakovaně vrací. Jeho místní realizace podrobně zmapovali a zpopularizovali. Jako „pardubického“ architekta jej vnímají rovněž historici architektury, kteří se zaobírají hlavním městem.

Ladislav Machoň v dějinách architektury

Jan Kotěra vchoval na Uměleckoprůmyslové škole a později na Akademii výtvarných umění řadu žáků a neméně architektů s ním pracovalo v jeho ateliéru. Nabízelo by se tedy srovnávat dílo Ladislava Machoně s někým podobného data narození. Při bližším pohledu ale zjistíme, že to z rozličných důvodů není možné. Velká část Kotěrových žáků se vrátila do menších měst a dnes mají spíše lokální význam. Jiní architekti, jako Bohumil Waigant (1885–1930), Jaroslav Rössler (1886–1964), Josef Marek (1889–1965), Jindřich Merganc (1889–1974)⁶⁸⁴ a Jindřich Freiwald (1890–1945),⁶⁸⁵ pracovali po celý svůj život v intencích svého učitele a téměř výlučně netvořili ve funkcionalistických formách. Tudíž během tří desítek let neprošli srovnatelně pestrým stylovým vývojem jako Ladislav Machoň. Navíc se jejich dílo ve své úplnosti zatím nedočkalo potřebného zhodnocení.

Ačkoliv se to tedy může zdát poněkud přehnané, musíme práce Ladislava Machoně konfrontovat s již zpracovaným dílem příslušníků starší generace: Josefa Gočára (1880–1945) a Pavla Janáka (1882–1956). Při tomto srovnání je třeba vědomě pracovat s několika významnými rozdíly.

Oba zmínění autoři se stihli etablovat již před první světovou válkou. Jakkoliv se tato informace může zdát nepodstatná, hospodářská situace země hrála

⁶⁸⁴ Jindřich Merganc, jehož architektonické dílo bylo zpracováno nedávno, studoval u Jana Kotěry jen rok a daleko větší (i osobní) vliv na něj měl další učitel Jože Plečnik. I přes stejný věk začal oproti Machoňovi kvůli nástupu na frontu tvořit až po první světové válce. Brzy zároveň odešel do Bratislavy a na Slovensku zůstal i během existence tzv. slovenského štátu, kdy se musela většina Čechů vrátit zpět. Viz Pavel 2018. Za laskavé poskytnutí práce ještě před jejím obhájením děkuje autorka Miloslavu Pavlovi. Práce vznikla v rámci dlouhodobé snahy Fakulty architektury ČVUT zmapovat působení absolventů českých architektonických škol na Slovensku.

⁶⁸⁵ O životě díle architekta Jindřicha Freiwalda vznikly zatím práce menšího rozsahu, viz Potůček – Potůčková 2015, nebo práce na vybrané téma jeho tvorby, viz Jankulíková 2014.

v životech mnoha architektů důležitou roli. Janák s Gočárem již kolem roku 1910 realizovali větší stavby a po vzniku samostatného Československa dostali příležitost budovat reprezentativní architekturu pro nový stát. Ladislav Machoň začínal před válkou, do nové republiky vstupoval jen s malou zkušeností, a trvalo proto několik let, než se k větším objednávkám dostal. První světová válka jej tak o několik let zbrzdila, neboť příležitosti a sociální zázemí znamenají v životech umělců mnohdy víc než talent.⁶⁸⁶

Gočár a Janák působili i jako učitelé a měli mnoho žáků, kteří nejenomže mohli na jejich tvorbu navazovat, nýbrž pečovali také o jejich odkaz. Díky velmi brzkému zpracování a zpřístupnění architektonického díla se Gočár a Janák záhy stali nedílnou součástí dějin moderní architektury. Ladislav Machoň učit pravděpodobně nechtěl, a na jeho tvorbu tak neměl kdo navazovat. I proto jeho stavby postupně upadly v zapomnění, což ještě podpořilo chybějící zpracování a zhodnocení díla.

V neposlední řadě je třeba zmínit také konstrukci dějin architektury, kterou vystavěli a dlouhá desetiletí udržovali avantgardní architekti, pro něž tvorba mnohých jiných architektů nesplňovala požadovaná úzká kritéria. Tito architekti poté zůstali neprávem stranou kanonické vývojové linie a téměř zapomenuti, přestože jejich stavby mohly mít ve své době obdobný význam jako stavby avantgardistů. Příklad představuje Bohumír Kozák (1885–1978),⁶⁸⁷ který stejně jako Ladislav Machoň studoval na technice a později získal praxi v ateliéru Osvalda Polívky a ve stavební firmě Václava Nekvasila. Mezi světovými válkami prošel podobnými stylovými proměnami jako Machoň a v Praze zanechal řadu realizací. Kozákovo dílo a jeho kvality se „objevily“ až při neúspěšné snaze zachránit jím navržený dům na Václavském náměstí.

⁶⁸⁶ Kubler 2018.

⁶⁸⁷ Hrubeš 2006. – Flegl 2011.

Dějiny architektury jsou stále živé a každá nová generace je doplňuje a přepisuje. Tato práce si neklade za cíl radikální přehodnocení dosavadních měřítek a kritérií, představuje „pouze“ život a dílo konkrétního architekta a už tím jej do dějin architektury přirozeně navrácí.

Seznam použitých pramenů

Národní technické muzeum – Muzeum architektury a stavebnictví, Archiv architektury (NTM AA)

fond 21 – Jan Kotěra

fond 26 – Ladislav Machoň

fond 59 – Za novou architekturu

fond 81 – Ladislav Machoň a Augusta Müllerová

fond 82 – Augusta Müllerová

fond 86 – Klementinum

fond 87 – Universita

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

fond A 24, Sekretariát náměstka MV plk. RSDr. Štefana Demjana

fond 305, Ústředna státní bezpečnosti

Národní archiv (NA)

fond Policejní ředitelství I – pobytové přihlášky

Digitalizované pobytové přihlášky pražského policejního ředitelství (konskripce) 1850–1914:

[http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=9047ec1cdc4450be017b4703afaea298e4517810b84d4e0111347e2273309721&action=image&record=15,](http://digi.nacr.cz/prihlasky2/?session=9047ec1cdc4450be017b4703afaea298e4517810b84d4e0111347e2273309721&action=image&record=15)

vyhledáno 5. 6. 2017.

fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna

fond Policejní ředitelství Prahy II – evidence obyvatelstva

fond Generální prokuratury

Národní galerie v Praze (NG)

fond 125, Ladislav Machoň (1888–1973),

Vlastní doklady a školní vysvědčení a Sběrka architektury

Archiv Univerzity Karlovy (UK)

fond Právnická fakulta – Novostavba fakulty

Archiv Českého vysokého učení technického v Praze (ČVUT)

fond katalogy studentů

fond studijní programy

fond Oldřich Starý

Archiv Klubu Za starou Prahu (KZSP)

fond Regulace Starého a Nového Města

fond Staré Město – Budovy veřejné, kláštery, kostely a synagogy

fond Staré Město – Paláce a budovy soukromé

fond Lannova sbírka

Archiv Národní knihovny (ANK)

fond Národní a universitní knihovna Praha (1916) 1918–[1960], (NUK)

fond Mapy a plány [1782]–[1996], Machoňova přestavba

fond Sběrka fotografií 1893-2005, Machoňova přestavba

fond Výroční zprávy 1870–2015 (VZ)

Stavební archivy městských částí Prahy 1–7, 9, 10 a 17

jednotlivé objekty

Ústav dějin umění Akademie věd ČR (ÚDU AV ČR)

fond Zdeněk Wirth

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (VÚA/VHA)

fond Sběrka osobních spisů účastníka národního boje za osvobození (Sběrka osobních spisů)

fond Česká národní rada

Archiv Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR Praha)

fond Běluše Arnolda

fond Státní regulační komise pro Prahu a okolí

fond Maxe Urbana

fond Stavebně historických průzkumů

Památník národního písemnictví

korrespondence Ladislava Machoně z vícero fondů

Vězeňská služba České republiky

evidenční karta Ladislava Machoně

Rozhovory

Rozhovor s vnukem Ladislava Machoně Václavem Machoněm, 23. ledna 2013.

Rozhovor s vnučkou Ladislava Machoně Ivou Řezaninovou, 19. února 2013.

Rozhovor s vnukem Ladislava Machoně Jiřím Machoněm, 14. března 2013.

Rozhovor se synovcem Augusty Müllerové Janem Millerem (část rodiny si po druhé světové válce počestila jméno), 21. března 2013.

Rozhovor se spolupracovníkem Ladislava Machoně Vojtěchem Šaldou, 30. května 2013.

Rozhovor s historičkou Jana Čechurová, 14. ledna 2014

Rozhovor s vnučkou Ladislava Machoně Věrou Proškovou, 5. září 2016.

Rozhovor s neteří Augusty Müllerové Vladimírou Kafkovou, 17. října 2016.

Rozhovor s ředitelem Muzea svobodného zednářství při VLČS Miroslavem Procházkou, 16. května 2018.

Rozhovor s vnučkou Julia Řivnáče Alenou Hubenou-Bělskou, 10. ledna 2019.

Periodika

Architektura/Architektura ČSR

Časopis československých architektů

České slovo

Lidové noviny

Národní listy

Pestrý týden

Rudé právo

Stavba

Stavitel

Styl

Svobodný zednář

Tvorba

Za starou Prahu, Věstník Klubu Za starou Prahu

Země Sovětů

Seznam použité literatury

- BÁKOŠ 2000: Ján Bákoš, O monografii, in: idem, *Périferia a symbolický skok*, Bratislava 2000, s. 98–106.
- BARTHES 2014: Roland Barthes, Smrt autora, in: Helena Bendová – Matěj Strnad, *Společenské vědy a audiovizie*, Praha 2014, s. 263–269.
- BENEŠ 1946: Edvard Beneš, Blok architektonických pokrokových spolků u presidenta republiky, *Architektura ČSR V*, 1946, s. 153–154.
- BENEŠOVÁ 1949: Marie Benešová, *Architekt Josef Gočár a jeho podíl na vývoji české architektury* (závěrečná práce), Katedra dějin umění a estetiky, FF UK, Praha 1949.
- BENEŠOVÁ 1958: Marie Benešová, *Josef Gočár*, Praha 1958.
- BENEŠOVÁ 1959: Marie Benešová, *Pavel Janák*, Praha 1959.
- BENEŠOVÁ 1969: Marie Benešová, Rondokubismus, *Architektura ČSSR XXVIII*, 1969, č. 5, s. 303–317.
- BENEŠOVÁ 1966: Marie Benešová, O kubismu v české architektuře, *Architektura ČSSR XXV*, 1966, č. 3, s. 171–184.
- BENEŠOVÁ 1975: Marie Benešová, Česká architektura 1860–1960, *Staletá Praha VII*, 1975, s. 46–66.
- BENEŠOVÁ 1984: Marie Benešová, *Česká architektura v proměnách dvou staletí*, Praha 1984.
- BENEŠOVÁ 1988: Marie Benešová, K vývoji metody práce na dějinách architektury 19. a 20. století, *Staletá Praha XVIII*, 1988, s. 129–140.
- BINAROVÁ 2016: Alena Binarová, Počátek svazu výtvarných umělců a jeho ostavení v systému komunistického režimu 1948–1956, in: eadem, *Svaz českých výtvarných umělců v českých zemích v letech 1956–1972: oficiální výrobná tvorba v proměnách komunistického režimu* (disertační práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2016, s. 16–22.

- BOŘUTOVÁ 2009: Dana Bořutová, *Architekt Dušan Samuel Jurkovič*, Bratislava 2009.
- BROŽOVÁ 1952: Jarmila Brožová (ed.), *Čeští architekti – realisté devatenáctého století*, Praha 1952.
- BOURDIEU 2010: Pierre Bourdieu, *Pravidla umění. Vznik a struktura literárního pole*, Brno 2010.
- ČECHUROVÁ 2002: Jana Čechurová, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002.
- ČECHUROVÁ 2014: Jana Čechurová, Kompatibilní či nekompatibilní? Vztah svobodných zednářů a KSČ, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, Svazek II*, Praha 2014, s. 13–26.
- ČECHUROVÁ – KUKLÍK 2004: Jana Čechurová – Jan Kuklík ml., Exil československých svobodných zednářů v Londýně za druhé světové války, *Historický obzor XV*, 2004, s. 225–231.
- ČERMÁK – MÜLLEROVÁ 1947: František Čermák – Augusta Müllerová, Práce architektů BAPS na reorganizaci zdravotního ústavnictví, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 17–18.
- ČERNÝ 1939: Antonín Černý, Poznámky k reprodukci domů pro chudé pražské obce (akce 2000 bytů pro chudé), *Architektura I*, 1939, s. 257–264.
- DOSTÁL – PECHAR – PROCHÁZKA 1967: Oldřich Dostál – Josef Pechar – Vítězslav Procházka, *Moderní architektura v Československu*, Praha 1967.
- DČVU IV/1 1998: Vojtěch Lahoda et al., *Dějiny českého výtvarného umění, Díl IV/1, 1890–1938*, Praha 1998.
- DČVU IV/2 1998: Vojtěch Lahoda et al., *Dějiny českého výtvarného umění, Díl IV/2, 1890–1938*, Praha 1998.
- DRNEK 2018: Kryštof Drnek, *Nerealizovaná Praha*, Praha 2018.

- DVOŘÁKOVÁ 2003: Dita Dvořáková et al., *Povolání architekt/ka* (kat. výst.), Nová síň v Praze 2003.
- DVOŘÁKOVÁ 2014: Dita Dvořáková, *Všeobecný penzijní ústav – Dům odborových svazů*, Praha 2014.
- DJK 1929: djk, Nová universitní knihovna v Praze, *Lidové noviny* XXXVII, 1929, č. 536, 24. 10., s. 5.
- FEDROVÁ 2008: Stanislava Fedrová, Petřínská komunikace, Kapitola z dějin Státní regulační komise, *Průzkumy památek* XV, 2008, č. 2, s. 132–158.
- FIERLINGER 1933–1934: Otokar Fierlinger, Soudobé snahy v úpravě zahrad, *Styl* XIII (XVIII), 1933–1934, s. 143–158.
- FINGER – GULDIN – BERNARDO 2011: Anke Finger – Rainer Guldin – Gustavo Bernardo, *Vilém Flusse. An Introduction*, Minneapolis 2011.
- FINKOVÁ 1993: Kateřina Finková (Samojská), Rekonstrukce Černínského paláce, in: eadem, *Architekt Pavel Janák, rekonstrukce památkových objektů* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění, FF UK, Praha 1993, s. 48–81.
- FLEGL 2011: Michal Flegl, Bohumír Kozák – architekt a kreslíř staré Prahy, *Rodopisná revue on-line* XIII, 2011, s. 7–9. Dostupné pouze online: http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2011-4_soubory/07.pdf, vyhledáno 12. 3. 2019.
- FLEKAČOVÁ – HEKRDLOVÁ – SCHEUFLER 2015: Martina Flekačová (Koukalová) – Kateřina Hekrdlová – Pavel Scheufler, *Meziválečná přestavba Klementina* (nepublikované texty z výstavy), Praha 2015.
- FLEKAČOVÁ – KUDYN 2014: Martina Flekačová (Koukalová) – Milan Kudyn, Století plánů pražské metropole, *Metropolitní plán, Koncept odůvodnění*, Praha 2014, s. 10–28.
- FREITAG 1997: Wolfgang M. Freitag (ed.), *Art Books. A Basic Bibliography of Monographs on Artists*, 2. rozšířené vydání, New York – London 1997.

- GUERCIO 2006: Gabriele Guercio, *Art as Existence. The Artist's Monograph and Its Project*, Cambridge (MA) 2006.
- GUZIK 2008a: Hubert Guzik, Jak projít uchem jehly? Emancipace v architektonických povoláních 1918–1948, *Umění LVI*, 2008, s. 426–436.
- GUZIK 2008b: Hubert Guzik, Ve „službách“ dějin – historička architektury Marie Benešová, in: Milena Bartlová – Martina Pachmanová (eds.), *Artemis dr. Faust, Ženy v českých a slovenských dějinách umění*, Praha 2008, s. 243–256.
- GUZIK 2014: Hubert Guzik, Architektonická avantgarda, in: idem, *Čtyři cesty ke koldomu*, Praha 2014, s. 35–73.
- HANÁČKOVÁ 2007: Marcela Hanáčková, *Československá skupina CIAM po druhé světové válce* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění, FF UK, Praha 2007.
- HAŠKOVEC 1993: Tomáš Haškovec, Praha XIX. století a fenomén rekreace, in: idem, *Všenory: architektonický a urbanistický vývoj villegiatury v 60.–80. letech 19. století. Příspěvek k poznání fenoménu rekreace ve 2. polovině 19. století a její architektonické a urbanistické formy* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UK, Praha 1993, s. 40–96.
- HAUSMANNOVÁ 2000: Klára Hausmannová, *Jaroslav Kvapil* (disertační práce), Ústav českých dějin, FF UK, Praha 2000.
- HEKRDLOVÁ 2007a: Kateřina Hekrdlová et al., *Oko nad Prahou, Knihovna pro třetí tisíciletí*, Praha 2007.
- HEKRDLOVÁ 2007b: Kateřina Hekrdlová, Složitá cesta k nové budově Národní knihovny ČR, *Knihovna XVIII*, 2007, č. 1, s. 43–54. Dostupné online: <http://oldknihovna.nkp.cz/knihovna71/hekrlo.htm>, vyhledáno 22. 9. 2016.
- HILSKÝ 1953: Václav Hlinský, Úvaha o konferenci architektů, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 20–23.
- HNÍDKOVÁ 2011: Vendula Hnídková, *Janák – organizátor života* (disertační práce), Katedra teorie a dějin umění UMPRUM, Praha 2011.

- HNÍDKOVÁ 2016: Vendula Hnídková, Horejc a svět moderní architektury, in: Olga Malá (ed.), *Jaroslav Horejc (1886–1983), Mistr českého art deco*, Praha 2016, s. 66–83.
- HONZÍK 1963: Karel Honzík, *Ze života avantgardy*, Praha 1963.
- HRBEK – SMETANA 2009: Jaroslav Hrbek – Vít Smetana et al., *Draze zaplacená svoboda, Osvobození Československa 1944–1945, II. svazek*, Praha 2009.
- HRUBEŠ 2006: Josef Hruběš, Vzpomínka na architekta Bohumíra Kozáka, *Za starou Prahu, věstník Klubu Za starou Prahu XXXVI*, 2006, č. 3, s. 35–36.
- HRUŠKA 1935: Emanuel Hruška, K debatě o pražském regulačním plánu, *Stavba XII*, 1934–1935, s. 128.
- CHALOUPKA 2014: David Chaloupka et al., *A. V. Hrstka 1890–1954*, Praha 2014.
- CHYTIL – VINCENC 2014: Miroslav Chytil – Tomáš Vincenc, *Prostějovská architektura 1918–1948*, Prostějov 2014, s. 47–48.
- JANÁK 1940: Pavel Janák, Čtyřicet let nové architektury za námi – pohled zpět, *Architektura II*, 1940, s. 129–132.
- JANÁK 1947a: Pavel Janák, K soutěži na budovu Národního shromáždění, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 208–215.
- JANÁK 1947b: Pavel Janák, Staroměstské náměstí a radnice, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 48–50.
- JANKULÍKOVÁ 2014: Alžběta Jankulíková, *Jindřich Freiwald a česká meziválečná divadelní architektura* (diplomová práce), Ústav pro dějiny umění FF UK, Praha 2014.
- JOSEFOVIČOVÁ 2007: Milena Josefovičová, Bilancování v těžkých časech, Pražská výstava „Za novou architekturu“ v roce 1940, *Dějiny a současnost XXIX*, 2007, č. 9, s. 21–24.
- KARASOVÁ 1996: Daniela Karasová, Ladislav Machoň, Architekt, scénograf, návrhář nábytku, *Domov 36*, 1996, č. 8, s. 26–27.

- KIESLING 2011: Norbert Kiesling, *Pavel Janák*, Praha 2011.
- Kotěra 1926: *Jan Kotěra 1871–1923* (kat. výst.), Obecní dům v Praze 1926.
- KOUKALOVÁ 2017a: Martina Koukalová, „Mám vám pověděti své dojmy z Moskvy a Leningradu“, *Z cesty Ladislava Machoně do SSSR, Umění LXV*, 2017, č. 3, s. 283–292.
- KOUKALOVÁ 2017b: Martina Koukalová, Přestavba Klementina od Ladislava Machoně: „Z tichého stánku bohoslovců zbudováno rušné skladiště moderní vědy,“ *Zprávy památkové péče 77*, 2017, č. 4, s. 373–386.
- KOUKALOVÁ 2018: Martina Koukalová, Sekáč Ladislav Machoň (1888–1973), *Zprávy památkové péče 78*, 2018, č. 6, s. 590–603.
- KOUKALOVÁ 2013: Šárka Koukalová (ed.), *Letní rezidence Pražanů, Dobřichovice a vilová architektura 19. a 20. století*, Praha 2013.
- KRANJEVIĆ – KOS 2016: Jasenka Kranjević – Mirjam Kos, *Čeští architekti a počátky turistiky na chorvatském Jadranu* (kat. výst.), Galerie výtvarného umění v Ostravě 2016.
- KRATOCHVÍL 2009: Petr Kratochvíl, Hlava sedmá, 1918–2005, in: Klára Benešová et al., *Velké dějiny zemí Koruny české, Tematická řada, Architektura*, Praha 2009, s. 625–710.
- KREJCAR 1928: Jaromír Krejcar (ed.), *L'architecture contemporaine en Tchécoslovaquie*, Praha 1928.
- KRIS – KURZ 2008: Ernst Kris – Otto Kurz, *Legenda o umělci, Historický pokus*, Praha 2008.
- KROHA 1952: Jiří Kroha, K základním otázkám první konference architektů v ČSR, *Architektura ČSR XI*, 1952, s. 139–150.
- KOULA 1940: Jan E. Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*, Praha 1940.

- KŘEŠŤAN 2000: Jiří Křesťan, *Osudy české kolonie na Tahiti (1924–1938)*, *Paginae historiae, Sborník Státního ústředního archivu v Praze VIII*, 2000, s. 123–153.
- KUBÍČEK 1968a: Alois Kubíček, Ladislav Machoň, *Architektura ČSR XXVII*, 1968, č. 7, s. 435–436.
- KUBÍČEK 1968b: Alois Kubíček, *Malé zastavení v dlouhé řadě let, Československý architekt XIV*, 1968, č. 9, s. 3.
- KVAPIL 1946: Jaroslav Kvapil, *Přípravný revoluční národní výbor a jeho činnost za okupace*, Praha 1946.
- KUBLER 2018: George Kubler, *Limity biografie*, in: idem, *Tvar času. Poznámky k dějinám věcí*, Praha 2018, s. 42–50.
- KUPKA 2009: Jiří Kupka, *Státní regulační komise pro Prahu a okolí, Urbanismus a územní rozvoj XII*, 2009, č. 6, s. 36–41.
- KURAL – ŠTĚPÁNEK 2008: Václav Kural – Zdeněk Štěpánek, *České národní povstání*, Praha 2008.
- KYSELA 1930: Ludvík Kysela, *Krize velkoměst a návrhy na jejich řešení, Stavba XI*, 1930–1931, s. 1–6.
- LAURIN 1930: František Laurin, *Přestavba Klementina, Prager Presse X*, 1930, č. 163, 15. 6., s. 17.
- LUKEŠ 1988: Zdeněk Lukeš, Ladislav Machoň, *Umění a řemesla XXX*, 1988, č. 2, s. 4–5.
- LUKEŠ 2001: Zdeněk Lukeš, *Architektura 20. století (kat. výst.)*, Pražský hrad v Praze 2001.
- LUKEŠ 2010: Zdeněk Lukeš et al., *Josef Gočár*, Praha 2010.
- LUKEŠ – PRELOVŠEK – VALENA 1997: Zdeněk Lukeš – Damjan Prelovšek – Tomáš Valena (eds.), *Josip Plečnik, architekt Pražského hradu*, Praha 1997.
- MACHARÁČKOVÁ 2007: Marcela Macharáčková (ed.), *Jiří Kroha (1893–1974), architekt, malíř, designér, teoretik v proměnách umění ve 20. století*, Brno 2007.

MACHONIN – POMAZAL – ZOUFALÝ 1955: Vladimír Machonin – Jan Pomazal – Karel Zoufalý, Za socialistickou ideovost české a slovenské architektury, in: idem, *Dokumenty I. celostátní konference delegátů československých architektů*, Praha 1955, s. 37–88.

MACHOŇ 1921: Ladislav Machoň, Jan Kotěra padesátníkem, *Národní listy* LXI, č. 347, 18. 12. 1921, s. 5.

MACHOŇ 1932: Ladislav Machoň, Postavení architekta v cizině (Referát přednesený na I. sjezdu architektů–projektantů), *Stavitel* XIII, 1932, s. 81–88.

MACHOŇ 1932–1933: L. M. [Ladislav Machoň], Sjezd levých architektů v Praze, *Styl* XII (XVII), 1932–1933, č. 10–11, s. 142.

MACHOŇ 1932–1933: L. M. [Ladislav Machoň], Výstava soudobé architektury v SSSR, *Styl* XII (XVII), 1932–1933, č. 10–11, s. 177–178.

MACHOŇ 1934–1935a: Ladislav Machoň, Adaptace hotelu „Zlatá husa“, *Styl* XIV (XIX), 1934–1935, s. 25–32.

MACHOŇ 1934–1935b: Ladislav Machoň, Regulace Vršovic, *Styl* XIV (XIX), 1934–1935, s. 176–178.

MACHOŇ 1939a: Ladislav Machoň, Plán na zastavění části území v Praze XVIII-Břevnově, *Architektura* I, 1939, s. 261.

MACHOŇ 1939b: Ladislav Machoň, Poznámky k práci Státní regulační komise, *Architektura* I, 1939, s. 204–206.

MACHOŇ 1939c: Ladislav Machoň, Rodinný dům akademického malíře A. V. Hrský v Praze „Na Babě“, *Architektura* I, 1939, s. 251.

MACHOŇ 1940a: Ladislav Machoň, Jak upravuje moderní architekt stavební památky, *Architektura* II, 1940, s. 151–154.

MACHOŇ 1940b: Ladislav Machoň, Studie levobřežní komunikace územím Malé Strany, *Architektura* II, 1940, s. 52.

MACHOŇ 1940c: Ladislav Machoň, Umístění druhé budovy Národního musea ve Stromovce, *Architektura* II, 1940, s. 48.

MACHOŇ 1941: Ladislav Machoň, Užití umělého kamene a výrobků z cementu v nové architektuře, *Architektura* III, 1941, s. 59–60.

MACHOŇ 1943: Ladislav Machoň, Jan Kotěra, *Praha v týdnu* III, 1943, č. 50, s. 4–5.

MACHOŇ 1946a: Ladislav Machoň, Architekt Rudolf Bettelheim, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 296.

MACHOŇ 1946b: Ladislav Machoň, Do druhé etapy obnovy Lidic, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 86.

MACHOŇ 1946c: Ladislav Machoň, Jak budeme obnovovati válkou zrušovaná území, *Stavebnictví* II, 1946, č. 7–8, s. 98.

MACHOŇ 1946d: Ladislav Machoň, Lidice budou žít, *Svět práce* II, 1946, č. 3, 17. 1., s. 7.

MACHOŇ 1946e: Ladislav Machoň, Pro obnovení válkou postižených území, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 35–37.

MACHOŇ 1946f: Ladislav Machoň, Příprava obcí k provádění stavebního programu budovatelského plánu vlády, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 260–261.

MACHOŇ 1946g: Ladislav Machoň, Vladimír Grégr, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 302–303.

MACHOŇ 1946h: Ladislav Machoň, Zapojení architekta do plánování země české, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 14–16.

MACHOŇ 1946ch: Ladislav Machoň, Plánujeme, *Československo* I, 1946, s. 28–31.

MACHOŇ 1947a: Ladislav Machoň, 800 let Moskvy, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 165–166.

MACHOŇ 1947b: Ladislav Machoň, Organizace plánovací služby v zemi České a technik samosprávy, *Město* I, 1947, s. 33–36.

MACHOŇ 1947c: Ladislav Machoň, Případ, který by se neměl opakovat, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 54.

MACHOŇ 1947d: Ladislav Machoň, Rozloučení s ing. arch. Čeňkem Musilem v krematoriu 7. XI. 1947, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 321.

MACHOŇ 1948a: Ladislav Machoň, Ničení Stromovky a otázka pražského výstaviště, *Architektura ČSR VII*, 1948, s. 78.

MACHOŇ 1948b: Ladislav Machoň, Prohlášení východočeského ateliéru, *Architekt XLXI*, 1948, s. 164–165.

MACHOŇ 1950: Ladislav Machoň, Poznámky k soutěžnému návrhu, *Architektura ČSR IX*, 1950, s. 334–335.

MACHOŇ 1958: Ladislav Machoň, Klementinum – živá historická památka, in: Jaroslav Koreček – Emanuel Poche – Oldřich Stefan (eds.), *Kniha o Praze*, Praha 1958, s. 127–137.

MACHOŇ – BENDA 1936–1937: Ladislav Machoň – Jaroslav Benda, Návrh československého pavilonu v Paříži, *Stavba XIII*, 1936–1937, s. 183–185.

MACHOŇ – BAREK 1936–1937: Ladislav Machoň – Josef Barek, Návrh Petřínské cesty, *Styl XV (XX)*, 1936–1937, s. 69, 76–84.

MACHOŇ – MÜLLEROVÁ 1942: Ladislav Machoň – Augusta Müllerová, K otázce domácí práce a uměleckého řemesla, *Architektura IV*, 1942, s. 228.

MACHOŇ – MÜLLEROVÁ 1949: Ladislav Machoň – Augusta Müllerová, Zpráva k soutěžnému návrhu Stavoprojekt Pardubice L. Machoň – A. Müllerová – prof. MUDr. Hněvkovský, *Architektura ČSR VIII*, 1949, s. 169–173.

MACHOŇ – SUCHARDA 1941: Ladislav Machoň – Stanislav Sucharda, Regionalismus v soutěži na krajové (regionální) stavební typy, *Architektura III*, 1941, s. 32–33.

MAREK 2001: Michaela Marek, *Universität als ‚Monument‘ und Politikum, Die Repräsentationsbauten der Prager Universitäten 1900–1935 und der politische*

Konflikt zwischen „konservativer“ und „moderner“ Architektur, Oldenbourg – Mníchov 2001.

MÖLZER 1932: Eustach Mölzer, Ochrana památek v regulačním plánu hlav. města Prahy, *Za starou Prahu, věstník Klubu Za Starou Prahu* XVI, 1932, č. 3–6, s. 18–21.

MÜLLEROVÁ 1931–1932: Augusta Müllerová, Sanatorium TBC, *Stavba* X, 1931–1932, s. 160–164.

MÜLLEROVÁ 1934–1935a: Augusta Müllerová, K finské architektuře, *Stavba* XII, 1934–1935, s. 86–90.

MÜLLEROVÁ 1934–1935b: Augusta Müllerová, Standardisace v kolektivním bydlení, *Stavba* XII, 1934–1935, s. 172–174.

MÜLLEROVÁ 1936–1937: Augusta Müllerová, Průvodní zpráva k soutěžnému návrhu, *Stavba* XIII, 1936–1937, s. 164–167.

MÜLLEROVÁ 1939: Augusta Müllerová, Malý byt, *Architektura* I, 1939, s. 51–52.

MÜLLEROVÁ 1940a: Augusta Müllerová, Architektonický prostor výrazem své doby, *Architektura* II, 1940, s. 251–257.

MÜLLEROVÁ 1940b: Augusta Müllerová, Architektura – hudba a tanec, *Architektura* II, 1940, s. 167.

MÜLLEROVÁ 1940c: Augusta Müllerová, Byt obrazem kultury svého obyvatele, *Architektura* II, 1940, s. 97–98.

MÜLLEROVÁ 1940d: Augusta Müllerová, Ochrana stavebních památek, *Architektura* II, 1940, s. 50.

MÜLLEROVÁ 1940e: Augusta Müllerová, Sociální poslání nové architektury, *Architektura* II, 1940, s. 147–150.

MÜLLEROVÁ 1940f: Augusta Müllerová, Výstava: Pražská řemesla ve službách nového bydlení, *Architektura* II, 1940, s. 98–99.

- MÜLLEROVÁ 1940g: Augusta Müllerová, Za novou architekturu II–VII, *Architektura* II, 1940, s. 24–26, 50, 70–72, 99, 117–118, 168.
- MÜLLEROVÁ 1941a: A. M. [Augusta Müllerová], Několik slov k japonské výstavě v Praze, *Architektura* III, 1941, s. 20.
- MÜLLEROVÁ 1941b: Augusta Müllerová, Putovní výstavy Inženýrské komory, *Architektura* III, 1941, s. 134–135.
- MÜLLEROVÁ 1942a: Augusta Müllerová, K reprodukci parfumerie Jana, *Architektura* IV, 1942, s. 18–19.
- MÜLLEROVÁ 1942b: Augusta Müllerová, Ochrana památek dnes a v budoucnu, *Architektura* IV, 1942, s. 103.
- MÜLLEROVÁ 1946a: Augusta Müllerová, Brigáda architektů pro obnovu Benešovska, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 156.
- MÜLLEROVÁ 1946b: Augusta Müllerová, Plán sítě nemocnic a ambulatorií v Čechách, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 76–78.
- MÜLLEROVÁ 1947a: Mu [Augusta Müllerová], Glosy k soutěži, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 53.
- MÜLLEROVÁ 1947b: Augusta Müllerová, Ještě k parlamentu aneb skutečnost a mámení, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 216–220.
- MÜLLEROVÁ 1947c: Augusta Müllerová, K nové zdravotnické politice, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 7–8.
- MÜLLEROVÁ 1947d: Augusta Müllerová, Plánová příprava pro obnovu Benešovska a Sedlčanska hotova, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 101–102.
- MÜLLEROVÁ 1949a: Augusta Müllerová, Soutěžný návrh na oblastní nemocnici v Karlových Varech, *Architektura ČSR* VIII, 1949, s. 297–298.
- MÜLLEROVÁ 1949b: Augusta Müllerová, Zdravotnictví v pardubickém kraji, *Architektura ČSR* VIII, 1949, s. 354–355.

MÜLLEROVÁ – WIRTH 1961: Augusta Müllerová – Zdeněk Wirth, *Architektura v českém národním dědictví*, Praha 1961.

MJ. 1929: mj., Nová budova univerzitní knihovny v Praze, *České slovo* XXI, 1929, 24. 10., s. 3.

NEPODEPSÁN 1924a: nepodepsán, K diskusi o univerzitní knihovnu, *České slovo* XVI, 1924, č. 109, 8. 5., s. 7.

NEPODEPSÁN 1924b: nepodepsán, Stavební úkoly vědeckého knihovnictví československého, *České slovo* XVI, 1924, č. 105, 4. 5., s. 8.

NEPODEPSÁN 1924c: nepodepsán, Z činnosti Klubu a odborů, *Za starou Prahu, věstník pro ochranu památek* X, č. 1–6, 1924, s. 23.

NEPODEPSÁN 1924–1925a: nepodepsán, Kotěrova universita, *Styl* V (X), 1924–1925, s. 155.

NEPODEPSÁN 1924–1925b: nepodepsán, Kotěrovu universitu, *Styl* V (X), 1924–1925, s. 203–204.

NEPODEPSÁN 1925a: nepodepsán, „Adaptace“ Klementina, *Lidové listy* IV, 1925, č. 96, 28. 4, s. 2.

NEPODEPSÁN 1925b: nepodepsán, Co je se stavbou univerzitních budov?, *České slovo* XVII, č. 34 (večerní vydání), 14. 4. 1925, s. 1.

NEPODEPSÁN 1929a: nepodepsán, Chvilí s projektantem přestavby architektem L. Machoněm, *Pestrý týden* IV, 1929, č. 46, 16. 11., s. 12–13.

NEPODEPSÁN 1929b: nepodepsán, Od jezuitské koleje k moderní univerzitní knihovně, *Národní listy* LXIX, 1929, č. 292, 24. 10., s. 11.

NEPODEPSÁN 1931: nepodepsán, Delegace vysokoškolského studentstva Československé republiky do SSSR, *Země Sovětů, časopis Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem* I, 1931, č. 4, s. 62.

NEPODEPSÁN 1938: nepodepsán, Arch. Ing. Dr. Ladislav Machoň padesátníkem, *Styl* XVI (XXI), 1938, s. 67.

- NEPODEPSÁN 1948: nepodepsán, Jubileum Zd. Wirtha a Lad. Machoně, *Svobodné slovo* IV, 1948, č. 290, 14. 12., s. 4.
- NEPODEPSÁN 1953a: nepodepsán, *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953.
- NEPODEPSÁN 1953b: nepodepsán, První konference delegátů českých a slovenských architektů (Resoluce), *Architektura ČSR* XII, 1953, s. 105–106.
- NEŠLEHOVÁ 2004: Mahulena Nešlehová et al., *Vlastislav Hofman*, Praha 2004.
- NETUŠIL 1988: Lubomír Netušil, *L. Machoň: výběr z díla* (kat. výst.), Východočeská galerie v Pardubicích 1988.
- NETUŠILOVÁ 1996: Markéta Netušilová, *Machoňovy realizace veřejných budov v Pardubicích* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 1996.
- NEVÍMOVÁ 2001: Petra Nevímová (Oulíková), *Výstavba a výzdoba Klementina v letech 1556–1773* (disertační práce), Ústav pro dějiny umění, FF UK, Praha 2001.
- NOVÁK 1913: Vojta Novák, *Snahy Divadla Umění, Scéna I*, 1913, seš. 10, s. 248–250.
- NOVOTNÝ 1929: Josef Otto Novotný, *Nová éra veřejné a univerzitní knihovny v Praze*, *Národní listy* LXIX, 1929, č. 292, 24. 10., s. 4.
- NOVOTNÝ 1958: Otakar Novotný, *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958.
- NOVÝ 1968: Otakar Nový, *Zasloužilý umělec Dr. Ing. Arch. Ladislav Machoň osmdesátníkem*, *Československý architekt* XIV, 1968, č. 9, s. 3.
- NOVÝ 1973: Otakar Nový, *Čtvrtstoleté jubileum založení Stavoprojektu*, *Architektura ČSR* XXXII, 1973, č. 10, s. 483–490.
- NOVÝ 1998: Otakar Nový, *Česká architektonická avantgarda*, Praha 2015.
- OULICKÝ 2011: Jiří Oulický, *Architektonickým pomníkem může být i stará benzinka*, *Hospodářské noviny, Ego!*, 15. 3. 2011. Dostupné pouze online: <https://ego.ihned.cz/c1-51164710-architektonickym-pomnikem-muze-byt-i-stara-benzinka>, vyhledáno 10. 8. 2018.

- OULÍKOVÁ 2006: Petra Oulíková, *Klementinum průvodce*, Praha 2006.
- PAVEL 2018: Miroslav Pavel, *Architekt Jindřich Merganc: lidský rozměr* (disertační práce) Fakulta architektury ČVUT, Praha 2018.
- PAŽOUTOVÁ 1997: Kateřina Pažoutová, Kubismus na Perštýně, Neznámý Ladislav Machoň, *Architekt XLIII*, 1997, č. 9, s. 26–27.
- PENCÁK 2006: Marcel Pencák, Soutěž na pomník Jana Žižky na Vítkově v roce 1913, *Umění LIV*, 2006, č. 1, s. 69–84.
- PENCÁK 2008: Marcel Pencák, Nástup architektonické moderny a c. k. česká vysoká škola technická, *Umění LVI*, 2008, č. 6, s. 514–528.
- PERNES 2003: Jiří Pernes (ed.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“: sborník ze stejnojmenné konference*, Praha 2003.
- PETRASOVÁ – ŠVÁCHA 2017: Taťána Petrasová – Rostislav Švácha, *Dějiny umění v českých zemích 800–2000*, Praha 2017.
- PEŠEK 2001: Jiří Pešek (rec.), Michaela Marek, Universität als „Monument“ und Politikum, *Umění XLIX*, 2001, s. 592–595.
- POCHE 1974: Emanuel Poche, Za Ladislavem Machoněm, *Umění XXII*, 1974, č. 4, s. 355–356.
- POTŮČEK – POTŮČKOVÁ 2015: Jakub Potůček – Vendula Potůčková, *Slavné stavby Jindřicha Freiwalda*, Praha 2015.
- PRAGER 1953: Karel Prager, Poznámky k přípravě konference, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 26.
- PTÁČKOVÁ 1982: Věra Ptáčková, *Česká scénografie XX. století*, Praha 1982.
- PTÁČKOVÁ 2008: Věra Ptáčková, *Divadlo na konci světa. Stati o scénografii*, Praha 2008.
- R. 1922–1923: R. [Redakce], Kotěrova universita – a její osud, *Stavitel IV*, 1922–1923, s. 81.

- RAKUŠANOVÁ 2018: Marie Rakušanová, Je kubismus, který je český, světový? Případ Kubišta, *Umění* LXV, 2018, č. 5–6, s. 474 – 500.
- RENDERS – HAAN – HARMSMA 2016: Hans Renders – Binne de Haan – Jonne Harmsma (eds.), *The Biographical Turn: Lives in history*, London 2016.
- ŘEHÁK 2008: Jan Řehák, *Pasáž a Ladislav Machoň*, Pardubice 2008.
- SCHENK 1977: Elisabeth M. Schenk, Die Technische Hochschule in Prag und ihre Bibliothek 1718–1945, in: Otto Harrassowitz, *Bibliothek und Wissenschaft*, Wiesbaden 1977, s. 1–71.
- SOUSSLOFF 1997: Catherine M. Soussloff, *The Absolute Artist, The Historiography of a Concept*, Minneapolis – London 1997.
- STARÝ 1925–1926: Oldřich Starý, Česká moderní architektura, *Stavba* IV, 1925–1926, s. 1–9, 151–162, 167–181, 183–196.
- STARÝ 1934: Oldřich Starý, Architektura a stavebnictví ve XX. století, in: Karel Gerlich – Josef Grus – Otto Rádl et al., *Dvacáté století, co dalo lidstvu, výsledky práce lidstva XX. věku. Nové směry a proudy, Díl VIII*, Praha 1934, s. 138–198.
- STARÝ 1940a: Oldřich Starý, Drobné průmyslové stavby a městské úpravy: benzinové čerpací stanice, *Architektura* II, 1940, s. 66–70.
- STARÝ 1940b: Oldřich Starý, Nová architektura obrazem současného života, *Architektura* II, 1940, s. 133–139.
- STARÝ 1942: Oldřich Starý et al., *Za novou architekturu, Katechismus českého stavebnictví 1900–1940* (nepublikovaný tisk, přístupný v NTM AA), Praha 1942.
- STARÝ 1946: Oldřich Starý, Projev československých architektů prezidentu republiky, *Architektura ČSR* V, 1946, s. 154–155.
- STARÝ 1947a: Oldřich Starý, Poznámky k soutěži na budovu Národního shromáždění, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 197–207.
- STARÝ 1947b: Oldřich Starý, Veřejná soutěž na Staroměstskou radnici, *Architektura ČSR* VI, 1947, s. 37–47.

STARÝ 1947c: Oldřich Starý, Žena v boji, práci a tvorbě!, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 31.

STARÝ 1953a: Oldřich Starý, Kupředu za socialistickou ideovost, za umělecké mistrovství, za vyšší ekonomii české a slovenské architektury, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 107–118.

STARÝ 1953b: Oldřich Starý, Význam a poslání první konference architektů v ČSR, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 2–4.

STARÝ 1962: Oldřich Starý (ed.), *Československá architektura od nejstarší doby po současnost*, Praha 1962.

STARÝ – SUTNAR 1931: Oldřich Starý – Ladislav Sutnar, *Nejmenší dům, 18 projektů ze soutěže Svazu československého díla na typ nejmenšího řadového a volného rodinného domu*, Praha 1931.

STRÁNÍK 1953: Karel Stráník, O právech a povinnostech delegátů na konferenci, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 23–24.

STRÁNSKÁ 1938: Drahomíra Stránská (ed.), *Bulharsko, země a lid* (kat. výst.), Národní museum v Praze 1938.

STRÁNSKÝ – ŠLÉGL 1924: Jaroslav Stránský – Josef Šlégl, Moderní univerzitní knihovna, *Časopis československých architektů XXIII*, 1924, s. 53–57.

STRÖHL 1988: Andreas Ströhl, *Vilém Flusser (1920–1991): fenomenologie komunikace*, Praha 2016.

SVOBODA 1988: Jan Svoboda, Ladislav Machoň, *Architektura ČSR XLVII*, 1988, č. 3, s. 14–15.

ŠEMBERGER – ŠLAPETA – URLICH 2000: Tomáš Šemberger – Vladimír Šlapeta – Petr Urlich, *Osada Baba, Plány a modely*, Praha 2000.

ŠLAPETA 2001: Vladimír Šlapeta (ed.), *Jan Kotěra, 1871–1923, zakladatel moderní české architektury*, Praha 2001.

- ŠLAPETA 2014: Vladimír Šlapeta, *Adolf Benš (1894–1982), architektonické dílo*, Praha 2014.
- ŠOLC 2013: Martin Šolc, *Cesta od Moderní galerie po Státní galerii* (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2013.
- ŠTĚPÁNEK 1940: Josef Štěpánek, Jak zastavěti okolí Všeobecného pensijního ústavu v Praze XI?, *Architektura II*, 1940, s. 175–180.
- ŠTONCNER 2006: Petr Štoncner, Příspěvek k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938, Část 5. – Státní subvence na opravy památek, *Zprávy památkové péče LXVI*, 2006, č. 1, s. 55–60.
- ŠVÁCHA 1985: Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1985.
- ŠVÁCHA 1995: Rostislav Švácha, *Jaromír Krejcar 1895–1949* (kat. výst.), Galerie Jaroslava Fragnera v Praze 1995.
- ŠVÁCHA 1996: Rostislav Švácha, Plánovité, nenáhodné, výtvarné Pešánkovy návrhy světelných reklam, in: Jiří Zemánek et al., *Zdeněk Pešánek 1896–1969*, Praha 1996, s. 156–157.
- ŠVÁCHA 2000: Rostislav Švácha et al., *Forma sleduje vědu: Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922–1948* (kat. výst.), Praha 2000.
- ŠVÁCHA 2010: Rostislav Švácha (ed.), *Slavné vily Středočeského kraje*, Praha 2010.
- ŠVÁCHA 2013: Rostislav Švácha, Soutěže, in: Lubomír Konečný et al., *Od kabaly k Titaniku*, Praha 2013, s. 228–232.
- ŠUBRTOVÁ 2011: Anna Šubrtová, Dobruška, in: eadem, *Architektura sokoloven v Podkrkonošské – Jiráskově župě. 1890–1938* (diplomová práce), Katedra dějin umění, FF UPOL, Olomouc 2011, s. 46–50.
- ŠUBRTOVÁ 2012: Anna Šubrtová, Sokolovny v Dobrušce a Hronově, jejich architektura a stavební vývoj, in: *Náchodsko od minulosti k dnešku VII*, Liberec 2012, s. 389–394.

- ŠUBRTOVÁ 2013: Anna Šubrtová, Kotěra a Machoň. Plány a realizace sokolovny v Dobrušce, in: *Jan Kotěra. Jeho učitelé, doba a žáci. Sborník textů Mezinárodní konference k výstavě Kotěra. Po stopách moderny...* Hradec Králové 2013, s. 35–37.
- ŠUBRTOVÁ 2016: Anna Šubrtová, Regulační plán Litomyšle Ladislava Machoně (1946–1948), aneb Kolektivní vize nového města, *Zprávy památkové péče LCCVI*, 2016, s. 603–609.
- TEIGE 1930: Karel Teige, *Moderní architektura v Československu*, Praha 1930.
- TEIGE 1931: Karel Teige, Třetí mezinárodní kongres moderní architektury v Bruselu, *Index III*, 1931, s. 17–20.
- TEIGE 1947: Karel Teige, *L'architecture moderne en Tchécoslovaquie*, Praha 1947.
- TEMPL 2000: Stephan Templ, *Baba – osada Svazu československého díla*, Praha 2000.
- UHLÍKOVÁ 2010: Kristina Uhlíková, *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939)*, Praha 2010.
- UPP 1996: Pavel Vlček (ed.), *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*, Praha 1996.
- UPP 1998: Růžena Bařková (ed.), *Umělecké památky Prahy, Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha 1998.
- URBAN 1947: Max Urban, Úprava Staroměstského náměstí v radniční soutěži 1946, *Architektura ČSR VI*, 1947, s. 51–53.
- URBAN 1949: Max Urban, *Dějiny plánování Prahy* (nepublikovaný strojopis, přístupný v archivu IPR Praha), Praha 1949 (?).
- URLICH – ŠLAPETA – KŘÍŽKOVÁ 2013: Petr Urlich – Vladimír Šlapeta – Alena Křížková, *Slavné vily Prahy 6 – osada Baba 1932–1936*, Praha 2013.
- VÁCHOVÁ 2009: Petra Váchová, Sbírký architektury a (pozemního) stavitelství Národního technického muzea ve světle organizačních a koncepčních proměn od svého vzniku do roku 1960, in: Michaela Buriánková – Anna Komárková (eds.), *Pět let Školy muzejní propedeutiky, Sborník absolventských prací žáků Školy*

muzejní propedeutiky Asociace galerií a muzeí České republiky 2002–2007, I.–V. ročník, Praha 2009, s. 285–334.

VÁCHOVÁ 2010: Petra Váchová, Zdeněk Wirth a Ladislav Machoň – zakladatelé dnešního archivu architektury a stavitelství v Národním technickém muzeu, in: Milada Sekyrková et al., *Pěšák s noblesou, Pocta P. t. PhDr. Janu Hozákovi*, Praha 2010, s. 107–112.

VESELÝ-ŠTEINER 1947: Karel Veselý-Šteiner, *Cestou národního odboje*, Praha 1947.

VILÍMKOVÁ 1969: Milada Vilímková, *Stavebně historický průzkum Klementina čp. 190 a 1040-I*, SÚRPMO (nepublikovaný strojopis, přístupný v IPR Praha), Praha 1969.

VOIT 1990: Petr Voit, *Pražské Klementinum*, Praha 1990.

VOJTKOVÁ 2012: Jolana Vojtková, *Spor se Zdeňkem Wirthem*, in: idem, *Václav Wagner – ochrana památky jako uměleckého díla* (diplomová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2012, s. 65–77.

VONDRÁČEK 1977: Vladimír Vondráček, *Naše rekreační pobyty*, in: idem, *Lékař dále vzpomíná (1920–1938)*, Praha 1977, s. 275–282.

VORLÍK 2013: Petr Vorlík (ed.), *Architektura ve službách motorismu*, Praha 2013.

VOŽENÍLEK 1953. Jiří Voženílek, *Několik poznámek k programu a ideové přípravě konference architektů ČSR*, *Architektura ČSR XII*, 1953, s. 16–19.

VRABEC 1991: Václav Vrabec, *Vybočil z řady, Medailón Josefa Smrkovského a doby, v níž žil*, Praha 1991.

VYBÍRAL 2013: Jindřich Vybíral, *Biografie po smrti autora*, in: Taťána Petrasová – Marie Platovská (eds.), *Tvary, formy, ideje: studie a eseje k dějinám a teorii architektury*, Praha 2013, s. 233–251.

VYBÍRAL 2015: Jindřich Vybíral, *Leopold Bauer, heretik moderní architektury*, Praha 2015.

- WAGNER 1937: Václav Wagner, Úprava Pražského hradu, Černínského paláce a Klementina 1919–1936, *Zprávy památkové péče* I, 1937, seš. 7, s. 1–5.
- WAGNER 1942: Václav Wagner, Staré umělecké dílo a jeho ochrana v přítomnosti a budoucnosti, *Zprávy památkové péče* VI, 1942, seš. 4, s. 41–43, 57–59, 105–109.
- WIRKNER 2018: Patrik Wirkner, Bratři Zikmundové, aneb Když olej, tak Mogul, in: Pavel Bek – Milan Hlavačka, *Rodinné podnikání v moderní době*, Praha 2018, s. 299–343.
- WIRTH 1930: Zdeněk Wirth, Klementinum, *Styl* X (XV), 1930, s. 59–71.
- WIRTH 1931: Zdeněk Wirth, Stavební památky v dnešním životě, *Horizont* V, 1931, č. 33–34, s. 181–192.
- WIRTH 1936: Zdeněk Wirth, Černínský palác v Praze, *Umění* IX, 1936, s. 257–274.
- WIRTH 1937: Zdeněk Wirth (ed.), *Pohřební kaple Jana Amose Komenského v Naardenu, její sláva, ponížení a obnovení*, Praha 1937.
- WIRTH 1945: Zdeněk Wirth (ed.), *Architekt Josef Gočár 1880–1945*, Praha 1945.
- WIRTH 1952: Zdeněk Wirth (ed.), *Architektura v českém a slovenském národním dědictví*, Praha 1952.
- WIRTH – MATĚJČEK 1922: Zdeněk Wirth – Antonín Matějček, IV. Moderní architektura (1900–1920), in: ibidem, *Česká architektura 1800–1920*, Praha 1922, s. 73–95.
- ZADRAŽILOVÁ 2007: Lucie Zadražilová, Za novou architekturu, *Prostor Zlín* XIV, 2007, č. 3, s. 41–47.
- ZADRAŽILOVÁ 2009: Lucie Zadražilová, Zahrada jako exponát. Příběh zahrady Uměleckoprůmyslového muzea, in: Karel Císař et al., *Nefořte mě před knihovnou. Kniha pro Jana Rouse*, Praha 2009, s. 107–114.
- ZÁMEČNÍK 2016: Roman Zámečník, *Vilové zahrady Otokara Fierlingera*, Kroměříž 2016.

ZÁMEČNÍK 2006: Stanislav Zámečník, *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*, Praha 2006.

ZARECOR 2015: Kimberly Elman Zarecor, *Utváření socialistické modernity, Bydlení v Československu v letech 1945–1960*, Praha 2015.

ZIKMUND-LENDER 2015a: Ladislav Zikmund-Lender, Ideologové a technokraté: Ladislav Machoň (1888–1973) a procesu znárodnění architektury a stavitelství, in: Petr Zvěřina (ed.), *Teritoria umění, Vědecká konference doktorandů pražských uměleckých škol*, Praha 2015, s. 95–112.

ZIKMUND-LENDER 2015b: Ladislav Zikmund-Lender, Stavět a usměrňovat: vstup Ladislava Machoně do historického prostředí ve 20. – 40. letech v kontextu dobového diskurzu památkové péče, in: Magdaléna Nová – Marie Opatrná (eds.), *Vidět. Slyšet. Číst. Rozumět. Sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů*, Praha 2015, s. 243–248.

ZIKMUND-LENDER 2016: Ladislav Zikmund-Lender, Machoň na export: Reprezentace Československa v zahraničních realizacích architekta Ladislava Machoně, in: Jan Zálešák (ed.): *Sborník textů z Doktorandské konference Fa VU*, Brno 2016, s. 168–183.

ZIKMUND-LENDER 2017: Ladislav Zikmund-Lender, „K zdravému vývoji státní myšlenky pevným směrem.“ Budování národní identity Československa svobodnými zednáři v letech 1918–1938, in: Milena Bartlová et al., *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017, s. 80–91.

ŽMAVC 1924: Ivan Žmavc, *Hospodářské řízení osvětové činnosti vědeckých knihoven*, Praha 1924.

Seznam architektonických prací Ladislava Machoně

Celkový přehled architektonických prací Ladislava Machoně vznikl sdružením informací z fondu Ladislav Machoň, uloženém ve Sbírce architektury Národní galerie, a soupisů plánů z několika archivních fondů Národního technického muzea: fond 26 – Machoň, fond 81 – Machoň-Müllerová, fond 86 – Klementinum, fond 87 – Universita. Zahrnuje soupisy fondů vzniklé před i po povodni v roce 2002.

Většina uvedených soupisů obsahuje chyby – především v dataci a ve jménech klientů, v takovém případě autorka vždy informace ze soupisů korigovala dle originálních stavebních plánů.

Uváděné vrocení platí vždy pouze pro projektování, nikoliv pro stavbu či dokončení jednotlivých objektů případně regulací. Architekt často dodělával ke stávajícím budovám drobné doplňky (například branku do zahrady, plot apod.), které obvykle nejsou – jedná-li se i množstvím plánů o marginálie – v přehledu zmíněny. Poznámka o realizaci projektu se uvádí v závorce vedle názvu a obvykle vychází z fotografií, které si pořizoval sám architekt Machoň. Je-li poznámka zapsána kurzívou, pak se příslušné objekty nepodařilo dnes nalézt, neboť jde často o nábytek nebo umělecké předměty, které však architekt uváděl jako realizované. Ulice a města, uváděná pouze v případě, jsou-li známá, se pro přehlednost jmenují současnými názvy.

1909	Návrh knižní vazby knihy Sníh pod jabloní od Quido Maria Vyskočila (realizováno)
1909	Návrh náhrobku na hřbitově v Českém Brodě (realizováno)
1910	Návrh divadelní scény pro hru Apollonius z Tyany v Národním domě na Vinohradech v Praze na náměstí Míru čp. 820 (realizováno)
1910	Soutěžní návrh na budovu Občanské záložny ve Vršovicích v Praze, heslo 1910–1911
1910	Návrh dobročinného bazaru „Ruský trh“ na Žofíně v Praze na Slovanském ostrově čp. 226 (realizováno)
1910	Návrh zakládací listiny pro vilu Viléma Charváta ve Vysokém Mýtě (realizováno)
1910	Návrh vazby (realizováno)
1910	Návrh na Národní dům v Karlíně v Praze
1911	Návrh divadelní scény Sen o říši krásna pro Lyrické divadlo v Praze (realizováno)
1912	Návrh divadelní scény pro hru Madame la Mort pro Divadlo Umění v Praze (realizováno)
1912	Návrh divadelní scény Chlubný voják pro Divadlo Umění v Praze (realizováno)
1912	Návrh divadelní scény Šibalství Scapinovo pro Divadlo Umění v Praze (realizováno)
1912	Návrh divadelní scény Aglavena a Selysetta pro Divadlo Umění v Praze (realizováno)
1912	Soutěžní návrh na sokolovnu na Vinohradech v Praze, heslo Tři čtverce
1912	Návrh stříbrné pamětní desky
1912	Návrh ložnice a jiných doplňovacích zařízení vlastního bytu v Praze (realizováno)
1913	Návrh divadelní scény Caesar Borgia pro Divadlo na Vinohradech v Praze na náměstí Míru čp. 1450 (realizováno)
1913	Soutěžní návrh regulace města Rychnova nad Kněžnou, heslo R. N. K. 1913
1913	Soutěžní návrh regulace nového území města Náchod, heslo N. D. 1913
1913	Soutěžní návrh regulace města Přerova
1913	Soutěžní návrh na Žižkův památník na vrchu Vítkově na Žižkově v Praze, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1913	Návrh bytového zařízení pana inženýra Jaroslava Zikmunda v Brně (realizováno)
1913	Návrh pečetního prstenu, prstenu se smaragdem a náhrdelníku (realizováno)
1913	Návrh na skleněnou toaletní soupravu (realizováno)
1913	Návrh stříbrného zrcátka (realizováno)

1913	Souprava hřebenů ze želvoviny a stříbra (realizováno)
1913	Návrh úpravy průčelí a schodiště domu pana A. Jiříkovského [sic] na Vinohradech v Praze
1913	Návrh úpravy restaurace V. Hübsche [sic] na Smíchově v Praze v Radlické ulici čp. 30
1913–1919	Návrh mořských lázní ve Srebrnu u Dubrovníka v Chorvatsku
1913–1924	Návrh úpravy a vnitřního zařízení kina v paláci Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846 (realizováno)
1914	Návrh památníku c. k. praporu polních myslivců č. 22 v Hradci Králové
1914	Návrh kožené dámské kabelky (realizováno)
1915	Návrh náhrobku ředitele Augustina Křivánka v Jevíčku u Brna, spolupráce se sochařem Stanislavem Suchardou (realizováno)
1915	Návrh hrobky doktora Cyrila Pecivála ve Vršovicích v Praze, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem (realizováno)
1915	Návrh hrobky rodiny Heroldovy (realizováno)
1915	Návrh náhrobku Mikoláše Alše v Praze na Vyšehradě, spolupráce se sochařem Bohumilem Kafkou (realizováno)
1915–1916	Soutěžní návrh na válečný pomník, heslo Vzpomínka bojovníkům
1915–1916	Soutěžní návrhy na válečné pomníky, hesla 1914–1915–1916, heslo Bojem k míru a Polní hřbitov, spolupráce se sochaři Janem Štursou a Jaroslavem Horejcem
1916	Soutěžní návrh pomníku padlým města Kolína, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1916	Návrh úpravy a vnitřního zařízení a portálu automatu ve Stockhausu na Starém Městě v Praze v Celetné ulici čp. 560
1916	Návrh garáže a zahradnického domku u vily komorního rady Hynka Putze v Dobřichovicích u Prahy
1916	Návrh úpravy a vnitřního zařízení Lannovy vily pro Vojtěcha Zikmunda v Bubenci v Praze v ulici V Sadech čp. 1 (realizováno)
1917	Návrh přestavby a přístavby továrny na obuv Mimosa na Žižkově v Praze ulice Koněvova čp. 915 (realizováno)
1917	Návrh úpravy kina v domě Eduarda Beauforta na Novém Městě v Praze v Jungmannově ulici čp. 26
1917	Návrh hrobky ředitele A. Špitálského [sic] na Olšanských hřbitovech na Vinohradech v Praze
1917	Návrh hrobky v Praze na Olšanských hřbitovech na Vinohradech v Praze
1917	Návrh plovárny ve Společenském klubu na Starém Městě v Praze na Sřeleckém ostrově
1917	Návrh náhrobní desky na rodinné hrobce doktora Františka hraběte Lützova ve Vamberku

1917	Návrh náhrobku sochaře Stanislava Suchardy v Praze na Vyšehradě, spolupráce se sochařem Františkem Suchardou (realizováno)
1917	Návrh úpravy bytu nakladatele Jaroslava Vladimíra Otty v Schönbornském paláci v Praze na Tržišti čp. 365
1917	Návrh pomníku padlým spoluobčanům v Čakovících
1918	Ideový náčrt moderní galerie na Malé Straně (na Kampě) v Praze
1918	Návrh cigaretového pouzdra
1918	Návrh dózy na šperky (bonboniéra), (realizováno)
1918	Dispoziční návrh úpravy zábavních podniků v suterénu paláce Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846
1918	Návrh na úpravu portálu Antonína Černého pro parfumerii Kleopatra na Starém Městě v Praze Na Perštýně čp. 358 (realizováno)
1918–1919	Návrh rodinného domu pana Emila Bláhy ve Stráži nad Nežárkou
1919	Návrh průčelí Švandova divadla na Smíchově v Praze ve Štefánikově ulici čp. 6 (realizováno)
1919	Návrh přestavby rodinného domu pana továrníka Otty Wiesenbergera v Žebráce (realizováno)
1919	Návrh kolonie úřednických domů cukrovaru v Cholticích (realizováno)
1919	Návrh na úpravu prodejny a portálu uměleckých dílen Karla Lindauera na Starém Městě v Praze Na Perštýně čp. 357 (realizováno)
1919	Návrh náhrobku pana Adolfa Nohela v Křinci (realizováno)
1919	Návrh náhrobku paní Olgy Nohelové na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem (realizováno)
1919	Návrh rodinného domu lesmistra A. Neugebauera [sic] v Poděbradech
1919	Návrh hrobky rodiny Otty Wiesenbergera v Žebráce
1919	Návrh pánského pokoje pro doktora Horáka [sic] v Praze
1919	Návrh ložnice
1919	Návrh hrobky rodiny Engelberta Maendla na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech
1919	Návrh náhrobku paní Maendlové [sic] na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech
1919	Návrh mramorové urny
1919	Návrh hudebního pavilonu pro Československou filharmonii na Novém Městě v Praze na Žofíně
1919	Návrh na knihkupecké stánky pro firmu Bohuslava Hendricha v Praze
1919	Návrh koberce pro Artěl (realizováno)

1919	Návrh koberce pro výstavní sál Svazu československého díla v Uměleckoprůmyslovém muzeu na Starém Městě v Praze (realizováno)
1919–1920	Úprava domu čp. 77 na filmové ateliéry AB v Nuslích (Na Pankráci) v Praze (realizováno)
1920	Návrh otáčecího jeviště a provizorního kinoateliéru AB na Malé Straně v Praze v Kinského zahradě
1920	Dispoziční náčrt divadla pro 3000 osob
1920	Návrh na vnitřní zařízení francouzské restaurace Zavřel v domě U Černé Matky Boží na Starém Městě v Praze na Ovocném trhu čp. 19 (realizováno)
1920	Ideový návrh přestavby zámku na lázeňský hotel v Poděbradech
1920	Návrh hotelu Maceška s koncertním sálem na Vinohradech v Praze na Vinohradské ulici
1920	Návrh dětského hřiště YWCA a YMCA na Žižkově v Praze (realizováno)
1920	Návrh dětského hřiště YWCA a YMCA v Holicích
1920	Návrh dětského hřiště YWCA a YMCA v Bratislavě (realizováno)
1920	Návrh malého dětského hřiště
1920	Návrh klubovního domu na Starém Městě v Praze na Střeleckém ostrově
1920	Návrh přestavby domu J. Ebnera [sic] na Starém Městě v Praze v Rytířské ulici
1920	Návrh garáže pana továrníka Pernera [sic] v Labské Týnici
1920	Náčrt sokolovny v Heřmanově Městci
1920	Návrh provizorní místnosti SVU Mánes na Novém Městě v Praze ve Vodičkově ulici čp. 501
1920	Souprava na psací stůl
1920	Návrh mramorových hodin
1920	Návrh na soupravy z foukaného skla
1920	Dispoziční náčrt na přestavbu kinosálu v Holešovicích v Praze v ulici Milady Horákové čp. 534
1920	Návrh úprav v domě pana Klingra [sic] na Starém Městě v Praze v Královodvorské ulici čp. 659
1920–1923	Návrh kolonie rodinných domů družstva Domov na Žižkově v Praze (realizováno)
1921	Návrh klubovní budovy v Praze na Trojském ostrově
1921	Návrh divadelní scény Velká událost v Divadle na Vinohradech v Praze na náměstí Míru čp. 1450
1921	Návrh úprav v zahradě a ve vile pro Komerční banku v Bubenči v Praze v Českomalínské ulici čp. 439
1921	Návrh přestavby studentského domova YWCA na Novém Městě (na Albertově) v Praze

1921	Návrh jídelny pro Artěl na Pražské vzorkové veletrhy v Praze (realizováno)
1921	Návrh dívčího a pánského pokoje pro výstavu Svazu československého díla v Praze a v Brně (realizováno)
1921	Návrh dřevěných lustrů a stojacích lamp (realizováno)
1921	Návrh dispoziční úpravy kanceláře firmy Mooser v paláci Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846
1921	Návrh pánského pokoje doktora Schickla [sic] v Praze (realizováno)
1921	Návrh veletržního stánku inženýra Vladimíra Jiřího Rotta na Pražských vzorkových veletrzích v Praze
1921	Návrh dispozičních úprav kanceláře firmy Boskin v paláci Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846
1921	Návrh nádražní restaurace, turistického hotelu a lávky s domem pro převozníka v Pitkovicích u Prahy
1921	Návrh dámské kožené kabelky
1921–1922	Návrh úpravy obchodního domu Vladimíra Jiřího Rotta na Starém Městě v Praze na Malém náměstí čp. 142 (realizováno)
1921–1922	Návrh úpravy obchodních místností a portálu firmy K. Schönbach [sic] v paláci Assicurazioni generali na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 1759
1921–1923, 1925	Návrh přestavby a přístavby domu ředitelství královodvorské cementárny na Novém Městě v Praze v Ječné ulici čp. 1584 (realizováno)
1921–1924	Dispoziční návrh skladiště Červeného kříže v Praze ve Strašnicích
1921–1929	Návrh na rodinný dům a různé vnitřní zařízení pro doktora Julia Pažouta v Prostějově (realizováno)
1921–1929	Návrh na rodinný dům profesora Otakara Španiela ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze čp. 487 (realizováno)
1921–1922 1930	Návrh zastavění Můstku na Václavském náměstí v Praze
1921–1946	Návrh jídelny a jiných vnitřních zařízení vlastního bytu v Praze (realizováno)
1922	Soutěžní návrh na Národohospodářskou výstavu v Olomouci
1922	Návrh sokolovny ve Štěchovicích
1922	Návrh zařízení pokojů hotelu Hvězdoslav na Štrbském plese (realizováno)
1922	Návrh portálu do štol saských šlechticů v Jáchymově
1922	Návrh na vnitřní zařízení prezidenta pozemkového úřadu doktora Viškovského [sic] v Praze (realizováno)
1922	Soutěžní návrh druhého českého divadla v Praze, heslo Spojené divadlo a Nové divadlo, spolupráce s architekty Aloisem Kubíčkem a Karlem Pecánkem
1922	Návrh hotelu KČT na Macošě

1922	Návrh dívčího pokoje
1922	Návrh jídelny pro paní M. Kubínovou [sic], (realizováno)
1922	Návrh různých úprav v budově české technicky na Novém Městě v Praze na Karlově náměstí čp. 293
1922	Návrh kolny v cihelně v Cholticích
1922	Návrh vyšívání ubrusu pro doktora Julia Pažouta v Prostějově
1922	Návrh krbů v bytě ředitele Müllera [sic] v Bubenci v Praze
1922	Návrh koberců (realizováno)
1922	Návrh stříbrných tabaterek
1922	Návrh kovových misek
1922	Návrh reprezentačního interiéru
1922	Návrh na východní a západní pavilon Společenského klubu na Starém Městě v Praze na Střeleckém ostrově
1922–1923	Návrh na přestavbu České komerční banky na Novém Městě v Praze Na Příkopě čp. 848 (realizováno)
1922–1923	Návrh různých úprav v hotelu Palace-Radio v Jáchymově
1922–1923	Návrh družstevní kolonie rodinných domů Ve Stromkách na Vinohradech v Praze
1922–1924	Návrh různých staveb pro doly v Jáchymově
1923	Návrh rodinného domu profesora Karla Štipla Ve Stromkách na Vinohradech v Praze
1923	Návrh dvojdomu Josefa a Karla Čapkových Ve Stromkách na Vinohradech v Praze v ulici Bratří Čapků čp. 1853 a 1854 (realizováno)
1923	Návrh dvojdomu režiséra Václava Jiřikovského a stavitele Jana Tumpacha Ve Stromkách na Vinohradech v Praze ve Šrobárově ulici čp. 1835 a 1836 (realizováno)
1923	Návrh dvojdomu Otakara Zicha a pana Marka [sic] Ve Stromkách na Vinohradech v Praze ve Šrobárově ulici čp. 1837 a 1838 (realizováno)
1923	Návrh dvojdomu Adolfa Weniga a Zdeňka Svobody Ve Stromkách na Vinohradech v Praze v ulici Bratří Čapků čp. 1840 a 1841 (realizováno)
1923	Návrh rodinného domu Zdeňka Kubíka Ve Stromkách na Vinohradech v Praze v ulici Bratří Čapků čp. 1855 (realizováno)
1923	Návrh rodinného domu Zdeňka Zikmunda Ve Stromkách na Vinohradech v Praze v ulici U Zdravotního ústavu čp. 1856 (realizováno)
1923	Návrh české školy v Karlových Varech na Rybářích ve Šmeralově ulici čp. 425 (realizováno)
1923–1924	Návrh rodinného domu architekta Aloise Kubíčka ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze v Cukrovarnické ulici čp. 495 (realizováno)

1923	Návrh rodinného domu inženýra Macháčka [sic] v Praze ve Střešovicích (na Ořechovce), <i>(realizováno)</i>
1923	Návrh české školy v Postoloprtech v Komenském ulici čp. 386 <i>(realizováno)</i>
1923	Návrh obytných domů družstva úředníků šekového úřadu na Vinohradech v Praze v Korunovační ulici čp. 594 <i>(realizováno)</i>
1923	Návrh obytných domů družstva úředníků šekového úřadu v Holešovicích (na Letné) v Praze v Korunní ulici čp. 1901 a 1902 <i>(realizováno)</i>
1923	Návrh vnitřní úpravy a zařízení rezidenční budovy československého velvyslanectví ve Varšavě v Polsku <i>(realizováno)</i>
1923	Soutěžní návrh výstaviště pro výstavu soudobé kultury v roce 1928 na Bauerově rampě v Brně, spolupráce s architektem Jaroslavem Rösslerem
1923	Návrh obývacího pokoje pro inženýra Pavláta [sic] v Řevnicích
1923	Návrh přestavby továrny na obuv ve Vlašimi
1923	Návrh studentské kolonie Domov slovenských studentů v Praze u Vinohradského tunelu
1923	Návrh vodárny na letišti v Kbelích v Praze
1923	Soutěžní návrh na průmyslovou školu v Kutné Hoře, heslo Vladislavské W, spolupráce s architektem Aloisem Mezerou
1923	Rodinné domy na parcele č. 1122/2 pro Stavební družstvo dělnických a rodinných domků na Smíchov v Praze
1923	Návrh hrobky rodiny Glanzovy na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech
1923	Návrh hotelového pokoje pro slovenské lázně pro Artěl
1923	Návrh hotelového pokoje pro lázně Lubochňa
1923	Návrh úprav v domě doktora Slavíka [sic] na Malé Straně v Praze Na Kampě čp. 509 <i>(realizováno)</i>
1923	Návrh lustru pro profesora Jiřího Chýského
1923	Návrh ložnice paní M. Wágnerové [sic] v Cholticích
1923, 1926	Návrh turistické chaty na Ďumbieru v Nízkých Tatrách <i>(realizováno)</i>
1923–1925	Návrh obchodní pasáže v Pardubicích na třídě Míru čp. 60 <i>(realizováno)</i>
1923–1928	Návrh budovy ředitelství pošt a telegrafů v Pardubicích na náměstí Republiky čp. 12 <i>(realizováno)</i>
1923–1929	Studie zastavění náměstí Republiky v Praze
1923–1931 1929–1933	Dostavba budovy právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze na náměstí Curierových čp. 901 <i>(realizováno)</i> , vnitřní zařízení <i>(realizováno)</i>

1923–1951	Návrh úpravy Klementina pro účely univerzitní a technické knihovny na Starém Městě v Praze na Mariánském náměstí čp. 5 (realizováno)
1924	Návrh přestavby hotelu Atlantik na Vinohradech v Praze ve Škrétově ulici čp. 44 (realizováno)
1924	Návrh kolonie rodinných domů v Karlových Varech na Rybářích (realizováno)
1924	Návrh kolonie rodinných domů v Drahovicích
1924	Návrh bytového zařízení pánského pokoje doktora Jonáše [sic] v Praze (realizováno)
1924	Návrh tří obytných domů vojenských gážistů v Berouně (realizováno)
1924	Návrh pomníku Arnošta Denise v Nîmes, spolupráce se sochařem Otakarem Španielem (realizováno)
1924	Návrh přestavby letního domu pana E. Kučery [sic] v Holoubkově
1924	Návrh na bytové zařízení nadporučíka Mareše [sic] v Praze
1924	Návrh na doplňkové zařízení bytu režiséra Václava Jiříkovského Ve Stromkách na Vinohradech v Praze ve Šrobárově ulici čp. 1835
1924	Návrh na doplňkové zařízení bytu Zdeňka Kubíka Ve Stromkách na Vinohradech v Praze v ulici Bratří Čapků čp. 1855
1924	Návrh pánského pokoje pro inženýra E. Syrovátky [sic] v Praze v Dittrichově ulici (realizováno)
1924	Návrh úpravy předzahrádky domu v Bubenči v Praze Na Hutích čp. 662
1924	Návrh rodinného domu akademického malíře Alfréda Justitze ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze
1924	Návrh rodinného domu doktora Schusitzkého v Žatci
1924	Návrh úpravy obchodních místností v hotelu Terminus v Praze ve Wilsonově ulici
1924	Měření Černínského paláce na Hradčanech v Praze na Loretánské náměstí čp. 5
1924	Návrh vazby knihy
1924	Návrh skleněných přístrojů
1924–1925	Návrh sboru československé církve v Dobrušce
1924–1925	Návrh letního domu ředitele Froma [sic] v Karlově u Zvíkova (realizováno)
1924–1925	Návrh obecné a občanské školy v Žacléři
1924–1926	Návrh české školy v Chomutově na náměstí T. G. Masaryka čp. 1626 (realizováno)
1924–1927	Návrh sokolovny v Dobrušce na ulici Opočenské čp. 525 (realizováno)
1924–1928	Návrh státní reálky v Pardubicích v ulici Karla IV. čp. 13 (realizováno)

1925	Soutěžní návrh na obchodní dům pojišťovny Praha v Praze Na Příkopě
1925	Soutěžní návrh poštovního úřadu šekového v Praze na Václavském náměstí
1925	Soutěžní návrh na ústřední síň bytové kultury na výstavě v Paříži, spolupráce se sochařem Otto Gutfreundem
1925	Soutěžní návrh na přestavbu záložny v Pardubicích
1925	Návrh na výkladní skříň firmy Rokoko na Novém Městě v Praze v paláci Koruna na Václavské náměstí čp. 846
1925	Návrh pracovny pana Julia Řivnáče v Praze v Karlíně
1925	Návrh na přístavbu podkroví na Novém Městě v Praze v paláci Koruna na Václavské náměstí čp. 846
1925	Návrh na úpravu dílen firmy Roubíčková na Novém Městě v Praze v paláci Koruna na Václavské náměstí čp. 846
1925	Soutěžní návrh obchodní dům Pensijního ústavu peněžnictví v Praze
1925	Návrh skříňky radiového přijímače
1925	Nástěnná skříňka na umělecké předměty pro paní Elnorovou [sic] v Praze
1925–1926	Návrh provizorního obchodního domu bankéře R. Poboráka [sic] na Novém Městě v Praze v ulici Těšnov čp. 1057 (realizováno)
1925–1926	Návrh architektonické výzdoby nádrže hradního vodojemu ve Střešovicích v Praze
1925–1926	Návrh úpravy prodejny pro Artěl na Novém Městě v Praze Na Příkopě čp. 856 (realizováno)
1925–1928	Návrh přestavby vily ředitele Františka Pokorného na Vinohradech v Praze v Dykové ulici čp. 960 (realizováno)
1925–1928	Návrh rodinného domu disponenta Jana Weisse na Smíchově v Praze v ulici U Plátenice čp. 1705 (realizováno)
1925–1928	Návrh okresního domu v Kutné Hoře v Radnické ulici čp. 178 (realizováno)
1925, 1928	Návrh české školy v Broumově Komenského ulice čp. 312 (realizováno)
1925–1929 1945–1950	Návrh úřední budovy československého velvyslanectví ve Varšavě v Polsku (realizováno)
1926	Návrh československého pavilonu na výstavě ve Filadelfii v USA (realizováno)
1926	Návrh dřevěného obytného domu firmy Středočeský dřevný průmysl v Kařízku u Dobříše
1926	Soutěžní návrh na budovu Československé tiskové kanceláře v Praze v Opletalově ulici
1926	Návrh úpravy prodejny KČT v Praze
1926	Návrh pergoly u vily doktora Šváchy [sic] v Senohrabech

1926	Návrh pánského pokoje legačního rady Müllera [sic] ve Varšavě v Polsku
1926	Návrh na přestavbu továrních budov firmy inženýra O. Podhajského [sic] v Praze v Hostivaři
1926	Návrh na úpravu krámu firmy Gabriela Žižky (nástupce) na Novém Městě v Praze na Senovážném náměstí
1926	Návrh na úpravu bytu malíře Jana Slavíčka v domě generála Klecandy na Hradčanech v Praze v ulici Úvoz čp. 177
1926	Návrh fasády domu pana Fencla [sic] na Starém Městě v Praze na Novotného lávce
1926	Návrh úpravy haly v domě pana Ondráka [sic] v Praze
1926	Ideový návrh státní reálky na Vinohradech v Praze na náměstí Jiřího z Lobkovic
1926	Soutěžní návrh na hlavní dveře do katedrály sv. Víta na Hradčanech v Praze, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1927	Návrh přestavby domu firmy Internacionale na Novém Městě v Praze v Sokolské ulici čp. 1576 (realizováno)
1927	Návrh různých úprav na závodě v Pardubicích
1927	Návrh obchodního a obytného domu pana Josefa Havlíčka v Náchodě v ulici Kamenice čp. 114 (realizováno)
1927	Návrh kolumbária v Cholině
1927	Soutěžní návrh na dům pojišťovny Sekuritas na Novém Městě v Praze ve Vodičkově ulici
1927	Návrh na úpravu části náměstí Republiky (u divadla) v Pardubicích (realizováno)
1927	Návrh vily doktora Antonína Hamana ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze v ulici Pod Hradbami čp. 660 (realizováno)
1927	Soutěžní návrh budovy penzijního ústavu pro zaměstnance nemocenských pojišťoven na Novém Městě v Praze v Trojanově ulici
1927	Soutěžní návrh spořitelny v Náchodě
1927	Soutěžní návrh sokolovny v Náchodě
1927	Návrh rodinného domu generála Kamila Holého na Smíchově v Praze v ulici Ke Klimentce čp. 1899 (realizováno)
1927	Návrh náhrobku na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech, spolupráce se sochařem Otakarem Španielem
1927	Návrh obchodního a obytného domu firmy J. Hendrych [sic] v Náchodě
1927	Návrh obytných domů v Pardubicích v Pernerově ulici
1927	Návrh úprav obchodních místností SKF na Novém Městě v Praze v Ječné ulici
1927	Návrh úprav obytného domu v mlýně pana Otakara Vávry v Čerčanech

1927	Soutěžní návrh na budovu ministerstva veřejných prací na Novém Městě v Praze na nábřeží Ludvíka Svobody
1927	Návrh spořitelny v Ostravě
1927	Ozdravovna Československého červeného kříže na zámku v Bukovanech u Benešova
1927	Soutěžní návrh na fontánu před parlamentem v Praze na náměstí Jana Palacha, heslo Vltava a její přítoky, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1927–1928	Návrh zařízení bytu ředitele Palivce v Praze na Smíchově, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem a intarzystou Václavem Hugo Brunnerem (realizováno)
1927–1928	Návrh obytných domů architekta Ladislava Machoně a stavitele Jana Tumpacha na Vinohradech v Praze ve Slezské ulici čp. 2140 a 2141 (realizováno)
1927–1929	Návrh obytného domu družstva státních zaměstnanců v Podolí v Praze v ulici Na Dolinách čp. 23 (realizováno)
1927–1931	Návrh přestavby zahradní budovy kláštera a vnitřní zařízení prezidia ministerstva pošt a telegrafů na Smíchově v Praze v Holečkově ulici čp. 657 (realizováno)
1927–1931	Návrh poštovní budovy v Luhačovicích v ulici Dr. Veselého (realizováno)
1928	Soutěžní návrh na budovu České eskontní banky na Starém Městě v Praze na Příkopě
1928	Návrh jídelny Svazu Československého díla pro výstavu kultury v Brně
1928	Návrh úpravy Rejskovy ulice v Prostějově
1928	Návrh architektonické úpravy vltavské přehrady ve Štěchovicích
1928	Návrh zastavění území Slovanky v Hlubočepích v Praze
1928	Návrh krbu pro Vlastu Buriana v Dejvicích v Praze v Kadeřávkovské ulici čp. 1072
1928	Návrh fontánky pro doktora Václava Viléma Štecha v Praze
1928	Návrh dětského bazénu na koupání pro doktora A. Krýsla [sic] v Roztokách u Prahy
1928	Návrh různých úprav sokolské jídelny na Novém Městě v Praze v Panské ulici
1928	Návrh expozice Českého kamene na výstavě soudobé kultury v Brně (realizováno)
1928	Návrh obytného domu Městské spořitelny ve Slaném
1928–1929	Návrh na hrobku rodiny Weissovy v Praze na Malvazinkách (realizováno)
1928–1929	Návrh úprav a vnitřního zařízení pro Františka Strnada v Holešovicích v Praze v Čechově ulici čp. 31 (realizováno)
1928–1932	Soutěžní návrh na úpravu lázeňského území v Jáchymově, spolupráce s architektem Janem Rösslerem

1928–1933	Návrh a prováděcí plány automatické centrály v Holešovicích (na Letné) v Praze na ulici Milady Horákové čp. 383 (realizováno)
1928–1937	Návrh a přestavba nové pošty v Pardubicích Na Hrádku čp. 105 (realizováno)
1929	Návrh na budovu ministerstva školství a osvěty a konzervatoře na Starém Městě v Praze na Alšově nábřeží
1929	Návrh na úpravu prodejny a výstavních místností automobilů továrny Walter a spol. na Starém Městě v Praze v Platněřské ulici (realizováno)
1929	Soutěžní návrh vnitřního zařízení ředitelství Báňské a hutní společnosti v Karlíně v Praze
1929	Návrh úpravy konírny v Nostické jízdárně na Malé Straně v Praze na Maltézském náměstí čp. 471
1929	Návrh bytového zařízení ředitele Č. Bubely [sic] v Bubenči v Praze v Hennerově ulici čp. 506 (realizováno)
1929	Návrh penzionu a kina v Bubenči v Praze v Ovinecké ulici
1929	Návrh veletržního stánku pro Spojené pražské továrny na staviva na P. V. V. v Praze
1929	Návrh na umístění Komenského ústavu a pomníku J. A. Komenského na Malé Straně v Praze na Klárově
1929	Návrh ústavu pro výrobu uranových a radiových preparátů v Jáchymově, spolupráce s architektem Jaroslavem Rösslerem
1929	Soutěžní návrh na výstavu tělesné výchovy a sportu v Pardubicích
1930	Soutěžní návrh budovy ředitelství Českomoravské Kolben-Daněk v Karlíně v Praze
1930	Návrh úpravy kostela v Dobřenicích
1930	Soutěžní návrh měšťanských škol v Havlíčkově Brodě
1930	Návrh úpravy dvorany hlavní pošty v Praze v Jindřišské ulici
1930	Soutěžní návrh na ústav biologie a zoologie Univerzity Karlovy na Novém Městě v Praze Na Slupi
1930	Zajištění stavu budov Karolina pro návrh rekonstrukce celého univerzitního území na Starém Městě v Praze v Železném ulici čp. 541
1930	Návrh na vypravení pohřbu spisovatele Aloise Jiráska v Praze (realizováno)
1930	Soutěžní návrh na umístění sochy Raněného od Jana Štursy v Praze
1930	Návrh vily doktora Uhlíře v Dejvicích v Praze na Babě
1930	Návrh obývacího pokoje doktora Červeného [sic] v Praze
1930	Návrh na náhrobek česko-americké kurýrky v Praze na Olšanských hřbitovech, spolupráce se sochařem Otakarem Španielem

1930	Soutěžní návrh na typové zařízení bytů úředníků ministerstva zahraničí
1930	Návrh typové ocelové skříně pro firmu Podhájský [sic] v Hostivaři v Praze
1930	Nábytek do pokoje doktora Čermáka [sic]
1930–1931	Návrh jízďárny a dílen ve velkostatku ředitele Lövensteina v Dobřenicích (<i>realizováno</i>)
1930–1932	Různé návrhy na dílčí úpravy lázeňského území v Jáchymově
1930–1938	Návrh letního domu a jeho vnitřního zařízení pro Julia Řivnáče v Jevanech (<i>realizováno</i>)
1931	Návrh plovoucího koupaliště v Dobřenicích
1931	Návrh poštovní budovy na výstavě tělesné východy v Pardubicích (<i>realizováno</i>)
1931	Návrh přestavby a přístavby prozařovacího pavilonu lázní v Jáchymově (<i>realizováno</i>)
1931	Návrh rodinného domu inženýra Korouse v Dejvicích v Praze na Babě
1931	Návrh automatu Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846 (<i>realizováno</i>), spolupráce s designérem Ladislavem Sutnarem a architektem Zdeňkem Pešánkem
1931	Návrh přestavby a novostavby školy v Pardubicích na Skřivánku
1931	Návrh na důstojnické kasino Ramové v Kaunasu v Litvě
1931	Soutěžní návrh na léčebný dům pojišťovny soukromých úředníků a zřízců v Poděbradech, heslo 1-X-1931
1931	Návrh přístavby verandy v penzionátu v Bedřichově
1931	Návrh urnového pomníku rodiny Karly a Antonína Dobrkovských v urnovém háji v Praze na Vinohradech
1931	Návrh obřadního kordu
1931	Návrh regulace Klárova na Malé Straně v Praze
1931–1932	Návrh zastavení bloku Poštovní nákupny na Žižkově na rozděleném pozemku v Praze
1931–1932	Návrh jezdeckého kolbiště v Bubenči v Praze na Císařském ostrově (<i>realizováno</i>)
1931–1932	Návrh sokolovny v Hostivaři v Praze v ulici U Branek čp. 674 (<i>realizováno</i>)
1932	Návrh psince smečky ve Střešovicích v Praze Na Panenské čp. 113
1932	Návrh výkladní skříňky pro paní B. Bortnowskou [sic] na Vinohradech v Praze v Korunní ulici čp. 717
1932	Soutěžní návrh na pomník plukovníka Josef Jiří Švece na Hradčanech v Praze na Pohořelci, heslo Vojáku legií 23, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1932	Návrh rodinného domu pana vrchního tajemníka Moudrého [sic] v Želivě (<i>realizováno</i>)

1932	Soutěžní návrh památníku na Bílé Hoře v Dejvicích v Praze, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1932	Zastavovací návrh bloku u horního nádraží v Libni v Praze
1932	Návrh náhrobku rodiny Weinerovy [sic] v Klatovech
1932	Návrh náhrobku letce B. Slámy [sic]
1932	Návrh úpravy hrobu Ignáce Cornovy na Malostranském hřbitově na Smíchově v Praze
1932	Dispoziční návrh obchodního domu firmy Podhajský [sic] na Novém Městě v Praze Na Poříčí čp. 1054
1932, 1934	Návrh přestavby obchodního domu firmy Efraim Löbl na Starém Městě v Praze Na Můstku čp. 388, spolupráce s architektem Zdeňkem Pešánkem (realizováno)
1932–1933	Návrh na pomník Bedřicha Smetany u Národního divadla v Praze, spolupráce se sochařem Otakarem Španielem
1932–1933	Návrh rodinného domu doktora Ferdinanda Spíška v Dejvicích v Praze Na Babě čp. 1777 (realizováno)
1932–1933	Návrh továrny Michelin M. & Co a zastavovací plán území v Záběhlicích v Praze v ulici Nad Dvorem
1932–1933	Zastavovací návrh území továrních domků v Michli v Praze
1932–1934	Dispoziční návrh Ruského gymnázia v Karlíně v Praze
1932–1935	Návrh rodinného domu pana Otto Součka v Náchodě
1932–1935	Návrh přestavby hotelu Zlatá husa na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 840 (realizováno)
1932–1935	Návrh na zřízení ateliéru malíře Alexandra Vladimíra Hrsky na Vinohradech v Praze v Mánesově ulici čp. 311
1932–1937	Návrh budovy finančních úřadů a okresního soudu v Pardubicích v ulici Na Třísle čp. 118 (realizováno)
1933	Soutěžní návrh budovy Masarykova ústavu na Malé Straně v Praze na Klárově
1933	Návrh jídelny a bufetu v České eskontní bance pro Gustava Bartha na Starém Město v Praze Na Příkopě čp. 969
1933	Návrh přestavby restaurace inženýra Josefa Nováka v Holešovicích v Praze v ulici Dukelských hrdinů čp. 564
1933	Zaměření paláce Sylva-Taroucca na Novém Městě v Praze Na Příkopě čp. 852
1933	Návrh vnitřního zařízení muzea kapitána Rudolfa Poplera v Pardubicích
1933	Návrh doplňkového zařízení pro doktora Valeše [sic]
1933	Soutěžní návrh na pomník Jana Nerudy na Malé Straně v Praze, heslo Poesie Δ Beletrie, spolupráce se sochařem Jaroslavem Horejcem
1933	Návrh urnového náhrobku pro paní Waldesovou [sic] na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech
1933	Návrh radiové skříňky pro firmu Microfona

1933	Dispoziční návrh rodinného domu architekta Ladislava Machoně v Pardubicích v Pernerově ulici, kde zemřel Jan Perner
1933–1934	Návrh úpravy pozemku pro vilu doktora Veleslava Wahla v Hlubočepích (na Barrandově) v Praze
1933–1938	Návrh na zastavění údolního území ve Vršovicích v Praze
1933–1939	Návrh automatu a restaurace Černý pivovar na Novém Městě v Praze na Karlově náměstí (realizováno), spolupráce s malíři Jaroslavem Bendou a Alois Bílkem
1934	Návrh bytového zařízení pana P. Pekárka [sic] v Praze (realizováno)
1934	Návrhy na benzinové stanice firmy Vacuum Oil Company v Praze
1934	Návrh na nájemní dům na Smíchově v Praze ve Zborovské ulici čp. 1287
1934	Návrh jízdárny a tribuny na výstavišti v Holešovicích v Praze
1934	Návrh vstupní brány do tábora Petrkov
1934	Návrh na pavilon pro Slovanskou epopej Alfonse Muchy na Malé Straně v Praze na Újezdě
1934–1935	Návrh domu paní Anny Justitzové ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze
1934–1936	Návrh urnového náhrobku malíře Alfréda Justitze v Nové Cerekvi (realizováno)
1934–1938	Návrhy na typové benzinové stanice firmy bratři Zikmundové (realizováno)
1935	Soutěžní návrh na budovu peněžní burzy v Praze ve Wilsonově ulici
1935	Soutěžní návrh na úpravu kláštera sv. Havla na Starém Městě v Praze
1935	Návrh úprav ve vile doktora Otakara Beneše na Smíchově v Praze v ulici Podbělohorské čp. 1446
1935	Návrh úpravy domu pro pana J. Seidla [sic] na Malé Straně v Praze na Úvoze čp. 157
1935	Návrh úpravy přednádražního prostoru ve Vršovicích v Praze
1935, 1938	Návrh bytového zařízení doktora Pavla Lukla na Vinohradech v Praze v Libické ulici čp. 17 (realizováno)
1935–1936	Návrh úpravy místností Koruna filmu v paláci Koruna na Novém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 846
1935–1936	Lůžové místnosti v budově Křížík- Chadoir na Smíchově v Praze v Radlické ulici čp. 616 (realizováno)
1935–1938	Návrh úpravy pohřební kaple Jana Amose Komenského v Naardenu v Nizozemí, spolupráce se sochaři Jaroslavem Bendou, Jaroslavem Horejcem a Karlem Štěplem (realizováno)
1935–1938	Zastavovací plán území v Břevnově v Praze (realizováno)

1936	Zastavovací návrh bloku mezi Bubenským nábřežím, Za Viaduktem a U Topíren pro továrníka Eliáše [sic] v Holešovicích v Praze
1936	Soutěžní návrh na zařízení Síně stálých delegátů Společnosti národů v Ženevě ve Švýcarsku
1936	Návrh bytových zařízení paní Hamplové a paní Hacklové (rozené Jiráskové) [sic] na Novém Městě v Praze v Sokolské ulici čp. 1788 (realizováno)
1936	Návrh na umístění Slovanské epopoje Alfonse Muchy na Malé Straně v Praze v domě U Hybernů čp. 3
1936	Návrh pamětní desky inženýra Jana Pernera v Bratčicích (realizováno)
1936	Návrh víkendového domku docenta doktora Josefa Piňhy a Františky Piňhové-Zemanské v Plané nad Lužnicí
1936	Návrh zahradních úprav u rodinného domu pana Gustava Bartha v Bubenči v Praze v Roosveltově ulici čp. 831
1936	Návrh výstavního stánku firmy Wolf a Štětka [sic] na Autosalonu v Praze (realizováno)
1936	Návrh knihovničky pro paní Smolíkovou [sic]
1936	Návrh vnitřního zařízení Arnošta Bartha v Holešovicích v Praze v Čechově ulici čp. 31 (realizováno)
1936	Návrh domu komerčního rady Oskara Sterna na Starém Městě v Praze v Rybné ulici čp. 732
1936	Byt slečny I. Škodové [sic] na Vinohradech v Praze v Libické ulici čp. 17
1936–1937	Návrh Petřínské cesty na Malé Straně v Praze, spolupráce s architektem Josefem Barkem
1936–1937	Návrhy úprav restaurace a reklamního nápisu hotelu Axa na Novém Městě v Praze Na Poříčí čp. 40
1936–1937	Návrh pracovny prezidenta České akademie věd a umění
1936–1937	Soutěžní návrh československého pavilonu v Paříži, spolupráce se sochařem Jaroslavem Bendou
1937	Soutěžní návrhy na pomník T. G. Masaryka na Hradčanech v Praze, spolupráce s historiky umění Františkem Kovárnou a Václavem Vojtěchem Štěchem a sochaři Karlem Lidickým a Václavem Blažkem
1937	Návrh stavebních změn v činžovním domě profesora Františka Kostečky v Praze v Belgické ulici čp. 280 (realizováno)
1937	Soutěžní návrh na uměleckou galerii hlavního města Prahy na Malé Straně v Praze na Klárově
1937	Návrh pracovny prezidenta české akademie v Národním muzeu na Novém Městě v Praze (realizováno)
1937	Návrh verandy rodinného domu profesora Františka Kostečky v obci Svatá Magdalena, v části Herda

1937	Návrh činžovních domů pro banku Slavii na Vinohradech v Praze, spolupráce s architektem Václavem Pilcem
1937	Návrh skříně pro paní Janečkovou [sic]
1937	Návrh bytového zařízení docenta doktora Bárty [sic] v Bubenci v Praze v ulici Československé armády čp. 11
1937	Návrh bytového zařízení ministra Františka Machníka v Klatovech (<i>realizováno</i>)
1937	Instalace výstavy kreseb a modelů pohřební kaple Jana Amose Komenského v Naardenu v sále Uměleckoprůmyslového muzea na Starém Městě v Praze
1937	Soutěžní návrh na vyřešení komunikačního spojení do severozápadní a západní oblasti Velké Prahy, spolupráce s architektem Josefem Barkem, heslo 2. XI. 37 (červeně), 3. cena
1937–1938	Zastavovací studie území hlavní pošty v Praze v Jindřišské ulici
1937–1938	Návrh rodinného domu s ateliérem pro Alexandra Vladimíra a Marii Hrskoví v Dejvicích v Praze Na Babě čp. 1807 (<i>realizováno</i>)
1937–1938	Návrh přestavby kostela a kvadratury U Hybernů v Praze
1937–1939	Návrh víkendového domu pana Josefa Havlíčka na Olešence u Náchodu (<i>realizováno</i>)
1937–1941	Návrh vojenského jezdeckého učiliště v Pardubicích, spolupráce s architektem Aloisem Pilcem (částečně realizováno)
1937–1941	Návrh zastavění plynárenského bloku ústavem Salesiánů v Holešovicích v Praze
1938	Palác banky Union na pozemcích, tzv. Velký bazar, na Starém Městě v Praze mezi ulicemi Na Příkopě a Ovocným trhem
1938	Návrh úprav a doplňovacího bytového zařízení ředitele Miloše Borovičky v Bubenci v Praze ve Štursově ulici čp. 445
1938	Soutěžní návrh na československý výstavní pavilon v New Yorku, spolupráce se sochařem Jaroslavem Bendou
1938	Návrh zastavění nároží ulice Politických vězňů a Opletalovy ulice na Novém Městě v Praze obytným domem Pestchek
1938	Návrh rodinného domu pana Stocka [sic]
1938	Návrh pavilonu pro Pražské vzorkové veletrhy v Praze
1938	Návrh reklamní úpravy průčelí firmy Efraim Löbl na Starém Městě v Praze na Václavském náměstí čp. 388
1938	Soutěžní návrh na přístavbu a přestavbu Staroměstské radnice v Praze, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou a archivářem Václavem Vojtíškem (hesla Ad optima inventi a D–C)
1938	Soutěžní návrhy na pomník T. G. Masaryka na Hradčanech v Praze, spolupráce se sochařem Ladislavem Kofránkem

1938–1939	Návrh české restaurace a automatu v Regent-street v Londýně ve Velké Británii (realizováno)
1938–1940	Zastavovací studie území Ladronky na Smíchově v Praze včetně nájemního domu pro Ladislava V. a Mikuláše Machoňovi
1938–1943	Návrhy pro úpravu protiletectvé obrany pro různé domy v Praze
1939	Návrh levobřežní komunikace na Malé Straně v Praze
1939	Návrh psince pro smečku honební společnosti v Holešovicích v Praze
1939	Návrh víkendového domu doktora Vlad. Rudolfa [sic] na Lužnici u Tábora
1939	Návrh přestavby restaurace Oddenino na Picadilly circus v Londýně ve Velké Británii
1939	Návrh garáže u rodinného domu profesora Jaroslava Bendy ve Střešovicích (na Ořechovce) v Praze
1939–1940	Návrh letního domu doktora Františka Svojsíka v Dobřichovicích (realizováno)
1939–1941	Návrh letního domu pana ředitele Josefa Šuly v Klánovicích
1939–1941	Přestavba Strakovy akademie pro ministerské předsednictvo na Malé Straně v Praze na nábřeží Edvarda Beneše čp. 128 (realizováno)
1939, 1947–1948	Návrhy úprav prodejních místností Beránkových podniků na Novém Městě v Praze na Tylově náměstí
1940	Návrh zařízení automatu a jídelny na Malé Straně v Praze v Opletalově ulici čp. 1620
1940	Návrh na úpravu údolí Botiče v Záběhlicích v Praze
1940	Návrh úpravy vstupní místnosti firmy Geka v Praze
1940	Úprava zahrady Uměleckoprůmyslového muzea pro výstavu Za novou architekturu na Starém Městě v Praze, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1940	Návrh dvojitého rodinného domu bratří Podhajských [sic] v Hostivaři v Praze
1940–1941	Návrh přestavby rodinného domu doktora Meixnera [sic] v Panenském Týnci
1940–1941	Návrh regulace města Pelhřimov
1940–1943	Přestavba kantýny firmy Podhajský [sic] v Hostivaři v Praze
1940–1944	Návrh zastavění území klinických ústavů na Novém Městě v Praze na Albertově, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1940–1944	Rozbor zdravotní otázky města a návrh rozmístění zdravotních ústavů v Praze, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1940–1951	Návrh regulace města Vysokého Mýta, včetně soutěžního návrhu z roku 1942, heslo 54321
1941	Návrh rodinného domu paní Marie Patrákové na Břevnově v Praze na Zeyerově aleji

1941	Návrh úpravy domku doktora Hartla [sic] v Horních Černošicích
1941	Dispoziční návrh úprav místností P. J. K. v Bubenči (ve Stromovce) v Praze
1941	Návrh úpravy soudního náměstí v Nuslích (na Pankráci) v Praze
1941	Ideový návrh sociálních ústavů v Horažďovicích
1941	Návrh achátové toaletní soupravy
1941	Návrh bytového zařízení pro J. Zikmunda [sic] v Brně
1941	Soutěžní návrh okresního domu v Rakovníku
1941	Návrh dopravních poměrů v továrně firmy Waldes ve Vršovicích v Praze
1941–1942	Návrhy dřevěných dóz, krabic, špeků a misky pro družstvo Dorka
1942	Návrh dřevěné dózy na cigarety
1942	Návrh dřevěných misek pod sklenice
1942	Návrh na vodojem městské vodárny ve Strakoncích
1942	Návrh zařízení prodejny firmy Antonína Fleissig nástupce na Novém Městě v Praze na Národní třídě čp. 116 a 1987
1942	Návrh obývacího pokoje pro Alenu Havlů a Mikuláše Machoně na Vinohradech v Praze ve Slezské ulici čp. 2141 (realizováno)
1942	Návrh bytového zařízení pro paní M. Hrubcovou [sic] v Podolí v Praze (realizováno)
1942	Soutěžní návrh na výzkumnou stanici v Průhonicích
1942	Návrh tácků pod sklenice
1942–1943	Návrh na typové dřevěné letní domy v Pekle pro doktora Josefa Bartoně u Náchodu
1942–1943	Soutěžní návrh na přístavbu městského muzea v Hradci Králové
1942–1943	Návrh na změnu regulace a situování nové správní budovy pro Českou zbrojovku ve Strakoncích
1942–1952	Výzkum, rozbor a regulace města Žamberka
1943	Návrh stříbrné dózy
1943	Návrh toaletní soupravy pro Alenu Havlů
1943	Návrh stojací lampy
1943	Návrh dřevěného podstavce pod keramiku
1943	Návrh hrobky rodiny Chramostovy v Jincích, spolupráce se sochařem Karlem Pokorným (realizováno)
1943	Návrh tovární vlečky v Satalicích
1943	Návrh hrobky rodiny senátora Vladimíra Fáčka v Praze na Vyšehradském hřbitově
1943	Návrh zastavění pozemků pro rodinné domy ing. Štěpánka [sic] a firmy Podhájský [sic] v Hostivaři v Praze
1943	Návrh bytového zařízení Evy Hrskové v Dejvicích v Praze Na Babě čp. 1807 (realizováno)
1943	Zastavovací studie území firmy Waldes ve Vršovicích v Praze
1943	Ideový návrh obchodního domu na Smíchově v Praze
1943	Návrh regulace Mšece

1943	Návrh regulace Horažďovic
1943	Ohrada pana Josefa Šafra ve Vršovicích v Praze
1943–1944, 1946	Návrh zastavění obytného bloku pro Dělnické pekárny v Praze
1944	Návrh cigaretové dózy pro doktora Krále [sic]
1944	Návrh desky na památník doktora A. Zeyera [sic]
1944	Návrh na zařízení starostenské síně ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře
1944	Návrh přestavby pivovaru v Lorci na jídelnu a společenské místnosti zaměstnanců města Kutné Hory
1944	Návrh rekreační osady československé zbrojovky Strakonice v Malenicích
1944	Návrh na stavbu hotelu a pekárny pana Jaromíra Středy v Kutné Hoře
1944	Návrh přestavby a restaurace domu čp. 157 pana Jaromíra Středy v Kutné Hoře
1944	Návrh benzinové pumpy před továrnou pana Jaromíra Středy v Kutné Hoře
1944	Návrh novostavby tovární budovy Dělnických pekáren v Nuslích (na Pankráci) v Praze v Libušině ulici
1944	Restaurování pomníku astronoma Steplinga na dvoře Klementina na Starém Městě v Praze
1944–1945	Návrh hrobky rodiny Mazurovy v Žamberku
1944–1945	Návrh bytového zařízení pro Ladislava Chramostu v Jincích
1944–1945	Návrh na penzionát Pánský domov na Malé Straně (na Kampě) v Praze
1944–1951	Návrh úpravy náměstí v Poličce
1944	Návrhy exponátů na výstavu České město a vesnice, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1945	Návrh přestavby Gröbeho vily pro Akademii múzických umění na Vinohradech v Praze
1945	Návrh typizovaného nábytku pro knihovnu Družstevní práce
1945	Návrh úpravy pohřebního sálu a výpravy státního pohřbu ministra Kamila Krofty v Praze v Černínském paláci
1945	Návrh smuteční výzdoby v pantheonu Národního muzea k tryzně za oběti války v Praze (<i>realizováno</i>)
1945	Návrhy na čestné poháry pro sovětské maršály
1945	Návrh na úpravu sálu při oslavě 7. listopadu 1945 v Obecním domě v Praze
1945	Návrh přestavby a přístavby Dělnických pekáren v Libni v Praze na náměstí Doktora Václava Holého
1945–1946	Návrh kancelářského zařízení prezidia Národního pozemkového fondu v Praze

1945–1946	Návrh přestavby Národního klubu v Celetné ulici čp. 597 na Starém Městě v Praze
1945–1946	Návrh přestavby a přístavby Dělnických pekáren čp. 469 v Holešovicích v Praze v ulici Dukelských hrdinů
1945–1948 1950–1951	Rozborové plány a zastavovací návrh města Poličky
1946	Návrh přestavby a přístavby Dělnických pekáren na Žižkově v Praze v Koněvově ulici čp. 1704
1946	Návrh přestavby a přístavby Dělnických pekáren v Holešovicích v Praze v Dělnické ulici čp. 217
1946	Návrh pamětního pohárku
1946	Návrh podnosu pro družstvo Dorka
1946	Návrh úpravy krámu pana Javůrka [sic] v Žamberku
1946	Návrh úpravy domu pana Gustava Beneše v Podlesí čp. 44
1946	Návrh úpravy náměstí v Rokytnici nad Jizerou
1946	Návrh úpravy náměstí v Žamberku
1946	Soutěžní návrh na budovu Národního shromáždění v Holešovicích (na Letné) v Praze
1946	Návrh pasáže mezi Jindřišskou ulicí a Na Příkopě na Novém Městě v Praze
1946	Soutěžní návrh na nemocnici v Roudnici, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou a doktorem Bohuslavem Albertem
1946	Soutěžní návrh přestavby a dostavby nemocnice v Rakovníku, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1946	Návrh nemocnice v Počátkách, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou a doktorem Bohuslavem Albertem
1946	Soutěžní návrh na dostavbu Staroměstské radnice, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou, sochařem Karlem Lidickým a malířem Alexandrem Vladimírem Hrskou
1946	Přípravné práce na úpravu zámku a jeho okolí v České Lípě, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1946–1948	Rozbor a návrh upravovacích plánů města Jáchymova
1946–1950	Rozborové plány a zastavovací návrh města Litomyšle
1947	Návrh přestavby dílen Dělnických pekáren na Smíchově v Praze v Plzeňské ulici čp. 222
1947	Návrh vlastní novoročenky
1947	Návrh neonové reklamy pro holičství na Starém Městě v Praze v Provaznické ulici čp. 400
1947	Návrh doplňkového bytového zařízení pro Josefa Smrkovského v Praze
1947	Návrh úpravy prodejny Dělnických pekáren v Košířích v Praze
1947	Návrh úpravy prodejny Dělnických pekáren na Novém Městě v Praze ve Vodičkově ulici čp. 677

1946–1947	Návrh na pomník pro doktora Antonína Mouchu na Žižkově v Praze na Olšanských hřbitovech
1946–1951	Návrh dětské rekreační osady ve Vysokém Poli u Litomyšle, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947	Návrh úprav v hotelu Slavie ve Vysokém Mýtě, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947	Návrh nemocnice, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947	Soutěžní návrh na oblastní nemocnici v Karlových Varech, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou a doktorem Bohuslavem Albertem
1947	Soutěžní návrh na nemocnici II. typu, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947	Rozbor zdravotnictví a návrh sítě zdravotních ústavů v ČSR, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947	Návrh nemocnice v Nymburku, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1947–1948	Dispoziční studie budovy Akademie múzických umění v Praze
1947–1948	Návrh generálního plánu Manesmanových závodů instalačních v Teplicích-Šanově
1947–1948	Návrh úprav a vnitřního zařízení místností Svazu přátel SSSR na Starém Městě v Praze na Smetanově nábřeží čp. 329 (<i>realizováno</i>)
1947–1950	Návrh památník Rudé armády v Kutné Hoře
1948	Návrh přestavby rodinného domku pana Františka Vacka v Záběhlicích (na Spořilově) v Praze na Hlavní ulici čp. 488
1948	Návrh úprav v domě pro okresní sekretariát KSČ v Praze na Novém Městě v Praze ve Štěpánské ulici čp. 623
1948	Návrh úpravy ložového sálu ve Smetanově muzeu na Starém Městě v Praze na Novotného lávce čp. 201
1948	Návrh pracovny Spolku pro pěstování řepného semene ředitele O. Mizery [sic]
1948	Návrh dělnických kolonií Mariánská a Dürenbergu u Jáchymova
1948	Návrh hrobky rodiny Rudolfovy v Táboře
1948	Soutěžní návrh na budovu ministerstva pošt a telegrafů na Smíchově v Praze
1948	Soutěž na římskokatolický kostel v Nuslích (na Pankráci) v Praze, spolupráce se sochařem Karlem Lidickým a malířkou Miladou Marešovou
1948–1949	Návrh městského hotelu v Kutné Hoře na Havlíčkově náměstí
1948–1949	Návrh na přestavbu domu firmy Papco (Československou akciovou společností pro dovoz a vývoz výrobků papírenského průmyslu) na Novém Městě v Praze v ulici Politických vězňů čp. 912

1948–1949	Návrh letního domku pro paní Boženu Tučkovou ve Lštění u Čerčan
1948–1950	Průzkum a upravovací návrh obce na vzornou zemědělskou družstevní osadu ve Vidlaté Seči u Litomyšle, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1949	Návrh instalace výstavy Alexandra Sergejeviče Puškina v zrcadlové kapli univerzitní knihovny na Starém Městě v Praze na Mariánském náměstí čp. 5, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou (realizováno)
1949	Soutěžní návrh léčebného ústavu v Jánských lázních, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1950	Pomník rudoarmějcům v Kutné Hoře u zemské průmyslové školy, spolupráce se sochařem Jaromírem Nešporem
1950	Návrh na přestavbu cukerního paláce na ministerstvo výživy na Novém Městě v Praze na Senovážném náměstí čp. 976 (realizováno)
1950	Ideový návrh na přestavbu a dostavbu zemského léčebného ústavu pro TBC v Košumberku, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1950	Návrh urnového pomníku pro Emila Millera v urnovém háji v Praze, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1950	Návrh architektonické části pomníku Stráž socialismu v Libni v Praze, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1950	Soutěžní návrh na oblastní nemocnici v Mostě, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1951	Návrh přestavby restaurační budovy pro pionýrské středisko na Starém Městě v Praze na Sřeleckém ostrově čp. 336
1951	Návrh instalace výstavy Architektura v českém a slovenském národním dědictví na Novém Městě v Praze U Hybernů čp. 3, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou (realizováno)
1952	Architektonický průzkum staveb blatnických vesnic
1955	Návrh úpravy hrobu malíře Alexandra Vladimíra Hrsky a Marie Hrskové v Dejvicích v Praze na hřbitově u sv. Matěje (realizováno)
1955	Návrh pomníku Zdeňka Wirtha ve Strašnicích v Praze na Vinohradském hřbitově (realizováno)
1956	Soutěžní návrh na hotel a Dům cestovního ruchu na Starém Městě v Praze Na Příkopě, heslo Praha, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1956	Návrh nového centra Vrřovic v Praze kolem Edenu a obytné zástavby kolem Bělocerkevské ulice, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou
1959	Soutěžní návrh na zástavbu okolí Národního divadla, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou

1959	Zakreslení stávajícího stavu usedlosti Lamberk v Obříství u Neratovic
1960	Návrh úpravy stěn pro umístění mozaik lunet národního umělce Maxe Švabinského, vestibul Památníku národního písemnictví na Strahově v Praze
1961	Soutěžní návrh na památník budovatelů železnice v Pardubicích, heslo Leden 1961
1962–1964	Hotel Solidarita ve Strašnicích v Praze v ulici Černokostelecká čp. 2085, spolupráce s architektkou Augustou Müllerovou (realizováno)
1964	Návrh úpravy území kostela sv. Michala v Praze na Starém Městě v Praze pro Muzeum stavebního vývoje Prahy
1965	Návrh adaptace bývalého Českého sněmu na Malé Straně v Praze ve Sněmovní ulici čp. 176
1966	Návrh pamětní desky padlým v roce 1945 v Kolíně na Karlově náměstí čp. 8 a 9
1966	Úprava nábřeží u právnické fakulty na Starém Městě v Praze